3 1761 06558585 3

BRIEF
DL
0012333

MINNEN

UPPTECKNADE

AF

LOUIS DE GEER

FÖRRA DELEN

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

MINNEN

UPPTECKNADE

AF

LOUIS DE GEER

FÖRRA DELEN

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

STOCKHOLM 1892
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

FÖRORD.

Jag har många gånger blifvit uppmanad att skrifva politiska memoirer men aldrig därtill känt någon håg. Anteckningar af politiska personer om deras verksamhet kunna vara af stort värde för historien, om de äro gjorda dag för dag och sedan, utan bearbetning af författaren själf, komma i häfdatecknarens hand. Sådana anteckningar har jag emellertid dels af brist på tid och dels af lättja endast undantagsvis gjort under de viktigaste skedena af min lefnad. Men emot memoirer, som blifvit författade längre tid efter de händelser, som beskrifvas, har jag alltid känt en viss motvilja, ty i nästan alla, som jag läst, har jag funnit ett genomgående synbart bemödande hos författaren att ställa sig själf i den bästa möjliga dager, hvilket alltid på mig haft en motsatt verkan; och detta bemödande har sällan varit utan inflytande på framställningen af de händelser, hvaruti författaren deltagit, äfven om uppsåtet att hålla sig vid sanningen icke kan förnekas. Utom det att minnet ofta sviker och föranleder verkliga oriktigheter, så söker författaren vanligtvis att gifva tillfredsställande förklaringar för sina uppenbara misstag och att tillräkna sig förtjänsten af resultater, om hvilka han kanhända aldrig drömt; och följden blir, att hans memoirer stundom komma att vara till mindre gagn för historien än skada för honom själf.

Och med denna uppfattning sätter likväl äfven jag mig nu ned att börja ett slags memoirer! Jag smickrar mig dock icke med, att jag skall lyckas undvika den grop, hvaruti andra plägat falla, eller äga mod och förmåga att opartiskt

låta sanningens fackla lysa på alla mina svagheter. Men vid sjuttio års ålder underkastar jag mig med mindre ömtålighet än förr vissheten, att dessa svagheter ändå skola lysa igenom.

För öfrigt ämnar jag visst icke uteslutande eller ens företrädesvis sysselsätta mig med de tilldragelser, uti hvilka en politisk roll varit mig tilldelad. De kunna naturligtvis icke förbigås, men jag vill icke söka framställa dem i hela deras sammanhang utan inskränka mig till den del jag personligen däruti tagit och mest till sådant, som icke framgår af offentliga handlingar men fäst sig i mitt minne, understödt af samtida bref och anteckningar, som finnas i min ägo och kunna tjäna till bevis för uppgifternas sanningsenlighet.

Utan att på förhand hafva uppgjort någon närmare plan för hvad jag kommer att här nedskrifva, föreställer jag mig, att det egentligen blir mina personliga lefnadsminnen, beledsagade af de reflexioner däröfver, som nu i ålderdomen erbjuda sig. När man hufvudsakligen lefver i sina minnen, är detta en naturlig sysselsättning, som i viss mån har sitt ändamål i sig själft. Ingen skrifver likväl utan tanke att blifva läst, åtminstone af någon; och ehuru hvad som företages till tidsfördrif, utan afsikt att därpå nedlägga något synnerligt arbete, icke kan göra anspråk på något högre värde, närer jag den förhoppning, att äfven min lefnadssaga skall finnas läsvärd, åtminstone af dem, som lika med mig finna ett nöje uti att följa en persons genomlupna öden, oberoende af personens egen märkvärdighet. Och något särskildt intresse borde den kunna väcka, hvilken, såsom jag, tagit en verksam del i några af tidens viktigaste händelser inom hans land.

För egen del har jag ingenting emot, att denna avtobiografi i en framtid offentliggöres. Jag skrifver nämligen med tanken på att sådant kan komma att ske och skall försöka att icke intränga på några områden, som böra vara fridlysta, eller att säga något, som rättvisligen kan väcka anstöt, om än för sådant ändamål någon gång hela sanningen icke kan uttalas.

EFTERSKRIFT.

Dessa minnen gå till sommaren 1888, då jag fyllde 70 år, och deras författande afslutades den 6 december 1889. Under den närmaste tiden efteråt hafva dock några tillägg och smärre ändringar blifvit gjorda. Medan jag skref dem, var det min mening, att de skulle utgifvas först efter min död — icke för hvad jag skrifvit om yttre händelser och om andra personer, därvid jag tror mig hafva iakttagit all varsamhet; men det bjöd mig emot att lefvande lägga fram hela min egen personlighet till allmänt skärskådande. Om jag nu tillåter det, sedan en tillräckligt lång tid förflutit för att ingenting i minnena kan uppfattas såsom ett inlägg i dagens strider, så sker det därför, att jag tror att de skulle förlora på att blifva gamla, och jag vill icke att mina närmaste skola bära ansvaret för deras utgifvande.

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/minnenlo01dege

FÖRÄLDRAR.

Min far var en älskvärd konstnärligt anlagd man med ett gladt lynne men därför icke saknande vare sig praktiskt sinne eller allvar. I sin ungdom tjänade han vid gardet till häst och deltog under 1808 i de norska och finska krigen. Hans fader, gift med den sköna grefvinnan Aurora Taube, var herre till Finspong men dog fördjupad i skulder, efterlämnande flera barn. Min far och hans svåger grefve Wetterstedt sökte rädda spillrorna af förfädrens rikedom genom att tillösa sig syskonens andelar af Finspong, från hvilket omkring hundra mantal måst förut säljas. Efter att hafva varit ordonnansofficer hos Karl Johan och blifvit placerad såsom ryttmästare vid skånska karabiniererna, lämnade han tjänsten och gifte sig vid tjugusju års ålder. Några år bodde han kvar på Finspong, där jag föddes, men köpte sedan Stjernholm i Nyköpings skärgård och flyttade dit. Under de första åren där ägnade han sig mest åt sport, jakt och fiske med utfärder på egen lustjakt, samt åt de sköna konsterna måleri och musik. Om somrarna samlade han omkring sig framstående målare men i synnerhet musikaliska virtuoser, såsom Randel, hvars utbildning han bekostat, Berwaldarne, van Boom, Gehrmann, Schwenke m. fl., som stannade flera veckor och uppförde så mycken symfonimusik, att jag tyckte mig nästan vara lefvande kommen in i en basfiol. Själf var min far en icke föraktlig landskapsmålare först i olja af Fahlcrantzs skola,

och sedan i akvarell. I musikväg var han valthornist och sångare med en behaglig röst samt började såsom gift att spela violoncell, hvarpå han efter ihärdiga lektioner förvärfvade en rätt vacker talang såsom amatör.

Men med en hastigt tillväxande familj blefvo tillgångarna småningom otillräckliga för att hålla uppe det alltför gästfria huset, som var ett kärt tillhåll icke blott för artister utan äfven för en mängd släktingar och vänner. För att öka sina inkomster slog sig nu min far med den största ifver på landthushållning, på samma gång som han sökte minska utgifterna. Han lyckades också till en viss grad med båda delarna. Allt ställdes på en verkligt sparsam fot, och egendomens afkastning höjdes genom odlingar och ett rationellt åkerbruk, hvilket senare dock på den tiden till en stor del berodde på osäkra experimenter, som voro kostsamma. Debet och kredit ville aldrig gå rätt ihop, och under nära tjugu års tid visade sig snart sagdt vid hvarje års bokslut ett större eller mindre deficit. Upptäckten häraf vållade alltid en djup grämelse, och under några dagar hördes ej min fars klingande skratt, som eljest så ofta lifvade hans omgifning. Men som han var i hög grad optimist, repade han snart åter mod och uttänkte besparingar, som kunde göras på den ena sidan, och förbättringar på den andra, hvarigenom jämnvikten skulle återställas, och sedan inskränkte sig affärsbekymren, till nästa bokslut, blott till svårigheten att skaffa penningar till löpande utgifter. Men äfven dessa bekymmer voro ofta ganska stora, och säkerligen var det deras åskådande, som ingaf mig den förskräckelse för skulder och dåliga affärer, som jag anser mig hafva att tacka för min ständiga sträfvan att icke råka i sådana.

Af Finspong, däruti min far ägt hälften, sålde han redan vid köpet af Stjernholm en sjettedel till Wetterstedt, och senare vid olika tider äfven de båda andra sjettedelarna, den sista efter Wetterstedts död till hans arfvingar. Därmed gick den sista andelen af detta stolta herresäte från den De Geerska släkten, som skapat det och ägt detsamma i två hundra år.

Oaktadt sina svårigheter var min far fullkomligt redbar i alla affärsförhållanden, och ingen förlorade på honom ett öre. Inom sitt län åtnjöt han ett odeladt högt anseende, och till många allmännyttiga anstalter tog han initiativet. Mot slutet af sin lefnad var han sjuklig, och efter hans hustrus död blef hans kraft bruten. Han lämnade någon tid därefter sin egendom att skötas af en af hans söner och flyttade själf till Karlskrona, där han inom ett halft år afled vid 59 års ålder.

Min *mor* var, som jag tror, den bästa människa jag känt. Hon var dotter till en af hjältarne vid Hogland, sedermera amiralen baron Lagerstråle, men växte upp i Kumla prästgård hos prosten Rosenstein, som var gift med hennes moster. Dessa makar voro barnlösa men mycket barnkära och hade från släktingar med talrika familjer lånat en ansenlig mängd barn, hvilka uppfostrades efter en egen men ganska framgångsrik metod. Barnen härdades till kropp och själ men öfveransträngdes alldeles icke med läsning. Under snart sagdt hela sommaren lades böckerna bort, och tiden anslogs till lekar och landtliga göromål. Min mor var klädd som gosse, tills hon var femton år; kunde tre böcker i Euklides, innan hon kunde läsa rent, och lärde af främmande språk först latin. Rosenstein brukade på skämt öfverhopa henne med det utsöktaste och öfverdrifnaste smicker, på det hon icke skulle tro på sådant, om det en gång sades af andra. Benjamin Höijer var en tid informator på Kumla och var mycket intagen af henne såsom barn. Då Rosenstein blef biskop i Linköping, följde hon med dit. Min far fick där se henne och förälskade sig vid första ögonkastet. Vid sjutton års ålder vigdes hon vid honom i Linköpings domkyrka. Hon blef moder till fjorton på en gång lefvande barn, af hvilka de äldsta voro fem söner i rad och ibland dem jag den tredje. Sedan kommo sex flickor, så en son och därefter en flicka samt slutligen en son. Den yngsta flickan dog i mässling vid fem års ålder, men alla de andra blefvo fullväxta. Sönerna blefvo allesammans längre än fadern, som var liten till

växten, och alla de fullvuxna döttrarna längre än modern. Hon beundrades i ungdomen för sin skönhet och var vacker ända till sin död, som inträffade vid fyrtiosex års ålder.

Hennes lynne var mera jämnt än gladt, och hennes väsen mildt och anspråkslöst men bestämdt. Hennes sätt med barnen var beundransvärdt. Utan stränghet förstod hon att göra sig åtlydd af alla ända in de minsta detaljer, hvilket utan tvifvel väsentligen berodde på den fullkomliga frånvaron af all nyck och ända till skymten af väld eller visad större förkärlek för den ena eller andra. Man insåg så klart rättvisan af alla hennes fordringar, att man utan knot underkastade sig dem, på samma gång som man väl visste, att det skulle vara fåfängt att söka undandraga sig lydnad. Förhållandet emellan henne och mannen var exemplariskt, och aldrig märktes något moln dem emellan. Hennes lugna och klara förstånd gjorde sig lika gällande mot gammal och ung; och utan all yttre sentimentalitet vann hon allas hjärtan genom sin godhet och sin redlighet.

BARNDOMEN.

(1818—1828.)

Mitt äldsta minne, nu blott minnet af ett minne, är ty värr minnet af min fåfänga, och jag har äfven på många andra barn märkt, att denna känsla är en af de tidigaste bland de reflekterade. Det var en dag, som det var främmande på Finspong, och högtiden till prydnad hade jag blifvit klädd i en röd jacka och hvita byxor. Med den högsta själfbeundran ställde jag då en pall midt på golfvet och satte mig på densamma för att läta mig beskådas af hela sällskapet, som i enlighet med tidens möblering satt rundt omkring väggarna. Jag var väl då emellan tre och fyra år. Ett lika varaktigt intryck fick jag vid fem års ålder af min mormorsmors begrafning i Upsala domkyrka. De första svarta kläderna spelade härvid sin roll, men ännu mäktigare verkade äran att få gå med i likprocessionen och allra mest erhållandet af en saffranskringla, hälften så stor som jag själf.

Mina föräldrar tillbragte en och annan vinter i Upsala hos ärkebiskop Rosensteins. På resorna dit inpackade sig min mor med de små barnen i en ofantlig täckvagn, som var köpt på en auktion efter någon änkedrottning och kallades drottningvagnen samt drogs af sex skjutshästar. På en af dessa färder mötte vi mellan Stockholm och Upsala grefve Carl De Geers och blefvo hans grefvinna, »tant Ulla», föreställda. Hon talade sedan ofta om att hon gjort sin

första bekantskap med mig i denna Noaks ark, då till min dräkt hörde ett par stora ullstrumpor dragna utanpå skodon och underkläder.

Då Stjernholmsbarnen blefvo alltför många för att åt dem alla skulle kunna ägnas en ständig och noggrann personlig tillsyn, ersattes denna på ett sätt, som var synnerligen väl beräknadt på barnasinnet och hvars beskrifning kan tjäna som en kulturbild, ehuru den knappt torde äga ett fullständigt motstycke inom andra enskilda hem.

Det stiftades nämligen för alla barnen lika gällande lagar, genom hvilka tydliga gränser i alla riktningar uppdrogos för hvad som var tillåtet eller förbjudet. Öfverskred man icke dessa gränser, så ägde man därinom full frihet, och det bråkades icke med hvad man tog sig till. Sålunda funnos, afpassade efter olika åldrar, vissa platser och hagar, inom hvilka man fick vistas, men vissa gärdesgårdar och grindar, som icke fingo passeras. I sällskap med en äldre fick man likväl gå så långt dennes territorium sträckte sig, men icke med någon af tjänstfolket utan särskildt lof, hvilket också behöfdes för att gå in i en bondstuga. Likaså funnos på sjön vissa båtar, som man fick begagna, och bestämda linier, olika för öppet vatten och is, som icke fingo öfverskridas. Detta allt fick likväl endast anlitas med iakttagande af den strängaste precision i tid. Att läxtimmarna försummades var exempellöst, och den, som kom för sent till en måltid, fick ingenting af det, som hunnit kringbjudas, fastän man var säker att komma för sent, om man var på gården eller i nedra våningen, då måltidstimmen slog; ty på slaget satte man sig till bords. Men icke heller fick man börja förut. Om morgnarna intog man vanligen sin plats vid frukostbordet några minuter före den bestämda timmen. Man slog då mjölk i sin djupa tallrik och bröt knäckebröd däruti, hvarefter alla sutto med skeden i hand till dess salsklockans första slag hördes, då på en gång alla skedarna fördes till munnen. Frukosten hölls kl. 8, middagen kl. 1 (under en senare tid kl. $^1/_2$ 2) och supéen kl. 8. Emellan middagen och supéen

serverades kallskål, bestående af ett glas svagdricka med sirap. Middagen bestod vanligen af tre rätter, men under ekonomiskt bekymmersamma tider af två. Äfven vid supéen satt man vid stort dukadt bord och åt en lagad rätt, vanligen stekt fisk, samt drack mjölk, då icke gröt bestods. Ingen tvingades att äta, men hvad man tog för sig, skulle ätas upp med bröd till, och för mat, som ratades, gafs ingenting i stället. Kaffe och te bestods ej åt barnen, icke socker till maten, och salt endast till ägg och köttsoppa. Vatten fick ej drickas vid middagsbordet, förr än efterrätten serverades. Af hvarje rätt fick man bjudet två gånger, men bakelser endast en, om ej förrådet var synnerligen rikt. Under frukttiden gafs en korg med frukt, som delades i lika delar af den äldste närvarande bland syskonen, då hvarje bär räknades, och den näst äldsta fick välja först, men den delande behålla sista lotten. En smörgås fick aldrig bäras utom salen, och i allmänhet ingenting ätas annat än där, utom en brödbit efter badet. På födelsedagar bestods ett glas vin; öl förekom endast om julen. Frukt, som fallit af träden, fick saklöst plockas. Bär voro prisgifna på vissa buskar fem minuter om dagen och under goda år till och med tio minuter. Men då härvid plockades i korgar med förfärlig brådska, så att äfven karten afrefvos, fördubblades sedermera tiden mot det att bären skulle inom samma tid äfven uppätas.

Hvar och en fick gå till sängs och stiga upp så tidigt han ville, men intetdera senare än på bestämd timme. God morgon skulle hälsas på föräldrarna, när man kom upp till frukosten, äfvensom det var ens skyldighet att säga god natt eller anmäla förhinder, men tacka för maten slapp man. Efter afklädandet lästes aftonbön, och sedan fick icke ett ord talas. När pratlusten var stor, eluderades detta därmed, att en dröjde med att aftaga den sista strumpan eller något annat plagg. När det blåstes i jägarhorn, var det allas skyldighet att inställa sig på gården. Sins emellan fingo bröderna slåss så mycket de ville men icke med något tillhygge eller i ansiktet och aldrig sparkas, bitas

eller rifvas. Alla njöto så vidt möjligt lika rätt, men om någonting icke kunde delas, hade i tur den äldre företräde för den yngre. Till täflan mellan syskonen uppmanades aldrig, men främmande barn framställdes ofta till exempel för efterföljd eller tvärt om. Äganderätten hölls på det allra nogaste i helgd. Saker utan värde och på hvilka intet egentligt arbete var nedlagdt ägde hvar och en rätt att utomhus tillägna sig; t. ex. naturliga käppar, brädlappar m. m., men äganderätten gick förlorad, om man lämnade dem ute efter sig. Att låna andras saker utan särskildt lof var alldeles förbjudet; och i ens gömmor ägde ingen rätt att titta. Saker af något större värde, dem vi fått, förvarades på ett säkert ställe och kallades söndagssaker, emedan de ej fingo begagnas på söckendagarna. Julklappar fingo ej bortbytas förr än efter midsommar, och alla byten voro underkastade återgång, om en större obillighet därvid ägt rum. Skänka bort fick man endast hvad man gjort själf eller hittat. Åt andra än syskonen kunde man dock få gifva någon småsak men aldrig mottaga någon skänk af allmogens eller främmande barn utan dess föräldrars begifvande.

Vissa saker fingo lånas till tröst i fult väder eller då andra fingo resa bort, o. s. v. Häribland voro i synnerhet böcker med planscher, hvilket nöje dock förverkades, om man tog på taflorna med fingrarna. Böcker att läsa för nöjes skull fick man begära men var skyldig att läsa till slut, om man mottog någon af dem, som erbjödos. För dem, som voro för mycket begifna på sådan läsning, bestämdes ett maximum af 100 sidor om dagen. Det hände, att dessa hundra sidor i stället lästes om flera gånger. Den, som ville lära något handarbete, måste hålla uti därmed, till dess ett visst pensum var utfördt. Jag ångrade mig bittert att en gång hafva bedt att få lära mig sticka tömmar, innan de förelagda tre alnarna voro färdiga. Schack, damm och alla sorters kortspel voro tillåtna men ej om penningar eller andra värden.

I penningeväg fick man ett åttaskillingsstycke, eller en s. k. »silfverfluga», för hvarje tand, som drogs ut. När en

framtand började lossna, knöts därom en stark tråd, som man själf fick gå och rycka uti, till dess den föll ut, och flugan var intjänad. En tolfskilling vankades på födelsedagen och lika mycket på marknadsdagarna. Då man kunde läsa rent och skrifva sitt namn, fick man en silfverriksdaler. Sedan gossarne kommit i skolan, hade de tolf skilling i månadspengar.

Ingen förmenades att gråta tyst af smärta eller missnöje, men skrika tilläts endast i ett visst rum. Var detta händelsevis upptaget, så anvisades för tillfället ett annat skrikrum. Ingen fick följa med bort till ett främmande ställe förr än han pålitligt upphört att skrika. Genom salongen fingo barnen icke gå. Endast då det var främmande eller musik, fingo de stå vid dörren men aldrig sitta i det rummet. Förmaket var dock det finaste rummet, ty för att salongen skulle vara ett godt musikrum, funnos där hvarken mattor, gardiner eller taflor utan glas. I de andra rummen fick man ej heller luta sig emot bord, än mindre mot någon människa, som ej gifvit lof att rasa. Aldrig sitta upp med fötterna eller väga på stolen, och alltid stiga upp för de stora. Uppe i rummen skulle man alltid vara ren om händerna och torr om fötterna, men ute gjordes ej därpå anspråk.

Salen och barnkamrarna voro de enda rum, i hvilka det fick lekas, dock under regnväder äfven i korridorerna. Bågar och starkare blåsinstrumenter fingo dock endast nyttjas utomhus. Om vintern skulle åtminstone gossarne vara ute minst en timme hvarje dag och fingo då kläda sig efter behag. Blott då man skulle åka, tillsågs, att man hade nog på sig. Med sina hvardagskläder fick man fara huru illa som helst men i de bästa icke företaga något, som kunde skada dem. När hvardagskläderna blifvit slitna, förstärktes de utvändigt med svart skinn på de ställen, som mest nötas. Hvad som blef urväxt gick i arf till den närmast yngre. Man fick ej »kälta», d. v. s. begära något, som en gång blifvit nekadt; och det togs ej heller väl, om man begärde något utom den vanliga ordningen. Före-

funnos ej därtill alldeles särskilda skäl, blef svaret: »Nej, hvarför skulle du få det, du känner ju lagen.»

Att ljuga och svärja var bannlyst liksom att nyttja fula ord; men att hviska var tillåtet och stundom anbefalldt för tystnadens skull, såsom under musik. Ris gafs aldrig utom för trotsig olydnad men gick då i verkställighet utan föregående varning. Eljest bestodo straffen vanligen i förlust af den rättighet man missbrukat. Om någon drumlat i dammarna, förbjöds han under någon tid att gå i deras närhet. Att mista efterrätten var också ett straff. Hade man fått en läxa, som ej medhanns på den förelagda tiden, så fick man ej lof förr än man kunde den. Beröm utdelades för hvad som gjordes bra, men smekningar förekommo nästan aldrig efter de spädaste åren. Det var en högtid, då någon klappades af mamma. Under sjukdom suspenderades vissa lagar, men med småkrämpor klemades icke. För ondt i magen ordinerades att ligga framstupa på en stol o. s. v.

Dessa lagar gällde till dess man blef »stor», hvilket inträffade, när man fyllde femton år, och motsågs med den största längtan. Från den stunden behandlades man i hemmet såsom en fullvuxen människa med dess rättigheter och skyldigheter. Man fick dricka kaffe och te och sockra på maten samt äta vid smörgåsbordet före middagen, dock ej taga supen. För alla sina handlingar skulle man nu själf svara, och man slapp informator men måste i stället efter förmåga undervisa yngre syskon. Man skulle för en viss summa hålla sig kläder och fick själf välja sitt lefnadsyrke.

Lagarna tillkommo icke på en gång utan stiftades efter hand, sedan behof däraf visat sig. Lagstiftaren var oftast vår moder. De funnos aldrig skrifna, förr än jag långt efteråt med tillhjälp af syskonens minne upptecknade de här omnämnda. Men de lefde djupt inpräglade i allas medvetande och efterlefdes förunderligen noggrant, säkerligen mest därför, att alla insågo deras nytta och rättvisa. Häruti skilde de sig väsentligt från den tidens så strängt

reglementerade men onyttiga och godtyckliga disciplin vid de allmänna skolorna. Den ene kontrollerade den andre, och om än en och annan lag någon gång, dock sällan, eluderades till syftet och blott iakttogs till formen, så var däremot ett uppenbart öfverträdande nästan exempellöst. Snarare uppstod tanken att öfvergifva hela hemmet, om man kände sig allt för tryckt af förhållandena eller drefs af den i svenska lynnet medfödda emigrationslusten. Mera än en gång lade jag råd med någon af bröderna om att rymma. En gång då en främmande gäst, som satt bredvid mig vid middagsbordet, hade gifvit mig socker på filbunken, fann jag detta smaka så oerhördt godt, att jag sedan dristade bedja om att få det äfven framdeles; och då detta naturligtvis vägrades, uppgjorde jag på fullt allvar en plan att rymma för att komma till någon lycksalighetens ö, där denna förmån kunde mig beviljas.

I sin fullständiga stränghet tillämpades lagarna på de fem äldsta bröderna; och en del bud voro för systrarna något modifierade. De voro ägnade att inskärpa en omutlig rättskänsla och aktning för andras rättigheter men måhända icke lika mycket att fostra ett känslofullt och uppoffrande sinne. En särskild behållning af dem för hela lifvet var för oss alla en sträng laglydnad och påpasslighet af tid. För min del har jag fått vida svårare att komma för sent än att icke komma för tidigt.

Undervisningen besörjdes hemma med allvar af informatorer och guvernanter, stundom två på en gång af hvartdera slaget. Dessa borde alla vara något kunniga i musik. För särskilda kurser anställdes ock extra lärare i musik och ritning.

Alla religionsbruk iakttogos samvetsgrant, och katekesen inpluggades med stränghet såsom en utanläxa, ehuru hvad mig angick aldrig med fullständig framgång, fastän jag eljest icke hade svårare än andra att lära utantill. Om någon djupare religiositet var icke stort fråga vare sig med oss eller, som jag tror, med den tidens ungdom i allmänhet. Under den s. k. upplysningens tidehvarf satte man

icke gärna kyrkans dogmer under debatt och tog icke heller religionen såsom en känslosak. Jag minnes, hvilket oerhördt uppseende det väckte, då en kringresande predikant i Nyköpingstrakten talade för samlade folkmassor ute på fälten.

Vårt barndomshem Stjernholm var oss obeskrifligen kärt. Egendomen med en areal af omkring 4000 tunnland utgjordes till största delen af en i Östersjön söder om Nyköping utskjutande halfö, som omgafs af en mängd större och mindre holmar. Klipphällar och en i allmänhet icke högväxt barrskog upptogo det mesta af marken, men mellan dem insköto behagliga slätter med kullar beväxta af ek och björk. Längst inne i viken låg herrgården. Ett väldigt stenhus var byggdt på en hög gråstensfot i två våningar och en frontispis, med en fasad af 13 glest sittande fönster och ansenlig bredd samt brutet tak, men det hade ändå ett mera vänligt än imponerande utseende. Invändigt löpte korridorer i båda våningarna genom byggnadens hela längd och beredde särskilda ingångar till de flesta rummen. I en stor farstu i öfre våningen, som om somrarna begagnades till matsal, upptogs en vägg af porträtter i hel figur af Karl XI och Karl XII, den förstnämnde, rikshushållaren, i den dyrbaraste skrud, och den andre, förstöraren, i den enklaste soldatdräkt. Inuti våningen funnos vackra taflor, till en del från den dyrbara Finspongssamlingen, och bland annat satt öfver vårt frukostbord i salen ett stort jaktstycke af Snyders, som nu finnes i Nationalmuseum och hvars hjortar och hundar äro outplånligt inpräglade i mitt minne. För penningebehof såldes småningom de dyrbaraste taflorna.

Utsikten var ingenstädes vidsträckt. Åt ena sidan såg man hafsviken, fortsatt af en äng och begränsad på den andra högre stranden af skog. Åt andra hållet hade vi våra närmaste lekplatser i en stor trädgård, innesluten af stensatta kanaler, en körsbärsträdgård på terrasser och den så kallade »Abrahamsgården», med gräsplaner och ruddammar. Därintill låg den stora i fyrkant byggda gråstensladugården med den mystiska skogklädda Redbacken på

ena sidan och kyrkbacken med sitt kapell på den andra. Ställets största skönhet var, liksom för så många andra herrgårdar i Mälareprovinserna, de präktigaste åldriga lindar, planterade dels i alléer och dels i grupper. Min far, som tyckte, att synkretsen var för trång, lät en natt fälla en hel rad af dessa vördnadsbjudande träd och bakom dem göra en uthuggning genom skogen, på det man icke skulle tro, att världen var slut vid skogskanten. Men detta förfelades; i uthuggningen såg man endast tomma luften, och nu först kunde man få den föreställningen, att världen där var slut. Med barns vanliga kärlek till träd sörjde vi länge de vackra lindarnas fall.

I LINKÖPINGS SKOLA.

(1828—1832.)

På den tiden var det mindre vanligt, att adeln sände sina söner till de allmänna skolorna, måhända dels för den tämligen hårdhända medfart lärjungarne där voro underkastade och dels för den långsamma metod, som där användes, då hvart annat år egentligen icke var annat än en repetitionskurs för att grundligen inskärpa hvad som hade lärts under det föregående året. Påverkade af ärkebiskop Rosenstein beslöto emellertid mina föräldrar att anlita statsskolan för sina söners uppfostran, och till en början sändes jag vid tio års ålder, jämte min tre år äldre broder Karl, till Linköpings skola, där vi under ett år inackorderades hos en bror till biskop Wallenberg. Året därpå kommo ytterligare tre bröder, och vi bodde nu tillsammans med en informator i tre hyrda rum, dock utan eget hushåll.

Linköpings skola hade, som jag tror, längre än de flesta andra behållit den gamla snitten oförändrad. Man satt i hvarje klass ett år på nedre bänken och ett på den öfre. Under det första var man slaf och under det andra tyrann. Jag var den yngste och spädaste af alla mina bänkkamrater och blef af dem kallad »fröken». Jag började min skolbana på öfre bänken i tredje klassen och led först andra året nedre bänkens vedervärdigheter, då jag, som det hette, satt på »nederst i fjärde». Skolan började kl. $^1/_2$ 6 om morgnarna, men hvar och en hade i sin tur en vecka

att vara »tillsägare»; och då skulle han först väcka klassläraren kl. 4 och sedan gå upp i skolhuset och skrufva från luckorna, elda och tända ljusen i klassrummet innan kl. $^1/_2$ 6. Upplysningen utgjordes af talgljus, som sutto i mässingslampetter omkring väggarna, och det var tillsägarens skyldighet att om aftnarna hemtaga dessa, smälta bort den nedrunna talgen och sedan polera dem med krita, hvilket icke var något angenämt göra, i synnerhet till följd af det starka os, som den i kakelugnen smälta talgen förorsakade.

Läraren kom aldrig förr än en kvart efter läsetimmens början, men denna kvart var den värsta plågotiden för dem, som sutto på nedre bänken. Från det klockan slog, skulle man sitta på sin plats såsom ett tändt ljus. Det var icke nog, att man var rak i ryggen; den skulle vara böjd framåt såsom en sprättbåge, eljest vankades knuffar med knytnäfvar eller böcker från herrarne på öfre bänken, som obehindradt gingo bakom bänkarna, hvilka saknade ryggstöd. Stundom uppritades ett kritkors på svarta taflan, hvilket alla måste oafvändt betrakta, till dess magistern kom. När man skulle skrifva latinskt tema, måste hvar och en från sin bostad till skolan bära en träpall, försedd med en låda, uti hvilken inlades papper, bläck och lexika. Sedan satt man på pallen och skref på bänken såsom bord. Undervisningen bestod nästan uteslutande i att gifva och förhöra läxor, som borde läras utantill snart sagdt ordagrant. Om hvad man icke begrep, fick man söka förklaring hemma af informator eller lärjunge i högre klass.

Jag stannade kvar i Linköping fyra år; det sista på nedersta bänken i gymnasium. Så snart man blifvit gymnasist, skulle man förse sig med en gymnasistkappa, som var en ofodrad slängkappa med en liten krage, af ett grått groft ylletyg. Den, som satt på nedre bänken i nedersta auditorium, fick aldrig visa sig på gatan utan att bära kappan på båda axlarna, hvaremot man på öfre bänken kunde låta henne falla ned från ena axeln; och då man tillhörde de högre auditorierna, kunde den bäras på armen eller huru som helst. Lika noga reglementerad

var rättigheten att hafva mössan på hufvudet i de olika afdelningarna af skolhusets förstugor och trappor, och illa råkade den ut, som endast hade rätt att vara betäckt i träfarstun, om han tog ett steg i stenfarstun utan att stryka af hufvudbonaden o. s. v.

Redan första dagen, som jag med en viss stolthet inställde mig på gymnasium, iklädd djäknekappan, anhölls jag af en herre på öfversta auditorium, som under förklarande, att det var en snygg kappa jag fått, sade sig vilja byta kappa med mig under terminen och genast verkställde bytet, hvaremot disciplinen icke tillät mig att protestera. Hans kappa var utsliten och med ett så stort hål baktill, att jag bekvämt kunde krypa därigenom, men med denna trasa måste jag hela terminen visa mig på gatorna.

En annan olägenhet var det krigstillstånd, som uppstått emellan gesäller och lärpojkar på ena sidan samt gymnasister och skolpojkar på den andra. Som vårt matställe låg långt ifrån vår bostad, var det förenadt med någon fara för stryk att under de mörka aftnarna vandra vägen dit, och det hände någon gång, att supéen försakades för att undgå denna fara. I stället för mat fingo vi då nöja oss med benämningen krukor af vår informator, som var borta på sina aftonsamkväm och ej ville följa oss.

Vi trifdes ej synnerligen väl i Linköping, men desto starkare blef därigenom vår kärlek till Stjernholmshemmet, och lyckligtvis voro ferierna så rundliga, att vi fingo vara hemma en månad kring julen och tre månader om sommaren. De tolf mil långa vinterresorna emellan dessa ställen kunde stundom vara obehagliga nog på bondvagn och utan tjockare ytterplagg än en tunn klädeskappa. Man försökte så godt man kunde att hålla kroppsvärmen kvar genom att springa bredvid vagnen och låna böndernas hästtäcken, hvilka dock aldrig voro så många som personerna på lasset. Då vägarna voro krakiga, fick man svårt mjälthugg af vagnens hårda stötar, hvilket dock något mildrades genom att knyta en handduk hårdt kring veka lifvet. Resans oundvikliga svårigheter underkastade vi oss dock med mera

jämnmod än informatorns ständiga frågor, om vi fröso, och föraktliga utrop om »fryskycklingar», då vi tillstodo det. Vi svarade därför hellre, att vi icke gjorde det, och fingo då förmaningar att icke förkyla oss men ingen upplysning om hvad för sådant ändamål var att göra, utom att vi på gästgifvargårdarna tvingades att dricka varmt »äggöl», som vi funno öfver all beskrifning afskyvärdt men kanhända var ganska nyttigt.

Under dessa och senare resor var jag ofta vittne till de gräl och slagsmål, hvartill gästgifvargårdarna den tiden voro vanliga tummelplatser, i synnerhet på den stora stråkvägen mellan Stockholm och Skåne, där trafiken före järnvägarnas tillkomst var synnerligen liflig. Det var sed att hafva ett eget reshumör, helt olika med det vanliga. Till och med min far, som eljest var en fromsint man och särskildt hatare af allt öfversitteri, var som ett rytande lejon, då han kom på resor. Om hållkarlen icke passade på, om de beställda hästarna icke voro framme på ögonblicket, om skjutsbonden ville hafva en hösäck med på vagnen eller han klagade, att vagnen var för tung o. s. v., utbröt den resande i en storm af ovett och svordomar, som vanligtvis voro starkare i samma mån, som hans sak var orättvis. Bönderna, ehuru väl kunniga om sina rättigheter, voro i allmänhet fogligare och kunde till och med hålla till godo med en eller annan örfil, om hållkarlen i hopp om drickspengar tog den resandes parti. Men voro de skjutsskyldiga samlade i något större antal och den resande icke syntes vara en hög herre eller hade stort följe, så var det icke rådligt att tala ur en alltför hög ton; och många gånger voro bönderna också å sin sida retsamma. Det var den tiden en skyldighet att vara försedd med pass, men detta försummades nästan alltid, och om en resande var alltför pockande eller ohöflig, så begärde hållkarlen att få se hans pass, och då detta icke kunde visas, nekades honom skjuts, — åtminstone till dess han blef höflig.

Till en välbeställd resandes utstyrsel hörde för öfrigt att hafva hängande utanpå kappan en skinnpung med löspengar

och en diger resväska, ofta grant broderad, för den egentliga reskassan, som bestod af sedlar, mest buntar af tolfskillingar, hvilka voro af större format och tjockare papper än de nu brukliga hundrakrono-sedlarna. Till dessa reskassor växlades vanligen i banken eller landränterierna nya sedlar, under det de, som förekommo i allmänna rörelsen, oftast voro så trasiga, smutsiga och illaluktande, att man icke utan vämjelse kunde handtera dem. Hela den ena hälften var icke sällan borta, och om blott den nedre delen var i behåll, ansågs sedeln gångbar, men om den blifvit sönderrifven uppifrån och ned, fick man den hopfästad med knappnålar eller hopsydd. Och likväl motsågo de flesta med förskräckelse småsedlarnas utbyte mot silfver.

Enligt skjutsstadgan hade man icke rättighet att köra fortare än en och en half timme på milen, men om icke väglaget var alltför dåligt, kom det icke i fråga att köra långsammare än minst en mil i timmen, och vid beställning af skjuts inräknades vanligen ombytena inom samma tid. För vinnande af denna fart plägade resande med egen vagn hafva bakom kusksätet bundna ett dussin tagelpiskor, hvilkas grofva och knutiga snärtar väckte böndernas harm. Själfva voro dessa stundom försedda med en egen kortskaftad piska, trädd igenom några runda brödkakor och knuten öfver ryggen. Deras klagomål öfver farten afsågo icke så mycket den jämna vägen, som att kuskarne körde i galopp uppför backarna och höllo starkt igen, då det bar brant utför, hvilket naturligtvis mest frestade hästarna. Att »köra skjuts» var en särskild konst, som gick ut på att af hästarna framtvinga den största möjliga ansträngning, hvilket icke var så lätt, då det gällde gamla inpiskade skjutskrakar, som i det längsta sökte komma ifrån saken med låtsade ansatser, hvilka hade en viss likhet med »marsch på stället».

Då jag erinrar mig de samtal och reflexioner, som efter resandes affärd plägade gifva sig luft bredvid de sprängkörda hästarna, så förefaller det mig, som det ingrodda hatet hos bönder emot herrar hade en af sina rötter i de

senares sätt att begagna sig af skjutsinrättningen, som bemedlade den kanske tätaste beröringen dem emellan.

Ett par ljusa punkter under vistelsen i Linköping voro besök vid Löfstad och Finspong. På det förra stället fingo Karl och jag mer än en gång tillbringa påsklofven hos änklingen efter en af mina fastrar, grefve C. F. Piper, som hade en enda son Charles Emil, med hvilken kusin vi voro goda vänner. Det gamla af fältherren från trettioåra kriget Axel Lillie uppförda slottet gjorde med sina underjordiska källargångar och sitt monument öfver den mördade Axel Fersen, som varit min fars förmyndare, ett djupt romantiskt intryck på mitt unga sinne, hvilket ehuru i grunden demokratiskt likväl alldeles icke var främmande för aristokratiska sympatier.

Vid Finspong fingo vi stundom stanna några dagar på resor till höstterminerna. Hos min faster, som var gift med excellensen Wetterstedt, plägade då vara samlad en stor del af corps diplomatique jämte många andra gäster; och den lyx, som där utvecklades i ekipager och undfägnad, slog mig med häpnad. Äfven föranstaltades jämna utfärder och muntra upptåg. Roliga tillfällighetsstycken, skrifna af Wetterstedt själf, och andra pjeser uppfördes också på slottets teater; och uti en uppträdde jag, icke utan framgång, såsom älskarinnan. Då den ungdomliga teatertruppen efteråt aftackades, belönades vi med kyssar af den sköna grefvinnan Jacquette Gyldenstolpe, därvid engelske ministern Lord Bloomfield försökte sticka sig in i vår rad för att blifva delaktig i belöningen men förbigicks naturligtvis till allmän förlustelse.

I Linköping hade vi icke umgänge i många familjer; ofta nog dock i domprosten Lidmans hus. Hans hustru, född Annerstedt, var kusin och uppfostrad på Kumla tillsammans med min mor, och en dotter blef sedermera gift med min bror Gerard. Vid slutet af vårterminerna gaf biskop Wallenberg middag för en talrik skara af skolungdomen, som han bjöd att dricka »en tvärhand hvar» ur den kringgående ölstånkan; och efter middagen lektes krig

i biskopsträdgården, då sonen i huset Oskar, som var min bänkkamrat, alltid anförde det ena partiet och begagnade åtskilliga fina krigslister för att få fienden att bita i gräset. Liksom senare i politiska krig på rena allvaret, var jag då stundom med och stundom mot honom.

Änkegrefvinnan Platen bjöd oss ock någon gång och visade oss mycken godhet. Hennes man hade hyst vänskap för min far, och jag minnes ännu, huru hans excellens riksståthållaren en gång kom för att hälsa på vid Stjernholm, åkande i en bondvagn. Då han körde upp på gården, höll han handen för ansiktet för att göra en öfverraskning, och min far trodde honom först vara en slaktare, som han väntade från Nyköping.

Ett slags bjudning i Linköping, som jag högt värderade, var till kamrater på pannkakor. De flesta skolgossarne, som voro söner till allmoge, präster eller kronobetjäning, skjutsades med sina föräldrars egna hästar till skolstaden och medhade på lasset, utom egna kläder och böcker, jämväl ett förråd af lifsmedel till den mängd, som ansågs åtgå under hela terminen. Denna förning mottogs af husvärdinnan, som därmed besörjde kosthållet; och till matordningen hörde, att en afton i veckan serverades tjocka mjölpannkakor af en tallriks omkrets. Där värdinnan var frikostig, gräddades så många, att den inackorderade kunde bjuda en och annan af sina vänner på den utsökta läckerheten.

Bland skolans dåvarande alumner funnos, utom oss som voro fem, flera talrika broderringar. En särdeles kraftig stam utgjorde bröderna Lindhagen, söner till en fattig komminister, fördelade i de flesta skolans klasser. Medan jag satt i fjärde klassen, var min bänk någon tid söndrad i två partier, som voro så hätska mot hvarandra, att de som tillhörde det ena icke umgingos med, knappt hälsade på ledamöterna i det andra. Någon saklig grund fanns icke för denna partibildning. Allt var personligt. Jag hörde till det parti, för hvilket min jämnårige kamrat Karl Lindhagen var chef, och jag följde med hängifvenhet äfven med

fara för stryk hans energiska ledning. Han blef med tiden medicine doktor men dog ung. Alla hans bröder blefvo också dugande män, och bland dem hafva sekreteraren i vetenskapsakademien och justitierådet gjort sig framstående namn. En annan utmärkt och mångtalig broderkrets voro Abelinerna, söner till borgmästaren i Linköping. Hjalmar, sedermera professor vid Karolinska institutet, var min bänkkamrat. En äldre broder, sedan jägmästare och riksdagsman, var kamrat med min bror Gustaf; den blifvande krigsministern med min bror Gerard, och landssekreteraren med min bror Jacques o. s. v.

Våren 1832 lämnade vi Linköping. Karl hade då genomgått gymnasium och skulle bli student i Upsala. Min andre bror Gustaf skulle genomgå en kurs för officersexamen och jag flyttas till den nyligen reformerade katedralskolan i Upsala. Jag var då fjorton år och hade blifvit flyttad såsom primus till andra året på gymnasium, ehuru jag det sista året läst högst obetydligt. Hvarje lärare hade sina särskilda ämnen, och de flesta inskränkte sig till att någorlunda i ordning uppropa lärjungarne och gifva dem hvar ett par frågor ur den föresatta läxan. Som klassen var talrik och lektionerna endast räckte tre kvart, kunde man på förhand någorlunda beräkna under huru många lektioner man skulle vara fri från alla frågor, och då brydde man sig icke heller om att läsa läxorna. Om de luckor, som härigenom uppkommo i kunskapen, bekymrade sig hvarken lärare eller lärjungar. En af lärarne var dessutom halftokig, ehuru för öfrigt en både lärd och kvick man. Han hade en stor förskräckelse för regn, och om det regnade aldrig så litet före hans lektion, skickades tillsägaren att begära lof, för hvilket ändamål han blötte sina kläder och drypande af vatten framförde sitt ärende. En annan var i det närmaste döf. Han läste hebreiska och frågade mest efter radix till verberna. Som de flesta af dessa hafva två *a* till vokalljud, nöjde man sig med att utskrika dessa *a* tillsammans med hvilka konsonanter som helst, och läraren antog, att man svarat rätt. Hedrande

undantag funnos dock, och jag erinrar mig alltid med tacksamhet lektorerna Ekenstam och Laurenius, som gjorde allvar af undervisningen och förstodo att tillvinna sig aktning.

SJÄLFKARAKTERISTIK.

Jag tror, att förståndet hos de flesta tidigare utvecklas, än man i allmänhet antager. Redan barnet drager förvånande säkra slutsatser om både personer och annat, som kommer inom dess synkrets, och inga misstag äro vanligare, än att gammalt folk gör sig besvär att i berättelser och förklaringar ställa sig på hvad de tro vara barnets nivå, som stundom är högre än deras egen. Man kan se, huru barn alldeles icke äro roade af pjollriga barnböcker utan endast af sådana, som med nöje kunna läsas äfven af fullvuxna. En af mina små systrar, som själf var en ganska snäll flicka, förklarade till och med, att det var mycket roligare att läsa om stygga barn än om snälla. Ännu mera plägar man underskatta den något mera uppväxta ynglingens tankeförmåga. Så vidt jag kan erinra mig, hade jag vid fjorton och femton års ålder ungefär lika stor skärpa i omdömet som i senare år, fastän naturligtvis bristande erfarenhet och kunskap om fakta begränsade dess omfattning. Likaledes igenkänner jag de anlag, af hvilka min karakter blifvit bildad, såsom vid denna ålder ganska utvecklade; och jag vill därför så gärna först som sist söka teckna, huru jag uppfattar den.

Jag anser mig äga ett sundt och klart men icke synnerligen djupt förstånd, med den egenskap att vara mindre kritiskt och receptivt än skapande och produktivt, helst för praktiska ändamål. Om jag icke saknat entusiasm och haft

mera energi, skulle jag nog uträttat mera, än jag gjort. Det förhåller sig måhända med bristande djup i min känsla på samma sätt som med mitt förstånd, ehuru det är svårt att rannsaka sitt eget hjärta, helst man icke kan annat än ytligt jämföra det med andras. Men om man skall döma efter ytan, är jag mera af en lugn, om icke kall, än känslig natur. Våldsamma känsloutbrott äro för mig nästan främmande. Ehrensvärd säger: »Italienaren mördar, när han blir arg; i norden blir man aldrig mer än ond.» Jag skulle nästan vilja säga, att jag icke ens blir ond. Känslor af hat och hämnd vet jag mig åtminstone icke hafva hyst. Måhända kommer det däraf, att jag föga varit utsatt för människors nedrighet. Men af samma grund har det också varit ett fel hos mig, att jag icke blifvit tillräckligt ond på dåliga bevekelsegrunder och brottsliga tilltag för att afvärja deras följder med tillräcklig kraft.

Såsom en förtjänst vågar jag tillräkna mig en fullkomlig brist på högfärd. Det har alltid bjudit mig emot att begagna mig af något företräde, där jag finner, att alla borde njuta lika rätt, och många hafva funnit min anspråkslöshet i detta fall öfverdrifven och måhända tillgjord. Om det är ett fel att icke stå på sin rätt i småsaker, så har jag också ofta gjort mig därtill skyldig; och många gånger har jag själf funnit mig alltför flat, då jag bort uppträda till »Kampf ums Recht». Likaså torde jag hafva snarare för mycken misstro till egna krafter än någon öfverdrifven egenkärlek.

Två egenskaper, blyghet och ärelystnad, som följt mig från min tidigaste ungdom, äro i sig själfva hvarken fel eller förtjänster men hafva hos mig gått till öfverdrift. De sammanhänga i viss mån med hvarandra. Blyghet och blygsamhet äro alldeles icke samma sak. Man kan vara blygsam utan att vara blyg, och då är man en älskvärd människa. Men den blyge är ofta äregirig till en grad, som åtminstone icke är förenlig med blygsamhet i önskningar, och det är endast af brist på självförtroende och fruktan att bära sig bakvändt åt, som han just bär sig så åt.

Jag har lidit gränslöst af blyghet och aldrig kunnat fullkomligt öfvervinna den, ehuru den naturligt blifvit mycket afnött först genom tvånget och sedan genom vanan att träda fram. Allra värst plågades jag däraf, innan min äregirighet ännu hade för sig uppställt något annat mål än att stå väl hos de unga damerna.

En annan plågoande, som mycket besvärade mig i ungdomen, var rädsla. En liflig fantasi utmålade för mig faror i allt obekant och förstorade de verkliga. Som barn kallades jag visserligen en tid för Karl XII, därför att jag ensam af bröderna kunde utan att blinka se min far hugga emot mig med sin »pallasch», men snart blef jag i stället mera rättvist kallad en kruka. Någon medfödd djärfhet har icke fallit på min lott, och allt mod jag kunnat ernå har jag tillkämpat mig genom resonemang. Jag minns, huru tröstad jag fann mig, då jag läste ett yttrande af Almqvist, att »klokheten parar sig helst med rädslan och modet med en viss oeftertanke». Dock har jag alltid sökt att manligen strida emot min rädsla och vet mig icke hafva låtit feghet förmå mig att öfvergifva min post. Mest är det fysiskt mod jag saknat; i det moraliska tror jag mig kunna mäta mig med mängden, och af politiskt mod har jag måhända haft allt för mycket.

Jag har ofta blifvit omtalad för ett lugn, som jag icke ägt så fullt, som man trott. Lika med Dumbom har jag lätt tålt kritiker, »så snart de rörde någon ann'», och för *politiska* angrepp emot mig själf har jag icke heller varit mycket känslig men däremot ytterligt ömtålig för allt, som kunde anses komprometterande eller i någon mån nedsättande för mitt personliga anseende, hvarvid jag endast med stor svårighet kunnat visa ett lugnt utseende. Under ynglingaåren gick denna ängslighet ända till gränsen af snobberi, dock icke så att den var förolämpande för någon annan, men så att jag underkastade mig många försakelser för att icke göra något, som kunde träffas af den mest oskyldiga anmärkning, och jag kunde djupt gräma mig för de minsta småsaker, som jag tyckte innebära något för-

klenande. Ett exempel härpå står ännu för mig i liflig hågkomst. Under en ångbåtsresa från Upsala till Stockholm, innan jag ännu var student men redan gjorde anspråk på att icke anses såsom gosse, hade jag gjort bekantskap med en hygglig familj, som till min förtjusning bemötte mig såsom en fullväxt man. Min i öfrigt lätta packning var denna gång förstärkt med en ofantlig dalkarlsask, full af leksaker, som jag skulle föra hem till Stjernholm åt mina små systrar, som tillbringat någon tid i Upsala. Vid framkomsten till Riddarholmen skulle de resandes saker visiteras, och under den ovårdsamma tullbehandlingen af mina gick bottnen ur asken och alla leksakerna ramlade ut öfver däcket. Jag måste nu stycke för stycke plocka ihop dockor, hästar och trumpeter m. m. i otalig mängd och använda en lång stund för att åter pressa in dem i det trånga förvaringsrummet, allt under många passagerares högljudda munterhet och i åsyn jämväl af den familj, hvars bekantskap jag gjort under resan. Ett bevis på att jag i verklighet långt ifrån trampat ut barnskorna var, att jag föreställde mig, det man kunde tro, att dessa leksaker voro mina egna. Jag hade blott behöft skratta med för att reducera hela saken till ett intet, men i stället kände jag nu, huru mitt ansikte öfverdrogs af en skamrodnad, som just var ägnad att väcka de befarade misstankarna och kom mig att vilja sjunka under jorden.

Naturens skönhet har på mig utöfvat ett mäktigt inflytande. Att se ett storartadt eller blott vackert landskap, en skön eller blott täck kvinna, har från ungdomen varit en af mina största njutningar; och jag har haft öga för att upptäcka det vackra, äfven där det af de flesta varit obemärkt. Äfven skön konst har jag älskat, minst musik och skaldekonst, hvilka måste vara af den mest framstående förträfflighet för att på mig göra någon djupare verkan. Efter några veckors lektioner på piano förklarades jag för omusikalisk och fick i stället ägna mig åt dilettantism i målarkonsten; och att skrifva vers har jag alltid varit oförmögen. Den vanliga poesien föreföll mig egentligen

vara konsten att säga någonting vackert om ingenting, eller åtminstone fann jag kärnan alltför liten i förhållande till skalet. Walter Scott var min käraste läsning vid femton års ålder, och som skolgosse rördes jag till ymniga tårar på Linköpings teater af Oehlenschlägers Axel och Valborg samt den tidens sentimentala dramer, säkerligen ganska måttligt utförda. Jag var aldrig ensam utan att i fantasien uppgöra romaner, med mig själf såsom hjälte, men tänkte mig därvid aldrig sådan jag i verkligheten var eller i min vanliga omgifning utan utrustad med alla möjliga lysande egenskaper och i synnerhet utmärkt i alla ridderliga idrotter, tvärt emot sanna förhållandet. Likaså voro alla andra personer i dessa romaner rena fantasifoster, och det föll mig aldrig in att däruti använda några af mig kända mänskliga varelser.

Men i bredd med dessa luftiga fantasispel började jag ock ganska tidigt att skriftligen författa både romaner och teaterstycken, båda delarna mest byggda på reminiscenser ur de arbeten, jag senast läst. I Linköping skref jag små komedier, af hvilka jag lyckades sälja ett par i manuskript till en kamrat, som betalade dem med tre à sex skilling stycket.

I följd af dels mitt bristande sinne för musik och poesi och dels min oförmåga att fatta mera än ett uttryck i sänder, fick jag däremot en benägenhet att ringakta *operan*, som ju eljest gäller för att vara den högsta sammanfattningen af all skön konst. Om jag hörde på musiken, kunde jag icke följa med innehållet af texten, och fäste jag mig vid aktionen, fann jag mig otillfredsställd af nödvändigheten för skådespelarne att stereotypera sina gester och sin mimik för att få dem att räcka till för de utdragna sångarierna, som också gåfvo åt hela den dramatiska handlingen en onatur, hvilken ingalunda afhjälptes af sparkande baletter. Fru Lenngrens mördande parodi på en opera senterades visst af ingen djupare än af mig.

I mina omdömen om litteratur och skön konst liksom i allt, där det icke kom an på att uppträda i yttre handling,

kände jag mig tidigt tämligen själfständig, med fallenhet till och med att slå öfver i paradoxer. Eljest var jag till mitt väsen undfallande och inlät mig ogärna i strid eller dispyter med främmande men alltför gärna med vänner, för hvilka jag icke längre kände någon blyghet.

I ett bref af 1832, som min far skref till en svägerska och som nu kommit i min ägo, gjorde han en kort karakteristik af sina barn och yttrade om mig följande: »Louis har mycket af naturen och troligen mera än någon af hans bröder. Att döma af hans oordentlighet och oförmåga att hushålla, skulle man tro honom vara ett geni, hvarifrån jag ber Gud bevara honom. För resten är han en förträfflig gosse. Han vill gå in till fortifikation.»

Anmärkningen om min oordentlighet var fullt befogad men beskyllningen att vara misshushållare kanske något sträng. Den härledde sig troligen därifrån, att jag vanligen använde mina månadspenningar till att köpa bröd och pepparkakor i bagarboden; men kosthållet var för min konstitution så klent, att det icke fullkomligt stillade min hunger, och jag tillskrifver mina brödinköp, att jag blef starkare än mina bröder, som nöjde sig med kosten och köpte »nyttiga saker» för sina pengar men blefvo klena till hälsan. Till femton års ålder var jag liten till växten och stod hvad man kallar i knut, men sedan sköt jag mycket hastigt upp till en längd öfver tre alnar.

För att slutligen säga något om min religiösa ståndpunkt, så har icke heller denna ännu undergått någon väsentlig förändring från dess första bildning. Jag har aldrig varit ateist eller materialist. Skapelsen har till mig talat om den högsta vishet, och jag har icke kunnat tänka mig vishet utan hos ett väsende med själfmedvetande. Af kristendomens sanningar har jag lätt insett, att en kärlek, mäktig af försakelse och uppoffring, är den högsta mänskliga lagen och att jag är en fattig syndig människa, som icke förmår rena mig själf från själfviskhet, men jag har icke haft lika lätt att tillägna mig vår kyrkas alla dogmer. De ofta gjorda men misslyckade försöken att göra detta

hafva väl icke gjort mig till rationalist men snarare under långa tider till indifferentist. Jag tror på en kärleksrik, barmhärtig Gud och kan icke frukta en evig fördömelse, äfven om allt det onda, som finnes i oss, måste förgås.

Till följd af hela mitt skaplynne har jag alltid varit fördragsam emot olika tänkande, äfven i religiösa ämnen, och i fråga om sekter har det, för att låna ett uttryck af Wennerberg, föga bekymrat mig, om »den ena lorten är litet klarare än den andra». Allt utvärtes braskande med religiösa känslor har varit mig motbjudande; likasom jag aldrig kunnat tro, att vi blifvit satta i denna världen hufvudsakligen för att sucka och ängslas.

Angående tal om religionen är jag för öfrigt af samma mening som riksrådet Höpken, hvilken skref: »Så snart det är frågan om ett ämne, som angår vår frälsning och som skall tillfredsställa samvetet i hvarje period af lifvet, då äro mina tankar af mera ömtålig natur; och jag är skyldig att endast med varsamhet meddela dem åt andra.

I fråga om religion har jag ingenting att lära andra men mycket att lära själf.

I UPSALA SKOLA.

(1832—1836.)

Mot hösten 1832 fick jag följa med ärkebiskop Rosensteins till Upsala och inkvarterades där i ärkebiskopshuset. Rosensteins hade nu själfva i anledning af klena affärer bosatt sig under hela åren på sitt landtställe Brunna och hyrde ut större delen af bostaden i Upsala, mest till släktingar. Sålunda bodde där nu, utom min bror Karl och jag, två Annerstedtar, Gerhard Lagerstråle, Rudolf Cederström, två Lidmänner m. fl., hvilka alla höllo hushåll tillsammans. Vid Lagerstråle, som var min morbror men endast fyra år äldre än jag, var jag från barndomen fästad med den varmaste tillgifvenhet; och så ofta vi vistades på samma ort, var han under hela lifvet min mest värderade umgängesvän.

Jag kom nu in i katedralskolans s. k. rektorsklass men flyttades tillbaka ett helt år i förhållande till min plats på Linköpings gymnasium. I Upsala bedrefs undervisningen på ett ganska förtjänstfullt sätt. Bland annat fick jag den berömde pedagogen Rudolf Annerstedt till lärare i grekiska och franska språken. Han hade en beundransvärd förmåga att hålla hela klassens uppmärksamhet spänd under hela lektionen och att inprägla sitt pensum så djupt i minne och förstånd, att det ville en lång lifstid till för att glömma det. Det var t. ex. alldeles icke nog, att man kunde böja de irreguliera grekiska verberna i rätt ordning. Han för-

hörde dem lika ofta baklänges, och den han pekade på skulle ögonblickligen säga verbet i det tempus och den person, som efter denna ordning följde. Ingen kunde vara säker en sekund, att icke fingern pekade på honom, och olycklig den, som icke genast hade rätta ordet till hands, ty han var icke allenast sträng utan ock af en häftighet, som icke var sig själf mäktig och stundom öfvergick till handgripligheter. Beröm utdelade han aldrig, men om han icke gjorde någon anmärkning, så kunde man vara säker, att han var fullkomligt nöjd. Ingen kan göra mera än sin plikt, sade han, och för det förtjänar man icke beröm. Mot mig, som var släkt med honom och bodde i samma hus, var han visst icke mindre sträng än emot andra, men jag hade en stor vördnad för honom både för hans utmärkta förmåga såsom lärare och därför, att han var allra strängast mot sig själf. Jag gjorde mitt yttersta för att aflocka honom något berömmande ord men förgäfves, ehuru jag genom andra visste, att jag stod väl hos honom.

Mina närmaste vänner bland kamraterna i skolan voro Johan Nybom, Aron Hedenlund och Knut Geijer, äldste son till professor E. G. Geijer.

Under de första skolåren var jag kanske allra mest tillsammans med Nybom, ehuru han var ett par år äldre och satt i en klass närmast framför min. Hans föräldrar bodde i ett uthus i den s. k. Kristierninska gården, helt nära ärkebiskopshuset. Bostaden var synnerligen enkel och otreflig, bestående för hela familjen af ett rum med kök, båda ständigt fyllda med rök, som fastnade i kläderna, så att min vän ofta förde med sig bort en obehaglig röklukt. Fadern var en fattig men flitig lappskomakare, och modern städade åt studerande, bland andra åt mig. Det var sonens förnöjelse att sitta hos mig, då den hederliga pratsamma gumman bäddade och sysslade i mitt rum, för att höra på hennes ordsvall, som hon ställde till mig, låtsande som han icke fanns, men med den genomskinliga mening att gifva sin son fina förmaningar och pikar. Så länge han stannade i skolan, var Johan Nybom en god, anspråkslös och sedig

yngling med ett varmt hjärta och den rikaste poetiska begåfning, som hänförde till och med min prosaiska natur, så att jag samlade hvad han kastade ur pennan och kunde, då han senare utgaf sina dikter, lämna honom flera stycken, som han icke själf hade gömt. Åtskilligt af det mest intagande han diktat skrefs, medan han ännu var i skolan. Efter min första nattvardsgång skref han, som då var sjutton år, till mig ett skaldestycke, hvars vackra tillägnan målade hans egen uppfattning af sig själf sålunda:

»Tag dessa sångens ord från ett alltid brinnande hjärta!
Tag ock mitt hjärta med! Högre jag icke kan ge.
Molniga Hekla lik, hvars inre sjuder i lågor,
medan dess yttre klädt är af evinnerlig snö.
Så äfven jag — mitt lif framvaggas i lugnade böljor.
Dock vid kärlekens röst strängas hela min själ.»

Lifligt erinrar jag mig aftonen efter min första nattvardsgång, då han och jag tillsammans ströfvade ut på landet, huru jag blygdes öfver att känna mig så kall i jämförelse med hans svärmiska glöd. Jag hade tillsammans med jämnåriga kamrater blifvit beredd till nattvarden af en bland skolans lärare, Anjou, som sedan en dag blef min kollega i statsrådet. Han hade icke lagt an på känslan men gifvit en förträfflig undervisning i den kristliga etiken.

Då jag fyllde sjutton år, hälsade mig Nybom med en annan dikt, däruti förekom följande strof:

»Kom — för det sanna, rätta, sköna
på holmgång mot en veklig tid.
Hvad jorden icke kan belöna
så lönar oss vårt hjärtas frid.
Vi föddes ej till maklighet:
i bröstet slår odödlighet.»

Jag fann honom dock aldrig i gärning påkalla någon holmgång mot en veklig tid. Han var nöjd med att få gifva sina ädla känslor utbrott i ord. Hans poesi var känslans omedelbara ingifning och gjorde honom bland annat till en lycklig improvisatör; men som han icke tog sin konst på fullt allvar och hvarken studerade människan eller naturen, blef han aldrig hvad han lofvade. Han kunde

icke skilja råg och hvete, icke tall och gran, knappast ek och björk, men skref de mest glödande naturbeskrifningar, däruti de träd mest prunkade, som hade välljudande namn, såsom sykomorer och lemoner.

Sedan Nybom ett år före mig tagit studentexamen, vidgades hans sällskapskretsar, och vårt umgänge blef mindre träget. Glad, kvick och oförarglig blef han allmänt omtyckt men också bortskämd, och hans smak för punsch började på honom utöfva ett olyckligt inflytande. Beväringsexercisen blef en vändpunkt i hans lefnadssätt. Studenterna bildade den tiden en särskild beväringskår, som valde sina egna korpraler, präst och klockare. Nybom blef klockare, till hvars funktioner hörde icke blott att taga upp psalmerna till korum utan ock att proponera skålar och hålla tal vid de gemensamma sexorna, hvilket Nybom, med fuktad strupe, fullgjorde på vers och prosa så ypperligt, att han sedan för samma ändamål oupphörligt anlitades i en mängd samkväm. Småningom blef det för honom en vana att snart sagdt dagligen hålla sina lifsandar uppe med punschånga, och återverkan däraf under andra delar af dygnet gjorde samvaron med honom för mig rent af vidrig. Ännu värre blef det, då han för sitt uppförande blef uppsagd från en kondition, som han haft i ett aktningsvärdt hus. Han sökte nu döfva sina kval häröfver i ruset, och en tid stod han på gränsen af ett fullständigt förfall. Med ett rått högmod, hvaraf icke ett spår förmärktes hos honom i nyktert tillstånd, utfor han nu mot hela världen, som icke förstod att uppskatta hans storhet utan ville mäta honom med måttet för hvardagsmänniskor. Jag gjorde en gång, sedan äfven jag var student, ett försök att vädja till hans bättre väsen och skref till honom ett allvarligt bref, däruti jag, manad af vår gamla vänskap, besvor honom att vända om från sina förvillelser. Hans svar, som jag äger i behåll, uttalar en varm tacksamhet för detta bevis på fortvaron af en vänskap, som han af mitt kallsinniga bemötande under den sista tiden trodde sig hafva för alltid förlorat och hvaröfver han känt en bitter sorg, som

han med vanliga medel sökt dränka. Nu lofvade han bot och bättring och att allt skulle blifva oss emellan såsom förr. De af honom i detta bref uttryckta känslor voro visserligen icke hycklade, fastän insvepta i väl många fraser; och han gjorde verkligen någon tid ett försök att reformera sitt lefnadssätt, men hans karakter var svag, och han dukade snart åter under för sin olycksaliga passion. Många vänner utom mig och äfven flera högre ställda gynnare togo sig också af honom och fingo honom att göra ansatser till ett bättre. En gång gjorde han ett löfte att från och med en viss dag och en viss timme börja en absolut afhållsamhet från starka drycker. Men intill detta sista ögonblick ville han njuta däraf i ett gladt lag. Då timmen därunder slog, och någon gjorde honom uppmärksam därpå, svarade han: Jag måtte väl liksom alla andra ha på mig »kvarten». Men om hans goda föresatser sent sattes i verket, så eftergåfvos de desto skyndsammare. Oaktadt sin cynism, ställde han dock alltid idealet högt; hans poesi var ren och allvarlig, och hans produktivitet såsom skald var äfven under denna tid ganska stor. Den vann också allmän beundran för sin praktfulla diktion.

Sin största roll både som skald och såsom en ungdomen elektriserande student spelade han dock icke förrän våra vägar skilts och, efter det jag lämnat Upsala, all beröring oss emellan upphört. Med glädje erfor jag emellertid efter hand, att han återgått till ett ordnadt, anspråkslöst och aktningsvärdt lif. På äldre dagar har jag från honom haft ett par bref, däruti han i de varmaste ordalag talar om vår ungdomsvänskap, som äfven för mig kvarstår såsom ett kärt minne.

Min kamrat Hedenlund var nästan mitt ideal. Redbar, med ett synnerligen godt hufvud, lugn och flitig, fattade han allting så klart och gjorde allting så väl, att jag trodde, han skulle blifva en af Sveriges utmärktaste män. I skolan var han också primus i klassen, men till allas förvåning tog han sedermera en tämligen tarflig magistergrad och dog slutligen såsom en obemärkt skollärare. Jag tappade

bort honom, sedan jag lämnat Upsala, och vet icke hvad som hejdade hans bana, men troligen var det någon sjuklighet.

Genom vänskapen med Knut Geijer fick jag öppet tillträde till professor Geijers hus, hvaraf jag flitigt begagnade mig. Knut själf hade faderns växt och mycket af hans later men icke hans snille, ehuru han var hvad man kallar ett godt hufvud, mera skapad för verkliga studier än för läxläsning. För öfrigt en trofast vän och en treflig kamrat med talang såsom deklamatör och såsom buffa-aktör. Professorn var vänlig men satt i hemmet mest tyst med sina stora tankar för sig själf; eller ock spelade han på piano och komponerade. Emellanåt berättade han lustiga historier men kom då själf i sådant skratt, att han hade svårt att komma till slutet.

Bland mina mera omtyckta kamrater var äfven C. H. Rundgren, sedermera biskopen, med hvilken jag under ett par mellanterminer brefväxlade.

Söndagarna fick jag mest tillbringa på Brunna hos ärkebiskopens. Han var en ovanlig personlighet. Med sin hustru hade han i hvardagslag tagit sig en vana att jollra såsom ett litet barn, hvars roll han spelade med mycken sanning och komisk kraft, men å andra sidan behandlade han mig och andra ungdomar såsom fullväxta karlar och ingick i resonemanger om både politik och litteratur samt gaf många nyttiga lärdomar för lifvet. En, som jag bibehållit i tacksamt minne om än icke alltid följt, var: om du har aldrig så brådtom, så lämna aldrig ifrån dig ett bref eller något annat du skrifvit utan att förut hafva läst igenom det. Han hade mycken metod i sina vanor. Konsistoriedagarna kom han in till Upsala och plägade på morgnarna, medan han väntade på besök, gå och promenera med mig fram och tillbaka på golfvet, alltid mycket noga, att jag skulle hålla jämna steg med honom. Så berättade han en gång, att hans hushållerska i staden hade kommit öfver »ett par alldeles utmärkta stora» . . . . . Här kom en präst på uppvaktning, och jag drog mig till-

baka i rummet bredvid. Men då prästen snart gick, kom jag åter in, och sedan vi kommit i takt, fortsatte han där han slutat med: »sköna abborrar», alldeles så som intet afbrott skett. Han snusade spanskt snus, som likt ett rödbrunt damm rökte vidt omkring och var lika besvärande för hans egna kläder som för andras ögon, samt utvecklade och hoplade sin ofantliga ostindiska silkesnäsduk med en omsorg, som om han lindat ett barn. Till mig sade han en gång: Du, som är född den adertonde juli aderton hundra aderton, måtte väl bli en af de aderton med tiden, och en annan gång, då han förmodligen fann mig något lillgammal: Kors, hvad du är lik din salig farfars fru mormor, och då jag invände, att han icke kunde veta, huru hon såg ut, svarade han: Nej, men jag måtte väl veta, huru en gammal käring ser ut.

I Upsala skola trifdes jag visserligen vida bättre än i Linköpings, men Stjernholmshemmet förlorade ändå icke något af sin dragningskraft. Vår fader ville, såsom han sade, bekosta oss en god uppfostran, emedan han icke kunde lämna oss något annat arf. Därför borde hvart och ett af barnen få undervisning äfven i någon skön konst, för att åtminstone lära sig dess handtverk. De flesta af syskonen valde musik men jag ritning och målning med vattenfärg. Till lärare däruti fick jag utom min far en norsk artist vid namn Linaae, som var anställd vid den af grefve Adolf Rosen anlagda mekaniska verkstaden i Nyköping och som blef en af både gamla och unga afhållen vän för Stjernholmsfamiljen. Han hade såsom sjökapten fört eget fartyg, studerat akvarellmålning i England och var en skicklig affärskarl. I segling, jakt och fiske var han en fulländad sportsman, och som han därtill sjöng och spelade fiol, kunde min far aldrig funnit någon, som mera delade hans smak i alla riktningar. Hans skratt var också lika hjärtligt som min fars men i lägre ton och vida högljuddare samt åtföljdt af lifliga gestikulationer. Det var min lust att få honom att skratta så, att han slog omkring sig med armarna.

I sport har jag aldrig skurit några lagrar. Jakt och fiske idkade jag visserligen något, men det blef aldrig mera än lek. Segling roade mig, men vid stark blåst led jag stundom af mina bröders djärfhet och vid tanken på att elfva människor under min tid vid särskilda tillfällen drunknat under segling vid Stjernholms stränder. I ridning tog jag väl i Upsala några lektioner men blef aldrig säker ryttare. Icke heller på skridskor vann jag någon färdighet, jämförlig med mina bröders, ehuru jag var både stark och vig samt öfverträffade de flesta jämnåriga i att springa, hoppa och simma. För dans hade jag icke heller någon fallenhet. En sommar anställdes en särskild lärarinna i dans på Stjernholm. Jag var den äldste bland eleverna, och det roade mig föga att dansa med småfolket omkring mig, hvarför också dansfrun allt som oftast interfolierade sin taktsång sålunda: »Ett två tre, fyra och fem; si glader ut, långa baron; ett två tre, fyra och fem.» I valsen befanns jag icke fullt säker i takten, och som jag i allmänhet icke gärna gjorde hvad jag icke trodde mig göra väl, blef jag aldrig någon valsör och kände mig alltid något modstulen på baler, där eröfringarna mest göras i valsen.

Däremot hade jag en afgjord fallenhet för att spela komiska, helst farsartade, roller i sällskapsspektakler, hvilka ofta förekommo på Stjernholm och i dess grannskaper. I tredje våningen där fanns ett stort gästrum, som kallades »stora glädjen», hvarest min far hade inrättat en teater och därtill själf målat fondridåer och kulisser. Så väl där som på Kristineholm hos Wachtmeisters, på Tärna hos general Strömfelts och på Torp hos friherrinnan Jennings, uppförde traktens ungdom allt emellanåt pjeser, och såsom student blef jag på dessa ställen den erkändt främste aktören. Friherrinnan Jennings, den sista som var född med namnet Rosenhane, var en af dessa förnäma gamla damer, för hvilka hela provinsen stod på tå. Hon talte gärna om de tider, då prinsessan Sofia Albertina var hos henne »en séjour», men var mot alla ytterst artig och bråddes på sina förfäder genom en fin bildning. Det hörde till ord-

ningen, att hennes födelsedag skulle firas, bland annat med ett societetsspektakel, men det hörde också till ordningen, att detta hvarje gång skulle vara en surpris, och vi måste därför smyga oss till repetitionerna i en flygel, där likväl värdinnan lät rikligen undfägna oss med nedsända förfriskningar. Bland mina medspelare var någon gång den glade och kvicke Jan Adam Cronstedt vid Svea garde, bekant såsom karikatyrritare, hvilken sedan för dåliga affärer måste resa till Ryssland, där han genom gifte blef en rik man. Fröken Hedvig Piper från Engsö och jag spelade tillsammans sju gånger man och hustru. Hennes yngsta syster Emilie var kanske min första flamma; åtminstone fann jag hennes skönhet ojämförlig med allt annat i världen. Men blygheten hindrade mig att gifva något slags luft åt mina känslor. Jag var alldeles förstenad i hennes närvaro.

Man undrade öfver att jag, som var så ytterligt blyg, då jag skulle spela mig själf, kunde uppträda med så mycken ledighet och abandon, så snart jag fick spela en annan. Visserligen kände jag alltid en stor förskräckelse, innan ridån gick upp, men så snart jag fått höra min egen röst och fått fram det första ordet, försvann all rädsla, och jag kom helt och hållet in i rollen.

Äfven i Upsala och Vermland uppträdde jag senare icke utan framgång i societetsspektakler, ehuru jag där icke fick mig de bästa rollerna tilldelade. Min största förtjänst som skådespelare låg måhända däruti, att jag i olikhet med de flesta amatörer icke gjorde det ringaste anspråk på att i rollen på samma gång göra något fördelaktigt intryck för min egen person.

Genom öfningen att spela hade jag i framtiden den praktiska nytta, att jag såsom offentlig talare kunde framsäga mina tal så naturligt, att de icke läto såsom upplästa ur minnet, äfven då detta var fallet.

Mot slutet af sommaren 1834 kom koleran första gången till Sverige och gick sin härjande väg från Göteborg öfver

Jönköping till Stockholm, öfver hela landet spridande en fasa och förskräckelse, hvartill man sedan icke sett något liknande. Jag var då under mellanterminen på Stjernholm men återvände vid terminens början till Upsala i sällskap med min bror Jacques och Gerhard Lagerstråle m. fl. För att undvika Stockholm togo vi vägen öfver Strängnäs och Mälarens öar. Men denna resa var ganska besvärlig. På hvarje gästgifvargård undersöktes våra sundhetspass, som icke voro fullt tillfredsställande, enär koleran äfven utbrutit i Nyköpings länsfängelse. Man rökte oss därför flitigt. Enligt utfärdad kungörelse skulle ingen resande släppas fram, hvars utseende häntydde på börjande sjukdom; och på en gästgifvargård förklarades mitt utseende misstänkt. På mina medresandes högtidliga försäkringar, att jag icke var blekare än vanligt, fick jag dock slutligen slippa fram. Vid ankomsten till Upsala hade koleran där redan börjat, men den ansågs vara af en lindrigare art än stockholmskoleran, så att karantänen bibehölls, och jag kommenderades omedelbart på karantänsvakt vid tullen.

STUDENTÅREN.

(1836—1840.)

På våren 1836 tog jag en tämligen vacker studentexamen med cum laude i latin, grekiska, lefvande språk, matematik och teologi. I Upsala skola lästes då teologi på latin efter Bruhns lärobok, och jag hade haft mycket lättare att lära mig denna utantill än katekesen. Naturvetenskaperna utgjorde då icke ännu föremål för undervisning i Upsala, men på Linköpings gymnasium lästes något, som väl skulle räknas dit, såsom kemi, hvilket förekom på nedre auditorium, medan jag var där, men inskränkte sig till uppräknandet af en lista på urämnen och metaller o. s. v. utan all förklaring om hvad därmed förstods. Detta jämte ett par timmars enskild lektion i botanik, som jag erhöll af en informator för mina yngre bröder, var all den undervisning jag fått i naturvetenskaperna.

Nu var tiden att välja lefnadsyrke för att bestämma hvilken examen, som skulle tagas, men jag kände icke håg för något yrke och minst för ämbetsmannabanan. Att blifva aktör skulle frestat mig mest, om jag trott, att det skulle tillåtas. Landskapsmålare kunde jag väl också haft lust att blifva, och en författarverksamhet började till och med hägra för mig, sedan jag under det sista skolåret varit redaktör af en handskrifven tidning, som utgafs af ett sällskap *pro amicitia*. Men alla dessa funderingar strandade på den insedda nödvändigheten att framför allt tänka på

min utkomst, och då jag icke var hågad för någon längre studiekurs, beslöt jag att till en början taga kansliexamen, som öppnade tillträde till åtskilliga statens ämbetsverk. Jag bekänner dock, att jag icke ställde ett högt ämbete som mitt lefnadsmål utan fasthellre hoppades på att kunna vinna någon intagande och förmögen flickas hjärta och sedan slå mig till ro på en vacker egendom för att njuta af landtlifvet och, såsom amatör, af de sköna konsterna. Saknande verklig arbetslust hade jag sannolikt blifvit en odåga, om jag icke varit fattig och därigenom tvungits att arbeta. Många frestelser undgick jag ock därigenom. I själfva verket var jag ställd på en ganska knapp fot, ehuru många andra studenter nog hade det ännu knappare. Under två års tid åt jag mina middagar på ett nykterhetsvärdshus för 10 sk. (20 öre) om dagen. Min frukost bestod af kaffe, som koktes af Nyboms mor och hvartill jag köpte ända till sex franska bröd, och min supé af mjölk med knäckebröd. I min kassabok skref jag till motto ur Seneca: »Emas non quod opus est, sed quod necesse est.» Det var ändå svårt att få årsanslaget, 400 kronor samt fri bostad och ved, att räcka till mat, kläder, böcker, kollegier, resor m. m., och utan fritt vivre hemma under ferierna hade det varit omöjligt. En följd häraf var, att jag icke kunde deltaga i något gladt kamratlif, i hvars förlustelser ingingo sexor med punsch, kortspel o. s. v. Jag hade icke heller någon fallenhet därför och särskildt afsmak för alla starka drycker. En egenhet hos mig, som jag tror vara tämligen sällsynt, är ock, att jag aldrig funnit spirituosa utöfva någon inverkan på mitt lynne eller i ringaste grad upplifva mina lifsandar, lika litet som de åstadkommit något dåligt ölsinne; ehuru jag, då jag någon gång druckit mera än lagom, blifvit mera tyst och sluten än vanligt. För öfrigt har jag aldrig varit så öfverlastad, att jag icke varit herre öfver mina ben och tankar.

Med några få studenter umgicks jag mera förtroligt, men min största trefnad fann jag inom flera bekanta familjekretsar, helst där unga damer förekommo.

Första terminen njöt jag nog mycket af den akademiska friheten och läste mest vitterhet och estetik. Vid de filosofiska estetikerna ledsnade jag dock snart till följd af svårigheten för mig att fasthålla abstrakta begrepp, uttryckta med tekniska termer. Hela metoden att börja med det absoluta och därifrån konstruera det konkreta har alltid bjudit mig emot, och instinktlikt omfattade jag det motsatta tillvägagåendet, som få filosofer då följde men som flera sedermera antagit och bland dem Herbert Spencer. En följd häraf blef, att jag aldrig kom långt på djupet men däremot fick en klar uppfattning så långt mitt vetande sträckte sig. Mest värderade jag alltid de författare, hvilka såsom t. ex. Karl August Ehrensvärd slogo ned på sitt ämne utan några deduktioner. En liten bok, som på mig gjorde ett starkt intryck och som jag ansåg nästan innehålla summan af mänsklig lefnadsvishet, var Bacons af Skogman öfversatta »Försök», hvilka Bacon själf ansåg för de bästa han skrifvit.

Af de svenska skalderna var det knappt någon mera än Tegnér, som fullt hänförde mig. Kellgren och Leopold uppskattade jag endast såsom tänkare, och Franzén fann jag älskvärd men litet pjollrig. Fosforisterna med Atterbom i spetsen voro för mig onjutbara. Geijer var min hjälte, men ehuru jag helt och hållet sympatiserade med hans affall, läste jag, märkvärdigt nog, helst de skrifter han författat förut.

Inom romanlitteraturen intresserade mig mest den fina uppfattningen af hvardagslifvets enskildheter, hvarför jag gärna läste Cederborgh och Fredrika Bremer, som först i Sverige med framgång anslagit denna ton. Med förtjusning läste jag ock C. J. L. Almqvist, som vid denna tid förvred många hjärnor. Mig föreföllo dock hans tendenser oklara och hans innersta själstillstånd knappt normalt, men desto mera beundrade jag hans beskrifningar och hans stil. I Bulwers den tiden så omtyckta romaner var det tvärt om reflexionerna mera än själfva berättelsen, som intresserade mig. Min favoritförfattare var och förblef alltid Walter Scott. Något djupare bevandrad i den tyska, franska och engelska litteraturen blef jag aldrig.

För att tvinga mig till flit, gjorde jag upp samläsning med Hedenlund, och under en termin, som vi studerade Cicero, började vi kl. 4 om morgnarna, då det var jag som inställde mig hos Hedenlund, som hade disciplar, hvilka han ej kunde lämna. Jag väckte mig genom att binda ett snöre från en stol i min ena fot, och detta ryckte mig vaken, då sömnen mot morgonen blef orolig. Vi ändrade dock sedan timmar, enär det befanns, att en viss sömnaktighet inträdde senare på dagen.

Vintern 1836—1837 gjorde jag två stora förluster genom ärkebiskop Rosensteins och excellensen Wetterstedts dödsfall. Upplösningen af den förres hus vållade mig mycken tomhet och ökade min fars ekonomiska svårigheter, enär han på borgen för Rosenstein förlorade omkring 30,000 kronor, däraf dock en del ersattes vid ärkebiskopinnans död genom hennes testamente af nådårsbehållningen. Af Wetterstedtska huset hade jag väl egentligen icke godt mera än under ett och annat sommarbesök på Finspong och vid uppehåll i Stockholm på resorna mellan Upsala och Stjernholm, men de blickar jag därunder fick kasta på framstående personer och den förnäma världen intresserade mig mycket.

Efter fyra terminer i Upsala aflade jag kansliexamen. I filosofi förhördes jag därvid, efter föregången tentamen, af professor Boström, hvilken sedermera, då jag såsom justitiestatsminister framlade representationsförslaget, skall hafva förklarat sig icke begripa möjligheten af att han kunnat approbera en så underhaltig tänkare som detta förslags författare. Hemligheten lät förklara sig däraf, att jag tagit ett privat kollegium af hans docent Sigurd Ribbing, som lärt mig de satser och uttryckssätt, Boström företrädesvis ansåg såsom proban på en förnuftig tankegång.

Sommaren 1838 bjöd min far mig och min bror Karl, som redan ett år förut afslutat sin kurs i Upsala, på en resa i Tyskland, med villkor, att den icke fick kosta öfver en viss summa, jag vill minnas 600 kronor för hvardera, resan genom Sverige inbegripen, att vi skulle föra dagbok

och att vi skulle besöka Gross Hennersdorf, ett institut bredvid Herrnhut i Sachsen, där vår fader under tre år fått den del af sin uppfostran, hvarpå han satte högst värde. För resan till Ystad, som skedde med skjutshästar för en gammal skallrande jaktvagn, associerade vi oss till minskning af kostnaden med en magister Leonhardson, som ock ville företaga en lustresa i Tyskland och följde med oss till Berlin.

De nya öfverraskande intrycken började för mig redan i Skåne, som var så olikt allt hvad jag förut sett. Bokskogarna hänförde mig framför allt, och själfva Kristianstad, som på sin stora slätt sedermera många gånger förefallit mig rätt prosaiskt, uppfyllde mig nu med romantiska känslor. Vi kommo dit en vacker sommarafton. Hundratals kor drefvos från Näsby fälad in till den af löpgrafvar och fästningsvallar omslutna staden, och min fantasi målade de sjungande vallflickornas drag, som mina ögon icke kunde urskilja, i en blomstrande fägring. En afdelning af Vendes ridande artilleri ryckte in från exercisfältet med sina kanoner; och vid Norreport underkastades vi ett militäriskt förhör och aflämnande af våra pass, innan fällgallret öppnades och vi fingo tillåtelse att inkomma, hvilket allt försatte mig i en ny värld. Den skånska dialekten, de trubbiga kyrktornen, den kostliga allmogedräkten i Ystadstrakten jämte mycket annat förut osedt väckte ock min högsta förundran.

Från Ystad gingo vi öfver till Greifswald med postångfartyget Svenska lejonet, och jag erinrar mig ännu den högtidliga stämning, hvarmed jag första gången beträdde utländsk jord. I början var det för öfrigt ingenting, som föreföll mig så främmande som att höra barnen tala tyska.

Till Berlin fortsatte vi färden i diligens, och som jag mådde illa af att åka baklänges i täckt vagn, blef det nu ett afbrott i min njutning af den utländska resan. I den preussiska hufvudstaden njöto vi en förekommande välvilja af den svenske ministern baron D'Ohsson och hans fru. Vi hade tagit in i ett hotell i gamla staden och fått oss

anvisade ett par anspråkslösa rum, med hvilkas tarfliga möblering vi gärna nöjde oss för det billiga prisets skull. Sedan vi emellertid gått ut i staden och efter några timmar återkommo till vårt logis, funno vi till vår öfverraskning rummen elegant ommöblerade och på ett bord en mängd bref, hvaruti obekant folk anbefallde sig i vår ynnest. Gåtan löstes, då vi fingo se oss anmälda i Fremdenblatt såsom »Freiherr von Geer, Kansler von Schweden, mit Sohn und Gouverneur». Karl stod i passet benämnd e. o. kanslist; jag student och Leonhardson magister, och däraf hade man dragit sina slutsatser i Fremdenblatt.

Efter en veckas vistelse i Berlin och en utflykt till Potsdam foro vi vidare i diligens till Leipzig. Vi besökte därifrån slagfältet vid Lützen på den dag, då jag fyllde mina 20 år, och åkte ett par mil på det första nyss öppnade järnvägsstycket i Tyskland på linien från Leipzig till Dresden. Vår resplan var så uppgjord, att vi skulle åka genom sådana trakter, som icke erbjödo några större naturskönheter, men att resan skulle hufvudsakligen göras till fots. Sedan vi från Leipzig med en forvagn kommit till Chemnitz, expedierade vi en gemensam kappsäck oss i förväg och togo ränslarna på ryggen samt vandrade öfver en arm af Erzgebirge till Freiberg och vidare genom det vackra Tharand till Dresden. Under vägen riktade jag min ritbok med några vackra vyer, vida öfverträffande dem jag tagit vid Charlottenberg och Potsdam. Tafvelgalleriet i Dresden beskådade jag med en måhända något uppskrufvad entusiasm och skref i min dagbok lika käcka som omogna omdömen om de stora mästarnes verk. Om omogenhet gaf naturligtvis dagboken i sin helhet vittnesbörd men tillika, efter hvad mig sedermera synts. om en vaken iakttagelseförmåga och en liflig uppfattning.

För att genom Sachsiska Schweiz komma till Gross Hennersdorf behöfde vi öfverskrida den böhmiska gränsen och begärde därför att få våra pass viserade af österrikiske ministern i Dresden, då vi försummat det i Stockholm. Men detta vägrades oss till följd af den misstänksamhet

mot svenskar, som uppstått i anledning af »die schwedische Revolution», såsom ministern kallade de crusenstolpeska oroligheterna, hvarom förstorade underrättelser nyss ingått. Man sade oss dock på hotellet, att om vi ginge till fots öfver gränsen, så skulle ingen fråga oss efter pass, och detta råd följde vi sedan med framgång.

Sachsiska Schweiz förtjuste mig och föreföll mig, som icke sett några höga berg, storartadt. Jag förlorade dock all lust att här teckna några vyer, då jag öfverallt fann gravyrer, tagna från alla möjliga punkter.

Då vi kommo till Gross Hennersdorf, firades där just invigningen af ett Waisenhaus, som inrättats i stället för det forna institutet, där min far blifvit uppfostrad. Af honom kunde vi här icke finna något minne, men däremot bevarades i tacksam hågkomst den gamle Louis De Geer, som skänkt ofantliga summor till återupprättande af de protestantiska kyrkorna i dessa trakter efter trettioåra krigets förödelser; och såsom hans efterkommande visades oss en vänlig uppmärksamhet.

Vår resa gick sedan, delvis till fots, genom Weimar, Gotha, Frankfurt am Main till Heidelberg, som utgjorde resans både slut- och glanspunkt. Aldrig har jag känt mig så hänförd af något natursceneri som af Heidelbergs slottsruin med dess omgifningar. Härtill bidrog naturligtvis min ungdoms värme och begränsningen af hvad jag förut sett, men äfven återsedt vid äldre år har Heidelberg gjort på mig ett djupt intryck. — Dels på ångbåt och dels till fot följde vi sedan Rhein från Mannheim ända till Düsseldorf. På en ångbåt gjorde vi bekantskap med ett par hyggliga engelsmän, som tycktes trifvas i vårt sällskap, ända till dess de upptäckte, att vi endast hade däcksbiljetter, då bekantskapen hastigt afbröts. Från Düsseldorf foro vi öfver Bremen och Hamburg till Lybeck, därifrån vi på ångbåt återkommo till vår gamla jaktvagn, som stått insatt under sommaren i Ystad och torkat ihop, så att de skallrande hjulen allt som oftast. på och mellan gästgifvargårdar, måste lagas under hemfärden, som togs genom Blekinge och Kalmar.

Detta var min första utländska resa, och jag fick hvarken tid eller råd att göra någon ytterligare förr än jag blifvit justitiestatsminister. Men äfven därefter hafva mina resor hvarken varit många eller långa. Desto mer epokgörande var den första. Den vidgade min erfarenhet och utvecklade min självverksamhet samt införde något mera frimodighet i mitt väsende. Ej ringa nöje skänkte den mig, medan den påstod, och kära minnen efteråt. Jag visste icke, om jag skulle skämmas eller vara glad öfver att jag ändå mot slutet längtade hem. Kanske var det gladaste ögonblicket, då vi körde upp på gården till det kära Stjernholm och åter fingo se föräldrar och syskon.

För att hafva flera vägar öppna, hade jag nu beslutat att, i likhet med hvad min broder Karl gjort, jämväl taga hofrättsexamen; och efter att hafva blifvit antagen till extraordinarie kanslist i kammarexpeditionen af Kongl. Maj:ts kansli, begaf jag mig därför på hösten åter till Upsala. Jag upphjälpte nu något mina inkomster genom att mot 50 r:dr i terminen åtaga mig information för min kusin C. G. von Rosen och fick bo kvar hyresfritt i ärkebiskopshuset under nådåren.

Mest med ingifvelser från mina reseminnen författade jag kort härefter några smärre uppsatser, som jag efter hand insände till den i Upsala af docenten Lénström utgifna litteraturtidningen Eos. Den första bland dessa artiklar, innehållande en lekande karakteristik af de svenska träden, gjorde lycka och fäste en viss uppmärksamhet vid min person, som icke minskades af de efterföljande artiklarna. Tidningen mottog en af dem med följande smickrande omdöme: »Red. hälsar herr D. åter välkommen till Eos, ju längre tid han varit borta och ju snillrikare hans uppsatser alltid äro. Där är något af Ehrensvärd, ett helt originellt, af inga böcker förvilladt, sätt att uppfatta tingen, särdeles naturen och dess skönhet.»

Jag blef nu närmare bekant med de yngre litteratörerna, bland andra B. E. Malmström och C. J. Bergman, som utgåfvo ett par årgångar af en poetisk kalender vid namn

Linnea borealis, till hvilken äfven jag lämnade bidrag. Mycket smickrad fann jag mig af att blifva vän och bror med Böttiger, som var betydligt äldre än jag. Han bodde i samma våning som jag uti ett stort rum, som han hyrt, och hade redan då börjat blifva sjuklig och var ytterst nervös. En afton kom han in till mig och sade sig vara så sjuk, att han fruktade, att han icke skulle öfverlefva natten, och som han tyckte det vara hemskt att kanske ligga och dö ensam, frågade han, om jag icke skulle vilja sitta inne hos honom öfver natten. Helt upprörd lofvade jag detta och satte mig bredvid hans säng, då han lade sig. Inom en kort stund somnade han och sof sedan godt och oafbrutet hela natten. En annan afton skref jag efter hans diktamen en vacker sång till Fredrika Bremer.

Ärkebiskopshusets första våning beboddes nu af öfverstinnan Silverstolpe, född Montgomery. Hon samlade hos sig hvarje torsdags afton en krets af flera bland Upsalas mest framstående personligheter. Bland dem var Geijer, som dock efter sitt »affall» mera sällan inställde sig i det starkt konservativa sällskapet. Vidare Törneros, Atterbom, Fahlcrantz, Palmblad, Böttiger, båda Schrödrarne, Tekla Knös med sin mor och något senare Gunnar Wennerberg m. fl. Äfven jag var en gång för alla ditbjuden och försummade nästan aldrig att infinna mig, ehuru alltid blott såsom en tyst åhörare af de intressanta förhandlingarna. Där lästes vanligen högt ur någon nyligen utkommen bok, därvid hvem som helst fritt afbröt läsningen med sina anmärkningar, som upptogos af andra och ofta utspunno sig till de mångsidigaste recensioner. Intressant var i mitt tycke alltid Törneros med sina träffande infall och djupa reflexioner. För öfrigt konverserades om dagens allmänna politiska och litterära ämnen, och en stund af aftonen var alltid anslagen åt musik. Min moster, grefvinnan Rosen, född Lagerstråle, biträdde härvid med sin sällsynt vackra röst, och värdinnans systerdotter, den intagande Ava Wrangel, förtjuste alla icke blott med sin sång utan med hela sitt väsende. Adolf Lindblad kom ofta från Stockholm

med nykomponerade sånger, dem han själf ackompanjerade, särskildt lifvande samtalen med sin kvickhet.

I Geijers hus var jag alltjämt en trägen gäst. Där hade nu Gustaf Ugglas blifvit inackorderad, och han blef snart min intimaste umgängesvän. En afton, då Jenny Lind var där, sprungo vi änkleken i Karolinaparken utanför Geijers hus, och som jag var en skicklig springare, lyckades jag snart fånga henne och behålla henne, ända till dess landshöfding Kræmer hittade på för att eröfra henne att skuffa omkull mig i ett dike, på hvars kant jag sprang för att hinna om honom. Han gjorde många ursäkter och försäkrade, att det var ofrivilligt, men jag kände nog på knuffen, att det var med berådt mod. Jag tröstade mig dock med, att Jenny Lind tycktes anse det såsom en otur jämväl för henne.

Vid andra tillfällen var Kræmer rätt vänlig emot mig, och jag tillbragte mången angenäm afton i hans gästfria hem på det gamla slottet, där sång och dans omväxlade med societetsspektakler och lekar m. m. Äfven på landet i Upsala grannskap hade jag mycken trefnad hos där bosatta släktingar, såsom på Frötuna, Sandbro, Tisslinge, så att jag nu fann mig förträffligt i Upsala. Med Gustaf Ugglas gjorde jag öfver en påskhelg besök hos hans fader, excellensen Ugglas på Forsmark, och därifrån utflykter till Leufsta bruk, Dannemora och Österby. Kärast voro dock alltid mellanterminerna på Stjernholm och samvaron med grannarne däromkring.

Min äregirighet vände sig nu åt det litterära hållet. Sommaren 1839 skref jag i ett lusthus på Stjernholm, i smyg för alla, en afhandling öfver ett af Svenska akademien utsatt estetiskt täflingsämne, angående konstens förhållande till religionen, och insände det, försedt med ett tänkespråk. Sedan berättade mig Knut Geijer i Upsala, att han känt igen min stil i en af de till hans fader öfversända täflingsskrifterna och att akademiens sekreterare, Beskow, hade satt i fråga, att detta stycke borde prisbelönas. Med bäfvande hjärta afvaktade jag därför pris-

utdelningen men fick därvid icke en gång någon mention. Geijer hade sedermera sagt till sin son, att tankarna i uppsatsen voro själfständiga och rätt bra men stilen alltför omogen för att kunna uppmärksammas af akademien.

Såsom ett prof på mitt sätt att tänka vid tjuguett års ålder, anför jag ur nämnda afhandling följande stycke:

»Det är först vid vetandets slut, som behofvet af religion inträder; helt nära för den obildade, och ett litet stycke längre bort för filosofen. Men vetenskapens början är icke religiös; den innebär tvärt om ett förkastande af all annan auktoritet än det mänskliga förståndet, så att vetenskapen icke stödjer sig på religionen, ehuru den leder dit. En vetenskapsman kan därför vara en ateist, ända till dess han närmar sig det högsta resultatet; men en konstnär kan det icke, ehuru han därför icke måste vara en kristen, eller ännu mindre en hedning. Han måste alltid hafva, om icke religion, åtminstone den religiösa känslan, som säger honom, att det gifves något mera än det vi veta och något högre än det vi se. Den blotta erfarenheten, att det sköna gifver oss en njutning, utan att det ändock kan sägas vara *nyttigt* till någonting, eller gifva oss något slags fördel, nederslår ovillkorligen materialismen. Men funnes icke en sådan njutning, utan kunde vi reducera dem alla ytterst till materiella mål, så är det osäkert, huruvida vetenskapen någonsin skulle kunna stadfästa begreppet Gud; och funnes icke en sådan njutning, så skulle äfven möjligheten af *tro* på den uppenbarade religionen i hög grad vara försvårad. Konsten, som gifver oss denna njutning, är således ett samband mellan religion och vetenskap och har därigenom sin högsta och sin innersta betydelse.»

I en af Upsalatidningarna förekom en gång ett insändt skarpt utfall mot de vid universitetet studerande adliga ynglingarne, hvilka skuros öfver en kam, såsom rika och lättsinniga dagdrifvare, hvilka endast tänkte på sina kläder och mindre ädla nöjen. Detta retade mig, och jag insände en artikel, däruti beskyllningarna på ett ironiskt sätt återkastades. En häftig polemik härom fortsattes sedermera,

utan att någondera sidan tillkämpade sig en afgjord seger i allmänna meningen. Striden hade förts anonymt allt igenom, och sedan den afstannat, kommo vi under fund med, att däruti deltagit på min sida Gustaf Ugglas och såsom mina motståndare Sigurd Ribbing och B. E. Malmström, hvilket icke hindrade, att vi hela tiden varit och framdeles förblefvo de bästa vänner.

Äfven i ett annat ämne uppträdde jag polemiskt och anonymt i en Upsalatidning. Den tiden var det ett prerogativ för militären att bära mustascher. Endast då man skulle exercera beväring ansågs det tillbörligt för en student att någon tid förut bereda sig därtill genom att låta mustascherna växa. Men så snart exercistiden var slut, borde man åter beröfva sig denna prydnad. Nu var det många, som trodde, att det afgjorda företräde, som officerarne i det sociala lifvet åtnjöto, till en del berodde på mustascherna. En och annan civil hade därför försökt att trotsa det allmänna bruket men möttes af ett starkt ogillande från officerarne och ansågos äfven af andra för oförskämda. Som jag tyckte, att mina beväringsmustascher klädde mig förträffligt, lät jag dem sitta någon tid efter slutad militärtjänst och beslöt att bryta en lans för deras bibehållande. Jag skref därför en uppsats om kastanda och militärdespotism, som sträckte sig så långt, att man till och med ville förneka andra den manliga prydnad, som naturen skänkt så väl den ene som den andre, men att det var tid att en gång bryta bojorna. Innan jag insände mitt opus till tidningen, rakade jag likväl fegt nog af mina egna mustascher för att undgå all misstanke om författarskapet men i uppsåt att framdeles låta dem åter växa, om jag lyckats besegra fördomen. De kommo likväl aldrig mera öfver mina läppar men bibehöllos af åtskilliga, som måhända funno mitt teoretiska försvar giltigt och därför ansågo sig med godt samvete kunna bära sina knäfvelborrar; och den stora reformen är länge sedan fullständigt genomförd.

För juridiken hade jag icke mycken håg. Dock kände jag, huru en hemlig sträng träffades i mitt inre, då pro-

fessor Lindblad, efter en tentamen, sade, att såsom adelsman borde jag en gång kunna komma in i Högsta domstolen, af hvars ledamöter hälften den tiden skulle vara af frälse börd; likasom då en aktad magister Loenbom yttrade, att då man hade hufvud och hette De Geer, borde man gå så långt som vägen räckte. Det var visserligen icke fullt tillfredsställande, att börden antogs såsom villkoret för mig att komma fram; men otvifvelaktigt var det sant, ty utan min börd hade jag säkert icke, åtminstone icke så tidigt, kommit att spela någon framstående roll.

De juridiska studierna skötte jag någorlunda bra, så att jag mot slutet af 1840 var färdig med hofrättsexamen.

Omedelbart efter slutade examina lämnade jag Upsala, där jag tillbragt den långt största delen af åtta år, hela tiden boende i ärkebiskopshuset. Under de närmaste åren därefter gjorde jag från Stockholm ett par kortare besök, men sedan dröjde det, som jag vill minnas, sjutton år, innan jag återsåg denna skådeplats för min ungdomstid. Jag hade under tiden föga tänkt på Upsala, upptagen som jag varit af helt andra föremål, och bland annat bosatt tio år i Skåne och tre i Jönköping. Men då jag åter slagit mig ned i Stockholm, såsom en mogen man och justitiestatsminister, tog jag mig ledig en sommardag och for ensam på ångbåt till Upsala. Redan åsynen af domkyrkotornen och det gamla slottet på sin höga sandås försatte mig genast i en underbar stämning, och då jag steg i land, kände jag mig såsom genom ett trollslag åtminstone tjugu år föryngrad. Känslor och tankar, som varit skrinlagda allt ifrån ynglingaåren, trädde nu så lefvande fram, att jag invärtes blef åter helt och hållet en pojke.

Ett par timmar vandrade jag gata upp och gata ned och fann på de flesta ställen allting sig så likt, att jag var färdig gå upp i de hus, där mina vänner bott, och höra efter, om de voro hemma. Domtrappehuset, där min skola varit logerad och i hvilket jag så många gånger af gammal vana sprungit upp äfven som student, då jag gått i tankarna, stod alldeles oförändradt, inbjudande till nya

språng; och i stenläggningen på gatan utmed domkyrkan, som varit min vanliga utfartsväg från ärkebiskopshuset, kände jag igen snart sagdt hvarenda sten i den lilla djärfva bergskedja, som bildar den så kallade borgmästarraden, en bekantskap, som jag sedermera under trettio år allt emellanåt förnyat och funnit alltid vara densamma. Ett annat minne af denna passage, som trängde sig fram, var den ohyggliga blåst, som nästan alltid om vintern svepte omkring domkyrkan och, i förening med halkan på den bara isgatan, gjorde gåendet lika obehagligt som svårt, så att en gammal upsalabo påstod, att man från ingången af november måste i Upsala ständigt gå med krokiga knän, om man icke skulle falla.

Mycket fann jag visserligen både förändradt och nytt. Karolinaparken och Kræmers planteringar på den kala slottsbacken hade vuxit höga; men de fyra träden, som kallades fröknarna Fock, uppe på en af slottsruinens tegelhögar, hade däremot icke vuxit alls. En stund stannade jag i det hörn, där jag, flanerande med Hedenlund, plägat stå och afvakta den turkiska musiken och betrakta alla de åhörare, som strömmade dit. Förgäfves kastade jag mina blickar upp till de fönster, där man fordom kunnat hoppas få se ett vackert ansikte. Endast få människor syntes på de folktomma gatorna, och bland dem ingen enda bekant till mig, som förr känt hela staden. Jag skulle säkert blifvit förbluffad, om jag mött någon af mina kamrater och funnit honom vara, liksom jag, en äldre man. Det började kännas underligt, då jag eftersinnade, att sannolikt ingen enda nu fanns kvar och att mitt lefvande gamla Upsala nu var för mig en död stad.

Men plötsligen uppenbarade sig Böttiger, som nu var en välbeställd professor och gift med Disa Tegnér. Han hade från sina fönster sett en person stryka fram och tillbaka på gatan och slutligen igenkänt mig. Han förde mig upp i sin våning, gjorde mig bekant med sin fru och följde mig därefter på min fortsatta promenad. Jag kunde aldrig funnit någon bättre skickad att för mig samman-

binda mitt gamla Upsala med det närvarande. I fina och kvicka drag gaf han mig flera af mina ungdomsvänners fortsatta historia och presenterade mig de nybyggda husen, af hvilka ett, byggdt af en skräddare, som hade en stor ladugård, fått namnet Saxen Koburg, ett annat på en afbränd tomt kallades Brandenburg, och en hel rad af små oformliga hus på en tomt. som blifvit donerad till akademien af dess gamle kursor, sades vara uppförda i den »kursoriska stilen» o. s. v. Med synnerlig förkärlek visade han mig de nya nationssalarna, för att ådagalägga, med hvilken ifver studenterna gjorde sig bofasta i Upsala. Han lefde nämligen uti en stor fruktan för den då lifligt ventilerade frågan om universitetets flyttning till Stockholm. Jag sökte bibringa honom min öfvertygelse, att rätta lösningen vore *ett* universitet i Stockholm och *ett* i Upsala och att man därför icke i Upsala borde motsätta sig en högskolas upprättande i hufvudstaden.

Småningom bleknade emellertid härunder mina nyväckta ungdomsillusioner, och jag återvände till Stockholm, mycket nöjd med min Upsalafärd men lika gammal som då jag for dit.

UNG MAN I VERKEN.

(1841—1843.)

Med afslutandet af studiekursen var det också slut med allt underhåll hemifrån, och det gällde nu att taga sig fram på egen hand. Min far hade nämligen på förhand sagt oss, att han icke kunde lämna sina barn några bidrag, sedan vår uppfostran var gjord och vi blifvit myndiga.

Genom min bror Karls mellankomst fick jag genast en oväntad framgång. Han var anställd såsom riddarhuskanslist under riksdagen, en plats, som var ganska begärlig och aflönad med 3 r:dr b:ko om dagen. Däremot var notariernas protokollsföring ytterst ansträngande, och då en sådan plats just nu blifvit ledig, fanns ingen, som kunde snabbskrift, benägen att åtaga sig densamma. Karl erbjöd sig då att göra det, under villkor, att jag antogs efter honom till kanslist, och sålunda fick jag, få veckor efter det jag lämnat universitetet, för någon tid en aflönad anställning, hvartill kom, att Karl, som kort därefter blef utnämnd till andre sekreterare i kabinettet, lät mig hyresfritt bo i det ena af hans två rum, så att jag var väl försörjd, så länge riksdagen räckte.

Såsom riddarhuskanslist fick jag godt tillfälle att sätta mig in i riksdagsmaskineriet och att göra personliga bekantskaper, åtminstone till utseendet, med adelns ledamöter, bland hvilka voro många af Sveriges mest framstående män. Ett af göromålen var nämligen att under hela plenum stå

bredvid landtmarskalkens stol, dels för att göra honom uppmärksam på hvilka ledamöter, som begärde ordet, och dels för att läsa upp de utskottsbetänkanden, som föredrogos. Det var icke utan mycken rädsla, som jag första gången höjde min stämma till en sådan innanläsning, och, under mitt bemödande att göra det tydligt och väl, läste jag så långsamt, att Hartmansdorff sade till riddarhussekreteraren, att det icke dugde att låta den där nye kanslisten läsa, ty det tog alltför mycken tid. Efter den läxan öfvade jag mig att läsa fort och kom däruti slutligen till en verklig virtuositet. I riddarhussalen studerade jag ock af nödtvång konsten att *stå* utan afbrott i fem à sex timmar i rad. Mellan plena var det ett ändlöst skrifvande för att delgifva de fyra stånden hvarandras beslut. Utskottsbetänkandena föredrogos och afgjordes innan de blifvit tryckta; föredragningslistorna trycktes aldrig och skrefvos blott i två exemplar, ett för landtmarskalken och ett som skulle ligga på bordet i kansliet, där de af adelns ledamöter, som togo någon närmare kännedom af ärendena, mellan plena sutto och läste dem. Före afgörandet upplästes betänkandena i sin helhet, och vid voteringarna höllos två upprop, då en bänk i sänder trädde inom skranket kring landtmarskalksbordet, och förteckningen på alla, som tagit ut pollett men af hvilka vanligen icke ens fjärdedelen fanns i staden, upplästes två gånger. Detta drog ut nära halfannan timme, och om votering begärdes, medan någon bal eller större supé pågick, var det kanslisternas åliggande att genast skicka dit en vaktmästare med underrättelse, då gästerna kunde hinna fram till andra uppropet och »votera för uniformen», såsom det hette, enär de ankommande, som till största delen voro garnisonsofficerare, icke visste, hvarom frågan var, utan af vederbörande ledare fingo upplysning, om de borde rösta ja eller nej.

Landtmarskalken, i stor uniform, for alltid i sjuglasvagn upp till plena, och i riddarhusfarstun stod en gardesvakt, för hvars befälhafvare hvar och en, som ville inträda i salen, måste uppvisa sin pollett. Salen var oeldad och

endast försedd med ostoppade träbänkar, utan ryggstöd, hvarför ledamöterna sutto klädda i kappor och galoscher med hattarna på, utom den som talade, hvilken, jämte det han aftog hatten, vanligen steg upp på bänken. Anförandena började alltid med orden: »Högvälborne herr grefve (eller friherre) och landtmarskalk, högloflige ridderskap och adel.» En stor del af anförandena voro skriftligen författade och upplästes ur papperet, men den muntliga diskussionen blef ofta ganska liflig, ehuru alltid med iakttagande af den strängaste ordning, som upprätthölls af landtmarskalken och riddarhusfiskalen. Om någon stannade på stora gången eller talade från någon annan bänk än sin egen, såg man genast fiskalen utkräfva en r:dr i plikt och under husets munterhet bära sedeln högt upplyftad till sparbössan vid landtmarskalksskranket. Antalet af närvarande adelsmän uppgick stundom till flera hundra men stundom knappt till mera än ett tiotal, ehuru några af kansliet också voro riksdagsmän. Mångsidighet och sakkunskap funnos utan tvifvel företrädesvis i detta stånd men också många afsigkomna och tvetydiga personer. Oaktadt största delen af de högre ämbetsmännen där hade säte, var det likväl så långt ifrån att opposition mot regeringen saknades, att den tvärt om vid 1840—1841 års riksdag i början hade pluralitet på riddarhuset och till och med insatte grefve Karl Henrik Anckarsvärd till ordförande i konstitutionsutskottet. Då jag kom till riksdagen, hade likväl regeringen åter fått öfverhand, och Hartmansdorff skötte tömmarna med lika mycken insikt och klokhet som kraft.

Debatterna på riddarhuset började ingifva mig något sinne för det parlamentariska lifvet, men märkvärdigt nog kände jag mest sympati för de konservativa personerna, under det jag företrädesvis omfattade de liberala åsikterna, och kände mig därför alltid mest tillfredsställd, då en konservativ någon gång uppträdde på den liberala sidan.

Mina vänners antal ökades under denna riksdag bland andra med Gudmund Silverstolpe, känd såsom poet och karikatyrritare samt för sina kvicka infall och för sin ovan-

liga längd. Han var en glad själ med det bästa hjärta och därför mycket eftersökt i alla lustiga lag samt ägde en ofantlig samling korkar till de champagnebuteljer han varit med om att tömma; men i olikhet med Nybom tog han däraf ingen skada. Efter riksdagens slut öfvade vi oss tillsammans att skrifva snabbskrift för att vid nästa riksdag kunna sitta vid adelns protokoll.

Tiden emellan dessa båda riksdagar var för mig hufvudsakligen upptagen af ett ovisst sökande af hvad som skulle blifva min framtid. Min tanke att söka den i ett rikt parti blef snart öfvergifven. Jag kände en ung, vacker och intagande flicka, som redan var ägarinna till ett af Sveriges stoltare herresäten, hvars historiska minnen särskildt tilltalade mig, och jag trodde mig märka, att jag icke af henne var illa omtyckt, på samma gång som hennes mor bemötte mig med en förekommande vänlighet. Hon var dessutom god vän med mina systrar, och alla omständigheter förenade sig att göra henne till ett af de bästa partier en ung man kunde önska sig. Men det fanns en annan ung flicka, hvars bekantskap jag såsom student gjort i professor Geijers hus, hvilken snart sagdt från första stunden hade intagit mig. Hon var kvick, glad, fint bildad, och för hennes karakter hade jag en säker borgen däruti, att hon var Agnes Geijers bästa vän. Hennes utseende var i sin helhet täckt och ögonen så förtjusande, att man glömde se på hennes fula mun. Föräldrarna voro förmögna men ej rika, helst deras egendom bestod af järnbruk, som ofta äro underkastade ogynnsamma konjunkturer, och de hade många barn, som därför hvart för sig icke kunde ur penningesynpunkt kallas oberoende. Deras hem låg i Vermland, men de gjorde årligen besök i Upsala och Stockholm, där jag flitigt fortsatte bekantskapen.

Under en ångbåtsresa till Upsala, som jag gjorde för att tjäna såsom cicerone åt den förstnämnda af mina inklinationer och hennes mor, blef jag bjuden att tillbringa en del af sommaren hos dem på landet; och redan förut hade jag fått en dylik bjudning till Vermlandsbruket. Jag hade nu

att välja, hvilketdera jag skulle antaga, ty att antaga båda tillät hvarken tiden eller kassan; och dessutom kände jag mig här stå vid en skiljoväg för hela lifvet. Lifligt erinrar jag mig den inre strid jag nu utkämpade. Jag bodde denna gång i Upsala hos Gustaf Ugglas, som nu hade hyrt ett litet hus inuti en trädgård. Han var borta den afton, då jag sittande i ett öppet fönster fattade mitt beslut. Alla förståndets beräkningar talade för den ena, och jag trodde mig — ehuru möjligen alldeles ogrundadt — endast behöfva utsträcka handen för att gripa hvad man kallar lyckan. Däremot hade jag en förkänsla af att jag icke skulle lyckas, om jag försökte att vinna den andra, så framt jag icke på något oförklarligt sätt kunde självständigt bjuda en hustru en hedrande och oberoende ställning. Denna gång segrade dock min bättre natur. Jag kunde icke dölja för mig själf, att ehuru jag icke för denna sistnämnda hade någon öfverväldigande passion, så var hon likväl mitt hjärta närmare än den första, och jag insåg det orätta i att bjuda min hand åt någon, som jag tyckte mindre om än en annan. Dagen därpå under hemresan till Stockholm förkunnade jag därför till mitt något förvånade ressällskap, att jag vid närmare öfvervägande fann mig icke få tillräcklig tid för mina göromål att denna sommar hörsamma den vänliga bjudningen. — I stället for jag senare till Vermland och hade där mycket roligt. Hela familjen var högsinnad och mycket intelligent. Där fanns knappt någon punkt på det vackra stället, vid hvilket icke något träffande infall var fästadt. Den lifliga bruksrörelsen, skaror af kommande och farande gäster, som begagnade den obegränsade vermländska gästfriheten; societetsspektakel, sjöpartier och dans gjorde vistelsen glad och angenäm för alla. Jag blef allt mera betagen men kunde icke komma till några säkra utsikter, och året därpå blef det slut med allt hopp, då en rival blef mig föredragen.

Detta var mitt allvarsammaste tycke före det, då jag träffade den rätta. Senare hade jag visserligen ännu ett, något mindre häftigt, men med lika liten framgång.

Småtycken infunno sig oupphörligen till oräknelig mängd. Hjärtats angelägenheter hindrade mig dock icke, utan snarare tvingade mig, att tänka på lefvebröd för framtiden.

Utsikterna voro icke synnerligen lofvande. De unga männen i verken buro titeln af kungliga sekreterare, men dem bestods, såsom extraordinarie, i de flesta ämbetsverk icke annat arfvode för deras tjänstgöring än lösen för två lispund talgljus efter markegångspris, omkring 20 kronor. Man kunde dock genom uppvaktning förtjäna sådana ljuspenningar på mera än ett ställe, och jag hade en samtida, som kallades talgoxen, därför att han ordnade sin tjänstgöring så, att han erhöll talgljus på fem à sex olika håll. I justitierevisionen plägade mot slutet af året, då ljuspenningarna utföllo, tillställas på Blå porten en storartad sexa, som kallades talgkalaset, emedan det ungefär slukade hela årsinkomsten. Orvar Odd tillämpade på kongl. sekreterarne, att de så intet, intet heller uppskära de, men Salomo i all sin härlighet var icke klädd som en af dem.

Första hösten efter 1841 års riksdag sökte jag mig plats såsom tingskrifvare hos lagman Oxehufvud i Karlskoga. Det fogade sig så, att en kamrat från riddarhuskansliet, Vilhelm Stråle, där skulle hålla sina första ting, och jag valde denna plats företrädesvis därför, att den var belägen icke så långt ifrån det ställe, där jag då ännu hade mina käraste förhoppningar fästade. Själfva tingen intresserade mig rätt mycket för den inblick de gåfvo mig i folkets lif och förhållanden, och jag åtnjöt den största välvilja både i lagman Oxehufvuds hus och på det i nära grannskap belägna Bofors hos den talrika och älskvärda familjen Lagerhjelm. Arbetet, som började kl. 4 om morgnarna, var emellertid ganska strängt, och någon egentlig smak för juridiken hade hos mig ännu icke vaknat. Jag kunde för ålderns skull ännu icke på ett par år få själf hålla ting, och som jag här visserligen hade fritt vivre men icke kunde förtjäna något till kläder, så slutade jag min tingskurs till jul och återvände till Stockholm, efter att hafva julat på Stjernholm.

Nu började jag tjänstgöra i åtskilliga ämbetsverk. Under en session satt jag några gånger vid kriminalprotokollet i Svea hofrätt men fann pedanteriet med skrifsättet och det oupphörliga springet odrägliga. I justitierevisionsexpeditionen anförtroddes mig nästan endast renskrifning och kollationering. Bättre fann jag mig i justitiestatsexpeditionen, där jag tämligen snart fick fastare fot och förordnanden att sköta ordinarie tjänst. Här skulle promemorior uppsättas i alla mål, som justitiestatsministern hade att föredraga i konseljen, och dessa öfversattes sedan på franska af en därtill särskildt anställd tjänsteman. Uppgiften var att på en gång göra promemoriorna så korta, att konung Karl Johan orkade med dem, men tillika så fullständiga, att han icke behöfde begära muntliga upplysningar, af hvilkas lämnande på franska justitiestatsministern Törnebladh fann sig besvärad. Själfva konseljerna voro endast pro forma, ty ärendena afgjordes alltid förut på enskild föredragning af departementschefen. I viktigare frågor ägde måhända någon föregående öfverläggning rum emellan statsrådets ledamöter, men detta torde hafva varit ganska sällan, och Karl Johan ansåg det alldeles obehöfligt. På föredragningslistorna plägade han själf teckna »approuvé», »ajourné», eller något dylikt, och sedan kunde protokollet uppsättas färdigt innan konseljen hölls. En stor svårighet var att få de utgående expeditionerna underskrifna, ty Karl Johans namnteckning, som var lång i sig själf, tog mycken tid i anseende till hans tunga hand och åtskilliga slängar och punkter, som alltid med precision åbragtes. Till kammartjänaren Dottas förtviflan tryckte han ock vanligen sönder uddarna på ett par tre gåspennor och bortkastade dem, innan han fick någon, hvars gång han gillade. Ofta fick man vänta tre veckor, innan man återfick expeditionerna för en konselj underskrifna; och var det några, som voro synnerligen brådskande, måste man inlägga dem i ett särskildt omslag, som icke fick innehålla mera än tre. Men då hände det någon gång, att man fick en underskrift på köpet, tecknad å själfva omslaget,

som kungen tagit för en expedition. De ofantliga uppstaplade högarna af franska föredragningslistor intygade emellertid ojäfaktigt, att Sverige många år verkligen styrdes på franska.

Karl Johan själf såg jag icke ofta, och han var under sina sista år icke mycket ute. På den bal, som gafs å börsen för att fira hans tjugufemåriga regeringsjubileum, såg jag dock ett karakteristiskt drag af den gamle hjältens viljekraft. Han skulle stiga upp ur en soffa, men benen ville icke strax göra tjänst. Norske statsministern Due, som märkte detta, räckte honom då sin hand men fick en ljungande vredgad blick, och i ögonblicket stod konungen utan hjälp upprätt på golfvet.

Samtidigt med min tjänstgöring i justitiestatsexpeditionen arbetade jag ock i riksarkivet, där äfven jag fick en liten andel af Hans Järtas riksarkivarielön, som han hel och hållen delade ut till extraordinarie tjänstemän. Jag ordnade och registrerade där en del papper hörande till Karl XII:s historia, om hvilken tid jag redan hade en roman i tankarna.

Under ett tillfälligt förfall för sekreteraren uti den då arbetande unionskommittéen, förrättade jag också hans tjänst och skref då åtskilligt efter diktamen af Hartmansdorff, som var kommittéens svenske ordförande. Jag lärde mig då att beundra honom bland annat för hans oerhörda arbetsamhet. Då jag hade något att tala om, måste jag antingen besöka honom kl. 6 om morgnarna eller ock passa på och följa honom, då han gick hem om middagarna från kammarrätten. Någon annan stund på dagen hade han ej ledig.

Redan under år 1841 utgaf jag min första bok, »Hjärtklappningen på Dalvik», däruti själfva novellen egentligen blott var en stomme för en massa iakttagelser och reflexioner. Det första kapitlet, som är det långt bästa af boken, var skrifvet för att utgöra en själfständig skiss, men då ett par läsare af manuskriptet ifrigt uppmanade mig att fortsätta berättelsen, lät jag därtill förleda mig och sam-

mansatte en hel tämligen onaturlig novell, hvilken likväl för den tidens smak icke var så vidunderlig, som den förefaller nu. Jag erhöll för manuskriptet ett par hundra kronor af Lars Hierta, som nu blef min förläggare, och skördade för öfrigt både beröm och klander. Större lycka gjorde »S. H. T.», en samling skisser, som jag omkring ett år senare utgaf och som vann tämligen vidsträckt bifall.

Utom honorarierna för dessa böcker förtjänade jag vid denna tid något genom att ur utländska tidskrifter och tidningar öfversätta åt »Svenska biet», en konservativ tidning, för hvilken min gynnare Hartmansdorff stod i spetsen. En annan af de konservativa ledarne, min släktkäre släktinge Nils Tersmeden, erbjöd mig ock att blifva medarbetare uti en tidning af hans politiska färg, jag tror det var Svenska biet, men härtill nekade jag, under uppriktigt uppgifvande, att mina politiska åsikter, i den ringa mån jag ägde sådana, icke gingo åt det hållet.

Med de små inkomster, jag på detta sätt hopskrapade, hade jag ganska svårt att slå mig fram utan att göra skuld, hvilket icke föll mig in, då jag icke såg någon utsikt att kunna betala den. Dock fick jag af min far, i likhet med de öfriga syskonen och motsvarande ekipering och utstyrsel för dem, i flera repriser, under några år sedan jag lämnat Upsala, sammanlagdt ett par tusen kronor, hvilka uppskrefvos såsom räntefritt lån. Mitt lefnadssätt var ordnadt på den sparsammaste fot, så att jag t. ex. ett par år bodde i ett rum inåt gården i Trumpetarebacken, som med möbler, eldning och städning kostade 150 r:dr r:gs om året. Jag drack aldrig vin, öl eller punsch på eget konto, spelade icke kort och rökte icke tobak. Det enda, hvaruti jag jämförelsevis utvecklade en ringa lyx, var uti kläder, i det jag hade själfva Kæding till skräddare. Men detta var också nödvändigt, då jag umgicks och ville umgås i Stockholms högsta sällskapskretsar, fastän jag härvid föreföll mig själf såsom en Don Ranudo de Colibrados. Min kassa var nämligen icke sällan tom, och en gång måste jag sälja min klocka, som inbringade 7 r:dr, för att kunna

lifnära mig till dess nästa inkomst utföll. Sedan fick jag springa och se på kyrktornen, hvad klockan var, för att passa på mina bjudningar i de förnämsta hus.

Den största försakelse jag hade att genomgå var måhända, då Gustaf Ugglas efter slutade studier skulle företaga en utländsk resa under två år och bjöd mig att göra honom sällskap och få resan fritt, men jag måste afsäga mig detta, dels emedan jag icke kunde uppoffra två år utan att kunna arbeta för ämbetsmannabefordran och dels emedan jag icke hade tillgångar att bestrida alla utgifter, som måste förekomma utom själfva resan.

De ständiga näringsbekymren tyngde på mitt lynne, som af naturen var gladt, och beröfvade mig den frimodighet, som så väl anstår unga karlar. Då jag alltför väl visste, huru svårt det var för min far att få sina inkomster att räcka till för de nödiga utgifterna, hade jag icke hjärta att till honom framställa någon bön eller önskan om bidrag, som icke voro absolut oundgängliga. De skulle icke heller kunnat gifvas mig utan på rättvisans bekostnad i förhållande till de andra syskonen, och jag lämnade därför så vidt möjligt de mina i okunnighet om huru knappt jag verkligen hade det.

VIDARE STOCKHOLMSMINNEN.

(1843—1845.)

På den tiden var excellensen grefve Karl De Geer Sveriges rikaste man, och han åtnjöt äfven ett stort personligt anseende. Hans hus var ställdt på en större fot än något annat i Stockholm. Utom de middagar och någon gång baler, som där gåfvos, hade grefvinnan, som själf aldrig gick ut i världen, sina salonger alla aftnar öppna för mottagning, och där var en talrikt besökt samlingsplats för hofvet, corps diplomatique, högre ämbetsmän och politiska familjer samt snart sagdt hela den s. k. societeten. De besökande kvarbjödos icke, men den, som ville, stannade till supéen, för hvilken antalet munnar ej kunde en timme förut beräknas men som alltid serverades precis kl. 1/2 10, antingen de kvarstannande voro några få eller uppgingo till 30 à 40 stycken. En mängd betjänter inkommo då bärande små bord till erforderligt antal med två kuverter på hvarje och placerade dem i fönstren, framför sofforna och, om så behöfdes, midt på golfvet i de tre salongerna. Några utvalda anmodades att taga plats vid grefvinnans eget stora bord i den innersta salongen. Den förnämste bland herrarne fick sätta sig hos excellensen vid ett litet bord i ett fönster, särskildt upplyst af en enda ljusbit, som oföränderligt var två tum lång vid hvarje supés början. Grefvinnan De Geer, eller tant Ulla, som hon af mig och många kallades, var ett lifligt och kvickt fruntimmer, som

till och med ibland kunde vara litet skarp, ehuru hon hade ett mycket godt hjärta. Hon hade ock någonting svärmiskt i sin natur och tyckte icke om stockholmslifvet. Hon var ganska korpulent men frisk och sade sig endast hafva två sjukdomar; den ena var »hänsjuka» eller längtan från Stockholm och den andra »ditsjuka» eller längtan till hennes favoritställe Kulla Gunnarstorp i Skåne, där hon kände sig såsom en ny människa och gjorde långa promenader, under det hon i Stockholm ytterst sällan gick tvärt öfver golfvet. Till en fru från landet, som prisade Stockholm och sade, att det icke var så roligt att sysselsätta sig med att göda höns och proppa kalkoner, svarade hon: Hvad annat göra vi här?

Herrn i huset själf var en ståtlig man med ett orubbligt lugn i lynnet, tämligen ordkarg men af ett mera än vanligt sundt förstånd, som oftast träffade hufvudet på spiken. Såsom landtmarskalk hade han vunnit ett högt anseende för oväld och redighet; och hans sätt att uttrycka en djupare sinnesrörelse endast med att flytta tobaksbussen från ena sidan i munnen till den andra har fått sin plats i historien.

I detta hus tillbragte jag mina flesta aftnar. De trägnaste stamgästerna voro för öfrigt excellenserna Stjerneld och Posse samt grefve Karl Gyldenstolpe med familjer, baron Sprengtporten, grefve Erik Lewenhaupt, engelske ministerns fru, Lady Cartwright, franske ministern grefve Mornay, baron Brinkman, professor Huss, min bror Karl, då han ej var utrikes, med flera.

Sällskapet var vanligen under aftnarna deladt i två grupper, den ena inne hos grefvinnan och den andra utanför hos excellensen. Där inne voro damerna och de som af dem voro roade. Här höllo diplomaterna till för det mesta. Mornay reciterade fransk poesi; Brinkman förde talet på litterära ämnen och minnen från den preussiska konungafamiljen, med hvilken han varit nära förbunden. Den gamle Karl Gyldenstolpe var af honom så besvärad, att han plägade stapla upp en hop böcker på stolen bredvid sig, för att icke Brinkman skulle kunna sätta sig där.

Båda gubbarna voro närmare åttio år, och Gyldenstolpe, som varit en utmärkt mekaniker, ville vara i ro, men Brinkman, som var liten, tandlös och full af snus, for omkring som ett torrt skinn och skrek med sin hesa röst. I denna salong afhandlades dagens alla samtalsämnen, icke ens undantagen politiken, om hvilken tant Ulla yttrade sig ganska fritt för att vara i Karl Johans tid och i närvaro af hans handsekreterare Erik Lewenhaupt.

I den yttre salongen var politiken hufvudämnet. Sprengtporten och Platen förde vanligen liberalismens talan, stundom med mycken ifver. Den alltid stridfärdige Anton Gyldenstolpe, biträdd af än en än en annan, stod dem emot; och värden, som mest satt tyst och hörde på, skipade någon gång rättvisa med ett kort inlägg i striden.

Hvarken i den ena eller andra salongen vågade jag ännu deltaga i den allmänna konversationen men var en uppmärksam åhörare. Då jag tyckte, att utländingarne voro för många, brukade jag i den aflägsnaste salongen samla omkring mig de Platenska barnen, de halfvuxna flickorna Stierneld och stundom en annan något äldre och berättade för dem sagor och händelser från min egen barndom, hvilka med en stark dramatisk färgläggning så roade dem, att de knappt ville lämna mig någon ro från det jag inträdde. Sedan de flesta gästerna gått, stannade jag ibland kvar en stund och roade tant Ulla med mina observationer och anmärkningar öfver personer och deras yttranden.

Utom grefvinnan De Geer funnos vid denna tid i Stockholm tre andra äldre förnäma fruar, som icke själfva längre voro ute i världen men ändock voro tongifvande inom de högre kretsarna och kunde hvar för sig åberopas såsom tillfredsställande auktoriteter i fråga om hvad som gick an att göra eller uraktlåta. Dessa voro grefvinnorna Brahe, född Koskull, grefvinnan Fersen, född Piper, och grefvinnan Karl Löwenhjelm, född Schönburg-Wechselburg. Bland dem var jag endast så mycket bekant med grefvinnan Brahe, att jag umgicks i hennes hus.

Hos Platens, som voro så mycket ute i stora världen, att de knappt hade något eget hvardagslag, var jag esomoftast på större och mindre bjudningar. Lotten Platen bemöttes öfverallt som en furstinna, ehuru hon uppförde sig själf så ödmjukt, som det var möjligt och som om hon endast varit, hvad hon i självfva verket var, hustru åt en f. d. premierlöjtnant vid flottan. Hon var af en typ, som numera icke finnes, och äfven förr torde varit sällsynt. Hennes vana att säga folk de utsöktaste artigheter midt i ansiktet gjorde, att mången trodde henne icke vara uppriktig. Men så var icke förhållandet. Det hörde till hennes natur att företrädesvis se det goda hos alla och berömma det, men om hon såg något, som hon icke kunde gilla, så berömde hon det aldrig utan teg. Hennes utseende var distingueradt, hennes hållning något stel men utan en skymt af högdragenhet, och hennes väsen bar en sant aristokratisk prägel. Varmt hjärtegod, visade hon sina vänner uppmärksamhet vid alla möjliga tillfällen, och hennes underdåniga vördnadsbetygelser för den kungliga familjen kände inga gränser.

Platen själf var en fulländad gentleman, som ärft mycket af sin fars envishet och äfven en del af hans goda hufvud.

Dessa båda familjer gästade jag stundom om somrarna äfven på landet; Platens på det ståtliga Örbyhus och De Geers så väl på familjefideikommisset Leufsta som på det ännu ej färdiga slottet Sundby och senare äfven på Kulla Gunnarstorp.

En och annan af mina vänner, som kände svagheten af min ekonomiska ställning, undrade öfver, att då jag var nästan som barn i huset hos grefve De Geers, som voro så rika, de likväl icke på något sätt för mig underlättade kampen för tillvaron. Jag är öfvertygad, att, om jag bedt därom, de gärna räckt mig en hjälpsam hand, men då jag, i olikhet med så många andra, aldrig gjorde det, trodde de väl, att jag hade hvad jag behöfde; och i allmänhet har rikt folk svårt att tro, att fattigt folk behöfver något. Säkert är, att min ställning till dem nu blef vida ange-

nämare och mindre beroende än den talrika omgifnings, som mer eller mindre lefde på deras bekostnad.

En annan familjekrets, däruti jag blef hemmastadd, var den arfwedsonska, hvars chef, den gamle Karl Arfwedson, var Stockholms störste järnexportör och bankir. Han var en vacker, något kruserlig gubbe, som i sin ungdom hade, liksom general Bonaparte, gjort sin kur för m:lle Clary, sedermera Karl Johans gemål. Hans båda döttrar blefvo gifta med två Cederströmar, söner till generalamiralen grefve Cederström, som var bror till min mormor, och den äldre af bröderna, öfverstelöjtnant vid gardet till häst, var en god vän till Stjernholmsfamiljen och hade mina båda äldsta systrar ett par vintrar hos sig i Stockholm, där de på detta sätt fördes ut i världen. Min syster Lovisa blef också sedermera gift med direktör Arfwedsons yngre son Edvard.

Hos Hartmansdorffs, som sågo tämligen mycket folk, var jag ofta gäst, och för öfrigt umgicks jag i några ämbetsmanna- och grosshandlarefamiljer. Bland mina litterära relationer var gubben Brinkman, som jag emellanåt besökte. Han led svåra plågor af hvad han kallade tandvärk i hjärtat och kunde aldrig ligga till sängs utan satt om nätterna påklädd och hopkrupen i ett soffhörn. I öfrigt var han mycket pigg och sade själf, att det var skada han snart måste dö i sina bästa år (han var då 80). En dag berättade han, att han till sin intimaste korrespondent, friherrinnan Schwerin, hade skrifvit det af sina alltid numrerade bref, som öfverensstämde med årtalet, jag vill minnas det var 1843. Hos honom träffade jag Crusenstolpe, med hvilken han gjorde mig bekant. Brinkman och jag hade det gemensamt, att vi båda i en högaristokratisk omgifning hyste liberala åsikter. Jag var tillsammans med honom också bjuden på en splendid middag hos min förläggare Lars Hierta, där jag fick sitta bredvid Jenny Lind.

På de stora baler, som gåfvos af de svenska, norska och utländska ministrarne med flera plägade jag vara bjuden och saknade därför icke särdeles att ej hafva råd att låta mig intagas på Amaranten eller Innocensen. Likaså

var jag ofta på spektaklet men köpte sällan eller aldrig själf min biljett. Excellensen De Geer hade abonnerad loge, i hvilken jag ofta fick en plats, och ej sällan blef jag också bjuden på klaffen i en femloge af Cederströms och andra. Likaså kunde jag icke för depensens skull välja mina ungkarlsvänner bland lejonen för dagen, utom Sven Lagerberg, med hvilken jag ofta flanerade på gatorna. Med Karl Gustaf Lejonhjelm och Edvard Carleson knöt jag en vänskap, som räckte för hela lifvet.

Äfven på landet sökte jag mångenstädes efter lyckan och fann mycken trefnad men ingenstädes en fästmö, som ändå alltid var den innersta af mina önskningar. Bland Stjernholms grannskaper var Kristineholm det käraste. De båda älskvärda döttrarna i huset, mina systrars bästa vänner, blefvo den ena efter den andra gifta med Axel Trolle Wachtmeister. På Ulfåsa hos excellensen Stiernelds och på Säby hos grefve Saltza och hans dotter friherrinnan Fock tillbragte jag ock en och annan vecka, allt för de unga damernas skull, som funnos på platsen. Jag hade ett behof att älska och sökte ett föremål därför. Såg jag något vackert ansikte, tänkte jag nästan alltid: kanske det är hon. Med ifver gjorde jag hennes bekantskap men fann snart, att det icke var hon, och började söka på annat håll.

Ett karakteristiskt bevis, huru mitt hjärta klappade för intagande unga flickor, har jag funnit i ett gammalt bref till min syster Aurore, som utgjorde svar på hvad hon omtalat dels om det bifall en af mig nyss utgifven bok vunnit och dels om något litet intryck, som min person tycktes hafva gjort på en af mina yngre systrars läskamrater, som för öfrigt också hade ett annat ungdomstycke. »Hvad du skrifver om den lilla vackra prästdottern i Östergötland», utlät jag mig, »gör mig mera nöje än något beröm öfver S. H. T., utan att jag ändå är jaloux på gymnasisten.»

Då jag tänker tillbaka på alla mina små inklinationer, känner jag tillfredsställelse öfver att de alla voro verkligen värda att älskas. Min fina och goda smak bevarade mig

för dåliga förbindelser. Äfven i fråga om utseendet lämnade mig mången vidtberömd skönhet fullkomligt kall, om hon saknade det slags uttryck, som fängslade mig.

I slutet af 1843 miste jag min mor. Hon hade någon tid varit sjuk af en inre åkomma, och anstalter voro träffade att föra henne till Stockholm för undergående af en operation, då sjukdomen hastigt utvecklade sig till dödsförebud. Jag fick bref, att slutet var omedelbart förestående, och begaf mig samma afton hemåt tillsammans med min broder Jacques, som var elev vid Marieberg. Det var en kall vinternatt, och bondvagnen ristade oss på den hårdt tillfrusna marken, under det vi tillryggalade den tolf mil långa vägen, jagade af ängslan att aldrig mera få se vår älskade moder i lifvet. Just som vi körde upp på gården vid Stjernholm, utandades hon sin sista suck, och en liten stund förut hade hon frågat efter mig.

Ej långt därefter blef hennes broder Gustaf Rudolf Lagerstråle mördad. Han var ett älskvärdt original; filosofie magister och landtmäterisekreterare samt hade varit gift men efter ett kort äktenskap förlorat sin tillbedda hustru, född Cederström. Såsom änkling köpte han ett helt litet stenhus på öfversta toppen af Kungsholmen, dit det var rätt besvärligt att klifva upp med den tidens gatureglering. Här gjorde han ett stort rum af hela den öfre våningen, med fönster åt alla fyra sidorna. Detta var hans sofrum, matsal, bibliotek och arbetsrum. Genom skorstenspipan, som gick upp midt igenom rummet, och trappuppgången fick detta rum flera vinklar och trefliga vrår samt hade en beundransvärd utsikt åt alla håll. I början hade han icke velat göra någon trappa alls utan endast fästa en lina i taket och göra ett hål i golfvet, hvarefter han skulle gå uppför linan på armarna, ty han var själf liten och knubbig men stark som en björn. På föreställningar, att han då aldrig skulle få några besök, emedan hans vänner icke voro lika armstarka som han, och framför allt med tanken på

svårigheterna för städerskan, beslöt han sig likväl att göra en trappa, men på det denna skulle taga så liten plats som möjligt, gjordes den utomordentligt smal och med olika höga trappsteg på hvardera sidan om en balk i midten, så att man måste börja med rätt fot för att komma upp. För takets ombyggnad hade han också en plan, som måste öfvergifvas, nämligen att till besparing af takrännor konstruera hela taket till en ränna, lägst i midten. Då klokheten af att köpa detta hus sattes i fråga, ådagalade han affärens förträfflighet med en kalkyl, mot hvars siffror ingen anmärkning kunde göras, om icke emot den, att utsikten var upptagen till värde af minst 100,000 r:dr. Här lefde han som en filosof och sade sig icke kunna förstå, att folk i allmänhet tyckte det vara så svårt att få nog med pengar, då de flesta hade mera än tillräckligt. Den ena gången man kom dit, var han sysselsatt med att hugga sin ved, och den andra att läsa Horatius. Han var en duglig ämbetsman, hade det bästa hjärta och var klok i allt utom i sin vurm för uppfinningar, som sällan lyckades. När han var på Stjernholm, tillbragte han en stor del af tiden i snickarverkstaden och ville bland annat konstruera en båt, som skulle gå under vattnet, då han själf skulle sitta i en påse på seglet; men därmed hade han lika liten framgång, som då han, för att beräkna, huru stor yta som behöfdes för en fallskärm, gjorde ett försök att gifva sig af från öfre våningen med två uppspända paraplyer, hvilka dock icke märkbart förminskade den hastighet, hvarmed han föll till marken.

En afton hade han och jag tillbragt tillsammans vid Skeppsbron hos min svåger Edvard Arfwedsons. Vi följdes åt ett stycke på väg till våra hem och skildes vid början af Nya Kungsholmsbrogatan. Morgonen därpå, då jag skulle gå upp i min expedition och passerade Gustaf Adolfs torg, kom den officer, som hade vakten, emot mig och sade: Det var ju ohyggligt, som hände i går afton. På min fråga hvad det var, svarade han: Har du icke hört, att Gerhard Lagerstråle blef mördad på Nya Kungsholms-

bron i går afton? Nu bodde Gerhard vid den tiden hos sin bror Gustaf Rudolf, och jag skyndade mig därför upp till Kungsholmen. På bron såg jag med förfäran nära Eldkvarnen en stor blodpöl i snön; och när jag kom till Lagerstråles hus, var det stängdt, men en grannkvinna sade mig, att liket låg på Serafimerlasarettet. Först sedan jag kommit dit och lyft lakanet, som var höljdt öfver den döde, erfor jag, att det icke var min bäste vän Gerhard utan hans bror, som var offret. Mördarne hade varit flera. De hade öfverenskommit att råna den förste de påträffade, som kunde antagas hafva några penningar på sig; och sedan de ställt ut vakter vid båda ändarna af bron, följde fyra af dem Lagerstråle och gåfvo honom bakifrån ett slag i hufvudet med ett tillhygge af järn, så att han föll, hvarefter de öfvermannade honom, ehuru han försvarade sig tappert. De hade likväl icke hunnit plundra honom, förrän en åkande kom, och de anropade denne under uppgift, att de funnit en sårad man på bron. Under det de lade honom upp på slädan, togo de hans plånbok och följde sedan med till Serafimerlasarettet.

Då Gerhard efter denna rysliga händelse fann det hemskt att bo ensam i det afsides belägna huset, flyttade jag till honom för någon tid. Senare gjorde vi upp ett bolag tillsammans, hyrde ett par rum tre trappor upp i direktör Arfwedsons hus vid Skeppsbron och höllo eget hushåll, som sköttes af Gustaf Rudolfs gamla hushållerska, hvilken var ett nästan lika stort original som hennes förre husbonde. Hon kunde aldrig förlåta konung Oskar I två saker, den ena att blott en af Gustaf Rudolfs mördare blef afrättad, och den andra afskaffandet af de fattigas enda nöje — penningelotterierna.

Efter Törnebladh hade Gyllenhaal blifvit justitiestatsminister. Han var den vänligaste chef man kunde tänka sig. Vanligen tilltalade han mig så: »Söta lilla goda De Geer lilla», och till och med en försupen vaktmästare fick någon gång i hastigheten heta: söta lilla. Bland de många ämbetsverk, som då hade sina rum i det kungliga slottet,

var äfven justitiestatsexpeditionen, som dock fått de sämsta, nämligen fyra små entresolerade rum på bottnen vid den korridor, som går till vänster, då man kommit upp för Lejonbacken. Hvartdera hade blott ett fönster uppe vid taket inåt borggården. Midt emot i Lejonbackshvalfvet voro utrikesdepartementet och riksarkivet. Vidare funnos i slottet kungliga biblioteket, museum, krigshofrätten, borgrätten, hvarjämte riksmarskalkens våning blef efter grefve Brahes död upplåten åt justitierevisionen.

Det sades allmänt, att justitiedepartementet vid departementalstyrelsens införande fått för liten arbetskvantitet åt sig anvisad, och ehuru det också fått vida färre tjänstemän än de andra departementen, så var anmärkningen nog grundad i hvad angick expeditions- och departementscheferna, i synnerhet så länge man föga sysselsatte sig med lagförslag och grundlagsändringar samt fångvården var så godt som landshöfdingarnes ensak. Min tjänstgöring som konstituerad kopist var icke heller mycket ansträngande men också icke mycket instruktiv, om jag än fick någon vana vid mekaniken af administrativa måls handläggning.

Efter konung Karl Johans hastiga sjukdomsfall var hans död mera än en månad väntad nästan hvarje dag, och vi skrefvo i expeditionen på förhand färdiga konungaförsäkran och alla de kungörelser och kallelser, som skulle genast efter dödsfallet utfärdas. Under hvarje timme på dygnet skulle en tjänsteman vara på ämbetsrummet, och jag hade just vakten, då dödsbudet kom.

Vid den kungliga begrafningen fungerade jag såsom härold, iklädd rund hatt med uppstående plymer, kåpa, broderad med guldkronor, och knäbyxor, samt vann erkännande för mina vador. Excellensen Brahe, som man kan säga vakat sig till döds vid sin konungs och väns sjukbädd, steg upp från sin egen för att följa honom till grafven. Hans kramphosta var så förfärlig, att den genomträngde all musiken och hördes öfver hela processionen både i Storkyrkobrinken och i Riddarholmskyrkan.

Snart efter tronombytet förmärktes en betydlig ökning i expeditionens verksamhet och göromål. Det syntes emellertid, att Gyllenhaal icke längre var själen däruti, och en dag, då han kom ned från konseljen, sade han oss unga, att vi på aftonen borde skynda oss att läsa Posttidningen, så skulle vi få se märkliga nyheter, nämligen en betydande omändring af konseljen, därvid han tillade helt naivt, att han kunde försäkra, att då han gick upp till konseljen, han icke hade haft någon aning om två af dem, som samma dag blefvo utnämnda till statsråd. Detta fann han endast lustigt, men jag såg däruti ett förebud till att hans egna dagar voro räknade, hvilket dock först efter någon tid visade sig vara fallet.

Vid 1844 års riksdag fick jag från dess början anställning såsom notarie i riddarhuset med en aflöning af 6 r:dr 36 sk. r:gs om dagen. Därmed voro mina ekonomiska bekymmer för en tid afhjälpta, och tant Ulla skrattade rätt godt, då jag till henne yttrade: Jag säger som gamle baron Nolcken, visst har jag tråkigt, men så blir jag också bra rik. Hela protokollsföringen skulle verkställas af fyra notarier, af hvilka två och två alltid sutto tillsammans och skrefvo, så att man vid dechiffreringen på hvarderas papper skulle läsa hvarannan rad. Min förtviflan var stor, då jag gick hem från det första diskussionsplenum, i hvilket jag suttit vid protokollet, ty min uppmärksamhet hade varit så uteslutande fästad vid själfva det oöfvade snabbskrifvandet, att jag icke hade det ringaste minne af hvad talarne sagt. Till min förvåning fann jag dock sedan, att det stod tämligen fullständigt på papperet. Efter någon tids vana kunde jag lika obehindradt som andra åhörare följa med hvad som sades, under det handen maskinmässigt upptecknade det. Läsningen erbjöd större svårigheter än skrifningen, emedan enligt Silverstolpes vid denna riksdag begagnade metod alla vokaler uteslötos och man således af meningen måste sluta till hvilket ord som var det rätta bland alla dem, som hade samma konsonanter. *Fr* till exempel kunde betyda fri, far, fru, för, for o. s. v., och

någon gång uppkommo häraf löjliga misstag. Det var dock nästan omöjligt för fyra protokollsförande att kunna utskrifva de ändlösa diskussionerna på riddarhuset, och i senare tider har man icke lagt hälften så stor börda på dem, som i riksdagens kamrar bekläda dylik befattning.

Af denna riksdags politiska förhandlingar har jag efter 45 år endast dunkla minnen, hvilket väl hufvudsakligen kommer däraf, att jag i dem var föga initierad och icke själf tog någon del. Dessutom märker jag alltför väl, då jag skall uppteckna mina minnen, att obetydligheter ofta däruti fäst sig lifligare än åtskilligt af mera vikt, som jag upplefvat. Men då jag endast vill skrifva hvad jag själf minnes, utan att ösa ur andra källor, kan jag icke hjälpa, att innehållet, ifall det skulle få någon större läsekrets, sannolikt kommer att förefalla mången allvarsam man alltför smått. För psykologen kan det dock möjligen vara af något intresse att uppmärksamma just hvad som stannat kvar i minnet och hvad som fallit bort. Detta får dock icke tagas så, som jag skulle glömt allt hvad som här icke finnes omnämndt; ty dels kan det ofta inträffa, att jag den stund jag skrifver, icke kommer ihåg någon omständighet, som jag vid ett annat tillfälle ganska klart erinrar mig, och dels förbigår jag med afsikt, då jag icke skrifver ensamt för mig själf, hvad jag icke tror kan intressera någon annan att läsa.

Så mycket såg jag, att den konservativa riddarhusmajoriteten var starkt missnöjd och oroad af de liberala tendenser, som den unge konungen, ehuru ganska varsamt, ådagalade, och att bitterheten var ganska stor, då vår minister i Petersburg, baron Nils Palmstjerna, och kammarherren grefve Anton Gyldenstolpe entledigades från sina platser till följd af deras uppträdande på riddarhuset i opposition mot regeringen.

En annan episod, som jag hörde lifligt diskuteras i den De Geerska salongen var, att då den nye ecklesiastikministern statsrådet Silverstolpe på riddarhuset fällt något uttryck, som prästeståndet fann för sig förnärmande, så hade

ståndet begärt, att han skulle komma tillstädes vid ett ståndets sammanträde, som väl kallades enskildt men hade hela karakteren af ett officiellt och där den myndige ärkebiskop Wingård i ståndets namn tilldelade Silverstolpe en ganska allvarsam skrapa. Detta ansågs regeringen hvarken böra eller kunna låta passera oanmärkt, men svårigheten var att finna något sätt att näpsa ett helt riksstånd. Genom konungens bemedling lät ståndet slutligen bekväma sig att enskildt lämna Silverstolpe en ursäktande förklaring.

En dag, då jag satt vid protokollet, såg jag på riddarhusläktaren min blifvande hustru, fröken Caroline Wachtmeister, och ett par dagar därefter gjorde jag hennes bekantskap på Listonhill hos direktör Arfwedson, där hon med sina föräldrar gjorde en kort visit. Men därvid stannade det för denna gång, ty efter några dagar återvände familjen till Skåne och ville icke stanna öfver kröningen, hvartill man just då rustade sig. I bref till min syster Aurore omnämnde jag henne såsom högst intagande.

Kröningen firades med alla öfliga högtidligheter, ehuru ceremonielet icke var så affattadt, som man påstod det hafva varit tillförne, nämligen att justitiestatsministern skulle sätta »kronan jämte ärkebiskopen på konungens hufvud». Däremot hade man, efter hvad som berättas inom hofvet, skrämt drottning Josefina för ett utslag, som ärkebiskop Wingård hade på fingrarna, så att hon motsåg med bäfvan den smörjelse han skulle utföra på hennes panna. Jag, som jämte andra härolder var uppställd i koret af kyrkan, märkte ock, huru hon ögonblickligen efter denna ceremoni med näsduken hastigt aftorkade den heliga oljan.

Efteråt gåfvos lysande baler, en på Rikssalen af konungen, en på Börsen af Stockholms stad, en i Brunkebergs hotell af adeln och en af engelske ministern, hvilka jag alla fick bevista. Adelns bal var subskriberad men kansliet inbjudet, och excellensen De Geer hade åtagit sig att betala möjligen uppstående brist i sammanskotten och sades hafva fått tillskjuta 8,000 r:dr.

För öfrigt gick riksdagen sin gilla gång och lämnade mig föga tid att tänka på annat än mina protokoller. Talarne på riddarhuset bedömde jag hufvudsakligen efter som de talade tydligt och långsamt, och mest värderade jag dem, som sällan öppnade munnen. Jag gick dock icke så långt som en kamrat vid protokollet, Knut Bosin, hvilken grinade så ohyggligt åt orediga talare, att mera än en kom alldeles af sig.

Med afseende på det sakliga innehållet var Hartmansdorff vid denna riksdag tvifvelsutan riddarhusets mest framstående talare. Han gick aldrig upp i ett plenum utan att på förhand hafva beredt sig i hvarje där förekommande fråga, och den utredning, han där lämnade, var i de flesta fall tillräcklig för sakens afgörande. Oaktadt han talade oftare än någon annan, gjorde hans rediga, lugna och korrekta framställningssätt uppfattningen lätt för notarierna, och då han någon gång icke var närvarande, voro vi alltid rädda, att diskussionen skulle trassla in sig och blifva lång. Den störste oratorn var måhända herr Rääf i Småland, och äfven Nils Palmstjerna visste att väldigt skaka på riddarhusets sköldar, så att det gaf genljud i riddersmännens hjärtan. Brodern Karl Otto Palmstjerna hade däremot ett torrt föredrag och gjorde ofta midt i meningarna så långa uppehåll, att man trodde han kommit af sig, men vid dechiffrering af snabbskriften fann man, att icke ett ord behöfde tilläggas eller borttagas för att få en fullkomligt logisk och korrekt mening. En talare, som gjorde oss besvär och ofta uppträdde, var presidenten Cederström, vanligen kallad Jakob med träbenet. Han var en modig och stridslysten kämpe för allt hvad han ansåg vara rätt, och företrädesvis höll han strängt på de parlamentariska formerna samt yttrade, då han tyckte landtmarskalken icke nog ofta ingripa, att »landtmarskalksklubban borde gå med vatten». Vanligtvis var han het och uppbrusande och var då svår att följa med i snabbskrift, helst hans uttal var något suddigt, men om någon gång hela husets stämning blef upprörd, var han ensam, i synnerhet om han själf uppväckt

stormen, fullkomligt lugn och brukade skrattande sitta och äta äpplen. N. R. Munck af Rosenschöld yttrade om honom en gång till protokollet, ehuru jag vill minnas, att uttrycken vid justeringen blefvo något hyfsade: »Friherre Cederström stultar omkring på sitt politiska träben och talar om despotism och förtryck, hvilka ord äro i hans mun mera hemmastadda än tänderna.» Ofta nog måste delar af yttranden uteslutas vid deras återgifvande i protokollet, såsom då friherre Döbeln, den berömde generalens icke fullt normale son, slutade ett anförande med dessa ord: »Det har pappa sagt, och den som säger något annat är en skurk.» Några talare voro kända för sin mångordighet och sina pleonasmer, bland andra Bernhard Rosenblad, som afstyrkte införandet af sexskillingar i silfver, emedan bönderna hafva »stora trasiga hål i sina fickor», och tillstyrkte pension åt en änka, därför att hon hade »sju talrika barn». Ett vanligt fel hos åtskilliga talare var att inveckla sig i mellanmeningar, från hvilka de aldrig återkommo till hufvudsatsen.

Utom det att jag i allmänhet fäste uppmärksamhet vid talarne mera ur en notaries än en statsmans synpunkt, måste jag till min blygsel bekänna, att jag var mera road af dem, som tilläto sig personligheter, än dem, som höllo sig till sak.

Inom riddarhuskansliet lefde vi för öfrigt ett gladt kamratlif och hade på våra sexor lika roligt åt långa Silverstolpes virtuosmässiga härmningar af riddarhustyper som af Bosins i botten godmodiga vresighet.

Min vittra penna måste under tiden ligga nere, och endast till det af B. E. Malmström utgifna Intelligensbladet bidrog jag med en artikel »om andra personen i svenska språket», däruti jag stred för införandet af *ni* såsom tilltalsord och skämtade öfver olägenheterna af det nuvarande bruket af titlar. Denna artikel vann bifall och har äfven långt efteråt blifvit reproducerad i andra tidningar.

Från början af 1845 fick jag en ny chef i friherre Nordenfalk, som efterträdde Gyllenhaal såsom justitiestatsminister och under årets lopp åt mig utfärdade min första

fullmakt, i det jag nämndes till kopist i justitiestatsexpeditionen med 400 r:dr b:ko i lön och rang af konungens trotjenare, hvilket enligt ett gammalt konungabref tillkom kopister i Kongl. Maj:ts kansli, ehuru deras fullmakter icke utfärdades af konungen själf.

PÅ TING I SKÅNE.

(1845—1846.)

Då jag nu fått fast fot såsom ordinarie tjänsteman och insåg, att jag på kanslivägen hvarken kunde påräkna någon högre befordran eller förvärfva några större insikter, beslöt jag med vederbörlig tillåtelse att på allvar åter taga ihop med juridiken och begifva mig ut på ting. Jag skref därför till Gerhard Lagerstråle, som från fiskal i Svea hofrätt blifvit assessor i Skånska hofrätten, och bad honom skaffa mig plats hos någon landtdomare. Han beredde mig ock en sådan hos häradshöfding Lilienberg, som bodde i Kristianstad och förestod en domsaga därintill, bestående af Albo, Gerts och Villands härader. Här inställde jag mig till höstingens början men fann mig första tiden tämligen illa, dels i anseende till den djupa smutsen på vägar och tingsställen men allra mest därför, att jag måste bo i samma rum med en tingskamrat, som ofta kom full hem om aftnarna men för öfrigt var en hjärtans välmenande man och ville bjuda mig på äpplen, som han förvarade i en säck under sängen tillsammans med sina smutsiga strumpor. Jag skref till tant Ulla, att jag icke kunde dela hennes förtjusning öfver Skåne utan bland alla dessa ställen på —arp och —rup endast längtade till »Borup».

Emellertid ägnade jag mig nu med all ifver åt tingsgöromålen, och Lilienberg fann sig med mitt arbete så

belåten, att han, utan min vetskap och till min stora förskräckelse, redan samma höst föreslog mig hos hofrätten att förestå domsagan till årets slut, därunder ett stort lagtima ting med Villands härad inföll. Jag hade nämligen ännu alltför liten juridisk erfarenhet och vana vid domaregöromål för att vara vuxen att förestå ett domareämbete på egen hand, hvartill kom, att jag alltid haft en naturlig benägenhet att icke nog betänka mig och att icke utföra mitt arbete med all den noggrannhet, som är så nödvändig vid utöfningen af detta ämbete. Det var ock mycket sällsynt, äfven för dem som i åratal följt domare på ting, att erhålla det första domareförordnandet för mera än ett urtima ting eller något obetydligt lagtima. Möjligen hade hofrätten icke reda på huru kort min lärjungetid varit, helst jag var tjugusju år gammal; nog af, det begärda förordnandet meddelades, och med hjärtat i halsgropen for jag till Fjälkinge och höll ett ting, som räckte i sex dagar, därunder många ämnen förekommo, om hvilka jag aldrig drömt. Synnerligen svårt hade jag ock att förstå den skånska dialekten, helst när den framfördes af gamla tandlösa gummor; men äfven själfva ordförrådet bestod till en del af för mig alldeles obekanta glosor, i synnerhet de som rörde jordbruket, under det vissa ord användes i en för mig okänd bemärkelse, såsom då man talade om något, som händt »litet efter framtiden» (d. v. s. våren), eller om »ett gärde», hvarmed jag trodde man menade en åker i stället för ett stängsel. Det gick väl an med de flesta målen, där man hade tid på sig ända till utslagsdagen att tänka på hvad som skulle sägas, men när invändningar gjordes, öfver hvilka man genast skulle afsäga beslut, sattes jag på ett svårt prof, då jag alldeles icke hade rättegångsbalken så på mina fem fingrar, som härtill var af nöden. Två klipska bondadvokater ådrogo sig där min synnerliga beundran: skomakaren Nils Nilsson i Kiaby och hans son Sven Nilsson i Österslöf, som många år senare blef den berömde riksdagsmannen.

Jag kom tämligen helskinnad från vågspelet och for helt belåten hem till Kristianstad med kärran full af handlingar.

Med kristianstadssocieteten gjorde jag bekantskap under Lagerstråles protektion och kom på god fot både i presidenten Berg von Lindes och landshöfding Rosens hus. Den sistnämnde var gift med en syster till grefvinnan Wachtmeister på Vanås, hvilket gjorde, att vanåsfamiljen stundom besökte Kristianstad äfven vid andra tillfällen än större festligheter, och jag fick några få gånger träffa dem i hvardagslag. Från första stunden kände jag mig mäktigt dragen till äldsta dottern, Caroline, och snart kände jag, att hon skulle blifva allvarsamt farlig för mitt lugn, om jag lät min böjelse taga fritt lopp. Jag ansåg det nämligen alldeles omöjligt, att däraf skulle kunna komma något annat än sorg. Det var mig påtagligt, att hon hade att välja mellan Skånes bästa partier, och huru långt kunde jag då komma med två tomma händer. Hon var född och uppfödd i den stolta skånska aristokratiens sköte med dess kostsamma vanor och anspråk men var på samma gång själf fattig. Häradshöfding Lilienberg, som väl kände sitt folk, hade sagt mig, att hennes far väl hade ett stort fideikommiss men också ofantliga skulder till följd af okloka kostsamma företag i stor skala och att man hade att befara, att han icke länge kunde hålla sina affärer uppe. Jag var därför fast besluten att fly faran och behålla mig för mig själf samt gjorde inga ansträngningar för att få stanna i Skåne, sedan mitt domareförordnande var slut och jag borde inställa mig till min tjänst i Stockholm.

Sedan min afresa sålunda var afgjord, utan att något uppslag fanns för att jag någonsin skulle komma tillbaka, tyckte jag mig kunna våga att under resan till Stockholm på nyåret i förbifarten stanna en dag på Vanås, som jag var bjuden att besöka. Väl kommen dit, kände jag, att jag handlat oförsiktigt, ty det var nära, att jag icke kunnat slita mig därifrån.

Redan själfva stället gjorde på mig ett underbart intryck. Hufvudbyggnaden gömmer sin storhet uti en kompakt liksidig fyrkant. Dess tjocka gråstensmurar erinra ännu om den tid, då det först var kloster och sedan en befästad riddarborg. Dess irreguliära fasader och uppstående gaflar, ornerade i olika stilar, talade för mig ett romantiskt forntida språk, under det att dess inre erbjöd all nutidens trefnad. Det hela ligger, och låg då ännu mera, inbäddadt i djupa resliga skogar, närmast bildande en vidlyftig park af de väldigaste ekar och bokar. Framför fönstren utbreder sig en liten gräfd och uppdämd sjö, kring hvilken parkens träd trängas, speglande sina kronor i det lugna vattnet, där hvita svanar hade sitt bo.

Ställets stjärna, fröken Caroline, var i mina ögon den mest intagande unga flicka man kunde se, och jag kan icke beskrifva, huru jag beundrade hennes skönhet från det största till det minsta. Härtill kom en hållning, full af värdighet och lugn, utan tecken till medvetande om sin egen tjusningskraft.

Hon hade alltid varit vänlig emot mig och var det nu mera än någonsin. Bland annat bad hon mig skrifva i sitt album. Detta var för mig en svår uppgift. Däraf hjärtat fullt är, därom talar munnen, heter det. Men här fick munnen icke tala; och dock, att skrifva till henne och alldeles kväfva hjärtats språk var omöjligt. Jag bråkade min hjärna mera än en half natt och skref emot morgonen följande, som blifvit gömdt ända tills nu:

»Jag vet ett ställe, som liknar en flicka. Det bär spår af forntiden, ty dess soliditet är gammaldags; och numera inredas eljest människoboningar sällan i tempelsalar, helgade för ett högre lif; men det saknar likväl intet af hvad nutid och ungdom förmå frambringa mest intagande och praktfullt. Väl söker det blygt att dölja sin skönhet men finner endast behag att gömma den uti. Dess natur är ett fridsamt lugn, och man skulle tro, att inga andra böljor oroat dess spegelklara vattenyta än de,

som diktens svan plaskat emot blomsterstranden. Det är likväl icke kalla ogenomträngliga klippor, som afhålla stormarnas våldsamhet; det är vänliga känsliga träd, som mildra dem till svalkande fläktar. Det är icke ett af dessa gods, som den mesta tiden stå tomma och i hvilka deras egna invånare endast stundom gästa främmande för sig själfva; oafbrutet verkar här samma inre ande, och likväl äro fyllda plikter det enda enformiga där finnes; och fastän ingen väg leder därifrån till hufvudstadens flärd, så finnas andra, befarna, till konstens hemland och till älskade vänner. Det kan icke köpas för guld — spekulanterna skulle då blifva för många —, utan på det ädlas förstfödslorätt måste anspråken grundas af en blifvande ägare.»

I hvad jag sålunda skrifvit, kunde nog mellan raderna läsas mina innersta tankar. Åtminstone kunde albumets ägarinna läsa dem; och så obetydliga som dessa rader än i sig själfva äro, har jag måhända dem till en del att tacka för hela min framtida lycka, ty hon har sedan sagt mig, att när hon läst detta, anade hon min kärlek och gömde sitt hjärta åt mig.

Emellertid for jag. Jag hade icke förmått det, om jag sett de tårar, som vid min afresa föllo för min skull. Jag var alltför anspråkslös för att kunna tro mig hafva gjort ett så djupt intryck och sökte trösta mig med det hoppet, att då jag kom in i mina gamla hjulspår i Stockholm, skulle detta tycke småningom blekna bort, liksom många andra. Men häruti misstog jag mig. Det trängde tvärt om allt djupare och djupare. Dock höll jag tappert ut några månader. Men vid min syster Aurores och Fabian Wredes bröllop i maj månad träffade jag på Stjernholm Carolines moster, grefvinnan Wachtmeister på Tistad, och hon talade om henne för mig med det lifligaste intresse. Hon frågade ock Aurore, om jag ämnade mig tillbaka till Skåne, och sade sig mycket önska, att Caroline och jag skulle blifva ett par.

Mera behöfdes icke för att kasta alla mina afhållighetsgrundsatser öfver ända. Finnes det *en* förnuftig människa, som tycker att saken är möjlig, tänkte jag, så vill jag vara den andra, och var genast bestämd att åter söka mig till Skåne. Detta kunde dock icke ske under någon giltig förevändning förrän till hösten, i synnerhet som jag erhållit ett förordnande att under sommaren bestrida en ledamotsbefattning i fångvårdsstyrelsen.

För detta förordnande hade jag att tacka min expeditionschef von Koch, som var god vän med fångvårdsstyrelsens dåvarande chef Emil Troil. Denne var en mycket kärf man, med en hemsk uppsyn, så att ett kvickhufvud om honom sade, att man kunde se på honom, att han tjänat sig upp i fångvården från simpel tjuf. Men han var en ärans man och en stor förmåga, hvilken redan såsom talare på riddarhuset vunnit min stora aktning, och denna ökades under det jag nu hade honom till chef. Det var den tiden hos många en sed att föraktligt tala om konung Oskar I:s förtjänstfulla fängelsereform såsom frukten af en misslyckad filantropi, och bland annat var jargongen, att fångarne föddes mycket bättre än både soldater och fria arbetare. Det beslöts därför att göra en sträng revision af fångarnes utspisningsstater, och sedan förslag därtill blifvit uppgjordt med iakttagande af hvad sundhetskollegium förklarat vara den minsta erforderliga födokvantiteten, så satte sig Troil själf under fjorton dagars tid på den föreslagna fångkosten för att pröfva dess näringskraft. Den stat, som därpå fastställdes, befanns likväl sedermera alltför knapp och måste något förbättras, hvilket likväl icke hindrade, att den obefogade jargongen om dess öfverflöd alltjämt fortsattes.

Min tjänstgöring i fångvårdsstyrelsen medförde egentligen inga svårigheter men det obehaget, att flera af tjänstemännen i verket icke utan skäl ansågo det vara en orättvisa, att icke ledamotsförordnandet tilldelats någon af dem. I någon tidning förekom ock ett yttrande, att man gjort

fångvårdsstyrelsen till en barnkammare, hvilken kvickhet sedan tillämpades på andra ämbetsverk, där jag befordrades, ända till dess jag hunnit en ganska mogen ålder. Innan mitt förordnande var slut, hade jag dock kommit på god fot med tjänstemännen.

FÖRLOFNING.

(1846)

Så snart jag blifvit fångvårdsstyrelsen kvitt, reste jag till Skåne men tog vägen om Karlskrona, där min far då var bosatt. Om min därpå snart följande förlofning skickade jag på första årsdagen därefter från Stockholm till min fästmö på Vanås en rekapitulation af de betydelsefulla dagarnas minnen, som jag här oförändrad, med endast ett par uteslutningar, återgifver, på det att i mina memoirer må finnas åtminstone ett stycke, som icke har smak af mina sjuttio år. Beskrifningen lyder så:

»En mörk, kylig afton, den 10 september 1846, lämnade jag den första skånska gästgifvargården, Edenryd, på en skakande bondkärra, hvars rörelser voro vida lifligare än den förspända tröga hästens. Jag anfölls nämligen oupphörligt af stötar i ryggen af det kantiga sätet, som var fastgjordt med ett tjockt rep tvärt öfver det ostoppade sittbrädet, under det den hvassa kanten på kärran verkade såsom en såg emot mina ben, som voro inklämda mot min egen hårdt packade kappsäck. Till och med min fantasi fann det omöjligt att på denna ostadiga och ojämna grund uppföra sina lätta luftslott, hvartill föga tid dessutom lämnades henne af den pratsamme skjutsbonden, som nödvändigt ville, att jag skulle känna hans kusin, som var i Stockholm. Genom några förtviflade ansträngningar lyckades det mig slutligen att vinna litet mera utrymme både

för mina ben och mina idéer samt att skjuta kappsäcken så mycket åt bondens sida, att den till och med något stäfjade hans lust att konversera; och tankarna började snart därefter pröfva sina vingars styrka.

Hvart reste jag, och hvad var målet för min resa?

Om någon frågade mig, så svarade jag: till Brösarp för att hålla ting; och knappast till mitt eget hjärta vågade jag gifva det rätta svaret: till Vanås för att fria. Så litet lofvande voro nämligen utsikterna att lyckas. Hon, som jag höll kär, var firad vidt och bredt för sin skönhet, tillbedd af de sina för sitt väsende, och det högsta föremålet för epouseurernas i provinsen beräkningar och de fattiga älskarnes halft förtviflade låga, ty hon var icke rik. Härtill kom, att hon tillhörde en familj, som ansågs äga stolta anspråk; och en anekdot gjorde vid den tiden sin rund, att en resande fått höra berättas af sin skjutsbonde, som var från Vanås gods, att själfva kronprinsen ämnade fria till deras fröken, »icke så mycket för pengarnas skull, som för att komma in i den höga släkten».

Och hvem var väl jag, som vågade sträfva så högt? — Rik? — 400 r:dr b:ko i lön var hela min årliga inkomst, med ovissa utsikter att i en aflägsen framtid avancera från min innehafvande kopisttjänst och med nästan säkra utsikter att aldrig få ärfva en skilling. — Oemotståndlig? — Jag hade en gång förut sökt att vinna ett hjärta men alldeles misslyckats. Dessutom valsade jag aldrig, och jag kände ingen af mina bekanta, som gjort hvad världen kallar lycka, utan att därför hafva att till en stor del tacka sina tåspetsar. Saknade ock i öfrigt alla ridderliga talanger, hvarmed första schocken på ett kvinnohjärta alltid med största framgång göres. Eller kanske jag redan lyckats göra något intryck på det af så många belägrade hjärtat? De ynnestbevis, jag af henne mottagit, voro icke många men måhända icke utan betydelse. — Låt se. En gång på en bal makade hon åt sig i en soffa för att bereda mig plats bredvid. Det kunde på sin högsta höjd bevisa, att hon då icke ogärna ville tala med mig, men kunde lika

väl vara en blott höflighet af en ämabel världsmänniska. En annan gång tog hon mig i kotiljong och utsatte sig sålunda för faran af en dålig vals. Det var alltid något, men huru många af mina rivaler kunde icke uppväga denna enda utmärkelse med tjugu dylika. Hon hade låtit mig skrifva i sitt album. Där hade flera unga karlar skrifvit förut, och dessutom lät sådant sig förklara endast af den omständigheten, att jag var litet författare, äfven om hon icke hyste det ringaste intresse för min person. Hon hade vidare en gång sagt mig, att det fanns tre personer i Skåne, som hon ville, att jag skulle se. Det lät mycket godt; ty hvarför skulle hon bry sig om, hvilka jag såg eller icke såg, om hon ej ändå följde mig med en viss uppmärksamhet. Men hvilka voro dessa personer, som jag borde se? Hennes morfar och en kusin, som ännu var barn. Bravo! Hon vill således, att jag skall blifva bekant med släkten. Men den tredje? — en annan kvinnlig och bildskön kusin. Hvarför skulle hon just vilja, att jag skulle se en vacker, rik och giftvuxen flicka? Kunde det möjligen vara därför, att hon efter den indelning af människorna, som unga flickor i allmänhet göra, uti *dansande* och *icke dansande*, tyckte, att vi såsom båda tillhörande den senare klassen kunde passa bra för hvarandra? Detta skulle visst bevisa mycken vänskap men .... det förde mig icke närmare *mitt* mål. Dessa minnen utgjorde väl min dyrbaraste skatt, men huru jag än vägde och omvägde dem, ville de icke förslå till en ordentlig förhoppning, att jag någonsin varit något för henne, och ännu mindre att lämna mig någon borgen, att hon i detta fall icke redan glömt mig under de långa månader jag icke sett henne och knappt hört talas om henne, då jag med en hemlig fasa nästan undvikit att träffa alla skåningar af farhåga att få höra berättas hennes förlofning. Men om jag, emot all sannolikhet, skulle lyckas att vinna henne, kunde väl hennes föräldrar, som med lugna blickar betraktade saken, låta sin dotter, som ägde välja mellan så många, bestämma sig för ett i alla afseenden så ofördelaktigt parti? Mitt sunda förnuft svarade ständigt nej, nej,

nej till alla dessa frågor. Och likväl reste jag. En hemlig men okuflig röst dref mig framåt emot min vilja, liksom piskan min istadiga häst, och allt, hvad förnuftet kunde utverka var, att jag åtminstone skulle gå till väga med så mycken försiktighet, att jag icke gjorde mig till föremål för världens medlidsamma åtlöje. Ingen människa hade därför erhållit förtroende af min hemlighet, och ändamålet med min resa var så omsorgsfullt beslöjadt, att ingen däraf kunde draga några slutsatser, ehuru jag därigenom nödvändigt måst på samma gång inskränka tillfällena att verka för mitt syfte till de få lediga stunder ett arbetsamt domareförordnande kunde lämna mig.

Under sådana betraktelser hade jag tillryggalagt ungefär halfva vägen till nästa gästgifvargård, Fjälkinge, då oförmodadt på min högra sida några raketer klyfde aftonens mörker och speglade sig i den romantiska Ifösjöns silfverdunkla vatten. — Hvad är det? frågade jag min skjutsbonde. Det är på Beckaskog, svarade han. Där är stor bal i kväll, och så rysligt mycket med herrskaper ha rest dit i dag. Äfven hon är där! tänkte jag; hennes ögon följa alla dessa lysande eldbägare och roterande solar, som nu blixtra framför mig! Huru lifligt såg jag henne icke nu på trappan till det kungliga slottet, i en lätt baldräkt, omgifven af dagens lejon, kanske äfven några prinsar, alla täflande att tillbjuda henne schalar och kappor för att skydda den skära blomman för nattens frost! Huru lycklig kände jag mig icke att redan i det ögonblick, då jag först satte foten på Skånes jord, möta, icke hennes ögon, det hade varit för mycket, men hennes blickar, och vara säker på, att de hvilade på samma föremål som mina! Ack dessa så klara och dock beslöjade, dessa så lugna och dock drömmande ögon! Väl var det med ett slags vemod jag tänkte på huru litet hon kunde ana i sin lysande hyllningsrika omgifning, att den, hvars hjärta varmast klappade för henne, var långt borta på den ödsliga landsvägen och fick ej frambära sitt offer med de öfriga; men likväl ansåg jag detta fyrverkeri såsom ett ovärderligt

omen för min lycka och anlände till Fjälkinge i den upprymdaste sinnesstämning.

Det var redan sent; alla hästar utgångna; och som jag icke var väntad på aftonen till Kristianstad, beslöt jag att stanna öfver natten i Fjälkinge. Som jag året förut hållit ting därstädes, var jag bekant med den lilla fryntliga klotformiga uppasserskan och begärde af henne att få kvarter i tingshuset i stället för i den otrefliga gästgifvargården. Men det lät sig ej göra, emedan ett par herrskap där skulle kläda om sig under natten på återresan från Beckaskog. Hvilka då? frågade jag med en hemlig bäfvan. Hon gaf mig en beskrifning på dem men stakade sig på namnen. Icke grefve Wachtmeisters på Vanås? — Nej, men de hafva också rest här förbi i dag. Således skola de också komma här förbi tillbaka, tänkte jag. Hvad? om jag skulle ställa mig vid vägen och passa på dem? Natten afskräckte mig icke, men efter moget öfvervägande fann jag det icke klokt att debutera med att presentera mig såsom en hållkarl vid vagnsdörren i mörka natten. då hon, inkrupen i ett vagnshörn, helst skulle vilja ostörd invaggas till sömn, med aftonens hänförande dansmelodier sväfvande för minnet. Jag beslöt därför att gifva mig till tåls, till dess jag kunde framträda under mindre missgynnande förhållanden, och gick till hvila men lyssnade länge till de förbirullande vagnarnas dån, skattande mig lycklig att redan första dagen hafva fått en verklig anledning att tänka på henne.

Följande morgonen kom jag i god tid till Kristianstad. Där skulle blifva bal på aftonen för de kungliga, och hela staden var redan i en orolig rörelse, som jag insåg med mesta skäl skulle härska i landshöfdingeresidenset, där Vanåsarne hade sitt kvarter. Icke desto mindre kunde jag ej motstå frestelsen att genast begifva mig dit, för att möjligen uppfånga en skymt af den, jag ville se. På gatan mötte jag landshöfdingen i full uniform, förgäfves bemödande sig att gå ifrån en borgare och två vaktmästare, som förföljde honom med frågor i afseende på aftonens högtidlighet, hvarpå ingen människa kunde lämna svar.

Icke desto mindre hade han den artigheten att vända om med mig, ropade från torget på sin hustru genom fönstret och frågade henne på franska, som han ofta begagnade för att ej blifva förstådd af domestiker, om han kunde bjuda mig till middagen. Landshöfdingskan, som måhända icke gärna ville hafva främmande på en så bråkig dag, såg sig, då hon väl icke litade på sin gubbes franska list, af den i min närvaro framställda frågan försatt i nödvändighet att bjuda mig. Emellertid hade jag blicken uppåt fönstren och märkte där flera ansikten, af hvilka ett måste vara det rätta men hvilkas drag mina närsynta ögon likväl icke kunde särskilja, — en olycklig belägenhet för en älskare! Grefvinnan Wachtmeister talade till mig några vänliga ord, och jag drog mig därefter tillbaka, nöjd med vissheten att få återkomma till middagen, samt gick att bereda mig tillträde till aftonens bal.

Middagen kom. Jag såg henne åter på nära håll. Samma ädla hållning, samma hänförande behag. Lika god och vänlig, ja nästan ännu vänligare, och behandlande mig som en gammal vän. Detta märkte jag i synnerhet på hennes beställsamhet att göra mig bekant med hennes unga ogifta moster, som jag förr icke sett. Nu först kände jag, huru ohjälpligen jag var fast; förut smög sig den tanken emellanåt på mig, att det till en del kunde vara fantasiens färger, som för mig målat hennes bild så älsklig, helst jag icke funnit henne *så* oemotståndlig, medan jag såg henne under mitt förra vistande i Skåne, som sedermera under frånvaron, då hon med hvarje dag trängt allt djupare in i mitt hjärta. Vi gingo till bordet. Den förtjusande mostern, liksom anande mina känslor, tog den yngre systerns arm och lämnade Carolines åt mig. Huru svårt hade jag icke att ej trycka denna arm emot mitt bröst. Det var en middag! Jag visste intet jag skulle därvid haft att mera önska, om ej att där icke varit någon mat. Att få se rakt in i hennes ljufva ögon! Jag hade knappt tid att ens höra på hvad hon talade. Hvad som alldeles hänryckte mig var att finna henne icke det ringaste preockuperad, ehuru

hon varit på en bal aftonen förut och skulle på en dylik samma afton. Huru olikt vanliga flickor.... eller huru gynnsamt för mig?

Efter middagen bundo de unga damerna buketter till aftonen, och här var aftonens glanspunkt. Hon utvalde en heliotrop och gaf mig den med de orden: »Den här är icke så ful.» Detta skedde icke med det koketteri en annan skulle iakttagit, att hon ville låtsa endast visa mig, att blomman var vacker, och lämna åt mig att taga den, liksom emot hennes mening, utan hon sade orden och gaf mig blomman på ett sätt, som borde öfvertyga mig, att just därför att blomman var vacker, gaf hon mig den. Vi förstå hvarandra redan, tänkte jag. Hon kan icke undgå att se, huru jag tillber henne, och hon skulle icke på detta sätt uppmuntra mig, om hon hade för afsikt att svika mitt hopp. Till råga på min lycka, bad mig nu hennes mor att komma till Vanås snart, innan löfven fallit af. Om de icke falla af tills i morgon, svarade jag, så skall jag se dem vid lif. Emellertid måste jag nu alltför snart bryta upp för att lämna damerna rådrum till toiletten.

Hemkommen skyndade jag att lägga min heliotrop i press. Därtill behöfdes en bok, och den första jag fick fatt uti var min trogne följeslagare lagboken. Jag slog upp den på måfå för att inlägga blomman men drog henne förskräckt tillbaka, då jag fann, att det var konkurslagen, som hotade att omsluta henne. I stället letade jag nu upp giftermålsbalken och lade omsorgsfullt in min skatt vid kapitlet om trolofning. Sedan satte jag mig att öfvertänka dagens minnesrika händelser; och mitt förstånd, alltid kinkigt och missnöjdt som en gammal ungkarl, började åter sina förargliga inkast: Hvad betyder det väl, att du fått en blomma? Minns du icke, att du en tid hade ett helt litet herbarium af dylika, dem du dels röfvat, dels fått, utan att därmed hafva fått något mera? Och tror du väl, att hon skulle behandlat dig med en sådan otvungenhet, om hon haft något tycke för dig? Nej, hon hade då varit förlägen, sluten och framför allt försiktigare. Nu visade hon

ju tydligt, att hon icke fruktade dig. En sådan lugn vänlighet kunde snarare betyda, att hon älskar en annan. Det skola vi se i afton, invände mitt klentrogna hjärta. På balen är hela orten församlad; och har hon någon tillbedjare, så försummar han säkert icke ett sådant tillfälle att träffa henne.

Ändtligen slog timmen för den efterlängtade balen, och jag begaf mig dit, beväpnad med min lornjett och besluten att genomskåda alla mina rivaler. En känsla af förödmjukelse har ofta trängt sig på mig, då jag trädt in i en danssalong, till följd af medvetandet om den släta figur, jag där spelar. Äfven nu kände jag mig *mortified*, emedan jag insåg, huru många som denna afton måste öfverträffa mig i hennes ögon. Därtill kom, att prinsarne aldrig tagit någon synnerlig notis om mig, och jag hade intet hopp, att de mera skulle göra det nu. Likväl inverkar det alltid på allas, i synnerhet på en ung flickas, och således äfven på *hennes* omdöme, att se det anseende man njuter af de högt uppsatta. Emot all förväntan visade sig likväl kronprinsen denna afton särdeles nådig emot mig, talade ofta med mig och tog mig för en dans till sin vis-à-vis. Slutligen började han bry mig, att jag kom af mig i turerna, då jag dansade med fröken Wachtmeister. Redan detta gjorde mig mycket upprymd. Hon var densamma, lika vänlig och icke det minsta yr i hufvudet. Då jag icke talade med henne, tog jag min plats i en vrå och följde henne med mina tre ögon. Fjärilar flögo omkring henne. Hon var vänlig och uppmärksam emot dem alla, men jag tyckte, att där var något ändå innerligare, när hon talade med mig. En af dem jag fruktade var brodern till hennes bästa vän. Han talade länge och oafbrutet med henne. Jag började just blifva orolig, då hon hastigt såg upp, lät blicken sväfva omkring, till dess hon mötte min, och drog sina läppar till ett oförgätligt småleende, hvarefter hon åter var helt och hållet öga och öra för sin granne. Jag fruktar honom icke, utropade jag stolt för mig själf, och började nästan upphöra med all svart-

sjuka. I de kungligas svit voro många af mina närmare bekanta. De beundrade henne alla, och detta gjorde mig redan ett oförklarligt nöje att höra. En dag förut skulle samma beröm hafva varit mig en lika oförklarlig plåga. Nu började jag redan drömma om den stund, då jag skulle visa världen, att hon var *min*, och säga: Se denna sitt köns stolthet och allas älskling; hon har utvalt den ringa lotten vid mitt hjärta framför all rikedomens glans och den stora världens lockelser!

Aftonen medförde ännu en triumf. Supéen serverades endast för damer i balrummen, och herrarne skulle söka sig födan i lägre regioner. Men hon åtog sig att gifva mig hvad jag behöfde och lofvade att själf skymma undan mig för värdarnes ögon, medan jag åt. Jag visste väl, att hon tvärt om skulle draga uppmärksamheten åt mig, men kände mig däraf långt ifrån besvärad. Då jag gick hem, var jag så lycklig som en härförare, hvilken öppnat ett fälttåg med en afgörande seger.

Följande dagen sattes mina undersåtliga känslor på ett hårdt prof, som de klent bestodo, emedan min resa till Vanås icke kunde anträdas förr, än de kungliga lämnat Kristianstad. Hvad jag tyckte det onödigt, att de skulle besöka hofrätten, fängelset, kasernerna m. m.; och slutligen hvilken evig déjeuner! Hela landet skulle ju utarmas genom ett så förfärligt ätande. Med ett ord, rönnbären voro sura. Slutligen rullade likväl de kungliga vagnarna sina färde, och jag var icke den, som hurrade minst. Nu kom ett annat bekymmer — att Vanåsfamiljen icke på en ny evighet skulle blifva färdig till sin hemresa. Detta gick likväl öfver all förhoppning fort. Min häst hade redan ett par timmar stått och väntat, förspänd en lånad liten ensitsig schäs; och knappt hade jag, som stod på post vid hörnet af lilla torget, sett vagnsdörrarna slås igen efter Vanåsarne, förrän äfven jag satte min karriol i gång och följde dem i kölvattnet, så länge min skjutshäst kunde hålla jämna steg med deras spann, hvilket dock slutade innan jag kom igenom stadsporten.

Det var redan skymning, då jag på aftonen anlände till Vanås. Jag fann familjen sluten i en ring, där de nyss hemkomna berättade för dem, som icke varit borta, hvad anmärkningsvärdt de under sin utflykt erfarit. Det var en älsklig tafla, och likväl kände jag mig orolig vid dess betraktande. Hon var icke där, och likväl måste hon veta, att jag var kommen — och ana hvarför jag var kommen. Såg det icke ut, som om hon just ville visa mig, huru litet jag intresserade henne. Knappt kunde jag deltaga i samtalet; med en så spänd otålighet lyssnade jag efter ljudet af hennes steg; ty en gång skulle hon väl ändå komma. Mina öron hörde intet, och mina ögon sågo intet, men på en gång kände jag någonting i luften, som sade mig: Hon är här. Jag steg upp och vände mig om samt fann henne framför mig. Hon hade, jag vet icke af hvilket infall, sökt smyga sig inpå mig, och säkert var det icke hennes fötter, som förrådde henne. Men hennes hjärta hade flugit före henne mig till mötes; ty hon har sedan sagt mig, att detta var första gången hon tänkte, att vi skulle blifva så nära förenade. Detta fick jag dock icke veta nu; men blott den omständigheten, att hon icke kom in på vanligt sätt för att hälsa på mig, var tillräcklig att lifva mitt hopp, att hon för mig kunde hysa mer än vanliga känslor. Innan jag visste ordet af, blef det efter en stund uppbrott, utan att jag kunde säga mig hafva något vidare närmat mig målet. Nedkommen på mitt rum räknade jag efter, att blott aderton timmar återstodo för mig af detta så kära besök. Ty på eftermiddagen följande dag måste jag resa till Brösarps tingsställe för att hålla hösttinget med Albo härad. Af dessa aderton timmar var jag dömd att sofva bort eller overksamt förnöta hälften. Och hvad skulle jag väl hinna uträtta på de återstående nio? Skulle jag väl våga uttala det, som låg mig på hjärtat? Det vore en djärfhet, hvarigenom jag satte allt på spel, ty äfven om hon hade något tycke för mig, icke kände hon mig tillräckligt för att fatta ett sådant beslut; och ett förhastande å min sida kunde då lätt medföra ett afslag å

hennes. Tålamod således! Du måste göra flera besök och vara här några dagar i rad, innan det afgörande steget tages. Men att få ledighet till dylika besök, midt under en tingstur, var ingen lätt sak, och åtminstone på tre veckor var ej att tänka på någon möjlighet af ett nytt besök. Med dessa tankar somnade jag utan att hafva kunnat uppgöra någon bestämd plan.

Strax efter frukosten följande morgon gjorde de unga damerna en tur i parken. Naturligtvis följde jag med. Det skulle plockas blommor till middagen, för hvilket ändamål man spridde sig bland blombuskagerna. Hvilket oskattbart tillfälle att få tala med henne utan vittnen! Ett sådant skulle kanske aldrig mera gifvas; det kunde icke lämnas obegagnadt; men det kunde icke heller utan den högsta oförskämdhet begagnas. Hvem var väl jag, att göra anspråk på hennes hjärta och hand? En faddare älskare har väl aldrig gifvits än jag under denna stund. Troget följde jag henne men sade knappt ett ord. Och likväl drog hon sig icke ifrån mig. Äfven nu skänkte hon mig en blomma, hvars skönhet jag förut prisat. Vi kommo äfven till hennes holme i den lilla sjön, där hennes favoritpenséer växte. Ger hon mig en af dem, så kan jag våga allt. Eljest icke. Hon plockade flera, såg på dem alla särskildt och dröjde därunder något efter det öfriga sällskapet. Men hon gaf mig ingen utan ordnade dem i sin egen bukett; och jag fortsatte mitt tigande. Men allt högre svällde mina känslor upp emot bräddarna. Jag beundrade hennes smidiga växt och behagfulla rörelser, då hon böjde sig ned emot blommorna; jag rördes öfver svanarnas tillgifvenhet för henne, då de kommo simmande efter henne hvart hon gick; och det minsta ord, som gick från hennes läppar, klingade i mina öron underbart ljuft. Snart var jag mig icke längre mäktig, och då hon en gång frågade mig, hvad jag tyckte om hennes gamla Vanås, svarade jag besinningslöst, att det vore så förtrollande, att jag fann det helt naturligt, om hon, som hade den lyckan att bo där, höll så mycket af stället, att hon aldrig ville lämna det. Jag hade icke väl

uttalat dessa ord med en ton, som jag kände sade ännu mera än de själfva, förrän jag bäfvade för hennes sätt att upptaga dem. Hon svarade icke genast utan lutade sig ned och afklippte en dalia. Därefter sade hon, ännu bortvänd: Jag håller ändå mera af människorna här än själfva stället. Hvilken oändlig finhet låg icke uti detta svar; huru mycket sade icke dessa ord, och ändå huru litet! De voro så sanna och så naturliga, att de alltför väl kunde fallit af sig själfva, och hade varit af ingen betydelse, om hon svarat genast. Men nu dröjde hon en liten stund; hon betänkte således sina ord; hon fattade betydelsen af min fråga, och ur denna synpunkt fingo hennes ord en lika djup betydelse. Hon tyckte mera om människorna än om stället, d. v. s. hon skulle icke tveka att lämna stället med någon människa, hon tyckte riktigt om; men hon skulle icke tillstått detta för någon, som hon icke tyckte om. Jag kände, att jag kommit omätligt längre, än jag af de nio timmarna kunnat hoppas, men instinkten sade mig också, att härvid måste det för denna gång stanna. Hvad behöfvas väl ord, när man förstår hvarandra ändå. Jag liksom tvingades att nu hålla mig tillbaka af beundran för den fina takt, med hvilken hon svarat, och som bevisade en hjärtats och förståndets värdighet, inför hvilken jag fruktade att förplumpa mig.

Kort före middagen, då de andra gjorde sin toilett, fick jag tillfälle till ett enskildt samtal med Carolines mor. Hvem som först ledde samtalet på giftermål, vet jag icke, men nog af, vi kommo på det kapitlet, och naturligtvis måste det på det högsta intressera mig att höra hennes tankar därom. Hon talade om huru litet de föräldrar visste sina barns sanna lycka, som endast sträfvade att skaffa dem ett så kalladt godt parti, och huru väl rikedom kunde umbäras. Detta lät öfver all förväntan godt. Jag började redan tro, att hon anade min hemlighet och ville uppmuntra mig, då hon genom en hastig vändning åter tillintetgjorde mina förhoppningar med de orden: Det förstås, att å andra sidan vore det lika stor dårskap att tillåta

ett giftermål, där ingen förmögenhet alls finnes. De välljudande premisserna voro således blott för att öfvertyga mig, att oaktadt hon visst icke hade öfverdrifna fordringar, vore det icke värdt för mig med min kopistlön att försöka. Den enda möjligheten vore, om hon ansåg, att Caroline själf kunde hafva att påräkna något af sina föräldrar. Väl trodde jag mig, genom uppgifter af trovärdiga personer, veta, att så icke var förhållandet; att grefve Wachtmeister sades hafva derangerade affärer, med skulder öfverstigande hans tillgångar utom fideikommisset, och att ställningen försämrades hvarje år med stora steg; men detta hindrade icke, att han och hans grefvinna ändå kunde lefva i den tron, att de hade en betydlig förmögenhet; och på denna illusion hängde således mitt hopp. Så stodo sakerna, då jag på eftermiddagen måste lämna Vanås utan att veta, när jag kunde återkomma.

Morgonen därpå befann jag mig, på mera än sex mils afstånd, i domarestolen vid Brösarp. Aldrig hade juridiken förefallit mig så torr och träkig, aldrig parter och vittnen så stupida. I själfva verket intresserade mig nu ingenting, som icke hade gemenskap med mitt hjärtas innersta tanke; men också fängslade mig allt, som därmed hade det aflägsnaste samband. Så förekom ett mål, däruti en vansinnig präst hade skrifvit det gröfsta ovett emot landshöfdingen. Genast föreföll det mig, som om jag vore jäfvig att handlägga ett anfall emot Carolines morbror, men ty värr kom jag snart ihåg, att jag icke ännu var hennes trolofvade. Jag frågade emellertid prästen, om han ville ha in sin skrift i protokollet, med en så hotande min, att han bad att få taga den tillbaka.

Emot aftonen, efter tingstimmens slut, tyckte jag mig böra vara sömnig, efter jag rest en del af natten, och gick till hvila kl. 9. Men på någon sömn var ej att tänka. Nu först hade jag tid att begrunda hela min ställning. Mina förhoppningar att kunna vinna Carolines hjärta fann jag ganska goda, om än icke så fullkomligt säkra, som jag dagen förut uppskattat dem. Men om hennes föräldrar

någonsin skulle tillåta henne att taga mig, därom visste jag i själfva verket ingenting. Jag kunde icke ens själf ogilla deras tänkesätt, om de icke ville gifva mig sin dotter; och var det väl rätt då af mig att fortgå på den väg jag börjat? Nej, jag måste först af allt veta, om jag någonsin kan få henne, innan jag söker störa lugnet i hennes hjärta lika mycket, som det redan var stördt i mitt. Knappt hade denna tanke blifvit mig riktigt klar, förrän jag beslöt att skrifva till Carolines mor, och jag hade icke väl fattat detta beslut, förrän jag kände en oemotståndlig håg att genast börja brefvet. Emellertid låg jag i mörkret och kom ihåg, att elddonet var inläst i det stora arkivskåpet. Jag steg upp och trefvade mig dit, sedan jag med svårighet letat upp nyckeln. Jag öppnade en dörr och kände på hyllorna; min hand mötte endast stenar och knifvar m. m., och jag påminte mig nu, huru denna samling af mordvapen, som varit förevisade i rannsakningar och här inlagda, till större delen voro fläckade af blod. I ett annat fack fann jag dock slutligen hvad jag sökte, och snart satt jag färdig att börja mitt friarebref. Härmed hade sig dock icke så lätt. När jag nu skulle presentera mig, fann jag först rätt tydligt, hvilket dåligt parti jag var. Väl hade jag en egen tro på min förmåga att bana mig vägen och att en gång kunna föda en hustru äfvensom på mitt tålamod att kunna vänta, till dess den tiden kom. Men att bibringa andra en sådan tro och ett sådant tålamod, var en vansklig sak. Jag funderade och skref åtminstone två timmar; läste sedan igenom hvad jag skrifvit, ref sönder det såsom odugligt — och gick åter till sängs. Samma öde hade följande dagar flera andra försök, men innan jag reste från tingsstället, hade jag likväl mitt opus färdigt; och så snart jag återkom till Kristianstad, lade jag in det i ett konvolut tillsammans med manuskriptet till en half roman, Karl XII:s page, som jag lofvat dem läsa på Vanås. Härigenom ville jag förekomma, att mitt bref skulle ha utseende af en billet doux, då jag lämnade det till en löjtnant Qveckfeldt, som reste ut till Vanås — möjligen för att själf fria, ty för sådana afsikter misstänkte jag nu hela karlsläktet.

Detta var en lördag, och redan samma afton började jag blifva otålig efter svar, men ännu gick det att skrifva på tingsprotokollerna. Söndagen kom, och söndagen blef slut, utan att jag fick någonting höra. Måndagsmorgonen var jag i den förfärligaste oro. Bittert ångrade jag nu att icke hafva dröjt att skrifva, till dess jag kunnat lyckas vinna någon högre grad af tillgifvenhet hos föräldrarne, hvilket hade varit den enda grund för ett rimligt hopp om framgång. På arbeta var ej att tänka. Hela dagen satt jag vid fönstret i hopp att likväl något svar en gång skulle anlända. Emot middagen såg jag Qveckfeldt återkomma. Hans vagn stannade utanför huset, där både han och jag bodde. Jag hoppades säkert, att han hade bref till mig, men ägde icke mod att gå ned och fråga honom. Desto ifrigare lyssnade jag på hans steg uppför trappan. Han gick förbi min dörr och upp till sig, en våning högre. Således hade han intet bref. En möjlighet fanns dock ännu, att han hade det nedpackadt eller icke genast påmint sig det. Jag hörde, huru han åter gick ut, och gensköt honom nu i förstugan. Han hälsade så mycket från Vanås; de mådde alla bra, och mitt paket var riktigt aflämnadt. Nu var det ute med hoppet; ty jag hade skrifvit, att jag i uteblifvandet af svar skulle se ett afslag, som kunde vara oangenämt att på annat sätt gifva. Men icke hade jag trott, att man så skulle taga mig på orden. Ännu satt jag kvar, till dess det var lika skumt på gatan som i min själ. Ett spann, förspändt en stor vagn, ådrog sig min uppmärksamhet. Jag frågade mina skrifvare, om de kunde se hvems det var. De svarade, att det troligen var grefve De la Gardies, som återvände från en auktion på Råbelöf, dit de på dagen utrest. Nu lämnade jag fönstret och sökte åter fästa uppmärksamheten vid mina pappersluntor. Efter några minuter inträdde likväl grefve Wachtmeister på Vanås i rummet. Med klappande hjärta bad jag honom stiga in i ett inre rum. Han satte sig ned och började utan alla preludier: »Jag kan försäkra, att det gifves ingen, åt hvilken jag hellre skulle gifva min dotter.» Här stannade han tvärt,

på sitt egendomliga sätt. Jag tänkte: Nu kommer ett förfärligt *men*. och hans goda hjärta söker endast efter ord för att göra afslaget så litet sårande som möjligt. Jag väntade, men det kom intet *men*. Han fortfor att tiga och tyckte troligen, att jag tog saken väl lugnt, innan jag kunde förmå mig att tro på min lycka, den jag aldrig föreställt mig skulle bjudas mig så utan alla svårigheter och förbehåll.

Vi skyndade till min blifvande svärmor, som också följt med till staden men stannat i residenset. Oförgätliga voro de ord, som Carolines mor här talade till mig, så fulla af en oändlig ömhet för henne, af hopp att jag skulle kunna göra henne så lycklig som hon förtjänade, och ändå af oro, att jag icke nog pröfvat mig själf, innan jag tagit detta steg. Hade jag behöft någon borgen för att Caroline var allt hvad jag trodde henne vara, så kunde jag aldrig fått någon säkrare än att se henne äga en sådan mor och höra, huru hon älskade henne. Hon sade mig, att hon funnit, att Caroline hade tycke för mig, men ville, att vi icke skulle förhasta oss utan först vara någon tid tillsammans och blifva riktigt bekanta, hvilket vi ännu icke kunde vara. Detta fann jag ock vara allt, hvad jag rimligen kunde begära, och min enda sorg var, att tinget icke tillät mig att resa genast för att börja den intimare bekantskapen.

Ett bref, som underrättade mig, att min far haft en slagattack, föranledde mig likväl kort därefter att begära tjänstledighet för att resa till honom, och medan jag afvaktade hofrättens tillstånd, beslöt jag göra ett kort besök på Vanås. På så kort tid, tänkte jag under vägen, kan hon omöjligt hinna blifva så bekant med mig som det behöfves, och jag skall nödgas resa ännu en gång blott för att »göra bekantskap». Ack, om hon vore så bekant med mig, som jag med henne, så skulle vi icke behöfva många minuter för att göra upp saken! Min nästa tanke blef: Hur skall hon väl taga emot mig? Af mitt samtal med hennes mor, drog jag den slutsatsen, att hon ingenting sagt sin dotter om mitt bref och att hon tillsvidare ville, att ingen-

ting skulle sägas. Ändtligen kom jag fram ur den djupa skogen, som omgifver Vanås och såg ljusen i dess fönster lysa så vänligt i mörkret. Jag stannade vid stora trappan och fann dörren stängd. Ett fönster öppnades, och en röst frågade, hvem jag var. Jag sade mitt namn med hög röst, i hopp att Caroline skulle höra det. Jag visades in i ett gästrum och sprang sedan upp i våningen. Familjen var samlad i hvardagsrummet till vänster, och Caroline var ensam i förmaket till höger för att laga i ordning te åt mig. Efter en hastig hälsning på de andra, skyndade jag dit, och hon frågade mig hastigt, med synbar förvirring, om hon fick bjuda mig te, hvilket jag af brist på présence d'esprit bejakade. Hennes förvirring och nedslagna ögon sade mig, att hon visste allt, att hon älskade mig; och där stod jag olycklige med min tekopp. Jag sväljde den nästan i en klunk, som jag tror utan både socker och grädda. Hågkommande grefvinnans vilja, kunde jag dock ännu icke föreställa mig, att allt nu skulle vara afgjordt, och började försiktigt med att grefvinnan gifvit mig hopp, att fröken skulle vilja göra min bekantskap. Hon svarade mig endast med en blick, — men en blick så vänlig, så full af det innerligaste förtroende, att äfven jag alldeles förlorade målet. Där behöfdes icke heller några vidare ord. Hon räckte mig sin hand, och vi drogo oss något tillbaka i ett hörn af det svagt upplysta rummet. Hon lät nu sitt lif omslutas af min arm och hvilade sitt hufvud mot min axel. Hennes hängifvenhet var fullkomlig och utan all misstro. Huru heligt lofvade jag icke under denna tysta stund, att jag aldrig skulle svika det förtroende hon satte till mig, att jag skulle ägna mitt lif att göra henne lycklig! Den djupa rörelse, som i detta ögonblick öfverväldigade henne, ingaf mig likväl någon oro, att hennes offer af sitt hjärta ändå på något sätt kändes för henne bittert. Jag frågade, om hon ville, såsom hennes moder önskat, hafva någon betänketid, men hon hviskade härtill ett nej, som knappt var hörbart men likväl utsades med ett uttryck, som gaf detta lilla enstafviga ord omfattningen af en hel själs bekännelse. Vi

växlade endast några få ord. Jag kan inte tala, sade hon och tryckte sig närmare intill mitt bröst.

Hennes mor kom nu ut till oss. En blick på dottern sade henne, att betänketiden redan var tilländalupen. Caroline lutade sitt hufvud emot modern men höll sig lika fast sluten intill mig och sade intet. Modern ville lugna mig, att det icke var af bedröfvelse eller brist på känsla, som Caroline teg och gömde sitt ansikte, utan att detta var hennes vana, så snart hon var rörd. Liksom detta behöfde sägas mig! Liksom jag icke nu kände Caroline bättre än någon annan människa i världen kände henne!

Moderns mellankomst hade emellertid återgifvit oss något välde öfver oss själfva, och då vi åter drogo oss ifrån henne in i den stora dunkla salongen, kunde vi redan börja berätta för hvarandra om våra ömsesidiga känslors uppkomst och tillväxt och funno, att vi båda gjort oss många onödiga bekymmer.

Innan vi återförenade oss med det öfriga sällskapet för att presentera oss såsom förlofvade, stannade vi ett ögonblick i det sista salongsfönstret. Månen hade just gått upp och speglade sig i den lilla sjön, kring hvilken de åldriga ekarna trängas med lummiga bokar och sträcka sina armar emot vattnet. Det var en tafla, väl värd att betraktas, och intrycket af densamma gick ej för oss förloradt, fastän vi knappt hade ögon för annat än hvarandra. Hon såg utåt helt hastigt men sökte åter min blick, och jag häpnade öfver min djärfhet, då jag tryckte en kyss på hennes läppar, ty ännu var jag behärskad af en så helig vördnad för henne, att jag tyckte mig endast äga rätt att dyrka henne på ett visst afstånd.

Vårt förbund var beségladt, och min ring bär denna dagen jämte hennes namn till inskrift. Outsägligt lycklig kände jag mig då, och ännu fullare känner jag lyckan af denna dag, då jag nedskrifver dessa rader den första årsdagen därefter, eller den 23 september 1847. Vår kärlek har sedan dess blifvit pröfvad nog för att visa sig vara af det äkta slag, som icke rostar af tiden. Mera än sex må-

nader hafva vi nu varit åtskilda och få kanske icke ännu på sex månader återse hvarandra — en hård lott nog för förlofvade —, och likväl känna vi oss lika säkra på hvarandra och i djupet lika lyckliga. Jag har arbetat under detta år allt hvad mina krafter förmått, och om det än är att förutse, att jag ännu skall få arbeta lika mycket ännu ett år eller mera, innan jag skall kunna föra en hustru till eget hem, så har likväl utsikten till detta mål gjort arbetet lätt och gladt; och icke blott alla mina utan också alla hennes vänner intressera sig för min framgång så varmt, att det vore underligt, om den skulle förfelas.»

Så tänkte och skref jag då, och efter mera än fyrtio år tillägger jag nu, att vår kärlek hållit hvad den lofvat och att jag icke kan tänka mig någon högre och säkrare glädje af detta lifvet än att hafva fått genomvandra det vid sidan af en sådan hustru som min.

FÖRLOFNINGSTIDEN.

(1846—1848.)

Några få dagar efter min förlofning erhöll jag bref från Karlskrona, att min far, hvars tillstånd ingifvit förhoppningar om förbättring, plötsligen aflidit. Jag afsade mig då för en tid mitt domareförordnande och skyndade till Karlskrona för att närvara vid begrafningen och ordna för mina många omyndiga syskon. Vi uppskattade min fars efterlämnade förmögenhet till högst 50,000 r:dr b:ko, hvaraf 13 barn skulle ärfva lika lotter; men vi öfverenskommo, att hela inkomsten skulle användas till de ogifta systrarnas underhåll och de båda omyndiga brödernas uppfostran vid Karlberg och ekipering såsom officerare. Bouppteckningen, där egendomen upptogs efter taxeringsvärdet, utvisade likväl brist, och vid det slutliga arfskiftet, flera år efteråt, antogs hvarje lott endast vara värd nära 1,000 r:dr r:gs. Min lott blef en skuldbelastad trettondel af Stjernholm, som jag sålde till min bror Karl, och skulle då haft ett par tusen kronor i behåll, om jag icke hade måst uppäta dem i förväg.

Medan jag var i Karlskrona, pågingo festligheter i Kristianstad för de kungliga. Änkedrottning Desideria blef därunder så betagen i Caroline, att hon prompt ville hafva henne till hoffröken. För att afböja detta, måste man förtro henne, att Caroline var förlofvad, ehuru det ännu ej var eklateradt. Prinsessan Eugenie hade fått mässlingen

på Beckaskog och kunde efter tillfrisknandet endast i korta dagsresor återvända till Stockholm. Drottning Josefina tog då med henne ett af kvarteren på Vanås, där äfven hon erhöll underrättelse om förlofningen.

Genast efter min återkomst till Vanås eklaterades vår förlofning utan allt slags högtidlighet, endast genom att omtala den för tjänstfolket. Vi hade så litet varit sedda tillsammans, och vår bekantskap hade i själfva verket varit så kort, att underrättelsen väckte stor öfverraskning. Den gamle liflige baron Gyllenkrook på Sinklersholm, som händelsevis kom på besök den dagen, då nyheten tillkännagafs, blef den förste spridaren. Han begaf sig i sporrsträck hem och utropade tvärs öfver gården: »Caroline Wachtmeister är förlofvad!» Trenne tillbedjare, som kallades »de tre männen i den brinnande ugnen», hade knappt hunnit i mig ana en rival, förrän de funno spelet förloradt. Mången runkade betänksamt på hufvudet åt ett så lättsinnigt beslutadt parti, som icke ens lämnade några garantier för en tarflig utkomst och där dessutom ena parten var af den misstänkta egenskapen »bokskrifvare», som i allmänhet icke stod i hög kurs i Skåne. Häradshöfding Lilienberg, som jag skriftligen underrättade, svarade i ett bref, där man kunde läsa hans farhågor mellan raderna, men tillade dock: »Flickan kan bli bra med tjänliga lämpor.» Med mig bekanta skåningar, som i Stockholm med entusiasm talat om Caroline och tolkat min tystlåtenhet därunder såsom likgiltighet, kunde icke nog förvåna sig öfver detta oväntade uppslag; och Leijonhjelm, som så mycket hört Caroline beundras, skref, att det var alldeles obegripligt, att jag kunnat få henne. Men alla Carolines närmaste mottogo mig förunderligt nog med öppna armar. Utom af Carolines tre förutnämnda mostrar, rönte jag af en fjärde, Fredrika, från första stunden en högt värderad vänlighet, som måhända till en del hade sin grund däruti, att hon själf hade gjort ett lika vågadt kärleksparti som vårt, hvaraf hennes storsinta själ väl blifvit interfolierad med många små husliga bekymmer men icke dukat under. Ett rörande

uttalande fick jag i ett bref från Augusta Dardel, sedermera friherrinnan Ramel, som till åldern midt emellan Caroline och hennes mor, var lika varm vän till dem båda. Hon skref från Schweiz: »Si quelqu'un me demandait: se trouve-t-il dans ce monde un seul homme que vous voudriez être? Je répondrais de suite du fond du coeur: »Oui, il y en a un seul: C'est le baron Louis de Geer, qui déjà sur cette terre passera sa vie avec un ange!» Voilà la seule félicitation que je puisse adresser au fiancé de ma chère Caroline, qui, j'en suis persuadée, en sentira plus la profondeur, que si je lui en écrivais des pages. Il a su l'apprécier, la chérir et s'en faire aimer, ce qui est assez me faire son éloge et m'assurer qu'il est digne d'elle.»

Rörande var ock att af gummorna på Vanåsgodset blifva förmanad, att jag skulle blifva beskedlig mot »fröken». Så kallade de Caroline, som var äldsta barnet, hvaremot hennes syster fick nöja sig med att heta »Betty». Min svärfar benämndes »Mannagrefven», äldste sonen »Pågagrefven» och de yngre »Glyttagrefvarne». Från ett aflägset torp skickades en dag särskildt bud för att fråga, om fästmannen hette »Begär» eller »Degär», hvarom man disputerat. För öfrigt kunde de knappt tro, att han icke hade egen gård, men antogo, att han åtminstone ägde »brödfödan». En gammal ryktare tog det blott för ett dåligt skämt, då Caroline presenterade mig för honom såsom sin fästman.

Det var mig ett stort nöje att göra bekantskap med allmogen i denna aflägsna och då ännu på kommunikationer synnerligen vanlottade trakt. Folket var där icke allenast förunderligen primitivt i seder och klädedräkt utan ådagalade också i allmänhet en obegränsad uppriktighet och mycken naivitet. Jag har sedan varit i mycken beröring med skånsk allmoge och alltid i dess umgänge funnit ett stort behag. I öfre Sverige hörde man stundom uttalas den uppfattningen, att skåningarne voro dumma, men jag har tvärt om funnit dem synnerligen intelligenta och ofta beundrat deras skarpsynthet för allt, som kommer inom deras synkrets.

Några få dagar efter eklateringen måste jag återtaga förvaltningen af domsagan, som, efter det Lilienberg blifvit förflyttad på annat håll, nu eljest förestods af häradshöfding Lundström, hvilken, jämte det han var en framstående jurist, bemötte mig med en förekommande välvilja. Jag började nu ett stort ting med Gerts härad, mitt fjärde ting i ordningen, och innan detta blef afslutadt, utnämndes jag till vice häradshöfding af hofrätten, som samma dag ingick med en hemställan till Kongl. Maj:t, att jag måtte förordnas till adjungerad ledamot under de tre första månaderna af 1847. Detta var en nog hastig befordran, då jag sammanlagdt icke ett år sysselsatt mig med juridiska göromål, knappt fem månader förestått domsaga och nästan intet tjänstgjort i hofrätt; och jag var i själfva verket långt ifrån mogen för en öfverdomarebefattning. Själf hade jag visserligen skrifvit till min dåvarande chef, justitiestatsministern grefve Arvid Posse, och anhållit om ett godt ord från honom till Skånska hofrättens president, Berg von Linde, men icke kunde jag föreställa mig, att en adjunktion så snart skulle komma i fråga. Genom Lagerstråles utnämning till landssekreterare i Kronobergs län, uppstod emellertid en oväntad ledighet, och jag blef den lycklige, som föreslogs att sköta den sålunda lediga roteln.

Detta gjorde ond blod hos den yngre tjänstemannapersonalen, af hvilka många funno sig orättvist förbigångna, och inga voro belåtna med att en utböling fick inträde i hofrätten. Särskildt fingo de nu vatten på sin kvarn, därigenom att jag begick en juridisk bock samma dag jag föreslogs till adjunkt. Jag hade nämligen just den dagen rest ut till Fjälkinge för att hålla några brottmålsrannsakningar angående häktade, och i hastigheten där dömde jag, vilseledd af en försåtligt uppställd lagedition, en som stulit bikupor till spö i stället för fängelse vid vatten och bröd, som bort ådömas. Hemkommen, och då utslaget skulle skriftligen uppsättas, upptäckte jag genast misstaget och lät underrätta bitjufven, att han blifvit för strängt dömd och borde klaga för att vinna ändring. En renskrifvare

berättade detta och det blef en godbit för mina afundsmän. Då besvären efter några dagar inkommo till hofrätten, församlade sig en mängd af tjänstemännen i kanslirummet, och mitt felaktiga utslag deklamerades med hög röst till allmän förnöjelse. Man öfvade sin kvickhet därpå och förvånade sig ibland annat däröfver, att utslaget icke äfven innehöll, att den dömde, vid undergående af allmän kyrkoplikt, skulle hålla en bikupa i handen, i analogi med att den, som mjölkat en annans ko, skulle hålla en mjölkbytta i handen, såsom då var i lag föreskrifvet. Presidenten och ledamöterna i hofrätten fäste dock vid felet ingen vikt och sade, att sådant kunde hända hvem som hälst, och då hofrätten fick tillfälle att före verkställigheten rätta felet, vore ingen skada skedd. Mig grämde det dock mycket.

Tillämpningen af den gamla missgärningsbalken med alla dithörande författningar om sammanläggning och förvandling af straff var för öfrigt ganska villsam, och nutidens unga jurister böra prisa sin lycka att hafva med förenklade stadganden att göra. Men de, som voro säkert hemmastadda i de gamla irrgångarna, kände sig också lika stolta däröfver som en filosofie magister öfver sin latin och sågo blott tecken till vetenskapens förfall i yrkandena om större lättfattlighet och enkelhet.

Julen fick jag tillbringa med min fästmö på Vanås, men på nyåret började min tjänstgöring i hofrätten. Jag slog mig nu ned på egen hand i Kristianstad, till en början i Lagerstråles rum.

Bestämmandet af min plats vid hofrättens domarebord var redan något vanskligt. Presidenten förklarade, att jag såsom Konungens trotjänare skulle sitta framför en betydligt äldre vice häradshöfding, som redan förut innehaft någon tids adjunktion. Jag såg, huru detta väckte förtrytelse, icke blott hos den tillbakasatte utan äfven hos hofrättens ordinarie ledamöter, som syntes hågade att häremot opponera sig, under det presidenten tog saken såsom hörande under hans maktfullkomlighet och ej tålande andras

inblandning. Jag grep mig nu an och bad att såsom den yngste få sitta sist, helst jag behöfde få öfva mig i den justering af expeditioner, som ålåg den nederst sittande i första hand, hvarefter jag utan vidare intog den sista platsen. Härigenom vann jag samtligas välvilja och besparade presidenten ett stort obehag, ty ledamöter sade mig efteråt, att de hade ämnat ställa frågan under omröstning och votera omkull presidenten. Samma fråga förekom sedan i Svea hofrätt, då jag där blef adjungerad, men då var det blott en mening om, att jag såsom kopist skulle sitta öfver äldre adjunkter och vice häradshöfdingar. För öfrigt redde jag mig vida lättare vid hofrättsbordet än på häradshöfdingestolen, och med hvarje vecka kände jag mig här mera hemmastadd och sadelfast. Nu blef det tanken på att så snart som möjligt komma till ett lefvebröd, tillräckligt äfven för en hustru, som mest graverade mig.

I bästa fall kunde jag icke hoppas att inom ett par år få någon ordinarie tjänst, hvars lön vore tillräcklig för en familj; och den inblick jag nu fick kasta i min blifvande svärfars affärer, visade mig osäkerheten af att någonsin kunna påräkna något bidrag af honom. Hans skulder hade ökats äfven under det sistförflutna året; och det var att förutse, att de nödvändigaste utgifterna skulle stiga ännu högre, allt eftersom sönerna växte upp. Emellertid såg jag snart, att om man blott kunde förmå honom att lägga armarna i kors, skulle han snart blifva en rik man. Utom Vanås stora fideikommiss hade han två rätt betydliga egendomar, som han köpt, Hanaskog och Västerslöf. På alla dessa, där godsen lågo oskiftade tillsammans med kronohemmanen, hade han med högst betydliga kostnader låtit verkställa laga skiften och därvid tagit på sin lott den sämsta jorden för att få stor areal. Bönderna ville helst bo kvar i byarna och behålla den bästa jorden. Min svärfar fick i stället flytta ut och ombygga sina hemman samt odla den dem tillagda jorden. Detta var dock nu till största delen verkställdt och var måhända för den som var nog kapitalstark icke någon dålig beräkning. Själf var han

åtminstone af den engelska åsikten, att det gifves ingen dålig jord, men det ges dåliga åkerbrukare. Uppbyggandet af de stora gråstensladugårdarna på Hanaskog och Västerslöf var icke heller i och för sig att klandra. Men andra stora företag, såsom ängsvattningar och invallningar af Helgeå, slukade ofantliga kostnader utan att lämna motsvarande valuta. Emellertid förslog icke inkomsten af egendomarna att betäcka räntorna på den ständigt växande skulden och de årliga kostnaderna för ett stort slotts hushåll; och det värsta var, att för hvarje år uppgjordes nya planer för anläggningar och förbättringar, för hvilka nya lån måste upptagas. För att häruti åstadkomma ett afbrott, hade på min svärmors förslag hela familjen, med undantag af de båda äldsta sönerna, för ett år slagit ned sina bopålar dels i Schweiz och dels i Italien, under hvilken tid de stora företagen hemma fingo anstå, och efter hemkomsten hade hon, i samråd med en förträfflig skogsförvaltare, uppgjort ett förslag, enligt hvilket hela inkomsten af skogarna och godset skulle afsättas till förräntande och amortering af skulden. Hanaskog och Västerslöf skulle utarrenderas, och arrendet jämte afkastningen af självfva Vanås säteri skulle betäcka lefnadskostnaderna. Utan behof af förknappning skulle på detta sätt hela skulden blifva betald på 13 år. Men hittills hade det visat sig omöjligt att få min svärfar att härpå ingå, förrän han genomfört några ytterligare kostsamma organisationer. Det blef nu min uppgift att understödja min svärmoders bemödanden att få hennes plan omedelbart godkänd. Innan årets slut lyckades också detta, men förut vågade jag icke bygga framtidsförhoppningar på något som helst bidrag från min hustrus föräldrar.

Under tiden lefde jag några lyckliga månader i Skåne. Lördagar och söndagar kunde jag ofta nog tillbringa på Vanås, dit jag medtog mina hofrättspapper. Emellanåt hälsade också min fästmö på mig i Kristianstad, eller gjorde vi tillsammans besök hos hennes släktingar i grannskapet. Bland dessa var excellensen Hans Gabriel Wachtmeister

den intressantaste. Han var icke blott en verklig vetenskapsman, som kunde arbeta i kemien med sin vän Berzelius, utan han var också en man af hög humanistisk bildning, och hans konversation var lika lärorik som spirituellt epigrammatisk. Hvad som särskildt slog an på mig var hans äkta liberalism. Han berättade, att han och Wetterstedt i ungdomen ansågos nästan som jakobiner och att deras fäder skickat ut dem båda för att kureras genom att se den franska republiken på nära håll. Med Wetterstedt hade kuren lyckats men icke så med Wachtmeister, som kom hem lika liberal som han for bort. Och sådan förblef han i all sin tid, dock utan lust att själf verksamt ingripa i händelsernas gång, i det han afböjt både att blifva justitiestatsminister och landtmarskalk. Han anförde såsom ursäkt, att han icke kunde skrifva så, att någon människa kunde läsa det, och icke tala så, att någon kunde förstå det. I självfva verket var hans stil, åtminstone i senare år, ytterst svårläst, och hans uttal sluddrigt. Mig omfattade han från början med en synnerlig välvilja, och få omdömen hafva smickrat mig så mycket, som dem jag under fortgången af min bana fått läsa om mig i bref från honom till andra. Han bodde vid denna tid på Årup, som såg föga ansenligare ut än en bättre prästgård men där intet slag af komfort saknades. Här satt han omgifven af stora skogar, som han själf planterat, och skötte sin stora ekonomi med klokhet och insikt. Det närbelägna ofantliga fideikommisset Trolle Ljungby hade han helt och hållet omorganiserat. Af dess trettio tusen tunnland sade han, att hans moder förut knappt haft mer än 500 r:dr b:ko årlig inkomst i kontanta penningar men däremot i mångdubbelt öfverflöd alla tänkbara prestationer, som af jorden med dess binäringar kunde produceras; och som alla aflöningar m. m. betaltes in natura, behöfdes icke heller mycket penningar.

Modern, den gamla riksdrotsinnan Wachtmeister, lefde ännu och bodde på Trolle Ljungby. Där tillgick ännu allt på gammaldags sätt. Hon gaf för att fira vår förlof-

ning en middag, där betjänterna voro klädda i kanariegult galalivré. Hon bad om ursäkt för att hon själf icke kunde proponera vår skål i så vackra ordalag, som den borde hafva, hvarför hon uppdrog detta bestyr åt sin sondotters man, baron Duvall, som fullgjorde det i ett fulländadt blomsterspråk. Riksdrotsinnan var för öfrigt en den älskvärdaste gumma och af en artighet så förbindlig, att nutidens damer icke kunna däruti mäta sig med henne. Till egenheter hörde möbleringen af hennes sängkammare, i hvilket mycket stora rum funnos icke mindre än fjorton byråar och två gungbräden.

Med intet af grannställena var Vanåsfamiljens umgänge så lifligt som med Sinklersholm, som också var blott en half mil aflägset. Baron och grefvinnan Gyllenkrook voro båda glada, vänliga och originella människor men i allt öfrigt olika hvarandra, och kommo mycket ofta men aldrig tillsammans till Vanås.

Jag hade beslutit att, sedan min adjunktion i Skånska hofrätten gått till ända, åter försöka min lycka i Stockholm, där utsikter möjligen kunde öppna sig åt olika håll, dock med hufvudsakligt sikte på Svea hofrätt. Efter adjunktionens slut stannade jag ett par veckor på Vanås och följde sedan familjen till Landskrona för att göra bekantskap med Carolines morföräldrar.

På vägen dit åkte jag tillsammans med min svärfar och hade mycket nöje af att studera hans reslynne, som var mycket mindre bullersamt än min egen fars men som ändå icke saknade sina konflikter med allmogen. På hvarenda gästgifvargård grälade han på skjutsbönderna, för det de ville vid frånspänningen af sina hästar upphänga selarna på järnet framför kuskbocken, hvarigenom det vidfästa lackerade lädret kunde skadas. Bönderna tyckte, naturligt nog, detta vara bättre än att lägga selarna i smutsen på marken, men min svärfar fordrade, att de nya hästarna skulle samtidigt hållas fram, så att selarna kunde direkte läggas på dem, hvilket icke alltid lät sig göra. I allmänhet uttryckte han sitt ogillande genom pikar, som voro

alltför fina för att blifva förstådda. Han tålte t. ex. icke, att man frågade hvad han sagt, då man icke hört; och han hade nog icke orätt däruti, att man ofta gör detta onödigtvis, då icke mera undfallit än ett eller annat ord, som man ganska väl själf kunde med någon eftertanke ifylla. I synnerhet var detta fallet med skjutsbönder, som använde en sådan omfrågning endast för att vinna litet tid att betänka sig på svaret, ehuru de fullkomligt väl hört frågan. När nu min svärfar t. ex. frågade: Hvad heter den där kyrkan? så vände sig bonden om på kusksätet och frågade tillbaka: Den düra? Härpå fick han intet svar men om en liten stund den påminnelsen: Du kan svara om en halftimme. Häraf blef bonden alldeles förbluffad och teg ända till dess han fick en ny fråga om en annan kyrka eller herregård, och då det var honom omöjligt att icke upprepa: Den düra, så blef utgången lika otillfredsställande. Då vi slutligen kommo fram, gaf min svärfar honom en vänlig förmaning att taga reda på namnen af de ställen, han skjutsade förbi, hvilka denne naturligtvis redan fullkomligt kände. Till de egenheter hos min svärfar, som i synnerhet på resor ådrogo sig uppmärksamhet, hörde, att han icke åt sill eller ost och endast med svårighet underkastade sig att se någon annan äta sådant.

I Skåne funnos den tiden ännu kvar många originaler, och han var en af dem. Stark fotgängare gick han alltid med stor hastighet men uraktlät aldrig att därunder, utan minskad fart och med förvånande träffsäkerhet, sparka från vägen lösa stenar, som flögo åt alla håll till häpnad för alla, som han mötte eller gick förbi. Så vandrade han omkring på sitt stora gods och ställde till sina underhafvande regelmässigt samma förmaningar, bland annat att de skulle lägga sina gödselhögar tre alnar från ladugårdsväggen, en reform som han dock aldrig lyckades få tillfredsställande genomförd. För öfrigt ville han genast tillägna sig alla uppfinningar och förbättringar, hvarom han fick kunskap, och var i många fall femtio år före sin tid, ehuru sig själf till föga fromma.

Med april månads början voro mina sötebrödsdagar slut, och jag begaf mig till Stockholm på bondkärra i källossningen öfver Halmstad och uppför den dystra Nissastigen. I anseende till det dåliga väglaget kom jag snart så långt efter tiden för beställningen, att hästarna voro hemgångna, och jag fick på alla gästgifvargårdar vänta på häst men samtidigt betala väntpengar, och detta oaktadt jag knappt tog något nattkvarter. Vädret var dessutom så hvasst, att skinnet gick af ansiktet. Den nuvarande generationen kan knappt föreställa sig, huru besvärliga resor denna tid kunde vara. Sista dagen på denna resa träffade jag dock på Platen vid Svärdsbro och fick åka i hans vagn fram till Stockholm.

Där blef jag mottagen af mina vänner med de hjärtligaste lyckönskningar till min förlofning; och med berättigad stolthet fick jag hälsa Caroline, att tant Ulla funnit mig värdig min lycka, i det hon sade mig, att hon, såsom moder, gärna skulle velat hafva mig till måg, emedan, om hon varit aldrig så rik, hon vetat, att jag likväl icke friade för penningarna, och, om hon varit aldrig så fattig, hon varit lika viss, att jag ändå skulle taga mig fram. Det var endast den senare vissheten, som vi behöfde bibringa oss själfva.

Jag skulle nu varit marskalk på Agnes Geijers bröllop, som varit utsatt till en af dessa dagar, men fick i stället bevista hennes fars begrafning. Mer än 40 år efteråt fick jag, vid aftäckandet af Geijers minnesstod i Upsala, såsom ordförande i den för dess uppresande valda kommitté, frambära en gärd af tacksamhet åt hans minne. Hans dotter, som jag skattade högt, var då redan död, och hennes bror, min ungdomsvän Knut, hade ej långt efter fadern följt honom i grafven.

Jag anmälde nu min önskan om adjunktion i Svea hofrätt och fick därom löfte, så snart ledighet yppades under sommarvakanserna, och detta inträffade först mot slutet af juli månad. Under mellantiden gjorde jag min kopisttjänst, som föreföll obetydlig och föga intressant, se-

dan jag blifvit van vid domaregöromål. Ett erbjudet protokollssekreterareförordnande kunde icke medhinnas före adjunktionens början, och jag begagnade då min relativa ledighet till att åter upptaga arbetet med min påbörjade roman, Karl XII:s page, som länge legat nere och som jag nu fann väl påkalla en omarbetning äfven af det redan skrifna. Liksom mina föregående arbeten bar nämligen utkastet alltför mycket prägeln af min egen subjektivitet, som jag nu sökte utplåna. Efter mitt eget omdöme lyckades jag ock nu att göra framställningen fullt objektiv. Stilen vann också sedan erkännande, och karakterteckningarna voro måhända icke utan förtjänst, men däremot var min kunskap om Karl XII:s tidehvarf alltför ofullständig, för att jag skulle kunnat lyckas att däruti förlägga en historisk roman. Naturligtvis saknade icke heller min roman de den tiden vanliga felen, att händelserna med en konstlad intrig voro konstruerade så, att de skulle passa för styckets personer och bereda läsaren öfverraskningar; likasom mycken omsorg var nedlagd på att skapa en fulländad bof.

I motsats härtill har man måhända i vår nyare litteratur gått för långt i att fordra de mest hvardagliga händelser och, hvad värre är, de minst upphöjda karakterer. Det må vara, att de låga känslorna äro de vanligaste, men det är därför icke sagdt, att det är om dem, som böcker företrädesvis böra skrifvas. Vid förnimmandet af höga tankar och ädla känslor dallrar alltid den bästa strängen i vårt inre, och att få denna sträng att ljuda allt starkare är konstens högsta uppgift. Sinnet för det öfverraskande och underbara är också en så sant mänsklig egenskap, att det icke bör anses absolut förkastligt, om litteraturen äfven någon gång sysselsätter sig med fantasiens skapelser. Icke blott den klassiska forntidens skalder utan ock de flesta andra folks och äfven våra folksagors författare hafva byggt på denna grund. Till och med i vår hyperrealistiska tid ser man stundom allmänheten med begärlighet söka sig litet omväxling i feeriskådespel och andra orimligheter.

Hvad som för mig framstår såsom en betänklig afart i konsten är dessutom tendensen att vilja lösa de mest invecklade sociala frågor med framställningen af onaturliga undantagsmänniskor.

Innan jag börjat med Karl XII:s page, hade jag en gång skrifvit till min äldsta syster, att jag alldeles förlorat lusten att författa, kanske till en del därför, att jag fått mindre godt om tankar, men också därför, att jag tyckt mig finna det icke nyttigt för mig själf att vara författare, emedan många goda tankar, som födas invärtes och vilja söka sig luft, icke, om de få en så lätt utväg som genom en skrift, åstadkomma någon djupare verkan att ombilda och förbättra ens eget väsende. Jag såg häruti en förklaring, hvarför lyckliga skalder, snillen och skådespelare, som hysa de vackraste och ädlaste känslor, likväl ofta äro tämligen dåliga människor. Själf hade jag mången gång erfarit en inre liflig ansats att uträtta någonting godt eller duktigt; men sedan jag fallit på den idéen att använda samma motiv för någon af mina små romanhjältar och låtit dem handla, så hade jag däraf känt mindre behof för egen räkning. Jag hade härvid bland annat haft Nyboms varnande exempel för ögonen. Olyckligtvis var min egen ädla föresats att sluta med författarskapet icke fastare rotad, än att jag icke långt därefter åter skref en roman. Men icke tror jag heller längre, att jag däraf tagit någon skada. Goda tankar kunna gudnås afdunsta lika lätt, om de än icke blifvit framlagda i böcker.

En annan omständighet, som ingaf mig betänklighet emot att blifva författare, var, att jag kom på mig själf med en hemlig önskan, att hvad jag skref måtte fylla så många ark som möjligt för att öka författararfvodet, för hvilken frestelse många andra författare också påtagligen dukade under på bekostnad af deras arbetens verkliga värde. Jag erinrar mig, huru häraf vid den tiden hos mig uppstod en åsikt, att författares äganderätt till sina skrifter borde kringskäras så mycket, att författarskap icke kunde göras till ett särskildt lefnadsyrke. Jag trodde, att det då

skulle komma att skrifvas mindre men bättre och att man icke behöfde frukta, att snillena skulle tystna, om de icke framlockades af materiell vinst. Snillets art är att bryta sig fram utan sådana beräkningar, och begäret efter beundran och sympati utgör i alla fall för högre sinnen en starkare lockelse än penningen. De odödliga mästerverk, som bestått profvet genom sekler, hafva betingat små eller inga honorarier. Äfven förekom det mig vidrigt, att icke hvem som helst skulle fritt få tillägna sig hvarje uttalad tanke, utan att den skulle taxeras såsom en handelsvara.

Jag har emellertid måst sedermera frångå denna åsikt, och, böjande mig för grundsatsen, att hvar och en bör få tillgodonjuta frukten af sitt arbete, har jag själf föreslagit och kontrasignerat en författning, hvarigenom författarrätten blifvit vida mera utsträckt än förr.

Jag kunde icke motstå frestelsen att före början af min tjänstgöring i Svea hofrätt göra ett kort besök på Vanås och följa med familjen därifrån till Ronneby, där en brunnskur skulle genomgås af Carolines syster Betty. Efter några där tillbragta dagar återvände jag till Stockholm.

Här lärde jag mig snart beundra och värdera den noggrannhet och skarpsinnighet, hvarmed alla ärenden behandlades i Svea hofrätt, som jag i dessa afseenden aldrig sett öfverträffad af något annat ämbetsverk. För mig, som nästan intet förut tjänstgjort i denna hofrätt, måste naturligtvis skrifsättet vålla stor svårighet. Det var nämligen alldeles icke nog att skrifva språket korrekt efter dess allmänna lagar. Icke en enda mening godkändes, utan att man ägde visshet, att hofrätten förut begagnat samma konstruktion och hvarje ord i samma bemärkelse, alldeles som man i de latinska stilprofven vid skolan och universitetet måste veta, att Cicero, Livius eller någon annan guldålderns författare skrifvit på samma sätt. Emellertid bemöttes jag med välvilja och öfverseende, och i det hela fann man sig tillfredsställd med min tjänstgöring, så att då mitt första

förordnande gått till ända, jag enhälligt föreslogs till ett nytt förlängdt. Det var grefve Karl Göran Mörners rotel jag förestått under juli månad, som han haft ledig under sommarferierna. Han sökte och fick nu vidare ledighet till 1 november; och då jag förordnades till hans vikarie, ställdes det i utsikt, att jag skulle få därmed fortfara under hela riksdagen, som skulle börjas den 15 november, och under hvilken Mörner ämnade begära tjänstledighet. Han lämnade mig nu till beredning och föredragning ett mål, som länge hvilat på hans rotel och på hvilket man kunde göra eller förlora sin reputation. Det var ett åtal för förseelser i domareämbetet mot lagman Rönqvist och en mängd af hans tingsbiträden, begångna i hans domsaga under en följd af år och uppgående till ett antal af mera än 200. Hos många hade den föreställningen gjort sig gällande, att under de formellt mer eller mindre betydliga ämbetsfelen dolde sig ett system af egennytta och försnillning, hvarför allmänna meningen fordrade, att alla de invecklade frågorna skulle nagelfaras med all möjlig stränghet och utan alla konsiderationer.

Då jag nu grep mig an med detta mål under rötmånaden, rådde en förfärlig värme, som för mig blef ännu mera outhärdlig därigenom, att jag bodde i två mycket små och mycket låga vindsrum tre trappor upp, tätt under det glödgade plåttaket i assessor Fredrik Järtas hus vid Nya Kungsholmsbrogatan. Genom öfveransträngdt arbete tog min hälsa här snart en allvarsam knäck, som jag icke öfvervann förrän i slutet af året. Jag spände det oaktadt hela min kraft för att få mitt stora mål färdigt, ty jag förutsåg, att om jag skulle lämna det oföredraget, så skulle man anse min sjukdom endast föreburen såsom ett svepskäl och söka rätta anledningen i min oförmåga att gå i land med hvad som ålåg mig. Aldrig kan jag glömma den vänskap, hvarmed Edvard Carleson, som då var tjänstgörande fiskal i hofrätten, under denna min ängslan erbjöd sig att hjälpa mig med den skriftliga sammanfattningen af åtskilliga svåra punkter i det digra målet, hvilket jag också slutligen nöj-

aktigt klarerade, sannolikt äfven till belåtenhet för de tilltalade, hvilkas fel visades icke hafva varit af någon gröfre art.

Samtidigt hade jag måst läsa korrektur på min roman, som höll på att tryckas, och jag blef af feber och arbete så medtagen, att jag måste åka till hofrätten, och förlorade nästan förmågan både att sofva och äta. Under detta mitt nervösa tillstånd kändes det dubbelt hårdt att vara så långt och så länge skild från min fästmö. I bref, som hon förvarat, skref jag till henne, att det föreföll mig ibland såsom en möjlighet, att under en längre frånvaro hennes tillgifvenhet för mig kunde, visst icke förbytas eller försvinna, — men ändå förminskas. Man såge sådana otroliga verkningar af tiden; och då det enda, hvarigenom jag vore förtjänt af hennes hjärta, vore min kärlek, men jag icke på så lång tid finge visa den, skulle hon väl kunna älska mig lika högt i minnet? Hennes bref, fulla af den innerligaste ömhet, lugnade mig alltid och gjorde mig lycklig. Särskilda omständigheter förorsakade mig likväl vid ett tillfälle, för första och sista gången, ett kort anfall af svartsjuka.

Föremålet var ingen mindre än kronprins Karl. Han var nu tjuguett år gammal, med ett intagande yttre och af ett manligt hurtigt väsende, samt ansågs i allmänhet oemotståndlig för unga flickor, som i stora skaror angrepos af den s. k. prinssjukan. Han hade redan ett par år förut visat ett lifligt tycke för Caroline och vid ett besök på Vanås skrifvit ömma utgjutelser i hennes album, hvilka dock på mig gjorde föga intryck, emedan de endast innehöllo lånade känslor. Jag igenkände nämligen i dem verser af min vän Nybom, hvilka endast genom några små mindre lyckade förändringar här och där blifvit lämpade för tillfället. Medan jag denna höst var bunden i Stockholm, gjorde han åter ett besök på Vanås, åtföljd af åtta herrar. Här gjordes promenadturer och anställdes danser, därvid kronprinsen mest sysselsatte sig med att lära Caroline den nyligen införda dansen polka-mazurka. Hon beskref allt

detta i bref till mig på sitt vanliga lugna sätt och sade, att hon fann festen rätt lyckad samt att kronprinsen varit hygglig och lagom hela dagen utom vid middagsbordet, då han satt midt emot henne och såg oupphörligt på henne.

Några dagar därefter var en lysande bal för kronprinsen på Vidtsköfle, där hela provinsen var samlad. Äfven härom fick jag den trognaste beskrifning af Caroline. Hon berättade bland annat, att hon, oaktadt sitt försök att neka, måst dansa en hel polka och nästan alla polkaturerna i kotiljongerna med hans kongl. höghet, fastän hon eljest lagt af att dansa denna ansträngande dans. Men han hade förklarat, att ingen af de andra damerna kunde dansa den rätt. Återkommen till Beckaskog, hade han, vid sin afresa till Stockholm, med Carolines morbror, Fredrik Wrangel, skickat henne en bok, som hette »the white Slave» och som han sagt sig nödvändigt vilja, att hon skulle läsa, samt skrifva upp hvad som däri mest anslog henne och låta honom få del däraf. Detta förargade mig visserligen, men jag förlorade dock ännu icke mitt jämnmod, i synnerhet som Caroline i sitt bref tillade berättelsen härom: »Är det icke rysligt tråkigt? Hvad gör det honom, hvad jag tycker om eller inte? Tycker du, att det är opassande, så bryr jag mig inte om, om han blir ond, utan låter bli alltihop.»

Men nu kom det värsta. Lejonhjelm, som då var tjänstgörande kammarherre hos drottningen, hade varit i kronprinsens sällskap på en ångbåt, jag tror från Tullgarn, och där hade han öppnat sitt hjärta för Lejonhjelm, talat om sitt tycke för Caroline Wachtmeister och berättat, att han lånat henne en bok med begäran, att hon skulle anteckna de ställen däruti, som motsvarade hennes hjärtas känslor, och han hoppades, att han på detta sätt skulle aflocka henne några »ömhetsvinkar». Lejonhjelm, som var min uppriktige vän, ansåg sig i anledning häraf böra varna mig, och nu väcktes hos mig en förfärligt hemsk känsla, som ännu står för mitt minne.

Hvilken inbilsk narr är du icke, sade jag till mig själf, som tror dig kunna gå här säker, då du för många månader lämnat din fästmö sextio mil borta, ställd på de svåraste prof en ung flicka kan få att genomgå. Menar du dig vara en så öfverlägsen personlighet, att du i all evighet kan lita på att blotta minnet af en tillgifvenhet, som du efter en kort bekantskap vunnit, skall vara nog för att din utkorade icke skall hafva ögon för någon annan, icke ens för den mest bedårande prins, som söker eröfra hennes hjärta!

Då Caroline själf till mig hänskjutit att bedöma, om jag ansåg det opassande, att hon lämnade prinsen anteckningar ur hans bok, dröjde jag ej att skrifva, att jag fann, att detta skulle vara för henne komprometterande, och bad henne härom meddela sig med sin mor. Mitt bref bar nog tydliga spår af min upprörda sinnesstämning.

Innan jag fick svar på detta bref, hade jag dock redan återfått mitt lugn, och härtill bidrog i främsta rummet, att jag därförut fick två andra bref, skrifna efter det kronprinsen rest från Skåne, och som andades samma fulla tillgifvenhet och förtroende för mig som alltid förut och uttryckte en lika djup saknad som min öfver vår långa skilsmässa. Slutligen nämnde hon också, att hon höll på med att läsa the white Slave men fann ingenting däruti att skrifva upp, och i alla fall tänkte hon låtsa, som om hon glömt hela saken.

I svaret på mitt oroliga bref behandlade hon mig med en lugnande, nästan moderlig kärlek. Hon kunde väl förstå mina känslor och höll ändå mera af mig för att jag varit orolig. Men mitt bref hade hon sönderrifvit och icke visat det för sin mor, emedan *hon* däraf skulle kunnat föreställa sig, att jag icke hade fullt förtroende för min trolofvade.

Af hela min svartsjuka stod nu ingenting mera kvar, än att jag skämdes för densamma, men min kärlek hade slagit ännu djupare rötter.

I sitt uppförande mot Caroline hade kronprinsen aldrig med ett enda ord brustit i aktning och gjorde det icke

heller framdeles. Vid samma tid, som min roman utkom, lät han trycka en af honom författad, benämnd Fosterbröderna, hvaraf han skickade *mig* ett exemplar med några till mig ställda verser, däruti han uppdrog en parallell emellan våra hjältar och hjältinnor samt lyckönskade mig med ett visst resigneradt vemod. En strof lydde så:

»Dock säll är du, en Gunhild har du funnit
som i din dikt så ren, så skön och fri.
Men om mitt hjärta för en Tora brunnit,
min himmel ej skall uppå jorden bli.»

Under den myckna beröring, hvari han och jag sedan kommo till hvarandra, vände han sig aldrig mera till Caroline med något slags flirtation. En gång efter många år, då han redan var kung och hon excellensfru, ville han upplifva minnet af sina forna danser med henne och bjöd upp henne till en vals på en stor slottsbal, fastän hon länge sedan lagt af att dansa. Men hon vägrade.

Med den 1 november 1847 var min adjunktion i Svea hofrätt slut, och jag således för tillfället utan sysselsättning, hvilket var rätt lyckligt, emedan jag måste sköta min hälsa och tidtals hålla mig vid sängen. — Jag fick nu att välja på att antingen få en ny tillfällig adjunktion i Svea hofrätt från nyåret, hvarförinnan Mörner icke begärde ledighet för riksdagen, eller att mottaga en fast adjunktion i Skånska hofrätten med 1,000 r:dr b:ko i årligt arfvode. Presidenten Berg von Linde, som kommit upp till Stockholm för riksdagen, sökte enträget härtill öfvertala mig och lofvade, att han skulle föreslå mig till assessor vid första ledighet, som därefter inträffade. För min egen del var jag härtill mycket benägen, men mina svärföräldrar ville i början icke höra talas därom. De ansågo mig vara en så framstående person, att jag endast behöfde peka på hvilken hög tjänst i Stockholm, som jag ville hafva, och kunde med skäl tycka, att deras så firade dotter vore värd ett bättre öde än att i all sin tid sitta såsom fru till en assessor i en liten landsortsstad utan vidare utsikter för framtiden. Sedan jag öfvertygat dem, att min bana icke be-

höfde för alltid vara fästad vid Kristianstad, äfven om jag där till en början slog mig ned, så gåfvo de dock sitt bifall, och med en känsla af lycksalighet fick jag i december resa från Stockholm. Jag var dock ännu så svag, att jag icke tålte resan utan måste ligga öfver en dag i Växjö hos Lagerstråle, innan jag for fram till Vanås, i ett utmagradt tillstånd och med så hvassa knotor, att Caroline icke kunde luta sitt hufvud emot min axel.

Under detta år hade vi varit skilda mera än åtta månader på så långt afstånd, att den ena icke från den andra kunde få svar på ett bref på mindre än fjorton dagar. Från Vanås gick vanligen bud till Kristianstad två gånger i veckan, men detta var icke afpassadt efter stockholmspostens afgång, som ej heller inträffade mera än två gånger i veckan, hvadan brefven där fingo ligga öfver minst en natt, och sedan behöfde posten fem dagar för att komma till Stockholm. Där hämtades posten morgonen efter dess ankomst, så framt det icke var söndag, af vaktmästare upp till ämbetsverken, och då kunde man ändtligen bekomma dem; men sedan behöfde svaret lika lång tid för att komma till Vanås.

Efter att hafva julat på Vanås, flyttade jag på nyåret med återvunnen hälsa till Kristianstad och ingick i tjänstgöring i hofrätten.

Sedan min svärfar lofvat bidraga till vårt hushåll med 1,000 r:dr r:gs och gifva oss ved från Vanås, hvarförutan Caroline skulle få behålla sina klädpengar, 300 r:dr, ansågo vi oss kunna bestämma vårt bröllop till hösten samma år, och jag hyrde redan från 1 april en våning för 350 r:dr r:gs.

Under förlofningstiden hade Caroline i kistor samlat linne, som gummorna på Vanåsgodset väfde, äfvensom en del andra hushållsförnödenheter; och mina svärföräldrar bekostade i öfrigt det nödvändiga till vårt lilla bo. Möblerna gjordes till det mesta af Vanås' gårdssnickare, och litet köptes från Köpenhamn.

Hofrättsarbetet gick sin jämna gång och tillät mig att tillbringa de flesta lördagar och söndagar på Vanås. Bland

de adjungerade ledamöterna var Arvid Posse, som måhända blifvit mig en icke ofarlig medtäflare till assessorat, om han icke hastigt öfvergifvit tjänstemannabanan. Han var då redan gift, och Caroline hade några dagar före vår förlofning varit brudtärna på hans bröllop. Han köpte nu egendom af sin svärfar och flyttade snart på landet.

En måndagsmorgon i mars månad, då jag kom in från Vanås till staden och gick direkte upp i hofrätten, fick jag där höra den i Kristianstad redan tre dagar gamla nyheten om den franska revolutionen, hvarpå snart följde flera andra. Verkan häraf var utomordentlig på småstadsbornas sinnen. De mest sangviniska drömde redan om republiken, och äfven de mera betänksamma ansågo det nödvändigt, att regeringen sloge in på en liberalare stråt. Sinnena voro just vid denna tid särskildt uppbragta däröfver, att riksdagen afsatt den allmänt aktade men liberale justitieombudsmannen Landin och i stället därtill insatt J. G. Richerts häftigaste motståndare, Theorell, hvarför ock Richert sades hafva gått ur lagberedningen. Denne sistnämnde var de liberalas idol till den grad, att det t. ex. sades om prästerna i Västergötland, att ingen af dem trodde på vår herre, några få på fan men alla på Richert. Liksom i de flesta andra städer tillställdes en reformbankett äfven i Kristianstad, i hvilken jag likväl icke deltog. Oaktadt mina liberala sympatier, vämjdes jag vid dessa flacka opinionsyttringar, men jag skref ett bref till excellensen Karl De Geer, hvars ord jag trodde väga tungt på högsta ort, och uttalade min tro, att man borde genom något liberalt steg lugna den allmänna meningen, så framt den annorstädes var sådan som i Kristianstad. Genom anslag uppmanades stadens arbetare att samlas på dagen för reformbanketten, och det sades, att man där, såsom i andra residenser, skulle opinera mot fönsterrutor, i första rummet hos landshöfdingen. Jag bodde då i ett par rum, som mina svärföräldrar hyrt i hans residens, och hade nyss på en auktion inköpt en porslinsservis, som jag nu försiktigtvis flyttade inåt gården; men inga excesser begingos, och sinnesstämningen

lugnade sig snart efter ministärförändringen, då grefve G. A. Sparre blef justitiestatsminister och regeringen framlade ett representationsförslag, enligt hvilket ståndsförfattningen skulle upphäfvas.

GIFT MAN OCH ASSESSOR I SKÅNSKA HOFRÄTTEN.

(1848—1855.)

Efter att hafva varit förlofvade mera än två år vigdes Caroline och jag på Vanås den 17 oktober 1848. Jag hade då fyllt mina 30 år och hon 22. Några dagar före bröllopet gåfvo mina svärföräldrar en stor och vacker bal, till hvilken snart sagdt alla bekanta från hela provinsen voro bjudna, jämte min släkt uppifrån landet. Af mina syskon kommo dock endast Jacques och de ogifta systrarna Emilie, Henriette, Julie och Ebba, som nyss förut blifvit förlofvad med Carolines kusin, den icke fullt tjuguettårige filosofie magister primus och juris kandidaten Hans Wachtmeister, presumtiv fideikommissarie till Johannishus. Själfva bröllopet försiggick i all enkelhet, och efter middagen åkte vi till vårt nya hem i Kristianstad, där vi med få afbrott tillbragte de första åren af vårt äktenskap i en så lugn och ostörd lycka, att jag icke har många minnen att därifrån anteckna.

Den 6 juli 1849 utnämndes jag till assessor i hofrätten. Lönen för detta ämbete var då icke högre än 1,600 kronor, och innan man fick tillträda den, skulle man tjäna ett halft år för begrafningshjälp, d. v. s. att lönen för första halfåret skulle utbetalas först efter döden. Fullmakten och uniformen medtogo tillsammans nära ett halft års lön, så att man hela första året var ställd på en nästan fullständig sväItkur, som för mig mildrades af min svärfar.

I oktober samma år föddes på Vanås vår dotter Elisabet, hvars bortgång tio år senare var den djupaste sorg, vi tillsammans genomgått.

Kort efter barndopet företog jag ensam under min semester en resa på fjorton dagar till Stjernholm och Stockholm för att träffa mina syskon och gamla vänner, som jag icke sett på två år. För mina jämnåriga ungdomsvänner bland karlar hade jag icke kunnat få full ersättning i Skåne. Den, med hvilken jag mest sympatiserade, var Bror Geijer vid Vendes artilleri, sedermera ståthållare på Herrevadskloster. Med Louis Wrede, som tidtals vistades i Skåne, umgicks jag ock gärna, icke blott för hans roliga infall utan ock för hans poetiska sinne. Ett biändamål med min stockholmsresa var också att frambära min önskan om ett revisionssekreterareförordnande, när tillfälle därtill skulle yppa sig. Härtill dref mig lika mycket en egen hemlig ärelystnad som min önskan att icke svika mina svärföräldrars förhoppningar. Af expeditionschefen i justitiedepartementet fick jag likväl denna gång i höfliga ordalag det besked, att saken nog kunde framdeles gå för sig men att jag borde tåla mig och icke begära att gå framför äldre assessorer, som kunde hysa samma önskan. Jag erkände rättvisan af detta svar och blygdes öfver att jag, bortskämd af min redan hastigt vunna befordran, för tidigt satt i fråga ett ytterligare framsteg.

Bland gamla papper har jag funnit ett sammandrag af alla mina utgifter under 1849, det första hela kalenderår jag varit gift. Det slutar på en summa af 3,466 r:dr r:gs, fördelad i följande poster: Skatter 165: 36, hyra 385, mina kläder 317, Carolines d:o 300, assessorsfullmakt och uniform 562, inventarier 30: 42, resor 304: 12, tjänstfolk 89, hushållet 844: 12, nöjen och julklappar 122: 12, tidningar och postporto m. m. 47: 12, Elisabet 87: 24, betalt gammal skuld 151: 36, diverse 49: 26.

Härvid bör dock anmärkas, att vi fingo ved från Vanås och där tillbringade större delen af hofrättsferierna. Under de sex år jag var assessor, uppstod ingen svårighet att få

debet och kredit att gå ihop, tack vare assessorskans beundransvärda omtanke och administrativa förmåga.

År 1850 bevistade vi två af mina syskons bröllop, nämligen min bror Jacques' med Hedda Hamilton på Areslöf och min syster Ebbas med Hans Wachtmeister på Tromtö. Det senare celebrerades bland annat med en storartad folkfest vid Johannishus, dit icke allenast alla godsets underhafvande voro bjudna utan ock alla af allmogen däromkring, som ville komma dit i den alltmer och mer ur bruk gående blekingska nationaldräkten. Där beräknades att omkring 3,000 gäster hade kommit, och säkerligen var det sista gången man sett en så stor samling i den vackra blekingsdräkten. Många hade förutspått, att de vilda blekingarne icke skulle kunna samlas i så stort antal, utan att betänkliga oordningar skulle inträffa, men allt aflopp gladt och fredligt.

1851 års sommar förvaltade jag under två och en half månader ett revisionssekreterareämbete, hvilket var en ganska allvarsam lärospån, emedan tjänstgöringen indelats så, att hvar och en fick sina föredragningar i Högsta domstolen två veckor i rad och jag till mina veckor fått ovanligt många hemställda brottmål, så att domstolen, som vanligen icke behöfde sitta om fredagarna, nu måste icke allenast göra det utan ock tillsläppa en eftermiddag i veckan.

Dagligt Allehandas utgifvare, V. F. Dalman, var då, ehuru en äldre man, endast kanslist i justitierevisionsexpeditionen och indelad på min revisionssekreterarerotel. Han betalade under hand en annan för att göra hans tjänst, hvarmed man öfversåg, emedan han själf skref en stil, som var nästan omöjlig att läsa. Då det led emot slutet af mitt förordnande, hvarunder han icke satt sin fot i ämbetsrummet, där han rätteligen skulle uppvakta hvarje dag, mötte jag honom en dag på Djurgården, och som vi varit kamrater i riddarhuskansliet, kom han vänligt till mig, sade det vara kärt att se mig och frågade, hvad som fört mig till Stockholm. Jag svarade, att jag kommit för att sköta en rotel i revisionen. »Du är då nyss kommen», sade han,

»ty jag har ännu icke sett dig där.» Jag svarade, att jag varit där i mera än två månader, och då jag på hans ytterligare fråga, hvilken rotel jag hade, upplyste honom, att det just var den rotel han tillhörde, blef han mycket flat, men jag tröstade honom med, att jag varit fullkomligt belåten med hans tjänstgöring.

Under denna sommar firades ett hofbröllop på Rosendal, då Carolines morbror, Fredrik Wrangel, gifte sig med kronprinsessans hoffröken Ulla Sprengtporten. En dag där, jag minnes icke om det var själfva bröllopsdagen, tog mig kronprinsen afsides och berättade, att enligt samma dag inkommen polisrapport, hade den namnkunnige författaren Almqvist rymt, efter att hafva blifvit beträdd med förfalskningsbrott och försök till giftmord för att åtkomma penningar. Almqvist hade visserligen redan förlorat mina personliga sympatier, alltsedan han, i egenskap af tillfällig redaktör af Aftonbladet, gjort sig skyldig till mindre vackra intriger, men jag hade ändå svårt att tro honom blottad på all moral, så att jag bad kronprinsen icke tala om misstankarna, förrän saken var fullt konstaterad. Men detta försäkrade han den redan vara och yttrade sin stora glädje öfver att en af regeringens farligaste fiender sålunda förstört sig själf.

På sommaren 1852 föddes vår första gosse, som vi icke fingo behålla mera än något öfver ett år. Vid jultiden nämnda år genomgick Caroline en tämligen allvarsam nervfeber, som kvarhöll henne på Vanås, såsom konvalescent, längre än till hofrättssessionens början på nyåret. Vid denna tid utgaf jag en liten afhandling »om den juridiska stilen», i hvilken jag själf icke var någon mästare, men i syfte att framhålla dess af allmänheten förbisedda förtjänst samt också med biafsikt att påvisa några allmänt brukliga fel, som jag ansåg vidlåda densamma. Ett och annat häraf har blifvit i viss mån beaktadt, och särskildt smickrar jag mig med att en till utseendet liten men till sitt praktiska värde icke obetydande reform blef på mitt initiativ icke långt därefter vidtagen genom förbud emot de oerhördt

utdragna stilar, som förut lagligen användes i domstolarnas utgående expeditioner.

Sedan Carolines äldste broder, Axel, hade blifvit gift med Elisabet Platen, beslöto mina svärföräldrar att redan under sin lifstid till honom lämna Vanås och själfva flytta till Hanaskog, där de byggde ett stort corps de logis. Samtidigt härmed fick jag realisera en af mina käraste drömmar, ett litet eget hem på landet. Under en jakt med min svåger Axel hade jag i en tätt igenväxt beteshage, hörande till Hanaskog, upptäckt en förtjusande belägenhet för ett landtställe. Här fick jag min svärfars tillstånd att uppföra en schweizerstuga, hvartill han skänkte mig timret. Jag klättrade upp i träden för att utleta den allra fördelaktigaste punkten, och sedan den var funnen, började jag anläggningen ungefär som jag föreställer mig, att det tillgår vid ett amerikanskt nybygge. Först måste väg rödjas genom skog och oländig mark, sedan den steniga platsen uppbrytas för att bereda möjlighet för byggnad och trädgård och därpå utsikter öppnas med yxan åt alla håll. Till huset gjorde jag ritningen själf. Den var så enkel som möjligt, med fyra rum i hvardera våningen, alla med sin eldstad i hörnet invid samma skorsten och blott ett fönster i hvardera utåt gaflarna. Ett långt öfverskjutande tak med balkong och utvändig trappa gaf stil och behag åt det hela. Utsikten var härlig, den förnämsta öfver en stor slätt, begränsad af blånande höga berg vid blekingsgränsen och med Helgeå slingrande som ett blått band. Åt andra sidan tre genom trädgrupper afdelade vyer, återgifvande en Blekinges natur med en ås, klädd af den vackraste ek- och bokskog, en annan Skånes med en kyrka, en by med sina åkrar och spridda gårdar, och den tredje Smålands med skogar af furu och björk, genomskurna af Helgeå. Efter hand tillköpte jag härtill den ena lilla hemmansdelen efter den andra, äfven utom Hanaskogs ägor, och odlade upp fälten, så att af en trakt, där det icke funnits vare sig någon väg, någon byggnad, någon åker eller någon gärdesgård, bildades slutligen ett både

godt och vackert hemman. Man anmärkte, icke utan skäl, att jag härigenom gjorde mig skyldig till en dårskap, hvartill jag icke hade råd. Men kostnaden fördelades på icke mindre än trettio år och blef därigenom mindre kännbar. Aldrig kunde jag för dessa penningar förskaffat mig ett större nöje, på samma gång som det varit mig en tillfredsställelse att trycka ett spår af min verksamhet i fosterjorden, och om än Truedstorp, så heter stället, i ekonomiskt afseende är det sämsta jag gjort, så anser jag det likväl såsom skapelse vara det bäst lyckade. Man gjorde tidigt nog den invändningen, att jag icke skulle komma att stanna i Skåne och därför icke finge lång glädje af stället, men härvid fäste jag ingen vikt, ty vid den tiden hade jag uppställt såsom mitt mål att blifva president i Kristianstads hofrätt, när Berg von Linde blef pensionsmässig, och det var för detta syfte jag sträfvade efter höga meriter.

Under mitt första korta revisionssekreterareförordnande var jag ensam i Stockholm, men då jag på hösten 1853 erhöll ett nytt, som kunde räcka så länge jag önskade, följde min hustru mig med vår lilla dotter, nu enda barnet. Koleran gick då häftigt i Norrköping, och för att undvika denna stad foro vi öfver Bråviken vid Kvarnbo, hvarefter jag lämnade hustru och barn på Tistad, medan jag fortsatte till Stockholm för att skaffa bostad åt oss, därest icke den äfven i Stockholm gängse epidemien blifvit så allvarsam, att jag icke skulle våga föra dit de mina. Sjukdomen befanns där tämligen lindrig, och excellensen De Geer erbjöd oss att få bo i en tom våning uti ett af hans hus vid Stora Trädgårdsgatan ofvanpå den våning, som beboddes af min svåger Axel Wachtmeister. Sedan jag hyrt nödiga möbler, blefvo vi här installerade för sju månader och Caroline blef därunder minst lika stor favorit som jag hos de gamla De Geers.

Jag kände mig nu redan någorlunda varm i kläderna såsom revisionssekreterare men baxnades ändå en dag, då min vaktmästare kom dragande på en kärra handlingarna i ett mål, som vid lottning tillfallit mig. Det var den

eckermanska konkursen, hvars handlingar lades bredvid mitt skrifbord i tre högar, som alla räckte från golfvet till jämnhöjd med bordet. Då det var omöjligt att handlägga detta mål och på samma gång sköta de öfriga målen på roteln, blef en särskild föredragande förordnad, som jag tror ett helt år var upptagen af detta enda mål.

Af min företrädare mottog jag vid rotelns tillträdande en af Högsta domstolen beslutad dödsdom, som redan då varit anmäld i konseljen men blifvit uppskjuten af konung Oskar, som icke kunde förmå sig att utfärda dödsdomen men icke heller kunde i detta fall utfinna något nådeskäl. Jag anmälde samma mål i alla konseljer, i hvilka jag hade föredragning, men alltid med samma utgång och fick aflämna det till min efterträdare i oförändradt skick.

Min tjänstgöring var synnerligen lärorik, emedan den skedde under kontroll af flera bland rikets mest framstående jurister, såväl i Högsta domstolen som i revisionen, hvilkas diskussioner öfver mina mål jag fick åhöra. Det blef mig snart klart, att jag själf väl kunde räknas till antalet af dugliga jurister men aldrig skulle komma att bland dem tillhöra den allra första klassen, vare sig i afseende å skarpsinne eller förmåga af uttömmande kritik. Men där det kom i fråga att frambringa något nytt ur egen fatabur och i fyndighet af utvägar ur svårigheter, ansåg jag mig flertalet öfverlägsen, ehuru äfven där bristen på tillfredsställande underbyggnad gjorde sig kännbar.

Fastän min tid var tämligen upptagen i justitierevisionen, kunde jag icke alldeles afhålla mig från riddarhuset, medan riksdagen pågick. Som min bror Gustaf uttagit pollett för vår ätt, måste jag skaffa mig fullmakt för en annan. En possessionat från Småland bland mina bekanta hade i sin provins uppköpt en del fullmakter, dem han ville utdela till sådana, som förbundo sig att rösta emot en ifrågasatt och af honom befarad förändring i brännvinslagstiftningen, som skulle hårdt drabba bränneriägarne. Jag ville likväl icke mottaga en fullmakt vare sig med detta eller något annat förbindande villkor. Men då min vän icke lyckades

placera alla sina fullmakter och hans farhågor dessutom blifvit något lugnade, erbjöd han mig slutligen att utan alla villkor få köpa en af fullmakterna för samma pris, som han själf betalat, och sålunda blef jag för 50 r:dr r:gs för första gången riksdagsman såsom representant för friherrliga ätten Roxendorff.

Jag kan icke säga, att jag vid den tiden fann något nedsättande i att icke hafva någon annan grund att åberopa för utöfvande af representantkallet — än ett köp för femtio kronor. Detta från frihetstiden ärfda bruk var så vanligt, att ingen fäste sig därvid. Med den dåvarande grundlagen var det dessutom i visst afseende nödvändigt för ärendenas behöriga gång. Det var nämligen stadgadt, att i utskott skulle den af adelns ledamöter, som satt främst på riddarhuset, vara ordförande. Vid riddarhusets utskottsval måste därför alltid tillses, att den, som hade högsta numret, också var lämplig till ordförande. Men många med högt nummer, som icke voro vuxna ordförandebefattningen, kunde dock väl fylla en plats såsom utskottsledamöter, och för att icke behöfva rata dessa, var det nödvändigt för elektorerna och de ledande männen att hafva till sin disposition ett antal fullmakter med hög nummer att i händelse af behof gifva till den, som man önskade till ordförande. Det hände därför till och med, att framstående riksdagsmän af de yngre ätterna, ehuru capita, icke sutto för egen ätt utan togo fullmakt af någon grefve eller baron. På detta sätt lyckades man nästan alltid att få kompetenta ordförande i utskotten, och den klagan, som ofta förspordes öfver orimligheten af själfskrifna ordförande utan afseende på deras lämplighet, kunde väl vara teoretiskt befogad och innebära en orättvisa emot de andra ståndens utskottsledamöter men medförde sällan i tillämpningen någon olägenhet annat än svårigheter för riddarhuselektorerna.

Vid denna min första riksdag var tillsatt ett särskildt utskott för brännvinslagstiftningen, däruti Hartmansdorff var själen, men som för öfrigt ägde flera framstående ledamöter. Uti detta utskott blef jag insatt såsom ensam suppleant och,

för en kortare tid, såsom ledamot, därunder jag något deltog i diskussionen; men på själfva riddarhuset vågade jag icke öppna munnen.

Den 15 april var det slut med mitt förordnande, och efter att hafva afböjt dess förlängning begaf jag mig med familjen åter till Skåne. Det dröjde dock icke långt fram på sommaren, förrän jag från excellensen Sparre fick ett bref med erbjudande att från medlet af juli månad till den 1 oktober förestå justitiekanslersämbetet. Men då jag i sådant fall bort genast begifva mig till Stockholm och tillbringa sommaren där, skild från de mina, svarade jag nej, i synnerhet som jag nu hade en kär sysselsättning med att ställa det nybyggda Truedstorp i ordning.

Jag förblef därför hemma i ro under återstoden af året, mot slutet hvaraf min äldste ännu lefvande son föddes.

På nyåret 1855 fick jag å nyo två erbjudanden från excellensen Sparre. Det ena afsåg ett förordnande att förestå generaldirektörsämbetet i fångvårdsstyrelsen under den Troil beviljade ledighet på sex månader, hvilket dock skulle kunna begränsas till den 15 maj, i händelse jag då hellre ville blifva förordnad justitiekansler till den 1 oktober. Denna gång accepterade jag båda förordnandena och öfverenskom med min hustru, att jag skulle resa ensam upp. men att då vintern var förbi, skulle hon komma efter med barnen, och vi skulle då hyra oss någon villa öfver sommaren.

Efter en besvärlig resa ömsom på vagn och ömsom på släda, ett par dagar i trettio graders köld, uppkom jag till Stockholm och inställde mig den 9 februari till tjänstgöring i fångvårdsstyrelsen. Dess främste ledamot, R. T. Cedersköld, var en af Stockholms förnämsta advokater, skarp jurist och i många stycken skicklig ämbetsman. Men han hörde till den klassen af folk, som har sitt hufvud för sig, olikt vanliga människors, och hade icke kunnat draga jämnt med sin chef Emil Troil, som, efter hvad Cedersköld berättade mig, på tio år aldrig växlat ett ord med honom

utom tjänsten. Excellensen Sparre var också rädd för Cederskölds egenheter och ville ej anförtro honom chefskapet för fångvården, hvarför han i stället tillkallat mig. Han hade kommit på den tanken dels därför, att jag någon tid tjänstgjort i styrelsen såsom ledamot, och dels därför att han fått veta, att jag varit den som författat Skånska hofrättens utlåtande i en dit remitterad organisationsfråga angående fångvården, däruti Sparre funnit sina egna åsikter uttalade. Med skäl ansåg sig emellertid Cedersköld häraf förorättad, då han varit tio år ordinarie ledamot i styrelsen, och han kunde därför icke mottaga mig med blida ögon. I början såg han så bister ut, att jag fruktade han med sin öfverlägsna skicklighet skulle göra mig stora svårigheter. Men han hade ett godt hjärta, och vi blefvo snart goda vänner.

Styrelsens ledamöter hade icke fått någon bestämd rang, men Cedersköld hade gjort anspråk på värdighet af troman lika med kollegiiråd. Kort före mitt inträde i styrelsen hade emellertid Kongl. Maj:t utfärdat något beslut, hvaraf framgick, att Kongl. Maj:t icke gillade denna uppfattning, och detta gick Cedersköld mycket till sinnes. Vid justeringen af ett protokoll, däruti protokollsföranden såsom vanligt tillagt ledamöterna predikatet »herre», yttrade Cedersköld med en viss hetta, att som Kongl. Maj:t frånkänt ledamöterna deras värdighet af tromän, skulle benämningen *herre* för dem utstrykas, i likhet med bruket i Svea hofrätt, där väl hofrättsråden men ej assessorerna så titulerades. Jag däremot förklarade, att jag fann ingen anledning att frångå det hittills följda bruket; och emot analogien med Svea hofrätt åberopade jag Skånska hofrätten, i hvars protokoll äfven assessorerna kallades herrar. I protokollsförandens och tjänstemännens ställning till ledamöterna hade i ingen händelse någon förändring skett, och jag föreskref därför, att ledamöterna skulle i protokollet benämnas såsom förut. Emot min förmodan togs detta väl af Cedersköld, som syntes belåten med att fortfarande få heta herre, blott han fått gifva sitt missnöje luft.

Icke långt förut hade varit ett stort myteri bland fångarne på Långholmen. Då kommendanten en morgon kom in i sitt expeditionsrum, stod en likkista på skrifbordet med hans namn graveradt på locket, och samma dag angifven såsom hans dödsdag. Samtidigt utbröto våldsamheter, och det var med knapp nöd man kunde hålla fångarne kvar inom fängelsets murar till dess militär af garnisonen hann ankomma. Det hade i anledning häraf ansetts nödigt att ombyta kommendant, och den efterträdande var under min tid sysselsatt att förebygga möjligheter af dylika tilltags förnyande. En riklig brännvinstillgång inom fängelset befanns hafva varit förnämsta orsaken till hvad som händt, och man kom under fund med att fångarne skulle hafva ett eget bränneri inom fängelsets murar, men det dröjde tre veckor, innan man kunde upptäcka platsen för detsamma, som var i bottnen af en brunn, där brödportionen förädlades till den eftersträfvade drycken. Men äfven sedan denna källa blifvit tilltäppt, befanns det omöjligt att helt och hållet utestänga brännvinet, som hvarje dag fanns att köpa i fängelset för ett visst pris, hvarom kommendanten genom spioner skaffade sig kunskap. Så länge brännvinet kostade 12 r:dr kannan, som var det vanligast noterade priset, kände han sig fullkomligt lugn, men då det föll under 10, blef han orolig att något skulle hända. Sätten att inpraktisera varan voro många, och de, om hvilka man kom under fund, vittnade om stor förslagenhet. Utom det att små ballonger kastades in öfver murarna, när vakten vände ryggen till, så insmugglades oaktadt sträng visitation brännvin af fångar, som om dagarna sysselsattes utom inrättningen i enskilda fabriker. En, som var sned i höfterna, hade gjort sig en fyllnad af zink på den infallna sidan och såg helt välväxt ut med detta förvaringsrum för brännvin. Ja, det var exempel på dem, som under visitationen höllo en sup i munnen, den de sedan försålde. Jag undrade, hvarifrån de penningar kunde inströmma, som medgåfvo att betala så höga pris, men fann snart anledningen därtill uti de arbetspremier, som utdelades. Af hvarje slags arbete var nämligen be-

stämdt ett visst kvantum, som af hvarje fånge skulle på en dag fullgöras utan betalning, men för hvad han arbetade därutöfver erhöll han premier. Man hade försökt att upphöra med dessa premier, men följden blef, att arbetskvantiteten blef ytterst liten. Fångarne försökte väl icke att strejka, men de beklagade sig öfver en sådan maktlöshet, då de icke fingo annat än fångkosten, så att produkten blef klen, och entreprenörerna af deras arbeten förklarade, att om de icke finge gifva premier, kunde de icke vidare förhyra deras arbetskraft. Nu befanns det på Långholmen, att nästan alla fångar gjorde betydligt öfverarbete och många ända till två à tre gånger så mycket som det fastställda dagsverket. Jag fäste kommendantens uppmärksamhet på orimligheten häraf och nödvändigheten att höja dagsverkskvantum. Han medgaf, att detta var alldeles för lågt, men sade, att enda möjligheten att få fångarne att uppföra sig stilla var att göra dem belåtna; och han för sin del skulle icke våga säga dem, att fordringarna blifvit stegrade, emedan han då fruktade att blifva ihjälslagen. Vid en inspektion af fängelset lät jag då uppställa hela styrkan och förkunnade dem, att fångvårdsstyrelsen beslutit att fördubbla kvantum af det obetalda dagsverket. Ingen yttrade något missnöje, och det visade sig, att rätt vackra premier ändå kunde förtjänas.

I Stockholms länsfängelse besökte jag en lifdömd mördare, för hvilken till och med konung Oskar I afslagit nåd. Han var helt ung men hade länge varit en dålig människa, innan han försåtligt mördade sin husbonde. Nu var han så helt och hållet omvänd, så renad från allt jordiskt slagg och så full af förtröstan på sin frälsare, att jag icke af samtal med någon haft större uppbyggelse och icke känt mig stå så långt under någon annan medmänniska som under denne grofva brottsling. Han ville alls icke förskonas till lifvet, dels därför, att han fruktade att då återfalla till ett dåligt lefverne, och dels därför, att han kände ett behof att med ett rättvist straff få försona sitt brott. På min fråga, om han hade någon önskan för detta lifvet,

som han önskade få uppfylld, svarade han, att det enda han visste, men som också låg honom ömt om hjärtat, var att kunna betala en skuld af några kronor till en kamrat, som alltid varit god emot honom och velat hejda honom på brottets bana; och då jag lofvade uppfylla denna önskan, sade han sig icke hafva några flera.

PRESIDENT I GÖTA HOFRÄTT.

(1855—1858.)

En dag i början af april fick jag en biljett från excellensen Sparre, däruti han bad mig om ett besök, och då jag kom till honom, frågade han mig, om jag ville blifva president i Göta hofrätt, — en öfverraskande fråga till en hofrättsassessor, som ännu icke var trettiosju år gammal. Jag svarade, att det oerhörda hopp jag måste göra för att komma till en sådan plats, måste väcka ovilja i hela landet och framför allt i Göta hofrätt, hvars ledamöter, som i allmänhet ansågos ganska krångliga, sannolikt skulle söka på allt sätt att strax i början göra så kol på mig, att jag aldrig mer kunde repa mig, att jag hvarken hade mod eller förmåga att gå så många svårigheter till mötes, att lönen dessutom vore knapp och att jag icke hade någon enskild förmögenhet att offra samt i öfrigt vore fullkomligt nöjd med min dåvarande ställning. Härtill genmälde han, att han just trodde, att en man med mitt lynne skulle bäst taga sig ut i de kinkiga förhållanden, som möjligen till en början kunde uppstå, att den afgångne presidenten Gyllenhaal dessutom enskildt uttalat sin öfvertygelse, att jag skulle blifva välkommen, att lönen visserligen icke vore stor men att priserna i Jönköping voro vida billigare än i Kristianstad och lyxen mindre. Han bad mig också besinna oberoendet och behaget af ämbetet, innan jag sköt bort ett tillfälle, som kanske aldrig mera skulle erbjuda sig.

De, som kunde anses hafva befogade anspråk att blifva ihågkomna, hade blifvit tillfrågade men nekat, så att jag med godt samvete kunde taga hvad som bjöds. Däremot antydde han, att han ansåg det aldrig gå an att taga en yngre hofrättsledamot till ordförande i hans egen hofrätt, hvarmed han förmodligen ville afskära mina förhoppningar på Skånska hofrätten. Han bad mig därför vidare tänka på saken och i förtroende rådgöra med mina vänner, innan jag gaf svar, som han likväl ville hafva omkring en vecka därefter.

Hade jag fortfarande kunnat hoppas att efter några få år, då Berg von Linde blef pensionsmässig, erhålla hans ämbete, så hade jag utan tvekan afböjt det nu gjorda anbudet, men sedan detta hopp blifvit afskuret, dref mig en inre ärelystnad att taga emot det, hvartill ock de vänner i Stockholm, som jag rådfrågade, styrkte mig. Men min största ängslan var, hvad min hustru skulle tycka därom. Hon var så införlifvad med Skåne, att det måste vara en stor uppoffring för henne att lämna det, och jag hade lofvat henne att icke taga emot någon tjänst därutanför utan att först rådföra mig med henne. Härtill kom, att då hon läst i tidningarna om Gyllenhaals afsked, hade hon genast skrifvit om sin oro, att platsen skulle tillbjudas mig, hvarpå jag svarat, att om också det otroliga inträffade, skulle jag icke mottaga den. Jag ville därför nu lägga afgörandet i hennes hand och skref detta, men jag måste bekänna, att jag, vid genomläsning nu af mitt då skrifna bref, funnit huru jag visserligen med sken af opartiskhet utvecklade skälen både emot och för, därvid särskildt påpekande lättheten att framdeles få byta mig till Skånska hofrätten, men likväl ovärdigt nog lät min egen önskan så klart lysa igenom, att jag kunde vara förvissad, att hon icke skulle sätta sig däremot.

Jag kunde endast få hennes svar i tid därigenom, att hon från Kristianstad skref med posten till Helsingborg, där telegraf fanns, och därifrån lät i förtäckta ordalag ett telegram komma mig till handa. Det innehöll, att jag kunde

göra upp kontraktet; hon var nöjd därmed. Men jag visste ändå väl, att hon därvid för min skull gjorde offret.

Konungen besinnade sig sedan någon tid på min utnämning; men den 16 maj stod den att läsa i Posttidningen. Det var ej underligt, att denna utnämning, om hvilken ingen gissning förutgått, skulle väcka uppseende och göras till föremål för mycket klander i tidningarna. Alla voro ense om, att jag icke ådalagt några framstående juridiska meriter, som kunde göra en så hastig befordran berättigad. Crusenstolpe skref, att jag dock varit en fullgod assessor ända till dess att mitt nit svalnade, sedan jag fått ett stort landtbruk att sköta (Truedstorp hade då omkring fem tunnland öppen jord). Aftonbladet och andra tillskrefvo utnämningen helt och hållet min börd och frågade, om någon kunde tro, att den skulle skett, om jag hetat Bergström. Äfven anspelades, att den härledde sig från en beräkning att framdeles kunna få en justitiestatsminister af hög börd. Märkligt nog voro Jönköpingstidningarna bland de fogligaste, och det radikala Jönköpingsbladet vågade till och med taga utnämningen något i försvar.

Ställningen inom hofrätten var icke angenäm för en president. Ledamöterna voro delade i två partier, som voro högst fientliga emot hvarandra och allt emellanåt spelade hvarandra små spratt. I synnerhet blefvo alla befordringsfrågor, som närmast rörde presidenten, härigenom försvårade och ofta förryckta till partifrågor. Långt ifrån att vilja söka på förhand sätta mig in i dessa intriger, undvek jag så mycket som möjligt att ens få veta, till hvilket parti den ene eller andre hörde. Och med föresats att bemöta alla så, som om jag icke kände till någon oenighet, reste jag i början af juni till Jönköping för att taga mitt inträde, sedan jag efter stockholmssejouren vistats en kort tid i Skåne.

Jag blef öfver all förväntan artigt och vänligt emottagen. Det var icke utan en viss beklämning och känsla af ovärdighet, som jag mottog en uppvaktning af hela den uniformerade hofrättspersonalen, af hvilka nästan de flesta

voro vördnadsbjudande gråhårsmän. Nytt och ovant var det också för mig att mottaga uppvaktningar af landshöfdingeämbete, borgmästare och magistrat, prästerskap och skolstat, alla in corpore och med långa och granna tal. Landshöfdingen själf och regementschefen aflade också första besöket hos mig.

Så snart jag fått min fullmakt, aflade jag eden inför hofrätten och höll därvid följande tal, som jag här inför såsom prof på min talkonst:

»I hafven varit vittnen till den ed, jag nu svurit. I skolen ock bevittna, huru jag kommer att hålla den. Jag vet, att jag af eder skall blifva rättvist bedömd, och något annat får jag icke på detta rum begära. Vi hafva ett högt kall att gemensamt uppfylla. Ty hos oss ligger vården, att rätt skipas i hela Göta rike efter lag och dess rätta förstånd. Ingen af oss kan bryta ut sin enskilda andel i detta stora värf; och ingen lyfter hela bördan ensam. Alla behöfva vi hvarandras hjälp. Låtom oss därför alla förena våra krafter i ett broderligt förbund, där hvar och en sätter *sin* ära i *hofrättens* ära och vi glädjas jämväl åt den sanning, som krossar det falska i våra egna meningar, — där *dens* ord aktas högst, som talar visast, och själens låghet föraktas, — sutte den än i presidentstolen.

Jag *känner*, att det är i ett sådant förbund jag nu inträder, och jag känner på samma gång en glad förtröstan, att jag icke skall blifva det ovärdig. Ty om än min nya höga plats icke kunnat gifva mig nya högre egenskaper, så har den åtminstone till högre lif uppkallat min själs renaste och ädlaste känslor, för hvilkas sanning jag finner en borgen i deras ödmjukhet.»

Efter att lyckligen hafva gjort den första bekantskapen och gifvit en stor middag på stadshuset, återvände jag till Skåne och tillbragte min tre månaders semester på Truedstorp.

Med flyttningen till Jönköping på hösten började svårigheterna, som till långt största delen föllo på min hustrus lott. Vi hade i god tid skickat allt vårt bohag sjöledes,

först med pråmar till Åhus och därifrån med en skuta genom Göta kanal; men denna skuta framkom icke till Jönköping förrän alldeles på samma gång som vi anlände dit landvägen, så att vår vagn fick hålla en stund, medan vindbron öppnades och stängdes för skutan, då hon från Vättern skulle gå in i Lillsjön. Det första intrycket af vår tomma våning blef icke angenämt, och det var endast med stora ansträngningar, som vi kunde få barnens sängar och det nödvändigaste inomhus till natten. Men allt framgent blef det en kinkig uppgift att ordna och uppehålla vårt hus på presidentsfot med de små tillgångar, som stodo till vårt förfogande. Lönen var 5,000 r:dr b:ko, och med mina svärföräldrars nu något höjda bidrag uppgingo våra inkomster till 9,500 kronor. Stora hofrättsmiddagar för ett ämbetsverk, som räknade mera än 50 ordinarie tjänstemän, och en bal hvarje år hörde till utgifter, som icke kunde undvikas. Hade icke priserna varit så billiga och det allmänna lefnadssättet så anspråkslöst, så hade vi omöjligt kunnat draga oss fram; men äfven nu fordrades det en hög grad af omtanke och sparsamhet. Första året hade vi den största privata våningen i staden, för en hyra af 500 r:dr. Det var i excellensen Gyllenhaals hus vid stora torget. Han behöll själf den nedre våningen för de vintermånader han bodde i Jönköping. Andra året sålde han sitt hus, och vi fingo flytta till en våning, som kostade 800 kr. och var mindre men i vida bättre skick. Enligt en allmän öfverenskommelse serverades aldrig vin vid supéer, och minnet hade ännu icke alldeles förbleknat af den tid, då svagdricka var en af läskedryckerna vid baler. Supéerna voro för öfrigt vår värsta plåga. De gingo laget om öfver hela vintern, och många voro de, som bjödo presidentens. Början var på slaget kl. 6 och slutet kl. 12, dock icke alltid lika precis som början. Dukningen till supéen plägade upptaga 1 1/2 timme, under hvilken tid man föstes ut ur salen, som var det enda stora rummet. När maten slutligen kom, gick man efter rang fram till bordet och tog för sig; presidentskan först och så den ena efter den andra, en och

en i sänder. Matsedeln var oföränderligen densamma och maten alltid lagad af stadens enda kokfru, hvilken liksom värdinnorna icke ville utsätta sig för att det skulle sägas vara bättre på det ena stället än på det andra. Allting var emellertid godt och tillräckligt. Konversationen var trög, med damerna uppradade utmed väggarna och herrarne packade midt på golfvet. Före slutet fick ingen aflägsna sig, och vid afskedet ställde sig alla upp, och presidentparet gick först omkring, sägande farväl till hvar och en.

Alla voro så hjärtliga och vänliga emot oss, att vi icke hade hjärta att såra dem genom att söka bryta dessa vanor, hvilka dessutom väsentligt sammanhängde med den enkla hushållsaktighet, hvaraf vi själfva mest voro i behof. Vi kommo därför väl öfverens och blefvo snart verkligt afhållna. Jag vet icke, om det var för att vi genast fingo fruarna på vår sida, som också deras män blefvo utmärkt hyggliga och tillmötesgående, men visst är, att jag aldrig hade någon personlig förargelse i hofrätten; och af de gamla partierna försvunno snart alla spår.

Min hustru och jag plägade om eftermiddagarna promenera och följdes då på stadens stora gata med stor uppmärksamhet från fönstren. Lockade af Vätterns skönhet gingo vi stundom bakom gårdarna i sanden utmed sjön, däråt inga fönster vette och man följaktligen icke kunde se oss. Vi bestormades då med frågor, hvarför vi den dagen icke varit ute och gått. När man ville göra visit hos oss, skickades ett bud förut för att undersöka, om det lyste i våra fönster, och om där var mörkt, sköts visiten upp till dess man var säker, att vi togo emot, hvarom man icke gjorde sig förhoppning, om vi icke hade tändt i våningen och väntade besök. Allting kom fram så naivt och okonstladt. En gång, då vi fått ett rådjur från Skåne och gåfvo en middag, till hvilken en inbjuden hedersman icke kunnat komma för opasslighet, så skickade hans fru dagen därefter ett bud till vårt kök och frågade, om hon icke kunde få en liten bit af hvad som blifvit öfver af rådjuret, emedan hennes man så gärna ville känna, huru det smakade. Vår

gamla hushållerska, som vi medtagit från Skåne, fann det besvärligt, att man icke hos stadens sockerbagare kunde få köpa bakelser, med mindre man beställde hundra på en gång, eller hvad som behöfdes till de stora notvarpen, som måtte varit de enda tillfällen, då bakelser förekommo. Hon skref till min svärmor, att de småländska fruarna voro så rätt upp och ned, och ingen hade sådan ställning på sig som hennes grefvinna.

Några hus funnos visserligen, de flesta utanför hofrätten, där det tillgick mera likt den värld, hvari vi förut lefvat, och redan under vår jönköpingstid rubbades till en del de gamla traditionerna, som kunnat så länge uppehållas endast till följd af Jönköpings aflägsenhet och den omständighet, att tonen bestämdes af en fattig men bildad ämbetsmannaklass. Sedan järnväg icke så långt därefter kom dit, lärer lefnadssättet tämligen hastigt blifvit moderniseradt.

Den storartade naturen där utöfvade på mig sin dragningskraft, och i de förtjusande omgifningarna funno vi angenämt umgänge på flera ställen, hvaribland det närbelägna Huskvarna hos Viktor Ankarcronas och Torp hos excellensen Gyllenhaals måg Odencrantz voro de af oss oftast besökta.

Bland hofrättens ledamöter återfann jag två upsalavänner, Karl von Hofsten och Herman Gegerfeldt, hvilka båda voro bland hofrättens mest framstående män och med tiden blefvo, den förre justitieråd och den senare hofrättens president. Deras inflytande verkade nog också godt för mig.

Hofrättstjänstgöringen såsom president var vida mindre uppöfvande för arbetskraften och tillfredsställande än assessorsämbetet, ehuru jag, för att icke domna af, från början till slut bevistade sessionerna på hofrättens stora rum. I det första plenum jag öfvervar förekom en fråga om inteckning i ett fideikommiss, däruti jag blef ensam om min mening, i strid mot den i öfrigt enhälliga majoriteten, men jag fick den triumfen, att Högsta domstolen gillade min mening.

Bland minnesvärda händelser, som tilldrogo sig under vår vistelse i Jönköping, erinrar jag mig ett tämligen allvarsamt upplopp i anledning af de höga brödprisen, ett

slädparti på en första maj och general Canroberts genomresa, då han återvände från sin ambassad till Stockholm i anledning af novembertraktaten mellan Sverige och Norge å ena sidan samt Frankrike och England å den andra, under krimkriget. Hela Jönköping var då illumineradt. Jag ville icke deltaga däruti och tände endast ljuskronorna i vår våning för att undvika att få fönstren inslagna af den för krig mot Ryssland entusiasmerade publiken.

På nyåret 1856 måste jag tillbringa ett par månader i Stockholm för att, tillsammans med presidenterna i de två andra hofrätterna och en ledamot från hvarje, utarbeta förslag till ny arbetsordning för rikets hofrätter. Det förslag, som häraf framgick, låg till grund för den arbetsordning, jag sedermera såsom justitiestatsminister kontrasignerade.

Under mitt vistande i Stockholm dog därstädes min äldste, ädelsinnade och allmänt värderade broder Karl, som var chargé d'affaires i Haag men hemkommit på permission för sjuklighet.

I april månad utnämndes jag till riddare af nordstjärneorden och blef dubbad af excellensen Gyllenhaal.

Medan vi tillbragte ferierna på Truedstorp, erhöll jag på retur från Jönköping ett den 15 augusti 1856 dateradt bref från dåvarande chefen för civildepartementet, statsrådet J. F. Fåhræus, med anmodan att så snart som möjligt göra ett besök i Stockholm för att lämna H. M. konungen tillfälle till ett samtal i en angelägenhet af vikt. Jag begärde genom telegraf och erhöll tillstånd att först föra min familj till Jönköping och därifrån komma till Stockholm med första ångbåt. Vid ankomsten till hufvudstaden erfor jag af Fåhræus och excellensen Sparre, att den sistnämnde begärt sitt afsked och föreslagit mig till sin efterträdare. På min förfrågan, hvarför han ville afgå, svarades, att han i allmänhet efter åtta år var trött vid ämbetet men också att han icke var benägen att framställa vissa förslag, som kungen ville hafva framlagda för riksdagen.

Den 2 september fick jag företräde hos konung Oskar I, med hvilken jag aldrig förut talat annat än i likgiltiga äm-

nen. Han framställde nu sin önskan, att jag skulle efterträda grefve Sparre såsom justitiestatsminister. Jag svarade, att det var mig omöjligt och att jag därtill saknade alla nödvändiga förutsättningar, då jag aldrig sysselsatt mig med vare sig politik eller lagstiftning, aldrig talat på riddarhuset, och att min utnämning med säkerhet skulle väcka ett allmänt ogillande, ännu högljuddare och mera befogadt, än det som gifvit sig luft, då jag för föga mera än ett år sedan blef framdragen till presidentämbetet. Jag tillade, att jag icke rätt kunde förstå, huru tankarna kunnat falla på mig, då så många långt lämpligare funnos att tillgå. Jag äger icke i behåll den anteckning, jag kort efter gjorde öfver detta samtal, och kan nu icke närmare erinra mig kung Oskars yttranden, men så mycket minnes jag, att jag fann dem vittna om klok betänksamhet och godhet. Då han sade, att många icke funnos att välja på, räknade jag upp flera äldre skickliga jurister, som jag satte högt, hvaråt han mildt smålog, förmodligen finnande både att jag påtog mig ett rådgifvarekall, som icke tillkom mig, och att mina förslag allt för mycket vittnade om politisk oerfarenhet. Han sade till slut, att då han var öfvertygad, att jag samvetsgrant betänkt mitt svar och kände min plikt att icke af enskilda personliga skäl undandraga mig hvad det allmänna fordrade, så ville han icke söka öfvertala mig. Han kallade mig hela tiden »min vän», hvilket tilltalsord jag tror, att han begagnade till många, och han skildes vid mig ganska nådigt, efter hvad jag tror, öfvertygad, att jag handlat rätt.

Med lättadt hjärta lämnade jag Oskar I, som jag sedan icke återsåg, förrän hans hälsa och tankekraft voro brutna. Men det var för mig en tillfredsställelse, då jag sedan kom att intaga det främsta rummet i rådkammaren, medan han ännu var kung, åtminstone till namnet, att han själf en gång velat kalla mig till denna plats.

För det lysande anbudet hade jag tvifvelsutan i främsta rummet att tacka den fördelaktiga tanke, excellensen Sparre alltid visat sig hysa om mig, och jag kan säga, att han varit den, som egentligen dragit mig fram, då det var han,

som erbjöd mig förordnanden till revisionssekreterare, justitiekansler och generaldirektör, samt föreslog mig till president och slutligen till justitiestatsminister. Då jag nu tog afsked af honom, sade han sig väl kunna förstå mina betänkligheter men befarade för egen del, att han genom mitt afslag skulle få svårt att komma ifrån ämbetet, emedan han icke visste någon annan, som konungen var hågad att acceptera. Günther blef dock inom kort nämnd till hans efterträdare.

Det var helt och hållet af misstro till egna krafter men icke af brist på ärelystnad, som jag denna gång icke vågat taga ett så ödesdigert steg, som det ifrågasatta. Jag förutsåg emellertid, att sedan ögonen en gång blifvit fästa på mig, samma fråga, eller någon likartad, förr eller senare skulle komma att åter till mig framställas, ehuru jag icke var egenkär nog att inbilla mig, att icke många andra större förmågor alltid skulle finnas att tillgå. Men den tiden spelade börden och sociala förhållanden en vida större roll än nu. Ingen ofrälse man hade ännu blifvit beklädd med excellensvärdigheten, och om det skett, skulle den förnäma världen icke blott rynkat på näsan däråt utan äfven sannolikt sökt bereda både »parvenyen» och regeringen andra obehag, hvilka man kunde undgå genom att hålla sig inom aristokratien. Men äfven hos den stora allmänheten ägde ännu aristokratien ett visst traditionellt anseende, som gjorde den mindre afundad. Till och med inom ämbetsmannaståndet fördrog man lättare, att börden i någon mån togs i betraktande vid höga tjänsters tillsättande, än att skickligheten skulle uteslutande läggas till grund, ty därigenom kunde de ofrälse undgå att anse sig förbigångna på grund af bristande skicklighet. Vid sådant förhållande blef valet inskränkt inom en viss klass, hvarigenom den förlägenhet, som i alla fall så ofta uppstår vid valet till höga ämbeten, ökades. Ty äfven bland dem, hvilka tillhörde den kategori, inom hvilken valet borde ske, var det icke uteslutande vid skickligheten och förmågan att väl sköta ämbetsgöromålen, som afseende fick fästas. Själfva personligheten äger vid

chefsämbeten en stor betydelse. Det länder Sverige till berömmelse och är en stor lycka, att man här, särdeles vid de högsta politiska ämbetena, icke anser det högsta snille och den mest bepröfvade skicklighet uppväga bristen på redbar karakter och en fläckfri vandel. Men äfven dessa egenskaper, förenade med skicklighet, göra icke till fyllest. Det fordras ock ett fogligt väsen och ett vinnande sätt, om man skall finna sig nöjd. Den omständigheten, att man tillerkände mig dessa sistnämnda egenskaper och icke heller helt och hållet frånkände mig någon af de andra, var sannolikt orsaken, hvarför jag kommit och framdeles skulle komma i åtanke. Härtill kommer ännu en synpunkt, åt hvilken många le men som icke ens i vår tid kan lämnas alldeles ur sikte och å hvilken fordom fästes vida mera afseende. Det är fruns personlighet. Att min hustru genom hela sitt väsen, sitt utseende och sina släktförhållanden skulle blifva en prydnad för hvilken hög plats som helst, borde därför också blifva en bidragande anledning, att man skulle finna mig till en sådan plats passande. Hon kompletterade också i någon mån en kännbar brist hos mig, hvaraf jag lidit många obehag och någon gång verkliga svårigheter, nämligen den brist på språkkunskap, som består i att obehindradt tala främmande språk — i synnerhet franska, hvilket särskildt varit mig behöfligt vid den beröring, hvaruti jag kommit till främmande diplomater och furstar. Min hustru däremot, som före vår förlofning tillbringat mera än ett år utrikes, till större delen i Schweiz och Nizza, samt från barndomen öfvats i franska och engelska, talade och skref med ledighet dessa språk.

BÖRJAD RIKSDAGSMANNAVERKSAMHET.

(1857)

För att pröfva, om jag skulle äga någon fallenhet för det politiska lifvet, beslöt jag nu att deltaga någon tid i den riksdag, som började uti oktober 1856. Vi reste ock, hela familjen, först till Stjernholm, där vi stannade öfver julen, och på nyåret till Stockholm, hvarest vi hyrt några anspråkslösa rum vid Bryggaregränden. Jag uttog därefter pollett på riddarhuset och bevistade flitigt adelns sammanträden.

Det var min föresats att försöka mig som riksdagstalare, och jag hade flera gånger lagat i ordning små anföranden i åtskilliga ämnen, men modet svek mig alltid i den stund, då jag borde anhålla om ordet af landtmarskalken. Jag har sedan otaliga gånger måst tala offentligt men har aldrig kunnat öfvervinna en verklig ängslan därför och hvarje gång känt hjärtklappning, då jag skolat börja.

Ett skriftligt tal, som uppläses, gör sällan något djupare intryck på åhörarne, till hvilka det kommer mindre omedelbart än det muntligt talade. Allt, som är skrifvet, tar sig i själfva verket bättre ut att läsas än att höras. Däremot blir innehållet vanligen bättre och koncisare, då det är så öfvertänkt, som fordras för det, som sättes i pennan. För att förena bådas fördelar har man därför att iakttaga hvad en af Englands mest berömda talare

lord Brougham lärer sagt sig alltid göra, nämligen att vid ett offentligt tal icke lämna något till ögonblickets ingifvelse utan förut författa sitt tal och lära detsamma utantill, icke blott så, att man med minnets ansträngning kan erinra sig innehållet, utan så som en god skådespelare kan sin roll, att orden komma fram af sig självfva och talaren blott behöfver tänka på att gifva dem det uttryck af ursprunglighet, hvarmed de böra framsägas. Detta är likväl endast tillämpligt i fråga om stora tal, uti hvilka ett viktigt ämne i sin helhet skall behandlas. I våra vanliga riksdagsdebatter, där man tager upp och söker vederlägga motståndares skäl blir den likväl äfven där ofta använda metoden med förut inlärda tal gärna tröttande därigenom, att samma skäl då komma att upprepas af nästan alla sådana talare.

Hartmansdorff hade gifvit mig ett alldeles motsatt råd, nämligen att förut blott tänka på *hvad* som skall sägas men icke *huru* det skall sägas. Denna regel följde ock Gripenstedt, sedan han blifvit en mera öfvad talare, dock sade han sig iakttaga excellensen Gustaf Lagerbjelkes lärdom, att man under hela talet icke behöfde tänka på huru orden föllo, förrän man kom till självfva slutet, då man alltid borde hafva i ordning några vältaliga på förhand formulerade ord. Detta är tvifvelsutan praktiskt för den, som fikar efter bravorop, hvilka sällan gifvas åt den mest bindande bevisning i sak, om den icke är kryddad med någon vältalighet, men som gör mera effekt, om man icke slösar därmed.

De regler, jag efter hand uppgjorde för mig själf så som talare, bestodo hufvudsakligen däruti: att icke tala, då man icke har något att säga, en regel som alltför ofta förbises; att hålla sig noga till ämnet och tala så kort som möjligt, emedan man eljest äfventyrar icke blott att trötta utan att icke ens blifva uppmärksamt afhörd; att undvika klingande fraser och känsloutgjutelser, som väl kunna inbringa bravorop men föga inverka på öfvertygelsen och voteringen; att så noga som möjligt bereda sig icke blott

på hvad som skall sägas utan ock huru det skall sägas, dock att helst undvika att förut skriftligen uppsätta det, hvilket medför fara att komma af sig, äfvensom det försvårar dels uteslutning af hvad andra i samma syftning redan kunnat hafva sagt och dels upptagande till vederläggning af motståndares nyss gjorda inkast; vidare att undvika stickord och allt som kan reta utan att öfvertyga. Att söka få skrattarne på sin sida och utkasta slagord är ofta af en stor verkan, och jag tror, att jag däruti någon gång skulle kunnat lyckas, om jag icke ansett det under min värdighet. Häruti har jag förmodligen haft orätt, då själfve Bismarck däruti söker sitt säkraste vapen. Vid längre tal brukade jag på en helt liten lapp med ett eller två ord angifva i hvilken ordning de särskilda punkterna af talet skulle följa på hvarandra, men i ifvern kom jag ändå stundom att hoppa öfver en och annan.

Jag hade aldrig kunnat blifva en vältalare i högre mening, ty för att hänföra saknade jag eld och tillräcklig värma; men jag har lyckats att alltid fängsla uppmärksamheten och någon gång att öfvertyga olika tänkande. Det jämnmod, hvarmed jag besvarat mot mig riktade anfall, har också ofta gjort ett godt intryck på både vänner och fiender. En viktig förmån för en talare ägde jag uti en stark stämma, som utan ansträngning var tillräcklig äfven i det största rum. Och det är icke nog att man kan höras, om åhörarne lägga hufvudet på sned och sträcka fram öronen. Orden böra tränga in i deras öron, antingen de vilja höra eller icke.

Innan jag på våren lämnade riksdagen, höll jag mitt »maiden speech», nästan mot min vilja. Jag blef nämligen af ett par ledande män på riddarhuset uppmanad att vara behjälplig med att få afslag på ett betänkande af lagutskottet i fråga om testamentsrätten, emot hvilket jag samtalsvis hade uttalat mig, och som jag inom mig hade ett litet anförande färdigt, såsom jag haft flera gånger förut, ehuru ingenting blifvit af, så lofvade jag i en hastig vändning att uppträda, och sålunda blef tärningen kastad. Mitt

anförande gick ut på att, i stället för den utsträckning af testamentsrätten som utskottet föreslagit, framhålla såsom det viktigaste att genom lagstiftning, såsom presumtion af makars naturliga önskan, bereda en efterlefvande maka rättighet att, så länge hon lefde, behålla en del äfven af sådan egendom, uti hvilken hon icke ägde giftorätt. Talet gick rakt på saken och var utan alla slags prydnader, men jag blef komplimenterad för dess redighet och för min förmåga att ehuru så oöfvad kunna tala flytande och utan omsägningar, fastän, efter hvad man fann påtagligt, talet var helt och hållet extemporeradt, däruti man dock fullkomligt misstog sig.

Inom adeln höllos under denna riksdag åtskilliga enskilda sammankomster för att diskutera riksdagsärenden. En grupp samlades hos grefve Platen och en annan under grefve Lagerbjelkes ledning. Den första stod kanske regeringen närmast; den senare var mera konservativ, utom i ekonomiska frågor, däruti en vidsträckt frihet yrkades. Denna grupp benämndes vanligen junkerpartiet. På inbjudning och sedan det sagts mig, att jag kunde komma utan att därigenom hafva inträdt i något parti, bevistade jag ett par sammankomster på båda ställena men kände en sådan motvilja att sluta mig till vare sig det ena eller andra kotteriet, att jag snart upphörde med mina besök.

Någon tid deltog jag ock under denna riksdag i lagutskottets arbeten och hade därunder mina första dispyter med dess ordförande grefve Erik Sparre, därvid jag oftast kom till korta för hans dialektiska öfverlägsenhet.

Sedan jag återvändt till Jönköping på våren, blef jag af adeln vald till statsrevisor och måste af sådan anledning åter inställa mig i Stockholm den 15 augusti, då riksdagen ännu pågick. Vid denna revision förekom ingenting synnerligen anmärkningsvärdt. De af revisorerna sedermera så flitigt företagna resorna för att inspektera och bedöma allmänna inrättningar hade hittills icke varit vanliga; och då sådana nu beslötos, nedlade jag till protokollet en reserva-

tion däremot af innehåll, att jag ansåg dessa resor vara en med institutionen icke afsedd utsträckning af den granskning, som revisorerna ålåg; men på begäran tillät jag, att denna reservation icke inskickades till rikets ständer.

Konung Oskar I hade hela året varit sjuklig och under sommaren förgäfves begagnat en badkur på västkusten. Efter återkomsten till Tullgarn förklarade läkarne, att befrielse från alla själsansträngningar under en längre tid och minst ett år, vore ett oundgängligt villkor för att Hans Maj:t skulle kunna återvinna sin förlorade hälsa. Den 11 september beslöt konungen därför att tillsvidare öfverlämna styrelsen åt en interimsregering men tillika att föreslå riksdagen och stortinget att uppdraga åt kronprinsen att föra riksstyrelsen intill dess konungen kunde blifva i tillfälle att densamma återtaga. Det var något tvetydigt, huruvida en sådan anordning var förenlig med svenska regeringsformens ordalydelse, och konstitutionsutskottets ordförande, Lagerbjelke, ansåg den icke vara det, men då det var en allmän önskan, som äfven delades af honom själf, att undgå den orimligheten, att de förenade rikena skulle under ett helt år regeras af ett tjugumannaråd, däraf hälften norrmän, så lät han invälja sig i statsutskottet och lämnade sin plats i konstitutionsutskottet, där den kungliga propositionen om regentskapet skulle handläggas. Underhandlingar öppnades därpå med mig om öfvertagande för tillfället af ordförandeplatsen i konstitutionsutskottet. Jag var af den mening, att här förelåg ett fall, som grundlagen icke förutsett, och att man i stället att uppställa den kungliga propositionen, såsom stödd på grundlagens ordalydelse, hade bort upptaga ämnet så, att konungen begärde ett års ledighet från regeringsärendena för att sköta sin hårdt angripna hälsa, hvarpå icke vore tillämpligt hvad grundlagen stadgar för det fall, att han är så sjuk, att han icke med regeringsärendena sig befattar; och då borde det väl stå konung och ständer öppet att gemensamt besluta, huru med riksstyrelsen skulle förhållas under den tid han ville vara därifrån befriad. Landtmarskalken grefve Henning Hamilton,

till hvilken jag uttalade denna uppfattning och som deltagit i förberedande öfverläggningar om den kungliga propositionen, sade, att samma åsikt blifvit framställd af statsrådet Wallensteen men förkastats af alla andra, hvarför jag icke borde hålla på densamma. Då jag icke ansåg saken olaglig, fäste jag mindre vikt vid den form man gifvit den och förklarade mig benägen att bifalla propositionen, hvarpå jag invaldes i utskottet, där jag, som nu satt för min egen ätt, för tillfället blef ordförande. Efter en tämligen hetsig diskussion tillstyrkte utskottet med stor pluralitet bifall till propositionen och beledsagade sitt betänkande med en vidlyftig motivering, däruti jag icke kunde till alla delar instämma, hvarför jag afgaf en reservation af hufvudsakligt innehåll, att jag fann riksakten rätt tolkad och med förenadt afseende på båda rikenas grundlagar icke lägga hinder i vägen för ett bifall.

Jag byggde härvid mitt resonemang därpå, att sedan rikets ständer 1815 uti ingressen till riksakten bekräftat de i norska grundlagen införda unionella stadganden, så finge svenska grundlagen ej vidare tillämpas utan jämförelse med riksakten och norska grundlagen; och i händelse af motsägelse mellan de båda grundlagarna i dessa frågor, borde efter vanlig lagtillämpning den norska äga företräde.

Detta yttrande tolkade Crusenstolpe så, att jag ansåg, att i allmänhet norska grundlagen skulle följas framför den svenska, och angrep mig därför många gånger ganska häftigt, brytande alldeles stafven öfver mig såsom svensk statsman. Detta bekymrade mig dock mindre än min egen tvekan, om jag vid detta tillfälle hade tolkat den norska grundlagen rätt.

Alla stånden så väl som norska stortinget godkände propositionen; och vid ärendets handläggning på riddarhuset blef öfverläggningen icke särdeles lång. Af utskottets ledamöter yttrade sig endast en af motståndarne och jag, som med några ord bemötte en anmärkning, som blifvit framställd emot utskottet.

Kort därefter invaldes Edvard Carleson i konstitutionsutskottet för att fylla en uppkommen ledighet, och som han satt på riddarhuset för högre nummer än jag, afträdde jag till honom ordförandeskapet. Tillsammans med honom började jag utarbeta ett förslag till grundlagsändring, enligt hvilket adeln skulle utse representanter inom sig genom val. Jag hade nämligen nu kommit till den öfvertygelsen, att en representationsförändring borde ske, och då alla dittills gjorda försök att genomföra en sådan i större omfång hade snöpligen strandat, syntes mig, att man borde söka gå de partiella reformernas väg. Uppslaget till vårt försök var olyckligtvis en motion, icke af en adelsman utan af en ledamot af borgarståndet, Brink, som var en adeln misshaglig person och dessutom gjort sig löjlig genom sitt yttrande, att Europa hade sina ögon fästade på Sveriges borgarstånd. För de hetlefrade ungdomarne på riddarhuset hade det knappt behöfts mera än denna omständighet för att göra sakens framgång omöjlig, äfven om den eljest haft några utsikter, hvilket ingalunda var händelsen. Förslaget hann icke slutdiskuteras i utskottet, förrän jag lämnat riksdagen, men blef där antaget, ehuru icke till alla delar öfverensstämmande med hvad vi åsyftat. Carleson fann obenägenheten emot förslaget hos adeln så öfverväldigande, att han ansåg sig föranlåten att med godkännande af hufvudgrunderna själf reservera sig emot utskottets betänkande. Detta blef bifallet af borgar- och bondeståndet men förkastadt af adeln och prästeståndet. På ridddarhuset bemöttes det nästan med hån. Det ansågs oförskämdt, att de andra stånden ville lägga sig uti, huru adeln vore representerad; och lika litet ville man höra talas om att röra vid självskrifvenheten. Ingen enda röst höjdes för bifall till förslaget och nästan den ende, som till en del gillade dess hufvudgrunder, var den ultrakonservative grefve Karl Gustaf Löwenhjelm, hvilken varnade adeln för att tro, att allt vore välbeställdt såsom det var. Vid läsning sedermera af protokollet öfver denna debatt fick jag det intryck, att det icke vore värdt att vidare för-

söka att partiellt reformera adeln såsom riksstånd. Icke heller tror jag numera, att något tillfredsställande resultat däraf kunnat vinnas.

BILDANDET AF 1858 ÅRS MINISTÄR.

Någon vecka innan kronprinsen blifvit beklädd med full kunglig makt och myndighet var jag, såsom en af rikets ständers revisorer, på uppvaktning hos kronprinsen, som då sade, att han ville tala med mig men för tillfället vore upptagen, hvarför han bad mig »kila ut» till Ulriksdal till middagen samma dag. Jag reste dit, och genast efter middagens slut tog kronprinsen mig under armen och förde mig ut i parken. Jag föreställde mig, att fråga egentligen skulle blifva om hans just då tillämnade regentskap, hvarmed jag hade att taga särskild befattning i konstitutionsutskottet. Men till min förvåning började han, nästan utan all inledning, säga mig, att då han blef regent, ville han hafva ministrar efter sitt sinne, och som Günther icke vore det, skulle jag komma att efterträda honom. Bland de kolleger, han tillämnade mig, nämnde han Manderström, Henning Hamilton, Thulstrup, Bildt och Annerstedt (jag vet icke, om han menade biskopen eller amiralen). Han tillade, att jag tills vidare kunde tänka på saken och att vi å ingendera sidan skulle anse oss bundna samt att jag vidare kunde tala i ämnet med Henning men ingen annan. Jag tog hela saken såsom knappt på allvar menad, ty dels visste jag, att kronprinsen i allmänhet icke så noga höll på sina ord utan framkastade planer och förslag, som han sedermera fann sig icke kunna följa, och vid sådant förhållande var det icke mycket att fästa sig vid ett ord, som

han på förhand förklarade icke bindande; dels ock hade jag aldrig förr tyckt mig hos honom finna någon sympati för min person, och ännu mindre kunde han känna någon sympati för mina politiska åsikter, ty offentligen hade jag aldrig uttalat några sådana och enskildt till honom ej heller. Hvad han af andra kunde därom inhämtat, borde icke heller finnas särdeles öfverensstämmande med hans egna åsikter, sådana jag föreställt mig dessa. Jag ansåg mig emellertid icke för tillfället behöfva gifva något alldeles bestämdt svar, ehuru det visserligen blifvit ett nej, om ett ultimatum mig affordrats. Nu sökte jag endast framhålla de förtjänster Günther ägde och min tro, att kronprinsen gjorde bäst uti att tills vidare behålla honom, samt att jag i ingen händelse vore passande till statsman, såsom saknande både politiskt mod, bestämda politiska åsikter, tillräckliga insikter i lagstiftningen och parlamentarisk talang. Härtill genmälte han, att det vore en inkonsekvens mot hela hans politik att behålla Günther, och äfven om denne ville foga sig efter hans vilja, så kunde han icke vara kronprinsen till nytta, att han nog skulle hålla de sina ryggen fri, och som han i alla händelser icke tänkte göra mig till numro ett bland sina rådgifvare, så behöfde jag icke tveka om min förmåga. Jag fortsatte, att någon mera passande än jag lätteligen kunde fås, att kronprinsen icke kunde känna mina politiska åsikter, då jag knappt kände dem själf, och att jag icke kände hans egna tankar. Af dessa utvecklade han nu föga men sade: »inga allmänna val», och, i fråga om domare, framför allt utnämna hederliga, men hellre medelmåttiga jurister än skickliga rabulister. Häremot förklarade jag tämligen bestämdt min tro, att bland juristerna skulle finnas färre rabulister, om under Karl Johans tid mera rättvisa iakttagits vid befordringar och skickligheten framdragits. Mina skäl tycktes väcka hans eftertanke, men samtalet afbröts för denna gång af ett par björnungar, som framleddes af betjänter för att roa sällskapet.

Riksdagen och statsrevisionen togo närmast därefter min tid tämligen oafbrutet i anspråk, och ehuru jag där-

under hade ett par enskilda samtal om riksdagsärenden med Hamilton, vidrörde jag icke då kronprinsens framställning. Jag sökte komma under fund med hvad som kunde vara verkliga anledningen till kronprinsens missnöje med Günther, som efter mitt omdöme skött sig utmärkt väl såsom justitiestatsminister, och fann, att han åtminstone på riddarhuset var tämligen impopulär men som det ville synas mest för sin mindre sympatiska personlighet. Bland annat berättades ett drag af honom, som uppfattades vara en skymf mot adeln och i främsta rummet mot landtmarskalken. Denne hade nämligen officiellt underrättat justitiestatsministern, att han å rikets ständers vägnar skulle å en utsatt timme till ministern aflämna en skrifvelse, innefattande skälen, hvarför ständerna afslagit ett af Kongl. Maj:t framställdt förslag. Hamilton begaf sig ock för sådant ändamål till Günthers bostad i sjuglasvagn och i full uniform med landtmarskalksstafven i handen men mottogs af Günther i nattrock och tofflor. Detta sades Hamilton icke kunna förlåta honom, desto mindre som Günther icke förebar, att han misstagit sig om tiden eller någon annan ursäkt.

Då jag slutligen några veckor efter samtalet med kronprinsen besökte Hamilton och bragte på tal dess innehåll, fann jag, att saken var vida mera genomtänkt, än jag hade anat. Hamilton meddelade mig hufvudsakligen, att kronprinsen hade begärt, att Hamilton skulle inträda i hans konselj, och att Hamilton hade förklarat sig därtill beredvillig, ehuru hans hälsa var sådan, att han behöfde lugn, och ehuru han i ekonomiskt afseende skulle göra en stor förlust genom utbytet af landshöfdingelönen i Linköping emot en konsultativ statsrådslön. Han hade likväl därvid gjort det ovillkorliga förbehåll, att han icke ginge in i konseljen, så länge Günther sutte där, — icke därför, att Günthers politiska linie vore alldeles oförenlig med Hamiltons, men därför, att han icke hade nog högaktning för Günthers personlighet. Han fann Günther taga ämbetet alltför lättsinnigt, då däremot Hamilton fordrade, att man

på en sådan plats skulle anse äfven det minsta steg viktigt. Men som kronprinsen vore oansvarig för Günthers tillsättande och täta ombyten icke vore nyttiga, hade Hamilton gifvit kronprinsen det rådet att behålla honom, helst någon nödvändighet icke vore, att Hamilton ginge in. Kronprinsen hade emellertid förklarat sin önskan att icke alltför länge sakna Hamilton och därför sagt sig icke vilja behålla Günther mera än högst ett år. För att få en efterträdare åt honom hade Hamilton tillstyrkt, att kronprinsen skulle vända sig till mig. Han kände väl min obenägenhet för platsen men tilltrodde mig ock så mycken pliktkänsla, att jag icke skulle säga nej, om jag verkligen behöfdes, helst jag blifvit alltför ung framdragen för att billigtvis kunna göra anspråk på att där jag var få förblifva i ro till döddagar. Ingen vore på förhand vuxen justitiestatsministersämbetet; först under och genom dess utöfning kunde man därtill utbilda sig, och till en sådan bildningsförmåga trodde han mig förmögen.

Själf förklarade sig Hamilton icke vara partiman, om han än ansågs så, och tyckte sig kunna sitta tillsammans med hvem som helst för hans politiska tro, emedan af de frågor, som i Sverige egentligen bestämma de politiska färgerna, kanske icke en förekommer på tio år. Liten nyansering inom konseljen ansåg han tvärt om nyttig och trodde, att om man blott kunde få den sammansatt af personer, som i anseende till lynnen icke voro alltför stridiga, som hade aktning för hvarandra och önskan att bilda en fast sammanhållning, så skulle konseljens ställning icke blifva så farlig, vare sig i förhållande till folket eller till regenten. Kronprinsen vore måhända till sina sympatier något starkt lutande åt forntida former för monarkien men icke otillgänglig för skäl och behöfde därför i vissa fall kompakt motstånd af en enig konselj. Detta insåg han äfven själf, och ett bevis därpå var, att en af de första, som han velat kalla in i sin konselj, var öfverste Thulstrup, som alltid ifrån kronprinsens barndom oförställdt förehållit honom allt hvad hos honom funnits klandervärdt. Långt

ifrån att Hamilton ansåg den blifvande konseljen böra bildas så. att ledamöternas blotta namn innefattade ett program, ansåg han tvärt om, att hvarje »coup d'éclat» borde undvikas och att systemet borde vara att i hvarje fall efter mogen öfverläggning göra det, som fanns bäst, därvid icke afseende stundens förlägenhet utan samhällets stora syftemål. Genom det inbördes stöd, man fann hos hvarandra, skulle, hoppades han, man äfven småningom känna sig starkare emot utvärtes påtryckningar, än man nu såsom enskild kunde göra det.

Vi samtalade i ämnet åtskilliga gånger, och hans framställda åsikter, hvilkas hufvudinnehåll jag tecknade mig till minnes, slogo lifligt an på mig. Så vidt jag kunde läsa i hans själ, var han ledd af en upphöjdhet i tänkesätt och en oegennytta, hvilkas like jag sällan sett. På samma gång fann jag hos honom en energi, som nästan höjde honom öfver mänsklig svaghet. En morgon, då jag kom till honom, hade han vakat hela natten hos en i kolera döende moster och ej varit afklädd; en halftimme senare skulle han upp i plenum, men mellantiden använde han att tala med mig; och då jag kom en annan dag, hade han, såsom jag sedermera erfor, nyss förut erhållit underrättelsen om en väns obestånd, hvarigenom han sades hafva förlorat hela sin förmögenhet, men talade dock med oförminskadt intresse om fäderneslandets angelägenheter. Han led af svagt bröst, och då konung Oskar före riksdagens början hade anmodat honom att blifva landtmarskalk, sade han sig hafva begärt, att innan han svarade få rådfråga en berömd läkare i Berlin. Denne hade förklarat, att den ena lungan var förtärd och den andra så angripen, att om han åtog sig en plats, där han måste anstränga sin röst, så skulle det snart vara förbi med honom, och med detta besked reste han hem och mottog landtmarskalksstafven. Läkarens spådom hade dock icke besannats.

Något bestämdt svar påkallades nu icke af mig, och jag gaf det ej heller. Jag sade. att jag skulle anse mottagandet af det ifrågavarande ämbetet såsom en stor en-

skild uppoffring och att jag med kännedom om min egen förmåga hade svårt att tro det kunna vara min plikt att söka flyga högre, än vingarna buro. Skulle någonting kunna förmå mig därtill, så vore det vissheten att få kolleger, som hade de egenskaper, jag saknade; men dessa borde själfva vara intresserade att upptäcka någon lämpligare, och jag skulle blifva dem evigt tacksam, om de gjorde så.

Kronprinsen företog senare på hösten en resa till Norge, och som jag före hans återkomst borde vara tillbaka i Jönköping, gick jag en dag upp för att taga afsked. »Nå, hvad säger du?» — »Att den största nåd, ers höghet kan visa mig, är att se sig om på annat håll.» I öfrigt slog jag bort ämnet med skämt och sade, att det var i alla händelser långt till dess en sådan sak kunde komma i fråga; och dessförinnan kunde jag hinna göra så många dumheter, att han icke mera ville ha mig. Ja ja, det är god tid ännu», blef det slutliga beskedet, »och kommer någonting i fråga, skall du få veta af det långt, långt förut.»

Emellertid hade baron Manderström kommit hem från Paris och tillsammans med Hamilton haft ett samtal med kronprinsen, dagen före hans afresa till Norge. Kronprinsen hade då velat, att Manderström skulle gå in i konseljen följande vår men Günther sitta kvar till hösten, och Hamilton, som icke ville sitta en dag tillsammans med Günther, först då inträda. Men äfven Manderström gjorde till ett villkor för sitt inträde, att Günther skulle dessförinnan vara, om icke borta, åtminstone underrättad, att han önskades bort. Han hade därför icke uppgifvit något annat skäl, än att han tyckte som prästdottern om en tillbjuden make, att »när ingen annan vill hafva honom, vet jag icke, hvarför jag skall behöfva ta'n». Detta meddelade mig Hamilton med tillägg, att vid sådant förhållande kunde ministärförändringen möjligen komma att äga rum, förrän vi förut antagit.

Min hustru, som då jag från Truedstorp for upp till riksdagen hade därifrån med barnen flyttat till sina föräldrar

på Hanaskog, begaf sig i början af oktober, efter att hafva bevistat sin systers bröllop, till Jönköping. I Kristianstad hade koleran under tiden rasat med yttersta häftighet, hvaremot den i Stockholm visade sig tämligen lindrig. Kort efter familjens ankomst till Jönköping utbröt koleran äfven där, och jag begaf mig därför i största skyndsamhet dit, dagen efter det statsrevisionen afslutat sina arbeten.

Ehuru obunden af hvarje slags löfte kom jag hem med en stor tyngd på mitt hjärta, vid tanken på hvad som sannolikt skulle komma att af mig fordras. Min äregirighet räckte icke till att öfvervinna min fruktan för att icke gå i land med hvad man ville pålägga mig. De yttre konturerna af justitiestatsministersämbetet ingåfvo mig väl icke synnerligt bekymmer, ty hela min föregående tjänstgöring var i själfva verket ägnad att utgöra en gradpassering till detta ämbete. Jag hade varit ordinarie tjänsteman i justitiestatsministerns egen expedition. Jag hade varit tillförordnad domare på landet, adjungerad ledamot i Svea hofrätt, assessor i den Skånska och president i Göta; dessutom t. f. revisionssekreterare, ledamot och generaldirektör i fångvårdsstyrelsen, och slutligen, såsom riksdagsman, ledamot af lag- och konstitutionsutskotten. Men icke i något af dessa ärenden, som alla hörde till facket, hade jag hunnit inhämta någon djupare erfarenhet, och statsmannainsikter saknade jag alldeles. Väl hade kronprinsen tröstat mig med, att jag icke skulle blifva n:r 1, och väl satte jag det största värde på att ledningen af det hela skulle komma att hvila i Hamiltons och Manderströms erfarna och skickliga händer. Men jag tyckte, att jag åtminstone bort hafva klart för mig själf den riktning, i hvilken jag ville, att styrelsen skulle föras, och det hade jag icke men väl en obestämd farhåga, att jag oaktadt min beundran för Henning Hamilton icke skulle komma att alltid vilja åt samma håll som han. Härtill hade jag, utom den allmänna uppfattningen om hans junkerliga ståndpunkt, den jag icke trodde på, egentligen icke någon annan grund än hans så bestämda

villkor att icke sitta tillsammans med Günther, hvilket jag misstänkte till någon del kunde vara beroende af dennes liberalare åsikter. Att jag skulle komma att spela den främsta rollen, därför att jag intog den främsta platsen vid rådsbordet, föll mig för öfrigt icke in.

En svårighet för kronprinsen var, att ingendera af de båda statsministrarne, som han ville ersätta med mig och Manderström, hade själfva någon lust att afgå, och kronprinsen hade icke något annat skäl att för dem uppgifva, än att han hellre ville hafva andra. Detta hade han svårt att säga dem rent ut, och ingendera låtsade sig förstå halfkväden visa. Det gick dock lättare att säga excellensen Lagerheim, att kronprinsen ansåg sig behöfva Manderström, som var erkänd såsom ett skickligt faktotum på alla områden, än att säga Günther, att han ändtligen ville hafva en så litet erfaren statsman som jag. Genom Gripenstedt och Almqvist blef dock Günther underrättad om att regenten önskade hans afgång, och han fick en naturlig förevändning att själf begära den, i utgången af en votering i förstärkt statsutskott, hvarigenom den för justitiestatsministern äskade löneförhöjning nedsattes, så att hans aflöning icke blef högre än de andra departementschefernas. Detta skedde därigenom, att adelns och prästeståndets ledamöter i utskottet icke voro Günther personligen bevågna och röstade emot sitt stånds beslut. Åtminstone uppgafs för mig senare detta hafva varit skälet.

Så snart Günther muntligen anhållit om sitt afsked, skref kronprinsen den 5 december till mig, att jag *måste* blifva hans efterträdare. Han tillade: »Du kommer att inträda i en helgjuten konselj, som delar dina tankar, hvilka äro mina! Det stöd, min plats och min vänskap kan lämna, ber jag dig taga för gifvet. Ingen vän har jag öfvergifvit, lita därpå. Du kan få en stor verkningskrets, som ej blir afbruten af tidningars och politiska opinioners nycker. Du är fri och utom partierna, detta är dig en fördel.»

Härpå svarade jag, att mina enskilda önskningar icke skulle blifva något hinder för mitt ställande till regentens

disposition, att jag i H. K. Höghets kärlek till fosterlandet ägde den säkraste borgen för den politik, som komme att följas, och att från det ögonblick jag märkte mig icke vara i besittning af det förtroende, som en rådgifvare borde åtnjuta, skulle jag icke blifva den minst angelägne att få draga mig tillbaka. Möjligheten för mig att blifva till någon nytta berodde likväl väsentligen däraf, att icke många lika oerfarna statsmän som jag på samma gång inträdde i konseljen, och då jag var okunnig om så väl det definitiva beslutet om dess fullständiga sammansättning som huruvida alla de förutvarande ledamöterna, som voro ämnade att bibehållas, ville kvarstanna med de nya ifrågasatta kollegerna, fann jag mig böra uppskjuta att afgifva ett obetingadt ja, till dess jag härom genom grefve Hamilton vunnit kännedom.

Jag satte mig härefter i brefväxling med Hamilton och Ludvig Almqvist, som var chef för civildepartementet, och fick af dem besked på de utsedda nya kandidaterna, som utom Manderström och mig till en början skulle utgöras ensamt af öfverste Magnus Björnstjerna i stället för grefve Karl Göran Mörner, som anmält sin önskan att få utbyta statsrådstaburetten emot presidentstolen i kammarrätten. Krigsministern grefve Nils Gyldenstolpe uppgafs af Hamilton önska en ministerplats i Paris eller London, och då han erhöll den, borde han efterträdas af Björnstjerna, som då skulle lämna rum för Hamilton. Man hade tänkt på Thulstrup till krigsminister men fått den betänkligheten, att han kunde anses icke vara en infödd svensk man. Likaledes försäkrade mig både kronprinsen, i ett nytt bref, och Hamilton samt Almqvist, att alla, både de gamla och nya, önskade mitt inträde, hvartill jag då också förklarade mig beredd. Almqvist emotsåg särskildt med längtan ministärförändringen, emedan det närvarande tillståndet var hvarken angenämt eller nyttigt, då vederbörande, som kände den förestående förändringen, icke hade något intresse för åstadkommande af den sammanhållning och enhet, hvilka voro så nödvändiga, då det gällde att gifva riktning åt den nya

regentens beslut och komma honom att taga för sed att hämta intryck och beslut från ledamöterna af statsrådet, där han nu knappast hade någon, om icke Gripenstedt, till hvilken han vände sig med förtroende.

Almqvist meddelade mig också, att Günther, som fått att välja mellan presidentämbetet i kammarkollegium eller en plats i Högsta domstolen, hade valt det senare mot löfte af kronprinsen att årligen bekomma skillnaden 1,000 r:dr mellan justitieråds- och de nu höjda presidentlönerna och att Gripenstedt sagt, att denna utgift måste tagas af andra hufvudtitelns anslag till af Kongl. Maj:t kända behof.

Med anledning häraf skref jag genast till kronprinsen och fäste hans uppmärksamhet på, att enligt rikets ständers uttryckliga föreskrift finge besparingar på hufvudtitlarna icke användas till förbättrande af sådana löner, som voro bestämda i statsregleringen, och vid sådant förhållande syntes mig andra medel ännu mindre därtill få användas. Det anslag, som var ställdt till af Kongl. Maj:t kända behof, afsåge sådana utgifter, som icke utan olägenhet för det allmänna kunde offentligen uppgifvas, men meningen kunde icke därmed vara att bemantla sådana utgifter, hvilkas hemlighållande icke vore nödigt af någon annan anledning, än att de stridde mot fastställda förbehåll, och då jag icke visste någon åtgärd så ovärdig konungens rådgifvare som att tillstyrka något med ringaste anstrykning af mindre rent spel i fråga om penningeaffärer, bönföll jag, att Günther finge välja mellan den ena eller andra platsen men icke för någondera få sig utfäst extra löneförbättring af statsmedel.

Härpå svarade kronprinsen, att han fann mig hafva rätt uti hvad jag skrifvit och att han af enskilda medel skulle betala löneskillnaden åt Günther; men däremot hade han bestämdt lofvat honom af statsmedel 3,000 r:dr r:gs såsom ersättning för hans förluster till följd af en nu för honom öfverflödig bosättning i den stora ämbetsvåningen. Detta fann jag icke obilligt, då Günther dessutom af en genomgående reparation varit förhindrad att flytta in i bostaden.

Hälften af beloppet anordnades också, innan jag tillträdde ämbetet, och den andra hälften året därpå på min föredragning, därvid medlen väl togos af anslaget till kända behof men utan att förhemliga ändamålet, som jag tvärt om uppgaf till protokollet.

I själfva bildandet af konseljen tog jag före mitt inträde föga del. Jag hvarken begärde någon gammal statsrådsledamots afgång eller föreslog någon ny kandidat, om icke dit skall hänföras, att då Almqvist. med uppgift, att det var kronprinsens mening, att äfven Gustaf Ugglas skulle afgå, fäste min uppmärksamhet på nödvändigheten att bland de konsultativa statsråden hafva en jurist, jag härom skref ett instämmande till Hamilton samt äfven sedermera, då Almqvist sade det vara öfverenskommet, att Hamilton skulle omedelbart gå in i konseljen såsom efterträdare åt Ugglas, hvilken skulle byta sig till Hamiltons landshöfdingeplats i Linköping, jag i bref till Hamilton förklarade mig gärna vilja förena mina bemödanden med Almqvists att öfvertala Lagerstråle att såsom konsultativ efterträda Björnstjerna, då han ginge in såsom krigsminister, hvilket Hamilton sagt sig önska.

Efter min uppfattning var Hamilton den, som i själfva verket bildade ministären, men jag bör icke dölja, att han själf icke velat vidkännas riktigheten af denna uppfattning. Då nämligen ryttmästare P. von Möller år 1874 samlade biografiska notiser om 1867 års första kammare, hvilka han sedermera utgaf, hade jag i en till honom sänd uppsats talat om mitt inträde i den konselj, »hvars bildande kronprinsen-regenten, mot slutet af året förut, uppdragit åt grefve Henning Hamilton». Denna uppgift hade Möller användt i sin biografi öfver Hamilton, men då han delgaf Hamilton manuskriptet härtill, hade denne i bref bedt Möller jämka ordalagen, så att »De Geer icke sattes tillbaka eller i andra rummet efter honom» och tillade: »Förhållandet var, att kronprinsen, då regent, *rådförde* sig med mig, innan han tillkallade baron De Geer, hvilken sedermera äfven i sin ordning talade med mig om de

personer, hvilkas kvarstannande eller afgång måste utgöra ett villkor för mitt blifvande inträde. Baron Ugglas, med hvilken jag bytte ämbete, trodde då och tror kanske ännu, att det var jag, som yrkat hans afgång, men detta är icke förhållandet. Det var ett af de *äldre* statsråden, som föranledde hans afskedande. Det enda jag i afseende på den De Geerska ministären kan erkänna såsom mitt tillgörande var, att grefve Gyldenstolpe, sedan jag någon tid varit statsråd, lämnade sin plats åt J. M. Björnstjerna.»

Möller meddelade mig detta utdrag ur Hamiltons bref och hemställde, huru motsägelsen skulle lösas, och jag bad honom då endast utstryka orden om att konseljens bildande varit uppdraget åt Hamilton, utan att därom sätta något i stället. Jag skulle icke hafva någonting emot att anses såsom skaparen af denna ministär, som gjort en kraftig insats i Sveriges konstitutionella utveckling.

Hvad som gjorde det för mig personligen ännu mera påkostande att nu taga emot en plats i konseljen var, att om icke detta hade kommit emellan, så kunde jag vid denna tid möjligen redan stått vid det mål, som länge hägrat för mina önskningar. Presidenten Berg von Linde afled nämligen vid jultiden, och det hade fallit sig tämligen naturligt, att jag då sökt transport till Skånska hofrätten. Nu brände jag mina skepp och gjorde icke något förbehåll om rätt att återfå presidentämbetet i Göta hofrätt, när jag upphörde att vara justitiestatsminister. Dels tyckte jag mig hafva varit för ung, då jag fick detta ämbete, och förvaltat det alltför kort tid för att framställa anspråk på att det för min räkning skulle stå ledigt, och dels kände icke jag och icke heller min hustru någon stark dragningskraft att komma tillbaka.

Kronprinsen hade önskat, att ministärförändringen skulle skett i januari, men dels till följd af riksdagens förlängning och dels af andra omständigheter lät detta sig icke göra förrän fram på våren, och sedan Manderström några dagar förut blifvit nämnd till statsminister för utrikesärendena,

erhöll jag den 7 april 1858, genom telegram från chefen för civildepartementet, underrättelse, att jag blifvit utnämnd till justitiestatsminister.

JUSTITIESTATSMINISTER.

—

1858.

Själfva utnämningen verkade på mig som en elektrisk stöt. Sedan tärningen var kastad, såg jag svårigheterna mindre förskräckande, och min äregirighets, eller kanske rättare fåfängas, vingar växte.

Jag hade fått befallning att genast inställa mig i Stockholm och fick blott dröja en dag för att taga afsked af hofrätten och Jönköping. Detta afsked var både hjärtligt och högtidligt med tal och verser samt en af hofrätten gifven middag.

Några dagar innan min hustru bröt upp hela vårt hus och flyttade till Skåne, begaf jag mig på väg till min nya bestämmelse, och efter ett besök hos Hamilton i Linköping, inträffade jag i Stockholm såsom ledamot af ett statsråd, som då hade följande utseende:

Justitiestatsminister: De Geer.
Statsminister för utrikes ärendena: Manderström.

Chef för	landtförsvarsdepartementet:		Gyldenstolpe.
»	sjöförsvars	»	Ehnemark.
»	civil	»	Almqvist.
»	finans	»	Gripenstedt.
»	ecklesiastik	»	Anjou.

Konsultativa: Mörner, Wallensteen och Ugglas.

Manderströms stora anseende gjorde, att få stötte sig på hans inträde i stället för Lagerheim, men för alla dem,

som icke voro personligen afvoga mot Günther, föreföll min utnämning obefogad och tillskrefs kronprinsens subjektiva tycke. Inom pressen framhölls ock, att det hade anstått sonen bättre att bibehålla sin faders rådgifvare och söka så mycket som möjligt träda i hans fotspår.

Personligen blef jag öfverallt väl emottagen, ehuru samvaron med de statsrådsledamöter, som redan stodo vid dörren för att utgå, kändes något tung å ömse sidor. Då jag gjorde min uppvaktning hos konung Oskar, fann jag honom helt förändrad sedan mitt sista företräde. Drottning Josefina var närvarande och förde så uteslutande samtalet, att jag trodde kungens själ vara alldeles frånvarande eller utslocknad, ända till dess att, då drottningen sagt, att kungen på sista tiden blifvit bättre men att det behöfdes tålamod, kungen inföll: »Ja, tålamod behöfver jag.»

Den 20 april tillträdde jag ämbetet, och den 27 i samma månad ingick Hamilton såsom konsultativ i statsrådet, hvilket samtidigt kompletterades med Lagerstråle såsom konsultativ, efter det Mörner och Ugglas förflyttats till andra platser. Gyldenstolpe afgick först i påföljande september månad och efterträddes af Björnstjerna.

Justitiestatsministerslönen var nu bestämd till 15,000 r:dr r:gs jämte en bostadsvåning vid Öfre Bangränden. Denna hade jag icke rätt att tillträda före den 1 oktober men fick hyra den af Günther från den 1 juli, till hvilken tid reparationen likväl icke blef färdig. Våningen bestod af icke mindre än 20 rum men var mycket obekvämt inredd. Köket låg en trappa högre upp än salen, och för att komma från salen till tamburen måste betjäningen gå genom två salonger och två kabinett. Salen lämpade sig väl för stora fester. Den var byggd i form af en korskyrka, med ett litet kabinett i hvarje hörn, och gick upp genom två våningar.

Till en början och medan jag var ensam bodde jag i några möblerade rum i Brunkebergs hotell, och sedan familjen kommit upp, fingo vi begagna Fabian Wredes boställshus på Marieberg, under det de voro på en utrikes

resa. Till bosättning fick jag låna 5,000 r:dr b:ko af excellensen De Geer mot vanlig ränta; och vi ordnade därpå vårt hus på den sparsammaste fot, som möjligen kunde förenas med den tidens fordringar på ett excellenshus. Men det oaktadt visade sig snart, att inkomsterna icke härtill voro tillräckliga; och om jag icke fått utomordentliga tillskott genom kungliga bouppteckningar, hade vi måst ändå förr, än det sedermera dock blef nödigt, göra ytterligare ganska plebejiska inskränkningar.

Vid min utnämning hade jag mer än tre månader kvar till dess jag fyllde 40 år och var icke nog gammal för att icke känna en smula stolthet öfver att vara »en af rikets herrar» och se vakten gå i gevär, då jag åkte öfver Gustaf Adolfs torg med min grant utstyrda jägare på kuskbocken. I slutet af april fick jag kommendörsvärdigheten af nordstjärneorden, hvilken i november samma år utbyttes emot storkorset.

Omedelbart efter ministärförändringen begaf sig regenten till Norge, och jag blef ledamot i den under hans frånvaro tillförordnade regering, i hvilken hertigen af Östergötland första gången fungerade såsom ordförande.

Utom befordringsfrågor, i hvilka jag alltid sökt att iakttaga den strängaste rättvisa och opartiskhet, därför jag, som jag tror, tillvunnit mig ämbetsmannaståndets erkännande, hade jag nu att företaga frågor om sanktion på de författningar, den senaste riksdagen för sin del beslutat, och den första förordning jag kontrasignerade var den om ogift kvinnas myndighet.

I Kongl. Maj:ts proposition härom till riksdagen hade varit föreslaget, att ogift kvinna skulle vara myndig vid 25 års ålder. Riksdagen gjorde häruti den ändring, att myndigheten skulle inträda för dem, som därom hos vederbörlig domstol anmälde sin önskan. Detta ändrades redan 1863, jämväl med min kontrasignation, därhän, att hon skulle blifva myndig, om hon icke hos domstol afsade sig denna rättighet. 1872 gjordes myndig kvinna till sin egen giftoman — adliga mör dock icke förrän 1882 —, och 1884

gjordes hon myndig vid 21 års ålder men med rätt att afsäga sig myndigheten.

Många, som förutsågo, att den förstnämnda lagen skulle blifva föga anlitad, då kvinnan själf skulle vid domstol begära dess tillämpning, ansågo det icke löna mödan att sanktionera densamma, men jag, som var lifligt intresserad för saken, enär efter min erfarenhet kvinnorna i allmänhet, och allramest i de lägre klasserna, äro vida mera hushållsaktiga och måna om sina penningar än männen, var angelägen att taga fasta på det lilla, som stod att få i den rätta riktningen, öfvertygad, som jag kände mig, att det icke skulle komma att dröja länge, förrän ett ytterligare steg kunde tagas; och i detta fall visade sig min förmodan riktig.

Prinsessan Eugenie var en af de första, om icke den första, som på grund af denna lag gjorde sig myndig.

Gången af denna lagstiftningsfråga ger mig anledning att nedskrifva ett stycke af min politiska trosbekännelse.

Jag är optimist icke blott i fråga om världsstyrelsen i dess helhet utan ock i fråga om samhällsutvecklingen, och jag ställer det slutliga målet för mitt samhällsideal ganska radikalt i afseende å frihet, broderlighet och jämlikhet. Men lika öfvertygad som jag är, att utvecklingen går mot detta mål, oemotståndligt och oberoende af de små mänskliga krafter, som arbeta för eller emot, lika öfvertygad är jag, att denna utveckling, i stort sedt, måste gå ytterst långsamt och ojämnt, — långsamt därför, att mänskligheten är på långt när icke mogen för samhällsidealet, och ojämnt till följd af den relativa styrkan eller svagheten af de mänskliga krafter, som spjärna emot eller verka framåt. Det är sant sagdt, att revolutioner uppkomma därigenom, att lagarna stå stilla men människorna förändras. Men revolutioner uppkomma också därigenom, att lagarna förändras fortare eller i annan riktning än människorna. Republikerna och kejsardömena i Frankrike lämna exempel på båda fallen. Den sanna statskonsten består i att förekomma revolutioner eller, i smått, att aldrig drifva fram någonting fortare, än att det allmänna tänkesättet icke må verka

reaktionärt, men också att, med målet ständigt i sikte, aldrig stå stilla, då man utan denna fara kan gå framåt; dock hellre stå stilla än äfventyra att få gå tillbaka. Min sträfvan har därför oftast varit att föra fram liberala idéer men endast så långt, som att de konservativas bistånd åtminstone till väsentlig del kunde vinnas; och min ställning har därför lika ofta varit att utöfva ett framdrifvande tryck på de konservativa som ett återhållande på de liberala.

Några reflexioner i denna riktning, som jag nedlagt i min minnesteckning öfver Hans Järta, må här finna en plats:

»Äfven vid de största reformer, som verkligen blifvit genomförda, har man ofta det motstånd, hvarmed de bekämpades, att tacka för deras välgörande verkningar. Endast därigenom renades de från slaggen; endast därigenom hindrades de att blifva satta i verket för tidigt eller att sträckas ut för långt, hvaraf alltid uppstår reaktion. Den återhållande kraften i samhället är icke mindre nödvändig än den framdrifvande, och ej sällan ställa sig de ädlaste och djupaste naturerna på den återhållande sidan. Sträfvandet efter frihet och jämlikhet, som vanligen är yttersta roten till begäret efter politiska reformer, ligger inneboende i mänskligheten såsom en instinkt. För att framställa anspråk därpå fordras hvarken snille, insikter, själfförsakelse eller någon af de egenskaper, som dana en stor man. Men den som står på höjden af sin tids vetande, den som förmår att skatta civilisationens redan vunna fördelar och som vet, huru dyrt de äro köpta, huru ofta de gått förlorade och huru långsamt de återvunnits, han tvekar att äfventyra det goda man redan har, han inser svårigheterna att förena det gamla med det nya, hvartill man sträfvar.»

Jag var en af dem, som blifvit kallade till vittnen vid hertiginnans af Östergötland väntade första förlossning och fick natten till den 16 juni, ett par dagar efter kronprinsen-regentens återkomst från Norge, bud att genast komma ut till Drottningholm, där hertigens då bodde tillika med ko-

nung Oskar och drottning Josefina. Jag kom i god tid och fick nu för första gången fullgöra det pinsamma åliggandet att deltaga i ett stort galaklädt sällskap, under det man från rummet bredvid genom den öppna dörren hörde en moders jämmerrop. Allt gick dock lyckligt, och den blifvande konungen inbars och visades för sällskapet. Omedelbart därefter visade mig änkedrottning Desirée en utmärkelse, i det hon gick till mig tvärt öfver golfvet och sade: »Vous êtes le premier, qui me félicite», något hvarpå jag aldrig hade tänkt.

Efter en liten stund inbars också konung Oskar i rummet på en bår. Han sades icke på ett par veckor hafva talat ett ord, men nu sade han, så snart han kom in: »Det är ju roligt, att det är öfver.» Detta bevisade, att han ägde mera medvetande än man trott. Han återföll dock genast i sitt letargiska tillstånd, och jag vet icke, om han någonsin mera återvann eller begagnade sin talförmåga.

Inom konseljen rådde hela denna tid den bästa sämja. Wallensteen, Gripenstedt, Almqvist och Lagerstråle voro män af den nya tiden, och i det hela äfven Manderström. Hamilton, Anjou och Björnstjerna voro visserligen mera konservativt anlagda, men Hamilton var särdeles tillmötesgående och utjämnade alla svårigheter hos regenten, hvars obegränsade förtroende han ägde.

Ministären kallades vid denna tid med rätta den Hamilton-Manderströmska. Jag hade både för liten erfarenhet och för mycket att i början sköta med mitt eget departement för att taga någon verksammare del i den högre politikens ledning, däruti Hamilton var en erkänd mästare. Han var af de liberala misstrodd för dolda afsikter, efter hvad jag tror orättvist, hvaremot han föreföll mig vara från föregående tid nog mycket personligen bunden vid ledarne på riddarhuset och af prästeståndet. Manderström åter hade redan såsom kabinettssekreterare ådalagt sin förmåga och grundlagt sitt rykte att veta råd för allting och tjäna såsom praktisk hjälpreda för både konung och ministrar samt alla andra, som icke kunde reda sig själfva.

Under detta års höst hade jag den tillfredsställelsen att få kontrasignera författningar i två humanitetsfrågor, som blifvit till Kongl. Maj:t af rikets ständer öfverlämnade. Den ena angick upphäfvande af husagan, hvilket blifvit af adeln afslaget men gått igenom med tre stånds beslut. Uppmaningar saknades icke i den konservativa pressen till vägran af sanktion, men en större betänklighet uppkom genom själfva författningsförslagets felaktiga redaktion, i det ändringen af legostadgan icke stod väl tillsammans med ändringen af allmänna lagen. Inom Högsta domstolen yttrades den mening, att då så väl det ena som det andra måste oförändradt antagas eller afslås, så kunde bifall icke tillstyrkas, men jag vågade likväl taga på mitt ansvar att rätta redaktionsfelet och i öfrigt antaga förslaget.

Det andra lagförslaget angick upphäfvande af det s. k. konventikelplakatet och tillåtelse för svenska kyrkans bekännare att hålla enskilda sammankomster för andaktsöfning. Detta var hela resultatet af den proposition om religionsfrihet, som konung Oskar I låtit framlägga men som af riksdagen afslogs.

Riksdagens afslag fick kort därefter en förhatlig belysning därigenom, att sex kvinnor i Stockholm dömdes af Svea hofrätt enligt lag till landsförvisning för det de affallit från evangeliska läran och blifvit katoliker. Den skandal, som häraf väcktes ej blott inom landet utan öfver hela Europa, bidrog säkerligen att bryta motståndet mot en utsträckt religionsfrihet och stadgade åtminstone hos mig föresatsen att till nästa riksdag göra ett nytt försök.

Ett ämne, som under detta års sommar bedrefs med den häftigaste agitation i pressen, var frågan om nya valordningar för städerna. Vid den föregående riksdagen hade nämligen beslutits en grundlagsändring, hvarigenom rättigheten att deltaga i borgerskapets riksdagsmannaval utsträcktes till husägare i städerna och åtskilliga andra kategorier, som icke tillhörde det burskapsägande borgerskapet. Häraf påkallades upprättande af nya ordningar för dessa riksdagsmannaval, hvilka skulle få föreslås af kommunerna

själfva men fastställas af konungen. De flesta städer beslöto sig för att rösträtten skulle beräknas efter skatt, eller efter en graderad röstskala, men några antogo omröstning per capita; och i Stockholm hade denna åsikt en stor numerisk öfvervikt. På min föredragning vägrade regeringen att fastställa de förslag, som voro grundade på lika rösträtt, och fordrade åtminstone en tregradig skala, grundad på skattebeloppen. Mina skäl voro, bland annat, att af riksdagens förhandlingar icke framgick, att man önskat frångå skattegrunden, om sådant än icke uttryckligen stridde mot ordalagen i beslutet, att samma grund gällde för bruksägares val till borgarståndet och för hela bondeståndet, liksom för kommunerna i deras kommunala angelägenheter, och att det i alla fall vore ett stort steg emot den lika rösträtten, om det tillätes, att den förut obegränsade skattegrunden inskränktes ända till en tregradig skala.

Jag leddes härvid af min vanliga farhåga att gå för fort men tillika af önskan att likväl gå framåt. I den liberala pressen stämplades jag emellertid härför såsom stockkonservativ och en Hamiltons sannskyldige själafrände.

Kronprinsen företog under senare delen af sommaren en resa till Norrland, som gjorde honom synnerligt nöje och sedan gaf honom medvetandet om en större sakkunskap i alla norrländska frågor, än som förefanns hos hans konselj. Han hade fått en älsklingsidé att bilda en militärgräns emot Ryssland ifrån Haparanda till norska gränsen, i hufvudsaklig likhet med den gamla österrikiska militärgränsen emot Turkiet. Jord skulle utdelas hela gränsen utåt åt nybyggare emot skyldighet att uppställa soldat; och en tämligen detaljerad plan härtill uppgjordes af en bland kronprinsens adjutanter. Denna plan öfverlämnade han till mig med befallning att däröfver inhämta statsrådets yttrande. Vi ansågo alla förslaget opraktiskt om icke rent af outförbart, men då det för tillfället var omöjligt att få kronprinsen att därifrån afstå, begärde jag, att handlingarna i det viktiga ärendet skulle få cirkulera bland statsrådets ledamöter för moget begrundande, och under den rundliga

tid, som härtill åtgick, svalnade intresset och hela saken glömdes.

I några benådningsfrågor hade jag ock besvär att komma till rätta med kronprinsen. Han var till sin natur långt ifrån grym eller blodtörstig, men han hade under början af sin regeringstid en stark tro på nyttan och nödvändigheten af dödsstraff och prygel. Under senaste tiden af Oskar I:s regering hade intet dödsstraff blifvit verkställdt, och alla lifssaker, däri inga nådeskäl kunnat uppletas, hade blifvit uppskjutna. Dessa blefvo nu företagna och fastställda, sedan kronprinsen tillträdt regeringen, och följden blef en talrikare mängd afrättningar än som på länge inom så kort tid ägt rum, så att under år 1858 icke mindre än 14 af honom underskrifna dödsdomar blefvo verkställda. Denna samling af grofva brottmål var undanstökad före min tid, och allmänna tänkesättet gillade nog då, att icke dödsstraffet kom alldeles ur bruk, men svårligen kunde någon önska, att dödsstraffet skulle tillämpas å alla de fall, för hvilka det i då gällande drakoniska lag var stadgadt. Men äfven om Högsta domstolen enhälligt tillstyrkt förskoning till lifvet, var det stundom förenadt med svårighet att få kronprinsen att gå in därpå.

I motsatt riktning kom jag sedermera att uppträda såsom rådgifvare åt konung Oskar II, som var en principiell motståndare till dödsstraffet och till en början icke ville underskrifva någon dödsdom, om blott en enda konstitutionell rådgifvare, vare sig inom Högsta domstolen eller statsrådet, hade tillstyrkt förskoning till lifvet. Detta lät sig emellertid icke konsekvent vidhållas, då justitierådet Olivecrona alltid afstyrkte dödsstraffet utan afseende på omständigheterna vid brottet, och utgången icke kunde göras beroende endast däraf, om han öfvervarit målet eller icke, helst han icke kunde öfvervara några norska mål. Men så snart nåden fick bero af befintligheten af förmildrande omständigheter, var jag villig att låta sådana i vidsträckt mån gälla, och ytterst få dödsstraff hafva efter

nya strafflagens införande blifvit verkställda under den tid, jag förestått justitiedepartementet.

I början af oktober 1858 föddes Gerard, den andre af mina ännu lefvande söner. Kort därefter sammanstötte för oss flera sorger och bekymmer. Min bror Gustaf blef angripen af en svår sjukdom, från hvilken han aldrig fullt tillfrisknade och som snart lade honom i grafven, en hotande eldsvåda utbröt i vårt kök, medan min hustru ännu låg sjuk efter barnsängen, men blef lyckligtvis släckt, innan den spridt sig längre; en schweizisk guvernant för vår dotter fick ett tämligen häftigt anfall af kolera; och Carolines morbror, Fredrik Wrangel, som nyss förut varit hos oss på barndop, afled helt hastigt af samma sjukdom. Hans begrafning var en af de dystraste jag öfvervarit, oberäknadt sorgen öfver en allmänt, och särskildt af kronprinsen, afhållen man, som i sina bästa år ryckts bort från en familj, som så väl behöfde honom. Gästerna hade knappt samlats, förrän bud kom, att en tjänarinna i huset häftigt insjuknat i den förfärliga sjukdomen; och i fullt yrväder begaf sig tåget till nya kyrkogården, genom hvilken man fick vada i djupa snödrifvor till det Wetterstedtska grafkoret, där jordfästningen skedde, under stormens tjut utanför, mellan uppstaplade likkistor, som knappt lämnade rum för de sörjande att tränga sig in.

ÅR 1859.

I slutet af januari 1859 utnämndes statsrådet Anjou till biskop i Visby och Henning Hamilton öfvertog ecklesiastikdepartementet, enligt eget erbjudande men till mångas öfverraskning. Efter något sökande kallades matematices professorn vid Upsala universitet, C. J. Malmsten, till hans efterträdare såsom konsultativt statsråd.

Under denna vinter öppnade min hustru första gången vårt hus för stora världen med en bal för 300 personer, på hvilken vi hade den nåden att se icke mindre än sju kungliga personer, nämligen änkedrottning Desirée, kronprinsen och hertigen af Östergötland med gemåler, prins August och prinsessan Eugenie. För öfrigt voro där corps diplomatique och alla, som kunde hafva anspråk på att vara bjudna med de kungliga. Ämbetsvåningen var eljest mycket för stor för den lilla lönen men visade sig nu i sin glans. Hos oss uppstod emellertid snart en önskan att få hyra ut ämbetsbostaden och flytta i någon mindre och bekvämare, hvilket också ett par år senare lät sig göra, då lokalen behöfdes för allmänna inrättningar. Den hyra, som då betingades. var 3,500 kr.. och som hyresersättningen för de öfriga departementscheferna, som miste sina ämbetsvåningar, bestämdes till endast 2.000 kr., fick sålunda justitiestatsministern en löneinkomst, som öfversteg deras med 1,500 kronor, hvilket ock sedermera blifvit i stat fastställdt.

Raden af mina litterära utmärkelser började detta år med mitt inväljande i kongl. samfundet för utgifvandet af

handlingar, hörande till Skandinaviens historia, och i vitterhets-, historie- och antikvitets-akademien. Af denna akademi fann jag mig redan vid det första af dess sammanträden, som jag bevistade, vara en alltför ovärdig ledamot. Där refererades nämligen ett brottmål angående en bonde i Västergötland, som blifvit tilltalad af riksantikvarien, för det han tillgripit stenarna uti en å hans ägor befintlig gammal stensättning, söndersprängt desamma och däraf byggt sig ett ladugårdshus. Riksantikvarien hade yrkat, att bonden härför skulle icke allenast ådömas böter utan ock återställa ålderdomsminnesmärket i samma skick som det varit, genom ladugårdens nedrifning och de sprängda stenarnas sammanfogning med järnkrampor samt återflyttning, på de ställen där de fordom stått. Häradsrätten biföll åtalet, som var formuleradt alldeles i öfverensstämmelse med gällande lag. Men bonden klagade i Göta hofrätt och föregaf där, att han alls icke vetat, att hvad han tagit å sina ägor utgjorde någon fornlämning och att det var alldeles omöjligt för honom att återställa den i sitt gamla skick, som hvarken han eller någon annan kunde erinra sig. Jag deltog i målets handläggning i hofrätten, där man först var benägen att fastställa häradsrättens utslag, men på min lifliga argumentation stannade man vid det beslut att väl gilla de ådömda böterna men förklara återställandet såsom omöjligt icke kunna åläggas, enär byggandet af en ny ring med stenar sammanfästa med järn icke skulle få egenskap af en fornlämning. Riksantikvarien öfverklagade hofrättens utslag, som också upphäfdes af Högsta domstolen, hvilken fastställde häradsrättens utslag. Detta anmäldes nu triumferande af riksantikvarien, som icke heller underlät att beskärma sig öfver hofrättens vandaliska dom, och häruti tycktes hela akademien instämma, utom jag, som satt med skammen i tysthet.

Detta var icke enda gången, som jag icke funnit mig i harmoni med den akademiska uppfattningen. Jag har tvärt om i allmänhet funnit den gå ut på ett alltför strängt monopoliserande af fornforskningar för statens räkning och är öfvertygad, att äfven vetenskapen skulle vinna på att

mindre svårigheter gjordes för enskilda samlare, likasom, hvad de fasta fornlämningarna angår, jag finner det ofta onödigt tryckande att förneka ägaren att nyttja sin välfångna jord, därför att där finnas några gamla märken, af hvilka man äger hundratal och som med nutidens hjälpmedel kunna afbildas med all för vetenskapen erforderlig noggrannhet. Det borde vara statens skyldighet att expropriera grunden till de fornlämningar den vill bevara. Om man tänker sig, att den nuvarande lagstiftningen skulle fortlefva till den tid, då alla byggnader och sophögar från vår tid inrangeras bland fornlämningar, så skulle en betydlig del af Sveriges jord blifva oåtkomlig för den då lefvande generationen. Å andra sidan kan man ingalunda förneka värdet af ett så rikhaltigt material, som vårt riksmuseum erbjuder åt forskaren, lika litet som det nit och den utmärkta skicklighet, hvarmed den officiella forskningen hos oss handhafves.

Tiden intill den riksdag, som skulle sammanträda i oktober 1859 begagnades af konseljen, utom till de löpande ärendena, hufvudsakligen att bereda riksdagspropositioner. På mitt departement förekommo bland annat omarbetning af vissa grupper inom kriminallagens område och ett förslag till dissenterlag. Detta senare hörde till min och Hamiltons gemensamma beredning, och vi kommo öfverens att i fråga om religionsfriheten gå så långt, som det var möjligt utan att möta ett kompakt motstånd af prästeståndet. Vi rådgjorde därför med en i hufvudstaden samlad kommitté af framstående prästmän och företrädesvis med biskop Bring. Mot borttagande af landsförvisningsstraffet gjordes nu icke vidare synnerliga svårigheter, och i det hela blef förslaget tämligen likartadt med det af 1857 års riksdag förkastade. Den förnämsta skillnaden var, att enligt Günthers förslag kunde man blifva skild från svenska kyrkan genom en blott anmälan om utträde, under det att enligt det nu upprättade jämväl erfordrades att inträda i ett annat tillåtet religionssamfund.

Konung Oskar I:s hälsotillstånd försämrades alltjämt, och tidigt den 8 juli på morgonen erhöll jag jämte de öfriga svenska och norska statsråden kallelse att komma upp på slottet för att afvakta hans sista stund. Vi stannade i rummet utanför det, där den kungliga familjen var samlad hos den döende konungen. Genom den öppna dörren hörde vi tydligt, huru han omkring kl. 8 på morgonen utandades sina sista suckar med starka ljud, i hvilka man fullkomligt igenkände hans forna vanliga röst. Under vår väntan ansattes jag på det ifrigaste af norske statsministern Sibbern med böner, att jag skulle utverka, att konung Karl vid sitt uppstigande på tronen icke skulle låta kalla sig den femtonde, hvilket icke passade in på den norska konungalängden. Jag svarade, att hans begäran omöjligen kunde villfaras och att jag knappt fattade, huru den kunde framställas, sedan Norge lika väl som Sverige haft både en Karl XIII och en Karl XIV, ehuru hvarken Sverige eller Norge haft 14 konungar med det namnet. Han förmenade, att Karl XIV i Norge aldrig kallats Karl XIV utan blott Karl Johan, och med Karl XIII hade man icke räknat så noga, men att det nu skulle tagas illa i Norge, om man där kallade kung Karl för den femtonde. Jag vet icke, om Sibbern någonsin framställde detta för konungen själf, men tror, att han åtminstone icke fick något besked efter önskan. Då jag ett par år senare var i Norge, hörde jag dock, att man där ansåg kung Karl såsom norsk konung böra kallas Karl den fjärde, och i en lärobok i historien, som begagnades i statens skolor, fann jag, att han så benämndes. Detta var den första känning jag hade af den norska frågan, som icke långt därefter blef så brännande.[1]

---

[1] En alldeles ogrundad berättelse har varit satt i omlopp af innehåll, att Sibbern skulle framställt anspråk att vid Karl XV:s kröning få gå före mig på den grund, att han hade äldre statsministersfullmakt än jag, och konungen skulle förklarat, att detta icke kunde låta sig göra men att Sibbern gärna i stället kunde få tura med honom själf att gå under tronhimmeln. Sibbern blef utnämnd till statsminister flera månader senare än jag.

Efter konung Oskar I förrättade jag bouppteckningen men icke arfskiftet, till hvars uppgörande öfverhofstallmästaren Braunerhjelm och justitierådet Gyllenhammar i testamentet blifvit utsedda. Behållningen i boet uppgick till omkring två millioner kronors värde.

I september månad gaf konungen en middag på Ulriksdal, till hvilken jag, Manderström, Sibbern och Hamilton bland andra voro inbjudna. Jag hade då ännu icke hört talas om att något i fråga om norska ståthållarämbetets afskaffande var å bane, men kungen tycktes antaga, att detta var en äfven af mig känd sak och framställde till mig, efter hvad jag vill minnas i närvaro af Manderström och Hamilton, en fråga, om det kunde vara någon betänklighet vid att han i trontalet till det förestående stortinget förklarade, att om tinget bifölle det från dess förra sammanträde hvilande grundlagsförslaget om ståthållarämbetets upphäfvande, så ville konungen sanktionera det. Något öfverraskad af frågan, inskränkte jag mig till att svara, att jag ansåg ett sådant offentligt tillkännagifvande i förväg hvarken lämpligt eller behöfligt, helst kungens afsikt ju kunde under hand göras känd. Naturligtvis borde jag hafva gjort kraftiga invändningar, i händelse jag haft någon betänklighet emot själfva saken. Men det hade jag icke utan ansåg, att detta stadgande var för Sverige af alldeles ingen nytta, då det väl knappt kunde mera komma i fråga att tillsätta en svensk ståthållare, sedan detta underlåtits under trettio år. äfvensom jag fann det naturligt. både att Norge med sin ömtålighet skulle önska blifva kvitt en sådan stämpel af underordnad ställning i unionen och att kungen gärna skulle vilja ställa sig väl med att i detta fall gå dess önskan till mötes.

Efter trettio år kan jag icke minnas de närmare detaljerna af detta samtal, vid hvilket jag då icke fäste synnerlig vikt, men hvad jag är fullt säker på är, att där icke talades ett ord om den *form*, i hvilken en sanktion af ståthållarfrågan skulle meddelas, och att jag ännu mindre på något sätt antydde eller medgaf, att hela saken borde betraktas

såsom en uteslutande norsk angelägenhet. I sådant fall hade jag sannolikt icke brytt mig om att vare sig till- eller afstyrka dess omnämnande i norska trontalet, och just den omständigheten, att man härom frågade mig, tycktes ju antyda, att man ansåg frågan äfven beröra Sverige.

Sedan fick jag höra, att kungen förut hade talat med både Hamilton och Gripenstedt och att den förre ansett den norska önskningen böra bifallas men att Gripenstedt hade afstyrkt den samt haft nog fin näsa för att förutsäga, att detta skulle väcka mycken ond blod i Sverige. Huruvida Hamilton haft formfrågan klar för sig och yttrat sig äfven om den, vet jag icke, ty han har aldrig sagt mig det, men visst är att han, sedan formfrågan bragts å bane, yttrat mycken tvekan, huruvida icke den norska uppfattningen om Norges oinskränkta själfrådighet öfver sin grundlag vore riktig. Hvad mig beträffar, blef min ställning snart sagdt från första stunden gifven, och den var, att jag af allt hjärta skulle tillstyrka ståthållarämbetets upphäfvande, då jag fick tillfälle att därom officiellt yttra mig, men från rättigheten att yttra mig ansåg jag mig icke kunna afstå, dels emedan jag ansåg frågan angå båda rikena och således enligt riksakten böra handläggas i sammansatt *statsråd*, och dels emedan rikets ständer lade en synnerlig vikt på att icke denna rätt åsidosattes. Däremot kunde jag icke gå in på att den svenska *riksdagen* hade någon formell beslutanderätt i detta ämne, som icke vidröres i riksakten. Jag skulle icke frimodigt kunnat intaga denna ställning och därvid förblifva, om jag hade på förhand sagt till kungen, att jag ansåg frågan endast angå Norge; men nu hade jag ej ett ögonblick den känslan, att jag på Ulriksdal sagt något, som kunde anses härmed stå i strid. Icke heller antydde kungen någonsin något sådant, ehuru han skulle haft allt skäl att förebrå mig, om jag enskildt till honom sagt ett och offentligen ett annat. Jag har äfven i behåll bref från Hamilton vid denna tid, som visa, att han hade svårt att dela min åsikt i formfrågan och var i stor oro för att dess uttalande skulle komma i strid med det löfte kungen möjligen gifvit

norrmännen, men icke med ett ord antyder han, att den kunde vara i strid med hvad jag tillförne uttalat.

Emellertid skref statsrådet Birch Reichenwald, på ett senare stadium af frågan, i en indstilling af honom såsom departementschef, af den 21 oktober 1861, »att den 1859 i Norge rådande mening, att ståthållarsaken då kunde bringas till afgörande både såsom en rent norsk angelägenhet och med ett gynnsamt resultat, äfven den tiden delades inom kretsar i Sverige, hos hvilka den pålitligaste kännedom om förhållandena och opinionen där i landet måste förutsättas vara till finnande.»

Hvad som med denna antydan menades, framgår af följande strof i den berömde norske advokaten Dunkers år 1866 tryckta skrift om revision af föreningsakten: »Ingen, som känner dåvarande förhållanden, kan ett ögonblick betvifla, att kungens föresats (att uppfylla Norges önskan om ståthållarpostens upphäfvande) har varit gillad och understödd af de svenska ministrarne De Geer, Manderström och förnämligast Hamilton. Det är också en så väl i Sverige som i Norge veterlig sak, att de tre nämnda svenska ministrarne voro ense med kungen om den påtänkta morgongåfvan till det norska folket, likasom man vet, att Gripenstedt hade förklarat sig däremot men att denne man då väntades snart skola träda ur ministären och att därför mindre vikt fästes vid hans mening. Ja, det berättas också med fullt anspråk på trovärdighet, att det före kungens afresa till Norge hade varit hållen en rådplägning mellan kungen och de tre svenska ministrarne, hvarvid där afhandlades, huruvida kungen borde redan i trontalet vid stortingets öppnande tillkännagifva sin vilja att tillmötesgå stortingets önskan om en förändring af den norska regeringens organisation i öfverensstämmelse med ett af de hvilande grundlagsförslagen, men att Hamilton afrådde detta, med det förklarande, att det måtte vara nog, att Hans Maj:t under hand tillkännagaf sin föresats för stortingets presidenter och andra af dess mera framstående medlemmar.»

Då tron om riktigheten af denna uppfattning allmänt delades i Norge, var det icke underligt, att mitt uppträdande sedan i ståthållarfrågan där väckte en stark ovilja emot mig och att man stämplade mig såsom den där af fruktan för rikets ständer hade vändt kappan efter vinden och förrädiskt öfvergifvit kungen på den väg, jag själf tillstyrkt honom att följa.

Här må tilläggas, att Birch Reichenwalds ofvanberörda indstilling biträddes af norska regeringen och afsändes till norske statsministern i Stockholm för att anmälas först i norskt och sedan i sammansatt svenskt och norskt statsråd vid behandling af revisionsfrågan. Men Sibbern vägrade att föredraga denna indstilling med häntydningen på de svenska ministrarnes föregifna uttalanden, och då norska regeringen vägrade att förändra sin instilling, begärde och fick Sibbern sitt afsked. Statsministerplatsen blef då tillbjuden Birch Reichenwald, men då han undandrog sig, erhöll han själf afsked jämte två andra statsråd. Därefter blef indstillingen af norska regeringens nya pluralitet rensad från den anstötliga häntydningen, och sedan detta skett, utnämndes Sibbern, efter fjorton dagar från det han fått afsked, å nyo till statsminister. Tillika med Sibbern hade då Stang, Meldahl och Haffner ingått i konseljen. Detta skedde dock icke förrän 1861.

Den 15 oktober 1859 började den första riksdag, under hvilken jag hade att föra regeringens talan. Mitt första åliggande var att författa trontalet. Denna gång tillgick det så, att jag bad alla departementscheferna uppsätta på lappar hvad de, hvar från sitt departement, önskade få i trontalet omnämndt, och sedan sammanfattade jag det hela. Vid de senare riksdagar, jag såsom statsminister bevistat, skref jag själf först ett utkast till hela talet och lät det sedan granskas i statsrådsberedningen, hvarefter jag öfverlämnade det till kungen. Karl XV var i allmänhet lätt nöjd och satte ofta endast med cigarren ett märke, där han

ville hafva ett och annat ord, helst något kraftigt, insatt En gång för alla bad han mig aldrig nyttja ordet »fäderneslandet», hvilket var för långt för honom att utsäga utan att svälja upp en del. I stället borde alltid ordet »fosterlandet» begagnas. Kinkigare att tillfredsställa blef konung Oskar II, som själf är en fulländad stilist och som ofta gjorde fördelaktiga ändringar både af uttrycket och tanken. I det hela kunna samtliga trontalen under riksdagarna 1859—1870 anses såsom mina stilprof i den högre koren. I motsats till Oskar I, som hade en fin, nästan pipig röst, hade Karl XV en stark basröst, som tydligt hördes öfver hela rikssalen, dock med en accentuering, som icke alltid var lycklig. Oskar II:s stämma är lika stark men mera välljudande och bättre skolad.

Utskottsvalen på riddarhuset voro ganska invecklade Alla, som tagit ut pollett, indelades efter nummer på 25 bänkar, och hvarje bänk valde två bänkmän, hvarefter de 50 bänkmännen utsågo 25 elektorer och dessa valde utskotten. Den, som skulle styra utskottsvalen, måste äga stor taktisk skicklighet, och sådan blef också utvecklad. Genom utbyte af polletter och omflyttning på bänkarna kunde en konstgjord majoritet stundom vinnas på tretton bänkar, och därmed var segern vunnen. Adelns pluralitet var icke tillfreds med dessa finter och beslöt för sin del både vid denna och nästpåföljande riksdag, att, med indragning af bänkmansinstitutionen, ståndet skulle omedelbart välja elektorer, hvarigenom majoriteten säkrare skulle göra sig gällande. Jag hade för min del gärna gått in härpå, men kungen befanns däremot ovanligt bestämd att afslå förändringen. Han lämnade mig en egenhändigt skrifven men af honom själf påtagligen icke författad uppsats, däruti skälen för förändringen fyndigt men något sofistiskt bemöttes. Jag fogade mig slutligen efter hans vilja, och det förblef vid det gamla. Detta var icke enda gången, som kungen begagnade sig af andras koncepter för att gendrifva mig och mina åsikter.

Hamilton var vid denna riksdag mycket intresserad af utskottsvalen, och många af riddarhusledamöterna på den

liberala sidan funno sig däraf stötta, — jag vet icke om med något fog. Man frågade mig, om jag var ense med Hamilton om personerna. Jag svarade, att jag icke kunde annat än liksom Hamilton önska, att utskottsvalen utfölle i regeringsvänlig anda, men i mitt hjärta var jag icke belåten med Hamiltons ifver, och för egen del höll jag mig icke blott till grundlagens bokstaf, som förbjöd statsrådets ledamöter att deltaga i utskottsval, utan ville också ställa mig dess anda till efterrättelse och ej söka inverka på valen.

Enligt Dalmans anteckningar om våra ståndsriksdagar blef en följd af denna min hållning, att få riksdagar om någon i fråga om utskottsvalen handlat mera själfständigt och oberoende af regeringen än denna.

Så väl härigenom som till följd af ett par korta anföranden af mig på riddarhuset under riksdagens första tid, angående två hvilande grundlagsfrågor, visade sig några tecken till en gryende popularitet för mig. Den ena frågan angick en vidsträcktare definition af hvad som borde förstås med »allmoge», så att därunder inbegrepos f. d. tjänstemän vid val af riksdagsmän i bondeståndet, hvilket af mig förordades; och den andra var ett förslag, att statsrådets ledamöter icke skulle få décharge i penningfrågor, förrän statsrevisorerna hunnit granska räkenskaperna. Äfven detta tillstyrkte jag på den grund, att intet vore fördelaktigare för regeringens anseende, än att ingen misstanke kunde uppstå om att den icke samvetsgrant förvaltade statsmedlen, och därför vore den strängaste kontroll för regeringen önskvärd. Riddarhuset ropade bravo men afslog förslaget.

Redan före årets slut bröt den norska frågan ut i full låga genom grefve Anckarsvärds motion om revision af föreningsakten och Dalmans om anhållan, att Kongl. Maj:t icke ville sanktionera stortingets beslut om ståthållarplatsens upphäfvande, förrän riksdagen fått tillfälle att därom yttra sig. Genom mina tal på riddarhuset, som väckte mycket uppseende, och Hamiltons tystnad i denna fråga, började man antaga, att ledningen inom konseljen öfvergått från

Hamilton till mig. Och så var i själfva verket förhållandet. Stämningen emot eftergifter för Norge visade sig nu i Sverige så stark, att hvarken kungen eller Hamilton vågade förhindra mig att uppträda på det sätt jag ville och för hvilket jag på förhand redogjorde inför konseljen; och ehuru de icke gillade min uppfattning, om hvars riktighet också tvifvelsutan olika meningar kunde äga rum, ansågo de, att ett så moderat uppträdande, som det jag tillämnade, snarare skulle befordra en fredlig uppgörelse, än om man skulle låta riksdagen på egen hand rusa fram och göra yrkanden, som kunde hota unionens bestånd.

Från denna tid har man vanligen kallat statsrådet, under de perioder jag af detsamma varit ledamot, för den första och den andra De Geerska ministären. I den mening har detta ock varit en sanning, att dess rekrytering alltid skett på mitt initiativ, naturligtvis med skyldig hänsyn till konungs och kollegers önskningar. De, som sålunda på mitt förslag blifvit inkallade till platser i konseljen, äro, under hela min tid,

till justitiedepartementet: Almqvist;
» utrikes » Wachtmeister;
» landtförsvars » Reutersköld, Abelin och Rosensvärd, den förste dock konungens primitive kandidat;
» sjöförsvars » Platen, Thulstrup och B. A. Leyonhufvud;
» civil » Lagerstråle, Adlercreutz och Thyselius;
» finans » Lagercrantz, Ugglas och Forssell;
» ecklesiastik » Thyselius, Carlson och Malmström;

Konsultativa: Malmsten, Bredberg, Thulstrup, Ehrenheim, K. J. Berg och von Steyern.

Mina öfriga kolleger i konseljen, som dels tillhörde den första uppsättningen och dels inkallats under tiden

emellan mitt första afträdande och andra ingång men kvarstannat jämte mig, äro: i *utrikesdepartementet* Manderström och O. Björnstjerna, i *landtförsvars* Gyldenstolpe, M. Björnstjerna och Weidenhjelm, i *sjöförsvars* Ehnemark och Fr. von Otter, *civil* Almqvist, *finans* Gripenstedt, *ecklesiastik* Anjou och Hamilton, *konsultativa:* Wallensteen, Mörner, Ugglas, Hamilton, Lagerstråle, Alströmer och Lovén.

Inalles har jag sålunda varit kollega med 1 chef för justitiedepartementet, 3 för utrikes, 6 för landtförsvars, 5 för sjöförsvars, 4 för civil, 4 för finans, 5 för ecklesiastik och 13 konsultativa, summa 40; men då åtskilliga af dem beklädt mera än en plats, utgör antalet personer, med hvilka jag varit kamrat i statsrådet, *trettiofem.*

Medan jag är inne på statistiken, vill jag också anteckna mina expeditionschefer. Cramér var det, när jag tillträdde ämbetet, men förflyttades omedelbart till Högsta domstolen och efterträddes af K. J. Berg, som jag därtill föreslog på min första föredragningsdag i konseljen. Redan i november 1859 måste jag afstå äfven Berg till Högsta domstolen. Sedan kommo Carleson, Dreijer, Huss, Bolin, Strandberg, Hernmarck, Ryding och Annerstedt. Alla dessa blefvo ock efter hand förflyttade till Högsta domstolen med dess ledamöters goda minne. Jag visade nämligen alltid Högsta domstolen den uppmärksamheten att fråga dem, om de hade något att anmärka emot min kandidat, och erhöll alltid tillfredsställande svar. Om mina expeditionschefer kan jag för öfrigt gifva det vitsord, att de allesammans voro bättre än jag skulle varit det själf, somliga till följd af djupa insikter och alla genom noggrannhet och pålitlighet i arbete. Jag framställde alltid till dem den fordran, att de skulle anse sig lika med mig moraliskt ansvariga för allt hvad som utgick från departementet, så framt de icke förut till mig gjort någon invändning. Alla hafva de ock med utmärkelse beklädt sina högre platser, och jag vill åberopa deras namn till försvar emot den anmärkning, jag mot mig sett framställd, att jag icke förstått att välja och framdraga personer af förtjänst. Jag vill min-

nas, att denna anmärkning en gång riktats emot mig, för det jag icke befordrat assessor Bergström. Jag föreslog honom likväl kort efter det jag blifvit chef för justitiedepartementet både till förordnande såsom revisionssekreterare och till ledamot i en kommitté; och han förklarade sig först villig men undandrog sig snart af hälsoskäl båda delarna. Såsom någon tid samtidigt med Bergström tjänstgörande vid Skånska hofrättens bord, hade jag lärt mig uppskatta hans ovanliga skicklighet, och redan såsom president i Göta hofrätt hade jag fäst excellensen Sparres uppmärksamhet på honom, såsom synnerligen förtjänt af högre befordran.

ÅR 1860.

(Norska frågan m. m.)

För min hustru och mig var mars 1860 en sorgens månad. Vår dotter Elisabet sjuknade af tuberkler på hjärnan och dog den 7 mars vid något mer än tio års ålder men utvecklad såsom om hon varit äldre. Hon var ett älskligt barn, vår kärleks skönaste blomma. Hade icke Caroline varit varmare i sin religion än jag, skulle hon blifvit alldeles förkrossad, men äfven nu syntes det djupa såret en lång tid oläkligt, och öfver hela hennes lif bredde sig en mörk dager. Äfven för mig var det svårt. Minnet af den älskades milda klagan öfver sina svåra plågor upprörde oss så i hela vår själ, att vi sedan länge icke visste, huru vi skulle kunna undfly tanken därpå, och lugnet funno vi slutligen däruti, att vi visste henne vara i godt förvar och att vår saknad af att hafva mist henne var en ojämförligt mindre sorg, än vi skulle känt, om vi måst se henne utsatt för olyckor och vedervärdigheter, hvaraf hon så lätt kunnat träffas i lifvet.

Emot våren kom den *norska* frågan på sin spets. Den 2 april fattade rikets ständer ett af alla stånden biträdt beslut om en underdånig skrifvelse med anhållan om revision af föreningsakten och med yrkande, att frågan om ståthållarämbetets upphäfvande måtte behandlas i den för unionella ärenden stadgade ordning. Sinnesstämningen var

nu så upprörd i båda rikena, att intetdera rikets statsråd kunnat kvarstanna, om det gifvit sitt lands mening till spillo. Det gällde då framför allt att akta kungen och ej ställa honom ensam personligen emot någotdera af sina riken, och detta kunde ej ske på annat sätt, än att konungen icke biföll någotderas fordringar utan lät allt tillsvidare förblifva in statu quo. Härom blefvo vi också snart ense, men norska statsrådsafdelningen fordrade, att kungen, då han afslog ståthållarfrågan, likväl skulle förklara, att den var en ren norsk angelägenhet, och härpå kunde det svenska statsrådet icke ingå. Öfverläggningarna härom voro både heta och många, hetast kanske mellan Sibbern och mig. En gång kom han till mig efter kl. 11 på aftonen, sedan jag lagt mig, och satt på vedlåren i tamburen till dess jag hunnit kläda mig. En annan gång skickade kungen efter mig i Klara kyrka under högmässogudstjänsten på själfva påskdagen, med befallning att genast komma till honom för att afhandla det brännande ämnet.

Den 4 april företogs ståthållarfrågan i norskt statsråd, och ehuru både norska regeringen och statsrådsafdelningen i Stockholm enhälligt tillstyrkt sanktion å stortingets beslut, nekade kungen härtill sitt bifall men förklarade till protokollet, att statsrådets åsikter i allt väsentligt öfverensstämde med Hans Maj:ts egen uppfattning af sakens betydelse och vikt för förhållandena i Norge men att tidpunkten, efter den senaste tidens erfarenhet, icke vore läglig, hvarför Hans Maj:t ville afvakta en tjänligare tid och då själf framställa förslag till stortinget om den afsedda grundlagsförändringen.

Den 7 april anmälde jag riksdagens skrifvelse om revision af hela riksakten i svenskt statsråd blott för att anhålla, att kungen ville bestämma dag, då frågan kunde anhängiggöras i sammansatt svenskt och norskt statsråd. Det var öfverenskommet, att kungen icke skulle göra detta utan på obestämd tid uppskjuta hela revisionsfrågan. Men om hvad kungen skulle vid detta tillfälle yttra till det svenska protokollet höll han en förberedande öfverläggning

med de svenska statsråden. Han uppläste då ett uttalande, som var på förhand gilladt af de norska statsråden, af innehåll att oaktadt konungen ansåg ståthållarfrågan för en rent norsk angelägenhet, hade han likväl, med hänsyn till svenska riksdagens af honom redan kända beslut och det svenska statsrådets till honom enskildt därom ofta yttrade mening, funnit sig föranlåten att i norskt statsråd vägra sanktion på stortingets beslut; och då han ansåg syftemålet med rikets ständers skrifvelse i öfrigt bättre främjas med ett uppskof, fann han icke anledning att nu utsätta tid för skrifvelsens föredragning i sammansatt statsråd.

Jag förklarade, att jag ansåg den högsta vikt ligga däruppå, att konungen icke uttalade sig för någotdera rikets åsikt men lät den fritt framställas af hvartdera statsrådet, hvarefter kungen utan någon för framtiden bindande motivering kunde fatta sina beslut; och på denna grund måste jag på det ifrigaste anhålla, att den mening i det tillämnade diktamen, hvarigenom ståthållarfrågan förklarades för en rent norsk angelägenhet, måtte få utgå. Mot att medgifva detta tycktes konungen starkt stålsatt, och på en lång stund kommo vi icke ur fläcken. Men då kungen ännu en gång förklarade, att han icke kunde gå in på uteslutningen, emedan det vore hans bestämda åsikt, att frågan var hufvudsakligen norsk, fann jag mig och sade, att så ansåg jag den äfven, och om Hans Maj:t endast ville insätta, att frågan vore *hufvudsakligen* norsk, så skulle vi icke vidhålla någon anmärkning mot det ifrågasatta diktamen. Kungen var nu fången i sina egna ord och medgaf, att detta fick ske. Han insåg icke hela vidden af det inskjutna ordets betydelse, men mina kolleger och särskildt Hamilton lyckönskade mig sedan att genom min fyndighet hafva räddat situationen, som eljest kunnat blifva högst betänklig.

Innan protokollet justerades, blef det sålunda ändrade diktamen visadt för Sibbern, som blef ytterst illa till mods öfver ändringen och bad kungen för all del öfvertala mig att låta ordet *hufvudsakligen* utgå, emedan detta ords tillägg

skulle innebära, att frågan äfven hade en unionell sida, ehuru icke hufvudsaklig. Kungen ansatte mig också ganska strängt för att förmå mig medgifva, att ordet borttogs. Jag tyckte själf, att jag vunnit för stor seger genom detta ords insättande, emedan det ryckte konungen ur den reserverade ställning, jag önskat åt honom bibehålla, och föreslog därför, att hela meningen om frågans norska egenskap skulle uteslutas, hvilket norrmännen säkerligen hellre skulle se, än att ordet »hufvudsakligen» finge kvarstå, men också endast under detta villkor kunde jag uppgifva detta ord. Inom mig tyckte jag, att kungen genom att karakterisera frågan såsom »hufvudsakligen norsk» hade slagit hufvudet på spiken och att norrmännen bort kunna därmed nöja sig. Kungen skref nu emellertid till Sibbern, att han efter en lång diskussion med mig insåg omöjligheten af att ensamt borttaga det tillagda ordet och därför hade uteslutit hela meningen.

Sibbern ingaf då till kungen en skrift, däruti han väl uttalade sin tacksamhet för att kungen hade utelämnat hela meningen hellre än att låta ordet »hufvudsakligen» kvarstå, men då han förutsåg, att striden nu skulle fortfara, bad han att få nedlägga sitt ämbete, för hvilket behöfdes starkare händer än hans. Denna skrift lämnade kungen till mig för att visa, i hvilka svårigheter han befann sig. För ögonblicket fick den dock ingen påföljd.

För oss, som skulle häfda den svenska åsikten, var det emellertid redan en betänklig sak, att om än kungen icke i ord uttalat sig i principfrågan, så hade han likväl faktiskt afgjort ståthållarsaken i norskt statsråd. För att kunna i händelse af behof förtaga det ogynnsamma intrycket häraf i Sverige, anförde jag till statsrådsprotokollet för den 7 april, omedelbart efter kungens tillkännagifvande om sitt beslut i norska statsrådet, bland annat, att då den från Norges sida väckta fråga om ändring i nämnda grundlagsstadgande blifvit genom beslut i norskt statsråd undertryckt och vid sådant förhållande behof af samma frågas unionella behandling ej vore för handen, hade det svenska statsrådet i af-

seende å det fattade beslutet ej annat att yttra, än att det däruti såg ett förnyadt prof af Kongl. Maj:ts nådiga benägenhet att gå svenska folkets önskningar till mötes, samt af dess omsorg för de förenade rikenas bästa.

Härmed afsåg jag endast att försvara svenska statsråden för det de icke protesterat emot sakens afgörande i norskt statsråd och alldeles icke, att kungen skulle därigenom anses hafva på något sätt gillat min uppfattning, hvarom han icke yttrade ett ord. Men så ville icke de norska statsråden tyda saken. De ville, att kungen skulle uttryckligen hafva gifvit dem rätt i deras uppfattning, under det jag höll på att kungen skulle gifva ingendera rätt. Sedan de konfidentiellt erhållit del af det svenska protokollet för den 7 april, ingåfvo de den 19 i samma månad en skrift till konungen, däruti de begärde att få officiell afskrift af samma protokoll för att meddelas stortinget, med tillägg, att om detta icke bifölles, och kungen ej heller ville göra något ytterligare tillkännagifvande i norskt statsråd till förebyggande af missförstånd och förvecklingar, så nödgades statsråden anhålla att få frånträda sina poster.

Redan dagen därefter expedierades officiell afskrift af protokollet för den 7 april till norska statsrådsafdelningen och samma dag infördes det i Posttidningen.

Den 21 hölls norskt statsråd, däruti dess ledamöter fäste konungens uppmärksamhet på att det svenska statsrådet i sitt yttrande i anledning af kungens diktamen hade gifvit kungens i norskt statsråd fattade beslut i ståthållarfrågan en sådan uttydning, att det långt ifrån att innehålla bifall till den af norska statsrådet uttalade uppfattning, hellre skulle kunna begagnas i motsatt riktning för att bekräfta det svenska statsrådets mening. De norska statsråden voro dock för egen del öfvertygade, att konungen delade deras uppfattning, och ville icke frånträda denna öfvertygelse med mindre Hans Maj:t själf tillkännagåfve, att deras uppfattning af dess tidigare uttalanden vore oriktig, i hvilket fall dem icke vore lämnadt annat val än att nedlägga sina ämbeten.

Den hemställan, som nu gjordes, inskränkte sig emellertid till att det svenska statsrådsprotokollet finge delgifvas stortinget jämte dagens norska protokoll.

Kungen resolverade härpå endast, att de begärda protokollen skulle delgifvas stortinget.

De norska statsråden hade härmed utlagt ett giller för kungen, i syfte att, ehuru de väl visste, att han icke ville uttala sig i principfrågan, hans tystnad skulle tolkas såsom ett godkännande af den norska åsikten. Så syntes man ock i Norge uppfatta förhållandet, men till vederläggning häraf medgaf kungen, att i Posttidningen infördes en upplysning om konungens till protokollet den 21 april afgifna yttrande, med tillägg, att någon förklaring af konungen rörande dess uppfattning af norska statsrådets framställda åsikt icke fanns i samma protokoll gifven.

Den 23 i samma månad beslöt stortinget enhälligt sin bekanta adress till konungen med protest emot att beslut om ståthållarämbetets upphäfvande skulle behandlas såsom en Sverige vidkommande angelägenhet, samt tillade ett kraftigt uttalande, att ingen norsk man, som aktade sitt fäderneslands rättigheter och sin egen ära, skulle deltaga i en revision af föreningen på annan grund än rikenas lika berättigande och hvartderas själfrådighet öfver sin grundlag; och som de senaste händelserna i Sverige uppväckt en allmän fruktan i Norge, att Sverige ville gifva föreningen en annan karakter, hölle det norska folket fast vid unionen sådan den var och fordrade intet annat, än att förhållandet emellan rikena förblefve oförändradt, till dess en sannare uppfattning äfven i Sverige trängt sig fram.

Denna adress, som biträddes af norska regeringen, ankom till Stockholm samtidigt med den deputation, som skulle representera stortinget vid konungens kröning, och mottogs af konungen, utan att han yttrade sig om innehållet.

Så slutade första akten af norska frågan. Intetdera riket hade fått sin vilja fram, men kungen hade dock icke i någotdera lidit skada i sin personliga ställning. Å ömse

sidor erkändes tvärt om, att han under de brydsammaste omständigheter handlat med klokhet och värdighet. Jag hade på denna fråga i Sverige vunnit en popularitet, som jag dock gärna skulle afstått, om jag därmed kunnat köpa, att frågan icke hade blifvit väckt, ty jag förutsåg omöjligheten, icke minst för mig, att föra densamma till en tillfredsställande lösning.

Motionären i ämnet, den gamle oppositionsmannen Karl Henrik Anckarsvärd, gjorde mig efter sakens slut ett besök för att betyga mig sin aktning och sade, att han icke trott, att han någonsin skulle komma att uppvakta en justitiestatsminister.

Efter norska frågan företog den svenska riksdagen religionsfrihetsfrågan till afgörande. Lagutskottet hade föreslagit många ändringar i den kungliga propositionen, de flesta tämligen oväsentliga men alla gående ut på en större utsträckning af friheten. Enligt ett icke långt förut vidtaget grundlagsstadgande, kunde alla stånden sammanträda till gemensamma öfverläggningar, och ett sådant sammanträde för denna fråga anordnades i riddarhussalen. Jag öppnade debatten med ett långt anförande, däruti jag punkt för punkt upptog lagutskottets ändringsförslag och sökte framhålla, att de icke voro af den vikt, att man för dem borde äfventyra hela sakens framgång, i synnerhet som den kungliga propositionen gick så långt som vore tillrådligt för att kunna påräkna ett gillande icke blott af riksstånden utan af den allmänna meningen i landet. De motsatta farhågorna, att kyrkan i alla fall ginges för hårdt på lifvet, bemötte jag därmed, att det vore hälsosammare för kyrkan själf att vara en ecclesia militans än en ecclesia triumphans.

Efter talets slut kom själfve ärkebiskop Reuterdahl fram till mig och komplimenterade mig. Sedan fortsattes öfverläggningarna inom de särskilda stånden, och slutet blef, att kungens proposition alldeles oförändrad antogs af adeln, prästeståndet och bondeståndet, hvaremot borgarståndet åter-

remitterade dissenterlagen till utskottet, hvilket dock icke hade någon påföljd, enär saken var afgjord genom tre stånds beslut.

Karl XV:s *kröning* ägde rum den 3 maj. Den skulle naturligtvis åtföljas af en mängd utmärkelser, och däribland var utdelandet af den adliga värdigheten. Adelsbrefven hade af gammalt kontrasignerats af chefen för civildepartementet, så vidt de icke utfärdades till militärer, då de gingo genom landt- eller sjöförsvarsdepartementet. Almqvist, som då var chef för civildepartementet, ogillade adlandet och ville i synnerhet icke kontrasignera en hel mängd sådana utnämningar på en gång. Då det här var fråga om en medborgerlig rättighet och meddelandet af andra sådana rättigheter tillhörde justitiedepartementet, föreslog jag, att alla adliga diplomer skulle utfärdas från mitt departement, dit dessa ärenden nu också öfverflyttades. I motsats mot Almqvist ansåg jag det vara en regeringens skyldighet att, så länge adeln var en så betydande del af representationen, rekrytera den med framstående personligheter, som kunde bidraga till adelns värdiga representation. Icke heller delade jag den af Geijer uttalade mening, att adlandet borde upphöra för att liksom ställa adeln på amortering och därigenom en gång lättare blifva den kvitt. Utom det att hvarje adelsmans personliga betydelse skulle ökas, i den mån ståndet blefve fåtaligare men ändå bibehöll sin fjärdedel af representationen, föreföll det mig, som skulle detta stånds amalgamation med de andra af ingenting så kraftigt befordras som genom att kreera adelsmän enligt 1809 års grundlag, som inskränkte ärftligheten till äldste sonen. När ibland bröder en är adelsman men de andra icke, så blir skillnaden emellan en adlig släkt och en annan icke så stor, helst när icke något fideikommiss tillhör den äldste, ende adelsmannen.

Jag påtog mig därför det politiska ansvaret för att, omedelbart efter kröningen, Manderström blef grefve, Gri-

penstedt, Nils Ericson och Gillis Bildt friherrar och fyra eller fem aktade män adlades.

Själfva kröningsceremonierna försiggingo med all öflig storartad högtidlighet. Från Storkyrkan, där jag satte kronan på konungens hufvud, skulle han rida till slottet, tagande vägen utför Storkyrkobrinken, öfver Mynttorget och Skeppsbron samt uppför Slottsbacken. Han hade velat, att statsministrarne, som enligt ceremonielet borde »omgifva» honom, äfven skulle vara till häst, och Manderström var härtill redobogen, ehuru man nästan skulle kunnat tro, att han aldrig suttit på hästrygg. Men jag protesterade bestämdt, af farhåga att vi skulle utsätta oss för åtlöje. Vädret var ganska kallt, och när vi kommo ur kyrkan, hade kröningshästen länge stått och frusit, så att han hade fått mera lust att gå på två än på fyra ben. Kungen skötte honom väl och såg ståtlig ut på sin ystra springare, men vi statsministrar hade all möda att hålla våra släpande hermelinsmantlar fria från hästhofvarna. Det värsta var, att då vi kommo till foten af Slottsbacken, höll kungen in sin häst och ropade fram öfverhofstallmästaren grefve Essen samt tillsade honom att skynda på den del af processionen, som var framför, emedan kungen ville göra en carrière uppför backen. Vår uppgift att omgifva honom hade därigenom blifvit något försvårad. Lyckligtvis var Essen en förståndig karl. Han återvände om en stund och sade blott: »Det är omöjligt, Eders Maj:t», hvarefter vi fingo fortsätta i lagom takt.

Vid det stora stjärnfallet strax efteråt blef jag utnämnd till serafimerriddare.

Efter kröningen deltog jag föga i riksdagens förhandlingar. Kungen gjorde i slutet af maj en resa till södra delarna af riket, hvarunder jag var ledig och fick vara någon tid med min familj i Skåne. Sedan var jag två månader ordförande i regeringen, medan kungen var dels på Beckaskog och dels i Norge, under hvilken tid jag,

enligt vedertagen, men efter min mening oriktig, praxis, icke fick visa mig vid riksdagen.

Af en svensk-norsk kommitté hade ett par år förut blifvit uppgjordt ett förslag till en lag om verkställighet af svenska domar i Norge och norska domar i Sverige. Detta förslag framlades af Kongl. Maj:t både för rikets ständer och stortinget samt antogs af 1858 års riksdag men förkastades af stortinget, hufvudsakligen af det skäl, att en sådan lag icke kunde antagas af en självständig stat, äfven om den var byggd på en fullständig reciprocitet. Manderström och jag kommo nu i början af 1860 öfverens om att göra en enskild förkänning hos danske ministern grefve Plessen, huruvida *Danmark* icke kunde vara benäget att med Sverige afsluta en konvention af ungefärligen samma innehåll, som det Norge hade förkastat, och sedan vi härpå erhållit ett gynnsamt svar, öppnades officiella underhandlingar med danska regeringen, som visade sig tillmötesgående och till och med lifligt intresserad för saken. Jag skickade Adlercreutz, som var föredragande för lagärenden i mitt departement, till Köpenhamn, och han uppgjorde där, i samråd med danska justitiedepartementet, redaktionen till en konvention, hvilande på alldeles samma grunder, som varit ifrågasatta med Norge. Härom gjordes därpå före riksdagens slut kunglig proposition, som af riksdagen antogs, och sedan äfven danska riksdagen gillat densamma, utfärdades året därpå en författning, som borde öfvertyga Norge, att hinder icke mötte för en självständig stat att träffa en sådan öfverenskommelse med en annan.

De författningar, som vid denna tid gällde i fråga om resandes skyldighet att vara försedda med pass, voro i sig själfva ganska betungande, och erfarenheten hade ådagalagt, att de, som hade något att frukta, vanligen hade sina pass i ordning, hvaremot annat hederligt folk försummade att därmed förse sig, enär de sällan efterfrågades. När emellertid sådant skedde, uppstodo många förargliga trakasserier. Rikets ständer hade också uti en skrifvelse be-

gärt lättnader i föreskrifterna. Jag dristade nu föreslå att taga steget fullt ut, och i september 1860 utfärdades en kungörelse, hvarigenom med ett par undantag upphäfdes alla stadganden om pass för resande, som ankomma till riket eller färdas inrikes orter emellan eller ur riket sig begifva. Häraf förespådde många de farligaste följder. Men i Europa väckte det ett allmänt gillande; och Platen, som då var minister i England, skref, att svenska regeringen omöjligen hade kunnat hitta på något populärare för engelsmännen. Den ena efter den andra utländska regeringen följde snart det af Sverige gifna exemplet, ehuru några sedermera åter infört ett visst passtvång.

Riksdagen afslöts den 30 oktober, och omedelbart därefter erhöllo Hamilton och Almqvist på begäran afsked från sina statsrådsämbeten. Såsom skäl för sin afgång uppgaf Hamilton för mig icke något annat än sin svaga hälsa. Ehuru detta för en vanlig människa varit en fullgiltig orsak, ty han var verkligt sjuklig, ville dock hvarken jag eller mina kolleger rätt tro på att icke något annat låg inunder, och som vi alla ansågo, att konseljen genom hans afgång skulle göra en oersättlig förlust, bestormade vi honom med böner att stanna kvar men förgäfves. Till min förvåning förhöll sig kungen tämligen passiv och sade blott, att han gjort allt hvad han kunnat för att få behålla Hamilton men att det visat sig omöjligt. Almqvist förklarade, att om Hamilton gick af förlorade konseljen sin styrka, och då ville äfven Almqvist gå, och sålunda förlorade vi äfven honom.

Efteråt hörde jag berättas, jag minnes icke säkert af hvem men tror det var Manderström, att kungen under sin senaste vistelse i Norge fått det intryck, att det vore nödigt för hans personliga ställning i detta rike, att skulden för utgången af ståthållarfrågan lades på någon annan än honom själf och att således åtminstone någon af den svenska konseljen måste göras till försoningsoffret. Hamilton skulle anat detta och erbjudit kungen att begära sitt afsked, om detta kunde vara kungen till någon tjänst, och

kungen hade med tacksamhet, under det ett par stora tårar föllo från hans ögon, emottagit erbjudandet. Utan att veta det med visshet, håller jag för sannolikt, att den rätta förklaringen är att söka här, och jag har ingen anledning att tro, att han lämnade konseljen af missnöje med sina svenska kolleger och den riktning de inslagit. Sjuk lämnade han Stockholm och måste på Hedenlunda gå till sängs, därifrån han uppsteg nyårsdagen och skref till mig följande dagen ett bref, med uttryck af varm tacksamhet och välönskningar till dem, »som lättat hans börda under de förflutna åren»; och som han icke kunde skrifva till dem alla, vände han sig till mig, »icke blott såsom den främste genom ditt ämbete, utan ock såsom den, på hvilken genom dina enskilda egenskaper det helas sammanhållning beror. Måtte dina krafter och din håg ej förtröttas! Det är min lifligaste nyårsönskan, ej blott för dig men för konungen och fäderneslandet.»

Genom sitt sista afträde från skådeplatsen har Henning Hamilton för mig blifvit en psykologisk gåta. Äfven förut under hans lefnad fann jag en och annan dunkel punkt, till hvars djup min blick icke förmådde tränga, en och annan handling, som jag, oberoende af en olika politisk ståndpunkt, icke kunde gilla, men i allmänhet fann jag hans tänkesätt stämplade af en ädel höghet, som jag omöjligen kan tro hafva varit förställning. Människonaturen är en blandning af så mycket godt och ondt, att yttringar af både det ena och andra från en och samma person kunna vara lika sanna uttryck af karakteren. Den sannolikaste förklaringen af det dåliga, som mot slutet uppenbarade sig i Hamiltons enskilda lif, antager jag vara den hos många stora män icke ovanliga men förmätna tron, att den konventionella moralen icke är bindande för dem, som i viss mån stå öfver den öfriga mänskligheten. Hamilton har dock arbetat och offrat så mycket för det allmänna, att mycket i det enskilda bort honom förlåtas, och allmänhetens dom öfver honom har hittills varit alltför hård.

Egentligen var han icke ett skapande snille, och man har frågat, hvad han uträttat med sina stora egenskaper. Men det är icke blott af de positiva resultaten en mans verksamhet får bedömas, och i synnerhet passar icke denna måttstock för konservativa män. De vore icke konservativa, om deras hufvudsakliga verksamhet vore reformatorisk. Under tider, som hota att gå fort, måste de i stället använda största delen af sin kraft till att hålla emot, och om de äfven hafva vissa reformer i sinnet, nödgas de ofta uppskjuta dem till lägligare tid. Mest beundransvärd var Hamilton för sin förmåga att intaga och leda människor och sin finhet i omdömet om personer och saker. Men han var därjämte en lysande talare, en skarpsinnig kritiker, en tänkare med vidsträckta kunskaper och en lika modig som vaken och arbetsam stridsman för den fana han tillhörde, hvarför han också alltid blef den förnämste anföraren för de härar, som följde samma fana. Ingen popularitetsjakt förmådde honom någonsin att vika från sin väg, men med stor humanitet bemötte han olika tänkande.

Såsom ecklesiastikminister var det i synnerhet två större frågor, som han löste. Den ena var prästlöneregleringen, hvarigenom prästerna kommo ifrån det förhatliga sättet att själfva uppbära sina inkomster af församlingarnas medlemmar och att, i brist på enskilda öfverenskommelser med dem, räkna sin tionde på marken. Detta var en privilegiefråga, och sannolikt hade icke prästeståndet däruti gått till mötes med så stor moderation, som det gjorde, om icke Hamilton varit. Å andra sidan tyckte naturligtvis många ändå, att prästerna fått för mycket. Den andra var organisationen af Karolinska institutet, såsom en integrerande del af universitetsbildningen för läkare. Stockholms läkaredroskor voro i flitig rörelse för agitationen af denna fråga, men universitetens målsmän sofvo icke heller, och resultatet blef denna gång tämligen halft. Uti ingendera af dessa frågor var initiativet Hamiltons, likasom han icke hann kontrasignera författningarna. Men han hade stor förtjänst

i sammanjämkningen af de olika meningarna och hindrade, att icke det hela gick sönder.

Under sommaren 1860 hade han ledigt en tid för att sköta sin hälsa och genomgå en badkur på Helgoland. Han medtog dit handlingarna angående Karolinska institutet och återkom med en tjock, inbunden bok, renskrifven af hans egen hand med den mest prydliga stil, som liknade ett fruntimmers, däruti han i form af ett yttrande till statsrådsprotokollet, efter en lång historisk utredning af hela ärendet, både formulerat själfva författningsförslaget och motiverat detsamma. Han fann sig därefter helt uthvilad och sade sig hafva indelat tiden så ordentligt, att han icke skref mera än åtta timmar hvarje dag och gjorde afbrott mellan vissa timmar för att promenera i öns enda allé, som bestod i en rak väg genom en potatisåker.

Våra politiska banor skildes åt icke så långt efter det han lämnat statsrådet, och efter hand uppstod emellan oss på detta fält en kamp på lif och död. Då han från sin ståndpunkt ansåg, att jag för fäderneslandets väl måste politiskt tillintetgöras, var det icke att begära, att han skulle skona mig, och lika naturligt var, att det skulle för honom kännas bittert att icke segra i striden. Han sökte ock att åt mig utdela icke allenast hugg, så dödande som möjligt, utan ock styng af fint slipade dolkar. Men detta var alltid i politiska strider, och aldrig märkte jag såsom enskild man hos honom någon personlig bitterhet emot mig. När striden lågade som värst i danska frågan, skref jag till honom i Köpenhamn och försäkrade honom, att inga politiska meningsskiljaktigheter skulle verka till någon förändring i min gamla vänskap för honom. och han svarade, att han därför var mig tacksam, samt försäkrade å sin sida, att ett fortfarande af det enskildt goda förhållandet emellan oss alltid skulle blifva honom lika dyrbart, hvilka förändringar ännu politiska förhållanden kunde medföra i hans politiska ställning.

Almqvists afgång stod, såsom nämndt är, i sammanhang med Hamiltons. Jag tror dock, att förnämsta orsaken

var, att han tröttnat vid ämbetet. Hans natur var att älska ombyte. Han blef nu justitieråd men blef det icke synnerligen länge, förrän han enligt egen önskan förflyttades till presidentstolen i Svea hofrätt, och därifrån återgick han ännu en gång till domstolen. Så var han åter ett år statsråd samt hamnade slutligen för tredje gången i domstolen, till dess han blef pensionsmässig, då han skyndade sig att taga afsked. Det bör dock erkännas, att han var så pliktrogen, att han icke lät sin håg för ombyte ensamt förmå sig att lämna sin post, men han blef innerligt belåten, då han fick något giltigt skäl att göra det. Han hade ett ovanligt ljust praktiskt hufvud samt var en utmärkt skicklig ämbetsman. Såsom jurist ansågs han, i likhet med Lagerstråle, af sina kamrater såsom nog mycket billighetsdomare, hvilken icke gärna lät sig bindas af lagens bokstaf att begå orättvisor, men detta var i konseljen en ytterligare vinst. Hans öppna, genomhederliga, glada och älskvärda väsende gjorde honom till en i allo ovärderlig kamrat.

Efter Hamilton utnämndes nu Thyselius till ecklesiastikminister; Lagerstråle öfvertog civildepartementet efter Almqvist, och Bredberg blef konsultativt statsråd. Både Thyselius och Bredberg voro kända såsom skickliga ämbetsmän men ingendera såsom politisk personlighet. Jag ansåg vid denna tid såsom en fördel att icke binda händerna genom att gifva konseljen någon politisk färgläggning.

I medlet af december blef jag angripen af en lindrig feber och måste hålla mig till sängs några dagar. Därunder fick jag sent om aftonen den 17 bud från kungen att genast komma upp till honom. Då kungen visste, att jag var sjuk, kunde jag förstå, att något viktigt hade händt, men kunde ej ana, hvad det var. Jag fick hastigt en vagn och klädde mig, så att jag inom en halftimme var på slottet, där i kungens förmak en mängd betjäning med allvarsamma ansikten stod samlad. Utan att fråga någon, gick jag direkt in till kungen, som sade: »Det gick hastigt med farmor.» Jag fick då veta, att änkedrottning Desideria hade kommit hem från operan, fick slag och föll i slotts-

trappan samt dog, innan hon hunnit bäras in i sina rum. Kungen ville nu, att jag redan samma afton skulle försegla hennes skrifbord och chiffonierer; och efter att hafva fullgjort detta, låg jag snart åter i min säng och fortsatte febern, som dock icke af afbrottet förvärrats.

ÅR 1861.

Redan i januari började jag bouppteckningen efter änkedrottning Desideria, men utredningen och realisationen drogo ut ett par år.

Hon ägde ett hotell i Paris, som hon länge velat sälja och för hvilket hon varit bjuden två millioner francs, men innan hon hunnit besluta sig, om hon skulle antaga anbudet eller ej, blef det beramadt, att en boulevard skulle dragas fram öfver tomten och däraf medtaga en tredjedel, till följd hvaraf det blifvit henne ålagdt att inom några månader hafva rifvit och bortfört hela hotellet. För den exproprierade tredjedelen bjöd staden Paris endast tio francs, enär de återstående två tredjedelarna af tomten förmentes få ett så ökadt värde genom att blifva beläget vid Boulevard Malesherbes, att detta ersatte icke blott den förlorade tredjedelen af tomten utan ock hela den gamla byggnaden. Med någon svårighet fick man dock öfverklaga detta anbud och saken hänsköts till en jury, som slutligen beviljade 100,000 francs till expropriationen. Oskar Björnstjerna, som varit änkedrottningens kammarherre, skickades nu till Paris för att sälja så väl hvad som fanns kvar af hotellet som två egendomar på landet, Villarceaux och Moussy le Neuf, hvilka jämväl tillhört änkedrottningen. Genom styckning och särskilda försäljningar af tomtdelar lyckades han erhålla en köpeskilling, som för det hela uppgick till nära två millioner francs, likasom han sålde de båda egendomarna

för en million. Något senare försämrades konjunkturen, och så höga pris kunde då icke vidare uppnås, så att arfvingarne voro synnerligen belåtna med Björnstjernas beskickning, hvilken besparade mig mycket bekymmer och arbete. Utom nämnda fastigheter ägde änkedrottningen äfven ett mycket litet hus i Marseille, som såldes.

Enligt öfverenskommelse emellan arfvingarne tillföll änkedrottning Josefina en lott lika med hvart och ett af de fyra barnbarnen, och hvarje lott uppgick till omkring en half million kronor, då man beräknade något afdrag för en mycket dryg pensionslista.

Denna vinter beslöto min hustru och jag att i stället för en bal gifva ett sällskapsspektakel och anordna tableaux vivants, hvartill allt vår stora sal synnerligen väl lämpade sig. Då Manderström hörde detta, frågade han, om jag var galen. Enligt hans mångåriga erfarenhet kunde nämligen ett societetsspektakel, helst om corps diplomatique skulle deltaga, omöjligen gå för sig utan tusen brouillerier och kabaler, och man fick tacka Gud, om det icke blef slagsmål. Vi beslöto dock att försöka och göra allt för att undvika obehag. Det lyckades också fullständigt, genom att tillmötesgå allas önskningar, men kostade mycket pengar, dels för teaterns aptering och dels för traktering vid 17 repetitioner. Tablåerna ordnades af professor Höckert, som till och med själf målade en af fondridåerna. Fröken Jacquette Gyldenstolpe (sedermera grefvinna Essen) och kammarherre V. Aminoff voro de, som beundrades mest för sin skönhet. Baron Hochschild och holländske ministern grefve Bylandt vunno priset såsom aktörer. Spelande damer voro friherrinnan Pirch, född prinsessa Thurn och Taxis, friherrinnan Peyron, född Due, och fröken Wirsén (sedermera fru Martino).

Hertiginnans af Östergötland nedkomst väntades någon af dessa dagar, och just under representationen hos oss, den 27 februari, medan sista pjesen spelades, kom bud, att stunden var inne. Kungen befallde, att intet afbrott fick ske, men aflägsnade sig jämte de öfriga kungliga personerna.

Grefvinnan Brahe, som tjänstgjorde hos hertiginnan såsom hofmästarinna, fick kläda om sig i hofdräkt uti vagnen på vägen till palatset. Min hustru, ehuru äfven hon var kallad till vittne vid tillfället, fick tillstånd att stanna hos sina gäster, men jag skyndade bort, beröfvad mina vanliga ytterplagg, som tillgripits af Manderström och Sibbern. När jag hann fram, var prins Karl redan född och bars omkring af änkedrottningen för att visas. En del af vittnena följde mig sedan hem, där vi vid supéen med de andra gästerna drucko den nyfödde prinsens skål.

Vid denna tid bildade sig de s. k. frivilliga skarpskytteföreningarna, i det uppgifna vackra syftet att bidraga till fosterlandets försvar. Det var redan i och för sig en något betänklig sak, att beväpnade kårer organiserades utan allt tillstånd eller kontroll af landets regering. Men ännu betänkligare föreföll det, då en af de förnämsta stiftarne. August Blanche, öppet uttalade, att meningen var att bilda ett försvar både mot det yttre och det *inre* Ryssland. Emellertid var det kinkigt att förbjuda hela saken, då den omfattades med ett lifligt intresse, som hos de flesta säkerligen var fullt lojalt. Detta hade ock varit att förstöra en god sak, äfven om därför kunde hafva funnits någon laglig form. Regeringen påfann då en behändig utväg. hvaraf jag tillräknar mig en del af äran. Den 8 mars utfärdades nämligen en kungörelse af innehåll, att Kongl. Maj:t, som med välbehag ansett den fosterländska syftningen af föreningarnas verksamhet, funnit angeläget, att fastän dem lämnades öppet att själfva ordna sina inre angelägenheter, de likväl underkastade sig hvad som erfordrades för att konungen, såsom enligt regeringsformen högste befälhafvare öfver rikets krigsmakt, kunde förordna om alla påräkneliga försvarskrafters användande; hvarför Kongl. Maj:t fastställde vissa hufvudgrunder för ifrågavarande föreningar och däribland, att öfverbefälhafvare skulle, efter förslag af förening, förordnas af Kongl. Maj:t, hvilka grunder skulle tjäna till efterrättelse för hvarje frivillig skarpskytteförening, som ville utgöra en del af nationalförsvaret; och ville Kongl. Maj:t

tillse, i hvad mån understöd kunde beredas sådan förening; hvaremot de föreningar, som undandrogo sig denna för nationalförsvarets ordnande erforderliga sammanhållning och kontroll, skulle betraktas endast såsom enskilda sällskap.

Åtskilliga af föreningarnas upphofsmän blefvo helt missnöjda med detta regeringens schackdrag och yrkade, att man icke skulle därvid fästa något afseende. Men då grundlagen ovillkorligen bjuder, att konungen skall vara krigsmaktens högste befälhafvare, hade de svårt att vidhålla, att föreningarna, om de icke erkände konungen såsom äfven deras befälhafvare, ändå kunde räknas till krigsmakten, och deras syftemål måste då finnas vara uppenbarligen misstänkt. Slutet blef, att man underkastade sig kungörelsen, och skarpskytteföreningarna hafva sedan aldrig gifvit anledning till politiska farhågor.

Mot slutet af mars gjorde konseljen åter en stor förlust därigenom, att statsrådet Wallensteen efter uppnådd pensionsålder begärde sitt afsked. Han hade i tretton år suttit i statsrådet och förut under åtta år samlat sakkunskap såsom expeditionschef i civildepartementet. I fråga om alla administrativa författningar och prejudikater var han af alla lefvande lexika jag känt det fullständigaste och säkraste. Men han ägde äfven djupare insikter och förenade därmed en liberal statsmannablick, som sträckte sig öfver alla tidens frågor. Man kunde icke tro, att han var den han var. då man såg hans tafatta hållning och fula ansikte eller hörde hans hackiga, nästan stammande uttal. Efter honom blef öfverste Thulstrup konsultativt statsråd, sedan man öfvervunnit betänkligheten, att han kunde anses icke vara en infödd svensk man. Hans föräldrar hade nämligen varit danskar, som en längre tid före sonens födelse inflyttat till Sverige och där bosatt sig på fast fot, men först ett par år efter sonens födelse i Landskrona upptogs fadern till svensk medborgare. Sonen var således född i Sverige, men det var därför icke afgjordt, att han var född svensk. Det upplystes dock, att enligt dansk lag hade fadern, redan innan sonen föddes, förlorat sin danska nationalitet,

därigenom att han alldeles satt sig ned under främmande herrskap. Och när fadern icke längre var dansk, kunde icke heller sonen vara det, vid hvilket förhållande sonen, såsom född i Sverige, väl också borde anses vara infödd svensk. Man lär senare i konstitutionsutskottet hafva satt i fråga att härom väcka anmärkning, men ingen sådan kom fram.

Den 9 april gick ridån upp för andra akten i norska frågan, i det jag den dagen i sammansatt svenskt och norskt statsråd anmälde så väl den äldre unionskommittéens förslag till en ny föreningsakt som rikets ständers skrifvelse af år 1860 om revision af föreningen, därvid jag afstyrkte den gamla unionskommittéens förslag men hemställde, att Kongl. Maj:t ville för samma ändamål tillsätta en ny kommitté, bestående af fem eller sex ledamöter från hvartdera riket; hvaröfver norska regeringens yttrande infordrades såsom den första åtgärden.

De vidlyftiga handlingarna i denna fråga äro på nådig befallning särskildt tryckta, och jag vill icke här lämna någon redogörelse för deras innehåll, ehuru de tvifvelsutan utgöra viktiga bidrag till teckningen af mig såsom statsman.

Här må endast sägas, att den ståndpunkt, jag i revisionsfrågan intog, var så norskvänlig som den gärna kunde väntas af en svensk, då jag, ehuru jag icke kunde medgifva att grundsatsen om båda rikenas jämlikhet vare sig i norska grundlagen eller riksakten fanns stadgad annat än för vissa fall, likväl ansåg, att denna grundsats borde utsträckas till alla framdeles uppkommande unionsförhållanden, emedan den var stödd på rättvisa och den enda, hvarpå en förening emellan fria folk kan utvecklas; hvarjämte jag ansåg Sverige icke böra fordra mera än att erkännas såsom primus inter pares, i de få fall, där den fullkomliga likställigheten icke kunde åstadkommas.

Då kungen i påföljande maj månad reste till Norge, bad jag att få följa med för att se till, om icke något kunde

göras i försoningsväg. Jag hade nämligen svårt att tänka mig, att det nationalhat, som i Norge uppstått, skulle kunna fortfara att lefva, blott på grund af en etikettsfråga. Norge ville afskaffa sitt ståthållarämbete, hufvudsakligen därför, att därtill kunde nämnas en svensk, och Sverige hade ingenting däremot men begärde blott att få uttala detta; och häruti skulle ligga ett så oerhördt attentat! Jag hade likväl icke varit många dagar i Kristiania, förrän jag tydligen insåg, att där var för mig ingenting att göra. Jag gjorde mina visiter hos vederbörande, utan att blifva mottagen, men fick från alla håll mottaga kontrabesök, därvid jag lade märke till att alla de politiska personerna kommo två och två tillsammans, sannolikt i afsikt att försvåra alla politiska förkänningar och påtagligen bemödande sig att undvika allt sådant. Endast gamle f. d. statsrådet Vogt kom ensam och talade självmant politik samt yttrade, att den dag kanhända skulle komma, då man icke klandrade mina åtgöranden i förhållande till Norge.

Jag tog mitt parti och ställde mig som om jag kommit till Norge blott för att se dess vackra natur, men äfven härom hade jag nästan svårt att få tala, ty då jag t. ex. på en stor supé hos kungen på slottet närmade mig åt ena sidan af salongen, drogo sig alla därifrån, och jag blef stående ensam på golfvet. Jag tror icke, att detta skedde af afsikt att förolämpa mig utan af fruktan att blifva komprometterad i andras ögon genom att tala med mig. Damerna voro likväl mindre rädda, och jag gjorde mitt bästa för att ställa mig väl hos dem. Samtliga statsråden uppfyllde mot mig noggrant alla höflighetens fordringar, och för öfrigt blef jag af ingen ohöfligt bemött, blott kyligt. Några gemytliga personer, såsom äldsta statsrådet Petersen, kunde dock icke ens i samtal med mig undertrycka sin humor.

Först dagen före min afresa från Kristiania kom Birch Reichenwald till mig och talade om det svar, som den norska regeringen hade att aflåta på min framställning om revision af föreningsvillkoren och hvilket Birch skulle författa. Han sade, att han måste vidhålla den norska åsikten,

men bad mig vara viss om hans personliga högaktning. Flera år senare, då han lämnat statsrådet, träffade jag honom i Kristiania, och vi voro då de bästa vänner.

På teatern i Kristiania iakttog jag ett karakteristiskt drag af det norska nationallynnet. En berömd dansös, Pepita de Oliva, uppträdde där i ett stycke, som var skrifvet för hennes räkning af Erik Bögh och där Pepita spelade sin egen roll. En norsk teaterdirektör föreställdes hafva rest till Danmark för att engagera henne att komma till Norge. Men allt hvad han såg i Danmark, ända till Pepitas egna ben, föreföll honom så oändligt underlägset, hvad man fick se i Norge, att det icke tålte någon jämförelse. Hans oerhörda skryt öfver Norge uppfattades emellertid af en stor del af den naiva publiken såsom den renaste sanning och applåderades ursinnigt. Några i min närmaste omgifning tycktes förlägna öfver dessa bifallsyttringar, men på mig gjorde det ett godt intryck att bevittna en fosterlandskärlek, som var så stark, att man på fullt allvar ansåg sitt land öfverlägset hela den öfriga världen.

Öfver sommaren hade jag af excellensen Karl Löwenhjelm hyrt hans boställe såsom ståthållare på Drottningholm. Själf skulle han tillbringa sommaren utrikes, dels för att besöka släktingar och dels, såsom han sade, för att i Dresden med egna ögon se en eldgaffel, som skulle på egen hand promenera omkring på golfvet. Han var nämligen spiritist. Året förut hade han lämnat mig en plan att upprätta en ministeriell tidning, som han ansåg företrädesvis behöflig för att bekämpa Aftonbladet, hvilken detalj skulle uppdragas åt Crusenstolpe. Kalkylen öfver påräkneliga inkomster och utgifter var dock ganska hasarderad. Innan jag detta år reste till Norge gaf han mig också ett välvilligt råd, huru man skulle behandla norrmännen, och det bestod uti, att man borde skicka en armékår till Trondhjem. Hela det norr därom liggande landet ville gärna blifva svenskt och skulle då samtycka därtill utan svärdslag; men de södra delarna borde man lämna i ro och låta dem slåss med hvarandra.

Före sommarens slut var Karl Löwenhjelm död, och inom sex veckor afledo jämväl två andra excellenser, Karl De Geer och Günther.

Vi måste tidigt flytta in till staden från Drottningholm i anseende till min hustrus väntade barnsäng. Den sista augusti föddes oss tvillingar. Manderström förklarade, att han icke kände något prejudikat på att en tjänstgörande statsministers fru fått tvillingar men ville fråga Wallensteen, om han hade reda på något sådant fall. Efter barnsängen sväfvade min hustru någon tid emellan lif och död, men hennes starka natur segrade, och hon återkom till lifvet, fastän hennes hälsa och nervsystem fått en allvarsam knäck, som aldrig helt och hållet öfvervunnits. Af tvillingarna var den ena en synnerligen frisk och stark flicka men den andra en ganska klen gosse. Efter något mera än ett år rycktes dock flickan bort af difteri, men brodern lefver ännu och har småningom blifvit både frisk och stark.

Själf har jag haft att glädja mig åt en i allmänhet god hälsa, ehuru den ej så sällan varit afbruten af mindre betydande illamåenden. Ett symtom, som hos mig blifvit kroniskt ungefär från samma tid, som jag blef statsminister, är, att jag i regeln vaknar kl. omkring två på natten och har ett par sömnlösa timmar, hvarefter jag åter insomnar. Jag har väl icke haft samma kraft som gamle grefve Platen, hvilken under lika förhållande steg upp och satte sig att skrifva, till dess han åter blef sömnig, men så länge jag hade bekymmer för hela landets välfärd, fann jag likväl dessa sömnlösa timmar vara de bästa på hela dygnet. Ostörd under nattens stillhet kände jag då ofta tanken klarna och angifva, huru jag skulle kunna reda mig ur de svårigheter, som jag under dagens lopp icke kunnat lösa. Sedan jag numera fått mindre att tänka på, förefalla mig dock dessa timmar skäligen tråkiga. För öfrigt vet jag icke, hvad en djup sömn vill säga, och jag har aldrig vaknat ur någon vare sig lång eller kort sömn, hvilken del af dygnet som helst, utan att hafva vaknat från en dröm.

Huru upptagen jag varit af mitt ämbete kan jag bäst märka däraf, att mina personliga minnen från den tidigaste delen af min lefnad framstå så mycket lifligare än under den senare perioden, då de liksom blifvit tillbakaträngda af de allmänna angelägenheterna. Jag föreställer mig därför, att om dessa anteckningar komma att få några intresserade läsare, så blir det första afdelningen, som läses helst af dem, som söka *människan*, och den senare af dem, som söka *statsmannen*. Måtte de icke finna båda alltför skröpliga!

Vid tanken på att dessa blad möjligen komma att läsas af många, som icke för mig hysa den ringaste medkänsla, har det icke varit utan tvekan, som jag oförbehållsamt och vidlyftigt blottat mina innersta känslor under yngre dagar, hvilka man naturligast vill gömma för sig själf och allra minst vill lägga fram för offentlig kritik. Då emellertid mitt syftemål varit att efter förmåga framställa hela min personlighet, har jag icke kunnat förbigå något så däruti ingripande som t. ex. min kärleks historia, och skulle jag skrifva något därom, så kunde det icke blifva alltför torrt och knapphändigt, i synnerhet som jag från min förlofningstid har skriftliga aftryck kvar af hvad jag då kände. Jag blyges icke heller för dessa känslor, och det vill synas mig, att äfven för dem, hos hvilka jag icke kan påräkna någon sympati i detta afseende, det borde kunna vara af något psykologiskt intresse att se, huru det funnits någon värme på djupet äfven hos den, som i allmänhet uppfattats såsom mera än vanligt lugn och kall.

UPPSLAG TILL REPRESENTATIONSFÖRÄNDRINGEN.

1861—1862.

Efter att hafva samtalat några gånger med kungen om nödvändigheten af en representationsförändring, tog jag det första steget i denna fråga, genom att till honom öfverlämna följande promemoria:

»U. P. M.

Efter erhållen befallning att skriftligen uppsätta min åsikt angående representationsfrågan, får jag i största korthet sammanfatta den sålunda:

Ståndsrepresentationen är en föråldrad institution, hvars upphäfvande endast är en tidsfråga.

Behofvet af dess upphäfvande visar sig starkt, icke blott i split emellan stånden, som söndrar folket och förlamar dess kraft och som genom det hat, prästeståndet såsom politiskt stånd ådrager sig, hotar svenska kyrkans bestånd, utan äfven i omöjligheten af en stark regering, hvilken måste äga ett säkrare stöd af representationen, än som kan vinnas, när densamma är delad i två lika mäktiga partier, hvilka af ståndsintresse eller ståndshat göra nästan allt till partifrågor.

Sedan rationellare representationssätt med fördel antagits af hela det öfriga Europa, med undantag af England, hvarest aristokratien med all sin rikedom lyckats bibehålla sig i sitt öfverhus endast därigenom, att den afstått från allt väsentligt inflytande, framför allt i beskattnings-

frågor, synes tiden vara inne att företaga reformen jämväl i Sverige, där orättvisan att lämna halfva beskattningsrätten åt två privilegierade stånd kan under oroliga tider blifva ett farligt agitationsämne.

Endast omöjligheten att kunna på laglig väg någonting för reformen uträtta är vid sådant förhållande giltig ursäkt för regeringen att i denna fråga förhålla sig overksam, men äfven under förutsättning af en sådan omöjlighet får en regering icke vara utan en mening i landets viktigaste fråga, och om den vill påräkna någon aktning vare sig af lika eller olika tänkande, måste den öppet uttala denna sin mening.

Regeringen har härvid att förklara sig antingen för dem, som endast successivt vilja genomföra reformen, eller för dem, som på en gång vilja taga steget fullt ut.

Ett öfvergångsförslag, i hvilket de nuvarande privilegierade stånden ingå såsom elementer, äger dock sannolikt icke större utsikt till framgång än ett förslag, byggdt på den nya europeiska statsrättens grundsatser, och skulle, äfven om det ginge igenom, icke tillfredsställa nationen utan genast utsättas för enahanda påtryckning, som äger rum emot den nuvarande representationsformen.

Ett förnuftigt förslag, utgående från samfälda val, äger visserligen icke heller stor utsikt till framgång genast, men det har framtiden för sig och vinner flera anhängare hvarje dag. Dess framgång kan möjligen påskyndas därigenom, att regeringen ställer sig på dess sida, och om det ändå faller, är regeringens ställning inför nationen och inför Europa dock bättre, än om dess fall kan tillräknas regeringens verksamhet eller overksamhet.

Det viktigaste i saken är antagandet af grundsatsen om samfälda val. Begränsningar och kvalifikationer vid dess tillämpning äro visserligen nödvändiga, men på utstakningen däraf ligger mindre vikt, än man i allmänhet föreställer sig, ty så snart icke skilda intressen utbrytas och ställas emot hvarandra, gör sig oftast i viktigare frågor ett allmänt tänkesätt gällande hos pluraliteten af så väl

förmögnare och mindre förmögna som mera och mindre bildade.

Ett tvåkammarsystem torde dock vara lämpligast för att förekomma ensidiga och förhastade beslut, men båda kamrarna böra utgå från folket i dess helhet och ej från så beskaffade olika valkorporationer, att den ena representerar det högre och den andra det lägre i samhället, hvarigenom blott utbrott af samhällets farligaste inre strid framkallas.

Med begagnande, så vidt möjligt är, af det bestående, synes den ena kammaren med lätthet kunna sammansättas af representanter för landet, valda på samma sätt som bondeståndets, och för städerna, valda såsom borgarståndets; endast med valrättens utsträckning utan afseende på stånd och med de modifikationer af rösträtten, som möjligen kunna föranledas af en ny kommunallag, stiftad af konung och ständer.

Den andra kammarens ledamöter, hvilka böra utses för längre tid och för hvilka de kvalifikationer fordras, som trygga bildningens och förmögenhetens talan, kunde måhända lämpligast väljas af landstingen, därest sådana komma till stånd, men i annat fall länsvis af sockennämndernas eller kommunernas ordförande såsom själfskrifna elektorer.

I fråga om detaljerna har jag emellertid icke nu att uttala någon bestämd mening, hvilken jag dessutom, om jag än ägde den, vore benägen att i viss mån foga efter andras; men i det väsentliga är min mening så fast, att jag såsom justitiestatsminister finner mig pliktig att såsom mitt förnämsta mål arbeta för reformen och söka förbereda de åtgärder, som kunna på regeringen ankomma; i följd hvaraf jag ock måste lämna ämbetet, om icke regeringen vill lägga sin moraliska vikt i vågskålen till förmån för reformen och är beredd att handla, så snart sådant med någon utsikt till framgång kan ske.

Louis De Geer.

Stockholm den 16 juli 1861.»

Då jag nu genomläser denna framställning, finner jag motiveringen teoretiskt tämligen tarflig och vissa förutsättningar oriktiga, men det hela uppskattar jag ännu såsom utgånget ur en sund praktisk instinkt af hvad som borde göras för att betrygga det svenska samhällets lagbundna bestånd.

När jag lämnade min promemoria till konungen, tillade jag muntligen, att om han icke delade min åsikt och ville tillåta, att reformarbetet af regeringen företogs, anhöll jag att få anmäla mig till erhållande af landshöfdingeplatsen i Växjö, som grefve Mörner förklarat sig sinnad att lämna; och ville jag i sådant fall, för att icke vålla konungen något obehag, alldeles icke omnämna anledningen, hvarför jag lämnade statsministersämbetet. Kungen sade sig vilja betänka saken, till dess han återkom från en resa, som han just då ämnade företaga till södra delarna af riket, Norge och Frankrike.

På utresan träffade han i Norrköping den då just till vår minister i Köpenhamn utnämnde Henning Hamilton, hvilken han bad resa till Stockholm för att öfvertala mig att afstå från mitt yrkande om representationsfrågans upptagande till behandling. Hamilton kom också till mig på Drottningholm och sökte under flera timmars samtal ärligt fullgöra kungens uppdrag. Jag gick aggressivt till väga vid mitt försvar och sökte i stället öfvertala Hamilton att omfatta reformsaken och sätta sig i spetsen därför. Ett och annat ögonblick trodde jag det icke omöjligt att lyckas, men slutet blef, att hvar och en vidblef sin mening. Jag har återfått originalet till min promemoria, och jag vill minnas, att det var Hamilton, som lämnade mig det, men möjligen var det kungen själf vid ett senare tillfälle. Han trodde sig stundom helt och hållet komma ifrån en oangenäm sak, om han blott kunde få förslagsställaren att återtaga sitt papper.

Anländ till Växjö bad kungen grefve Mörner låta med sin afskedsansökning anstå, hvarmed han afsåg att aflägsna all enskild anledning för mig att påskynda frågan.

Efter återkomsten från Paris berättade kungen, att han rådgjort i ämnet med kejsar Napoleon, och denne, som sympatiserade med Karl XV:s skandinaviska funderingar, hade rådt honom att låta göra ett liberalt representationsförslag färdigt men icke framlägga det förrän i något för den skandinaviska frågan gynnsamt ögonblick, då dennas lösning kunde underlättas genom den allmänna entusiasm, som representationsförslaget borde framkalla. Jag kunde dock icke biträda denna mening utan förklarade, att jag ansåg representationsfrågan böra behandlas såsom en sak för sig, oberoende af den skandinaviska, och kunde icke afstå från att i öfverensstämmelse därmed handla, så framt konungen icke entledigade mig från mitt ämbete.

I januari 1862 antydde jag för första gången offentligt mina planer att taga mig an representationsfrågan, uti svaret till en deputation, som till mig öfverlämnade en mängd med talrika underskrifter försedda petitioner om en ny representation. Detta svar, som infördes i Post- och inrikes tidningar, var af följande lydelse:

»Fäderneslandets behof af ett tidsenligare representationssätt framstår för mig lika oafvisligt som för eder och de många, för hvilka I uppträden. Det är min fasta tro, att en reform, utförd i den riktning, som med framgång blifvit beträdd icke blott af de med oss närmast besläktade folken utan af nästan hela det öfriga Europa, skulle bidraga att göra det svenska folket enigt och starkt samt medföra mindre vådor än dem, som äro att förvänta af ståndsrepresentationens bibehållande. Med denna öfvertygelse skulle jag icke kunna stå till svars för mig själf, om jag, på den plats jag nu innehar, försummade något lagligt och hederligt medel, hvarmed jag kunde befrämja reformens genomförande. Endast i omöjligheten att förmå någonting uträtta, har jag hittills funnit ett giltigt skäl för regeringens overksamhet i detta afseende. Jag skulle öfverskatta vikten af den opinionsyttring I, mina herrar, frambären, om jag däruti såge ett bevis, att denna omöjlighet numera upphört. Den är dock ett tidens tecken, som

i förening med andra berättigar till den förhoppning, att vi med allt större och större steg nalkas den tidpunkt, då frågans lösning på ett sätt, som så vidt möjligt är förliker anspråken på allmän rätt med allmän säkerhet, kan med någon utsikt till framgång åtminstone försökas. Såsom ett sådant tidens tecken skall jag med tillfredsställelse för Kongl. Maj:t anmäla den nu ingifna petitionen.»

Detta yttrande gjorde visserligen något uppseende men tycktes i allmänhet icke ansetts hafva varit fullt allvarligt menadt; och konungen själf visade mig icke i anledning däraf något missnöje. Jag tror knappt, att han med ett enda ord talade med mig om hela petitionen. Mina kolleger hade ingenting emot, att saken togs till behandling, men förbehöllo sig full handlingsfrihet till dess de fått se, hvad jag hade att föreslå. Kungen själf förklarade, att han var öfvertygad om nödvändigheten af en representationsförändring, icke grundad på stånd, och möjligen kunde medgifva upphörandet af adeln, representerad såsom stånd, men att mycket annat återstod att tala om. Han ville gå så långt han kunde i eftergifter men fordrade också sådana å andra sidan tillbaka. Kunde vi komma öfverens om ett förslag, så borde det framläggas, men icke ett ord finge sägas därom i trontalet till nästa riksdag, ty därmed äfventyrade man adelns opposition, utan att man ännu vore viss om vänsterns fasta understöd.

ÅREN 1862 OCH 1863.

Sedan statsrådet Stang inträdt i den norska konseljen och genom sin öfverlägsna personlighet blifvit själen i densamma, kom unionsfrågan in på ett bättre spår. Norska regeringens utlåtande öfver mitt förstnämnda förslag hade, efter Birch Reichenwalds afgång men före Stangs inträde, blifvit insändt till Stockholm, sedan häntydningen på svenska statsrådens förändrade mening blifvit utesluten. Det innehöll en vidlyftig vederläggning af hvad jag anfört och slutade, under åberopande af stortingets adress, med ett bestämdt afstyrkande af den af mig föreslagna revisionskommitté.

Jag föredrog detta utlåtande i sammansatt statsråd den 18 februari och upptog det till bemötande, men då meningen i Norge för tillfället var uppenbart obenägen att ingå på en revision, som i alla fall icke kunde genomföras utan Norges samtycke, hemställde jag, att med frågan måtte anstå, ehuru jag påvisade faran af att de söndrande krafterna under tiden icke skulle blifva mindre verksamma än de försonande. Hela svenska statsrådet, liksom norska statsrådsafdelningen i Stockholm, instämde i det slut jag föreslagit.

Uppgiften blef nu än en gång, att konungens beslut måtte så affattas, att det tillmötesgick den svenska riksdagens fordran på en revision utan att ogilla dess därför fastställda grunder, men på samma gång icke om dessa

grunder uttalade något, som stod i sådan strid mot stortingets adress, att Norges samtycke ens till bildandet af en revisionskommitté blefve omöjligt. Stang och jag hade i förväg därom underhandlat, och han hade uppgjort utkastet till konungens diktamen, i hvilket jag sedermera gjort några smärre jämkningar. Kungen accepterade ock detta diplomatiskt affattade aktstycke, som icke afsåg att i något afseende slita tvisten men att undanrödja hindren mot att på neutral grund begynna att arbeta på ett fredsfördrag. Sålunda heter det i detta diktamen, »att revisionen icke bör vara bunden vid vissa förut bestämda punkter och att de nya bestämmelserna icke allenast böra hvila på den principiella likhet, som måste utgöra grunden för föreningen emellan två fria och själfständiga folk, utan att de också måtte affattas med försiktigt hänseende till det bestående och blott åsyfta att förbättra detta i de riktningar, där förbättring påtagligen kräfves.»

Syftemålet uppnåddes äfven. Det påföljande stortinget uttalade ett erkännande, att en revision kunde företagas på de villkor, som i kungens diktamen blifvit uttalade, och hade sålunda återkallat den protest mot tillsättning af en revisionskommitté, som i adressen blifvit förkunnad. På den svenska riksdagen väckte grefve Anckarsvärd ungefär samtidigt en motion om att, då Norge vägrade att inlåta sig på den af honom fordrade revision, åt en af svenska män tillsatt kommitté borde uppdragas att utarbeta förslag till en förbättrad unionsakt. Men denna motion blef afslagen, och man syntes äfven i Sverige vara tillfredsställd med den utgång, saken för tillfället erhållit.

En af dem, som från början ifrigt sträfvade att komma till ett godt förstånd i unionsfrågan utan att någotdera riket skulle offra något af sin värdighet, var Sibbern, som var en af de varmaste vänner till föreningen af alla jag känt. Såsom norsk statsminister var han äfven af synnerligen stort värde för de förenade rikenas utrikes politik. Han var en utmärkt diplomat, lika insiktsfull och fin som klarseende. Hans stora försiktighet var en stundom väl be-

höflig motvikt emot den snabbhet, hvarmed Manderström alltid var färdig att fatta sitt beslut. Skulle jag hafva något att emot Sibbern anmärka, så vore det måhända hans benägenhet att hellre säga sin mening i undfallande ord än att sjunga den rent ut. Mig omfattade han med lika mycken vänskap, som hans fru skänkte min hustru, och deras hus var ett af dem, med hvilka vi utom släkten plägade förtroligt umgänge. Med sitt poetiska sinne skulle Sibbern säkert blifvit en framstående lyrisk poet, om han därom lagt sig vinn.

Då jag första gången lämnade statsrådet skref han till mig några verser, däraf den sista lydde så:

»Og end en Hilsen fra en gammel Ven!
Vort Venskab födtes under Kamp og Kvide.
I tvende Leire var vi, for at stride,
men Kampen standsed, Gud være Lov! itide,
og vi blev fuldtroe Venner efter den.»

Den 21 mars 1862 utfärdades de nya kommunallagarna, hvilka så mäktigt bidragit att i samhällsafseende utveckla det svenska folket. Dessa lagar ansågos då ännu tillhöra konungens ekonomiska lagstiftning, och öfver de förslag, som blifvit af en kommitté utarbetade, hade blott riksdagens yttrande blifvit infordradt. Riksdagen hade gillat hufvudgrunderna men framställt sina anmärkningar, och det hela bearbetades nu i civildepartementet samt föredrogs af Lagerstråle, som därigenom inlagt en synnerligen stor förtjänst.

Omsättningen i konseljen fortgick äfven detta år, i det Magnus Björnstjerna i mars månad afgick till ett ledigt generalsbefäl och ersattes af Reuterskiöld. Björnstjerna hade varit en allmänt aktad krigsminister med mycken fasthet i karakteren och värdighet i sitt väsen. Han hade lyckats genomföra en ny beväringslag, som bättre ordnade denna institution, och erhålla anslag till öfning af två årsklasser i stället för en. Rättigheten att genom betalning vinna befrielse från öfningarna bibehölls, och de därför inflytande

medlen skulle användas till att åt eliter gifva en fullständigare militärisk utbildning.

Björnstjerna var en angenäm kollega, med ett orubbligt lugn, och vanligen vid ett förträffligt lynne, ehuru han hade den mest pessimistiska uppfattning om allt, hvad som skulle komma att i framtiden inträffa.

Fram på sommaren lämnade äfven Ehnemark konseljen och blef utnämnd till befälhafvande amiral i Karlskrona. Han var en hedersman och en samvetsgrann chef för flottan. I sina yngre dagar hade han lidit mycken smälek för hvad man kallade »det misslyckade försöket att öfversegla Jutland». Han hade nämligen fört excellensen Wetterstedt på en fregatt till Frankrike, och på hemvägen fastnade han, till följd af kompassens missvisning, på ett sandref utanför Jutland, där fartyget sönderslogs. Han rapporterade, att Kongl. Maj:ts fregatt, till följd af en outredd naturkraft, låg ett vrak på jutska kusten. »En outredd naturkraft» blef sedan ett bevingadt ord, som användes om alla möjliga missöden. Det erkändes likväl af sakkunniga, att ingenting egentligen kunde läggas Ehnemark till last, och han bibehöll sitt förut förvärfvade anseende såsom en duglig sjöman.

Valet till hans efterträdare föll på Platen, som varit sjöminister en gång förut, och sedan jag fått konungens samtycke, for jag en morgon med ångbåt till Upsala, där jag visste, att Platen för dagen befann sig, och gjorde på en timme upp saken med honom, hvarefter jag återvände med en annan ångbåt till Stockholm, och kunde samma afton för kungen, som då satt i Logården, aflägga berättelse om den lyckliga utgången af min beskickning. Innan järnvägen fanns, var det sällsynt att kunna på dagen resa fram och tillbaka mellan Stockholm och Upsala, om man hade där något af vikt att uträtta, och att värfva någon oförberedd till statsråd, plägade i vanliga fall icke gå så fort.

Därmed var nu den konselj färdig, som sedan utan meningsskiljaktighet framlade representationsförslaget.

För denna sommar hade jag af den s. k. skånske prinsen, Bergman, hyrt hans villa Skansen på Djurgården, belägen högst upp på berget emellan d. v. Blå porten och Hasselbacken, från hvilka båda ställen en kraftig musik ljöd hela eftermiddagarna och sammanflöt på Skansen i de mest skärande dissonanser. Det var under afhörande af dessa missljud, som jag författade grunderna till representationsförslaget. Men till tröst hade jag från fönstren en präktig utsikt öfver Stockholm och inomhus mina små tvillingar, som rullade sig på ett täcke, gladt lekande med sina äldre bröder.

Samtidigt hade jag mycket annat att tänka på. Regeringen hade före riksdagen tillsatt en kommitté för att utarbeta förslag till en ny konkurslag, och denna kommitté arbetade under hand med norska jurister, för att om möjligt vinna likformighet uti de förenade rikenas konkurslagstiftning. Detta gick också sedermera i fullbordan, så att den satiriske advokaten Duncker, som var en af de norska kommitterade, vid ett besök hos mig, med häntydning på de andra differenserna rikena emellan, sade, att »nu hafva vi åtminstone kommit så långt, att vi kunna göra "fallit" tillsammans». Kommittéens förslag hade emellertid icke ännu hunnit granskas af Högsta domstolen, förrän motion väcktes vid 1860 års riksdag om antagande af kommittéens förslag, och detta bifölls af riksdagen. Vid granskning sedermera i Högsta domstolen erkände väl pluraliteten riktigheten af de flesta hufvudgrunderna i förslaget, men fyra ledamöter afstyrkte detsammas antagande på grund af framställda anmärkningar. Jag var öfvertygad om förslagets företräde i sin helhet framför gällande lag och förutsåg stora svårigheter vid att för riksdagen ännu en gång framlägga en så omfattande författning i ett ämne, angående hvilket så liten sakkunskap där fanns. Men jag hade också stor betänklighet att tillstyrka sanktion å lagen emot Högsta domstolens afstyrkande, i synnerhet som jag icke kunde neka befogenheten af flera bland dess anmärkningar. Jag genomgick därför det hela med mina två vänner Berg och Carleson,

hvilka båda nu voro justitieråd men icke deltagit i granskningen af konkurslagen; och då vi alla tre kommit till det slut, att förslaget borde bifallas, ställde jag om, att Berg och Carleson blefvo de justitieråd, som skulle vara närvarande i konseljen, då ärendet där föredrogs. Med beräkning af deras röster blefvo fyra från domstolen för bifall och fyra för afslag, hvarpå lagen sanktionerades och utfärdades.

Bland de propositioner, som på mitt departement gjordes färdiga till nästa riksdag, var en hel ny strafflag. Dess grundsatser voro till stor del redan genomförda i särskilda författningar, som omfattade grupper af vissa brott. Lagens redaktion utfördes af min byråchef för lagärenden, Klas Rabe. Då jag, efter Högsta domstolens granskning, föredrog lagen i konseljen, inträffade det, att två af mig föreslagna paragrafer (16 kap. 8 och 13 §§) kasserades af kungen och andra insattes på stället, enligt en af justitierådet Södergren föreslagen lydelse. Efter mitt förslag skulle nämligen den, som *pådiktade* en annan gärning, som utan att vara enligt lag straffbar vore för hans goda namn och rykte menlig, vara straff underkastad men ägde rättighet att sig från ansvar fria genom att bevisa sanningen af sitt tillmäle. Men enligt lagen, sådan den med Södergrens redaktion godkänts af Högsta domstolens pluralitet, af statsrådet, med undantag af mig, och af konungen samt sedermera af rikets ständer, är det förbjudet att om en annan uttala något, som är förklenligt för hans goda namn och rykte, äfven om det icke allenast kan bevisas vara sant utan till och med är erkändt, därom all bevisning förbjudits. Förgäfves åberopade jag, att jag hade på min sida lagkommittéen och lagberedningen samt inom Högsta domstolen Berg och Qvensel jämte nästan alla utländska lagar. Södergren hade i så hemska färger målat alla de skandaler, som skulle uppstå, om man tilläte bevisning om sådant, som borde skyddas med hemmets helgd, att hans mening segrade. Under de lifliga debatterna härom framhöll Manderström, att efter min § ägde man t. ex. intet skydd emot att blifva beskylld för äktenskapsbrott. Jo, genom att icke begå det,

svarade jag. Ännu i dag är jag glad att icke vara ansvarig för dessa paragrafer i vår strafflag, emedan jag finner det upprörande att stadga straff för det man talar sanning. Rättvisligen måste jag dock medgifva, att detta stadgande icke, så vidt jag vet, hittills medfört många olägenheter i tillämpningen. Men detta kommer sig däraf, att den allmänna moralen är strängare än lagen och att man sällan vågar trotsa den med att åtala någon för det han yttrat något, som hela världen vet vara sant. Polismästaren Wallenberg har dock berättat mig, att han under rannsakningen om något upplopp i Stockholm, ej långt efter det nya strafflagen trädt i kraft, offentligen uppgifvit, att en af de misstänkta på en källare fällt ett förargelseväckande yttrande, hvars omförmälande denne ansett för sitt goda namn förklenligt och för hvilket han därför yrkat ansvar. Wallenberg förmälde, att mera än tjugu vittnen kunde intyga, att yttrandet blifvit fälldt, men som lagen därom icke tillät bevisning, blef Wallenberg dömd till böter.

Förslag till en ny sjölag utarbetades ock i mitt departement af professor Rabenius, såsom särskildt tillförordnad föredragande. En föregående kommittés arbete var redan antikveradt, och Rabenius fick mest stödja sig på de nyaste utländska sjölagarna. Propositionen härom gillades sedermera i det väsentligaste af riksdagen, dock efter ett häftigt motstånd af Erik Sparre med flera.

Med anledning af riksdagens förarbeten skref C. G. Strandberg till största delen en proposition om kyrkomöte, som sedan med några mindre förändringar blef lag.

Med förbigående af åtskilliga andra kungliga propositioner, återkommer jag till representationsfrågan. De af mig författade grunderna förelades statsrådsberedningen, där likväl någon strängare kalfatring icke på detta stadium ägde rum. De godkändes såsom ett lämpligt uppslag för vidare förhandlingar i ämnet, och jag öfverlämnade dem därefter till konungen.

Från hvad som sedermera blifvit grundlag, voro de förnämsta afvikelserna i dessa grunder: att arrendatorer där

icke blifvit insatta såsom en särskild klass valberättigade till andra kammaren; att riksdagsmännen i båda kamrarna skulle erhålla arfvoden; att kamrarna själfva skulle utse sina talmän; att vid gemensamma omröstningar de yngste af den talrikaste kammaren skulle afhålla sig från omröstningen, så att lika stort antal från hvardera kammaren i densamma deltoge; samt att statsutskottet jämväl skulle öfvertaga bevillningsutskottets göromål.

Kungen lämnade mig tillbaka detta exemplar af grunderna, försedt med några egenhändiga anteckningar, men gaf mig särskildt några vidlyftigare anmärkningar, jämväl af honom skrifna men påtagligen af någon förfaren riksdagsman författade. Där bestreds bland annat införandet af årliga riksdagar, hvarigenom man hufvudstupa skulle kasta sig in i det parlamentariska styrelsesättet. Landstingen borde blott få utse en del af första kammaren; den andra delen borde helst tillsättas genom val inom adeln, med biskoparne såsom självskrifna, eller, om detta icke lät sig genomföras, utses af konungen, hvarigenom antalet i båda kamrarna kunde göras lika. Till andra kammaren borde den gamla röstberäkningen efter skatt bibehållas. Det borde öfvervägas, om icke borttagande af arfvodet för första kammarens ledamöter innebure en säkrare garanti än förmögenhetskvalifikationer. Talmännen borde af konungen nämnas.

I en promemoria, hvartill jag har kvar konceptet, sökte jag gendrifva de flesta af dessa anmärkningar och bifogade därvid ett alternativ angående röstberäkning för andra kammaren, enligt hvilket denna skulle ske efter de i kommunalförfattningarna stadgade grunder, så framt icke samtliga till ett valdistrikt hörande kommuner beslöto, att rösterna skulle för alla beräknas lika.

Härpå lämnade kungen mig ytterligare anmärkningar, däruti han vidhöll, att kungen borde utse en del af första kammaren och talmännen; han gaf företräde åt medelbara val till andra kammaren och förkastade alternativet, att kommunerna skulle få afsäga sig röstberäkningen efter skattegrund.

Jag delgaf ock mina grunder för förslaget åt åtskilliga riksdagsmän, hvaribland jag erinrar mig Ehrenheim, Bennich, riksarkivarien Nordström, hvilka sedan endast muntligen sade mig sina tankar, Nordström då ganska vänligt och uppmuntrande, samt vidare rådman Björck, häradshöfding Carlén och, på egen särskild begäran, Gösta Posse, hvilka skriftligen meddelade mig sina anmärkningar.

Sedan grunderna härefter undergått några jämkningar, uppdrog jag åt min expeditionschef Dreijer att i öfverensstämmelse med dem samt med ledning för öfrigt af gamla riksdagsordningen och 1848 års kungliga representationsförslag redigera ett fullständigt förslag till ny riksdagsordning, hvilket han fullgjorde till min stora belåtenhet. Med den kinkiga redaktionen af några paragrafer i regeringsformen, som måste ändras, hjälpte mig ock Carleson.

Förslaget diskuterades därpå omständligt i statsrådsberedningen, däruti Gripenstedt och Lagerstråle mest deltogo, och slutligen inför konungen, som icke syntes nöjd med det hela, hvarpå ej var att undra, då statsrådet ansåg sig icke kunna gå in på större delen af de af honom önskade ändringar, af hvilka jag gärna skulle biträdt en och annan, om jag icke trott mig veta, att framgången af det hela därigenom skulle omöjliggöras. Troligen ansåg kungen nu förslagets framläggande icke medföra så stort obehag, som mitt afskedande skulle föranleda, då detta numera svårligen kunnat ske, utan att anledningen därtill blifvit känd; och han medgaf slutligen förslagets framläggande för riksdagen, så framt tillsättningen af konstitutionsutskottet blefve sådan, att det kunde påräknas att få förslaget förklaradt hvilande.

Äfven tillät han, att i trontalet fick inkomma en fras om behofvet af en representationsförändring, men utan löfte att något förslag under samma riksdag skulle framläggas.

Sedan riksdagen sammanträdt, lämnade jag till ärkebiskop Reuterdahl afskrift af de §§ i förslaget, som rörde riksdagens ställning till kyrkan och bad, att han efter samråd med dem af prästeståndet, som han själf utsåge, ville

säga mig sin tanke. Först efter det förslaget var anmäldt till statsrådsprotokollet, men dock innan det var justeradt, skickade han mig sina »observanda», som innehöllo den skarpaste protest mot den af riksdagen beroende ställning, som i förslaget blifvit åt kyrkan anvisad och däruti bland annat förekom följande: »Hellre än att emottaga detta, böra kyrkan och dess insiktsfulla och allvarliga tjänare låta utvisa sig ur staten och åtnöja sig med den tolerans, som judar och hedningar åtnjuta, och åt staten öfverlämna den lycksaligheten att vara till utan kyrka och således utan kristlighet, alldenstund kristlighet är från kyrka oskiljaktig.» Bland de fordringar, som här för öfrigt framställdes, var, att liksom 114 § regeringsformen jämte annat innehåller, att det forna prästeståndets privilegier icke kunna ändras utan både riksdagens och kyrkomötets samtycke, så borde det stadgas, att 114 § själf icke finge ändras utan kyrkomötets samtycke och att för kyrkomötets samtycke i dessa frågor skulle fordras bifall af så väl dess prästerliga som dess lekmannaafdelning, uti af hvar för sig afgifna yttranden.

Enligt enskildt bref af Reuterdahl hade i detta utlåtande deltagit, utom honom själf, biskoparne Annerstedt, Bring, Anjou och Millén samt doktorerna Wensjoe, Rundgren, Tellbom och Ljungdahl, hvarjämte han försäkrade, att ett vida större antal skulle instämt, om flera hunnit tillkallas.

Dessa anmärkningar föranledde ingen ändring i förslaget, som i dessa delar öfverensstämmer med nu gällande grundlags ordalydelse, men gåfvo mig en försmak af häftigheten i de strider, jag skulle få att utkämpa.

Under tiden hade jag författat motiver att intagas såsom mitt yttrande till statsrådsprotokollet. Äfven dem underställde jag Carlesons skarpa kritik. I statsrådsberedningen gjordes också en och annan förbättring, af Lagerstråle mest i sak och af Gripenstedt mest i form.

I medlet af januari 1863 aflämnades propositionen till riksstånden, sedan konstitutionsutskottet blifvit så sammansatt, att de ultrakonservativa däruti icke fingo pluralitet.

Bland alla andra fel, som blifvit lagda förslaget till last, är äfven att det skulle vara *doktrinärt*. Intet omdöme torde dock äga mindre grund än detta. Med mera skäl kunde Hamilton i sin broschyr mot förslaget påstå, att »uti det hvilande förslaget har *icke någon grundsats blifvit genomförd*, utan synas där delvis tillämpade nästan alla, äfven de mest stridiga åsikter, som vid en representations bildande kunna göra sig gällande.»

Härpå svarade jag i min broschyr: »Statsmannens uppgift vore lätt att lösa, om den blott bestode uti att yrka ett konsekvent genomförande af en viss grundsats. Hvilken som helst kan t. ex. fordra jämlikhet utan alla inskränkningar, och lika ringa konst fordras att konstruera samhället på den turkiska grundsatsen, att allt skall lyda härskarens vilja.

Hela det konstitutionella statsskicket utgör redan till sin idé icke annat än en modifikation af olika grundsatser, och formerna därinom för nationalrepresentationen kunna härifrån icke utgöra något undantag. Ännu större modifikationer måste framtvingas af afseendet på bestående förhållanden; och bevisen på en representationsforms förtjänster få icke sökas i det mer eller mindre konsekventa genomförandet af vissa grundsatser utan i dess praktiska resultater.»

I själfva verket saknade jag tillräcklig teoretisk underbyggnad för att jag skulle kunnat, om jag också velat, uppgöra ett förslag på hvad man menar med doktrinär grund. För hvarje föreslaget stadgande tänkte jag tvärt om uteslutande på hvad som var praktiskt och nyttigt, med förenadt afseende på det bestående, på förut uppgjorda svenska förslag, t. ex. det af grefve Spens, och på hvad jag trodde af den upplysta allmänna meningen fordras. Först sedan förslagets grunder voro uppgjorda, började jag studera utländska författningar och några teoretiska arbeten, såsom Tocquevilles, Guizots och Stuart Mills, allt för att finna motiver för det förut upprättade förslaget.

Vid första riksdagen åstadkom den kungliga propositionen icke synnerligen stor uppståndelse. De, som ville

dess fall, sparde sina krafter till den afgörande riksdagen och hoppades nog, att det då utan synnerligt stor svårighet skulle kunna förpassas samma väg som alla föregående förslag. Borgar- och bondestånden uttalade sin förtjusning och sände tacksägelsedeputationer till kungen. Manderström fick kungens uppdrag att författa svaren därpå. På mitt förslag insköt han häruti dessa ord: »Förslagets genomförande kräfver af tvenne stånd uppoffrandet af en för dem dyrbar medborgerlig rättighet, hvilken de själfva icke förverkat. Låtom oss alltid ihågkomma, att nationens tacksamhet i främsta rummet tillkommer dem, som nedlägga, icke dem som begära de största offren på fäderneslandets altare.»

Konstitutionsutskottet antog förslaget att hvila till nästa riksdag och vid sådant förhållande underkastades det icke nu ståndens beslut. Ett par af adelns ledamöter i utskottet och alla prästeståndets hade reserverat sig, de sistnämnda i samma tonart som Reuterdahls observanda. I ett längre skriftligt anförande på riddarhuset sökte jag vederlägga reservationerna.

Under tiden hade, kort efter riksdagens början, som inträffade den 3 november 1862, konung och ständer följts åt till Göteborg för att inviga järnvägen dit, hvilket föranledde en rad af storartade och imponerande festligheter. Första nattkvarteret togs i Örebro, där jag fick ett vänligt kvarter hos fabrikör Elgerus, med hvilken jag varit kamrat i Linköpings skola och som då var den förnämsta afnämaren af mina teatermanuskripter. Sedan hade jag knappt sett honom, ehuru tidningen Friskytten serverat en lustig berättelse om huru Elgerus, hvars namn väl icke var fullständigt utsatt men som ändå var omisskänneligen utpekad, hade en dag mött mig på Norrbro, då vi kommit i förtroligt samspråk och på ömsesidiga frågor förklarat, att vi slagit oss någorlunda bra ut i lifvet båda två. Han hade därpå bjudit mig på frukost i operakällaren, men jag var för tillfället hindrad och bad honom i stället dagen därpå äta frukost hos mig i Öfre Bangränden. När han där in-

ställde sig, blef han till sin högsta öfverraskning af en jägare införd till hans excellens justitiestatsministern och igenkände i honom sin gamle skolkamrat. Detta är ett exempel på de mytbildningar, som så ofta uppstå och fästa sig vid personer, som för tillfället äro populära. Om Karl XV har jag hört otaliga sådana anekdoter, bildade fullkomligt i hans stil men likväl mer än apokryfiska. Äfven om min hustru gjorde något dylikt sin rund, då det berättades, att kungen kommit till henne på en slottsbal och, då han fann hennes utseende något nedstämdt, sagt:

Hvarför så tyst och sluten?
Är hjärtat träffadt, vingen skjuten?

Hvartill hon skulle svarat:

Nej, jag är sömnig, det är knuten.

I motsatt riktning är mytbildningen icke mindre verksam att beljuga de personer, som äro misshagliga. Om Crusenstolpe och Lasse Hierta hörde man i aristokratiska kretsar många anekdoter, som, om de varit sanna, skulle stämplat dem såsom moraliska missfoster.

I Falköping möttes festtåget af norska stortingets deputerade, och en gående middag serverades där med stor trängsel i stationshuset. Jag höll där på att råka ut för ett ledsamt misstag. En svartklädd man af ett anspråkslöst utseende stod väntande, med en begagnad tallrik i handen. Jag tog honom för en vaktmästare och skulle just räcka honom äfven min tallrik, då borgarståndets talman, Schwan, som märkte min afsikt, grep mig om armen och hviskade: Det är Ueland, Norges mest betydande man.

Då jag i Göteborg träffade statsrådet Stang, voro hans första ord till mig: Lad os arbeide tilsammen for unionen. Jag räckte honom handen därpå, och vi höllo båda ord, i det vi städse sökte, hvar i sitt land, utjämna de svårigheter, som oupphörligt uppdöko vid det revisionsarbete, som var i görningen.

Under vistelsen i Göteborg dekorerades baron Nils Ericson och flera af järnvägens byggmästare med ordnar.

Många tyckte, att grefve Adolf Rosen äfven borde vid detta tillfälle ihågkommas såsom den där tagit initiativet till Sveriges järnvägar; men kungen vägrade detta, oaktadt framställning gjordes af åtskilliga framstående män. Platen frågade mig då, om jag icke ville bedja kungen, emedan det skulle särskildt i Göteborg göra ett gynnsamt intryck, om Rosen icke blefve förbisedd. Jag lyckades. Rosen blef kommendör af vasaorden, men Tornérhjelm sade: Det trodde jag då icke, att du skulle rå på kungen i en sådan sak, då han sagt nej åt mig och så många andra. Det var föga mindre underligt, att han biföll min anhållan, än att jag framställde den.

Jag hade på våren 1862 blifvit invald i svenska akademien och på hösten i vetenskapsakademien. Äfven i fråga om mitt inträde i den svenska försökte man en mytbildning, och det skrefs i tidningar, att jag förklarat mig icke mottaga valet, förrän Talis Qvalis (Strandberg) blifvit invald, och akademien hade däraf sett sig föranlåten att gifva den mycket liberale skalden en plats bland de aderton. Förhållandet var, att på samma gång jag valdes. hade äfven så skett med Talis Qvalis, innan jag visste om någotdera. Tvifvelsutan hade jag för mitt inväljande till en stor del att tacka den svaghet för blå band, hvaråt akademien i forna tider stundom skattat och till försvar hvarför hon kunde åberopa en föreskrift i sina stadgar, att förbehålla platser äfven åt dem, som beklädt rikets högsta ämbeten. Bland sådana funnos endast få, som icke helt och hållet saknade litterära meriter; och på mig kunde därför, mutatis mutandis, tillämpas hvad som sades om presidenten i Svea hofrätt, Rosén, som någon tid skötte organistbefattningen i en af Stockholms kyrkor, att han var den utmärktaste juristen af alla organister och den utmärktaste organisten af alla jurister, hvaraf icke nödvändigt följde, att han var någonting utomordentligt vare sig som jurist eller organist. Beskow lät mig förstå, att hvad som förskaffat mig akademiens enhälliga val var mindre min föregående vittra verk-

samhet än min ådagalagda stilistiska förmåga i statsskrifter, hvarvid i främsta rummet mina anföranden till statsrådsprotokollet i norska frågan väckt uppmärksamhet. Om mina skrifter i representationsfrågan då ännu hade sett dagen, befarar jag, att deras stilistiska förtjänst icke varit tillräcklig att bereda mig inträde i svenska akademien. Med säkerhet hade åtminstone mitt val då icke blifvit enhälligt såsom nu. Akademien är nämligen, som Rydqvist en gång sade till mig, till hela sin grund konservativ; och en sådan uppfattning är äfven naturlig för en institution, som har till uppgift att bevara Sveriges stora minnen.

Den 20 december tog jag mitt inträde och höll öfver min företrädare, Strinnholm, ett tal, som åtminstone har den förtjänsten att vara, efter hvad jag tror, det kortaste, som i denna akademi hållits under detta århundrade. Det författades också samtidigt med representationsförslaget. Talis Qvalis höll samma dag sitt tal öfver Israel Hvasser, och min gamle vän B. E. Malmström hälsade såsom direktör oss båda. Ännu inkompetentare var jag visserligen att komma in i vetenskapsakademien. Riksarkivarien Norström lärer ock gjort ett försök att utestänga mig genom att föreslå Richert, men förmodligen fann man, att hans inväljande nu skulle komma alldeles för sent, och valet föll på mig.

Några dagar efter representationsförslagets framläggande anmäldes för statsrådet, att vid bokslutet af räkenskaperna öfver konungens hofförvaltning hade visat sig en brist, som icke kunde betäckas utan en förhöjning af konungens apanage, och att det därför var nödvändigt att af rikets ständer särskildt begära minst en million, fördelad på fyra årsterminer. Saken hade nog sin riktighet men borde icke hafva varit obekant vid statsregleringspropositionens uppgörande. Då nu vid denna tidpunkt en särskild proposition härom afläts, uppfattades det icke utan anledning så, som kungen begärde förhöjningen såsom ett slags betalning för representationsförslaget och i förhoppning,

att de eljest så nidska borgar- och bondestånden nu skulle i glädjen vara benägna att lossa på pungen. Jag fann icke tillräcklig anledning att motsätta mig denna af Gripenstedt förut accepterade framställning, ehuru den på mig gjorde ett obehagligt intryck, helst det sades, att planen blifvit konungen ingifven af enskilda rådgifvare, som icke önskade eller trodde på representationsförslagets framgång och därför ville smida, medan järnet var varmt. Det begärda anslaget blef emellertid utan motstånd af rikets ständer beviljadt.

Regeringens största bekymmer under år 1863 härflöto icke från den inrikes politiken utan från den utländska. Den danska frågan sysselsatte under hela året vårt utrikesdepartement, ehuru den icke slog ut i full låga förrän under dess senare hälft; och dessförinnan hade vi en släng jämväl af en polsk fråga. Ett revolutionsförsök bröt ut i Polen och väckte i Sverige allmänna sympatier. Till och med i riksdagen framkommo motioner om ett diplomatiskt uppträdande af Sverige till Polens förmån. Häraf blef dock ingenting, och man fick nöjas med, att Manderström på riddarhuset uttryckte sitt deltagande för det olyckliga landet. Men nu anlände till Stockholm, under diktadt namn, en ryktbar rysk kommunist, som rätteligen hette Bakunin, hvilken deltagit i en mängd revolutionsförsök så väl i Ryssland som det öfriga Europa, själf slagits på barrikaderna i Dresden och slutligen utlämnats till Ryssland, där han förvists till Sibirien men lyckats rymma. Enligt de underrättelser, regeringen fått om honom i förväg, skulle ändamålet med hans hitkomst vara att här utgifva en incendiär tidning på ryska språket, hvilken härifrån skulle insmugglas till Ryssland. Han mottogs i Stockholm med öppna armar af många liberala politici och bland andra Blanche, hvilken beskref honom såsom den mest intagande människa, han lärt känna. För mina ögon såg han däremot ut som den värste bandit. Såsom tryckfrihetens högste väktare var jag för egen del brydd, huru jag skulle förhålla mig, om Bakunin ville taga ut tillståndsbevis att utgifva sin tidning,

hvaremot ryska regeringen naturligtvis kommit med protester, som icke utan brott mot folkrätten kunnat förbises. Det enklaste hade varit att utvisa ur riket en främling, som ställde till förargelse, men detta skulle uppväckt en storm af ovilja, då mannen var uppburen såsom en ädel frihetshjälte. Jag skref en anonym artikel i Posttidningen, som endast innehöll en historisk framställning af hans antecedentia och hans uttalade kommunistiska åsikter. Häröfver blef man mäkta förgrymmad och vädrade en tanke att begå ett himmelsskriande brott mot asylrätten. Statsrådet Bredberg misstänktes vara författare till den anonyma posttidningsartikeln och led därför mycken oförtjänt smälek.

Emellertid hördes någon tidningsanmälan icke af, och anledningen till Bakunins hitkomst var sannolikare att söka i något samband med en expedition, som vid denna tid utrustades i England för att undsätta Polen. Ryske ministern Daschkoff, som höll noga utkik på Bakunin, underrättade en dag Manderström, att Bakunin erhållit löfte om audiens hos kungen, som alls icke dolde sin håg att vara Polen till tjänst. Härvid var dock ingenting att göra, och Bakunin fick gå oantastad. Han bodde på Djurgården, och då han underlät att betala sin hyra, kom hans värd till Manderström och frågade, till hvilken rätt han borde stämma Bakunin för att få honom ålagdt att betala. Stäm honom till asylrätten, svarade Manderström.

Så kom den omtalade expeditionen till Malmö på en förhyrd ångbåt. Den bestod af ett par hundra polackar, med välförsedda vapenförråd, under anförande af en Lapinsky. De blefvo genast internerade, och deras vapen fråntogos dem och sattes under sekvester. Malmö garnison förstärktes med en skvadron husarer, och generalbefälhafvaren grefve Essen beordrades dit för att i egenskap af kommendant bevaka främlingarne. Då de icke kunde utverka sig tillstånd att fortsätta sin färd emot Ryssland, begärde de att få återvända till England och tills vidare lämna sina vapen i sticket. Det tilläts, men de stego i

Sundet ombord på ett annat fartyg, som var dem till mötes. och begåfvo sig därmed till en hamn på södra kusten af Gotland. Härifrån gjorde de ett landstigningsförsök vid Polangen, men då detta misslyckades till följd af storm, återvände de till Gotland för att afvakta ett gynnsammare tillfälle. Men nu befallde svenska regeringen, under konungens frånvaro, att ett örlogsfartyg genast skulle afgå från Karlskrona till Gotland och med eller mot dess vilja afföra sällskapet till England, därifrån det kommit. Samtidigt beordrades till stället en afdelning af Gotlands nationalbeväring, och under protester funno dessa djärfva äfventyrare slutligen för godt att lyda, säkerligen till sin egen lycka, ty de hade ofelbart genast blifvit gripna, om de landstigit på rysk kust. Såsom misstänkt spion hade de dessförinnan skilt ifrån sig en herre vid namn Poles, som stannade kvar dels i Sverige och dels i Danmark, på båda ställena bedrifvande mycket ofog med tillhjälp af sitt vackra utseende och sitt inställsamma sätt hos damerna.

Hela denna affär sköttes af Manderström, enligt mitt omdöme, med mycken klokhet och takt. Hvarken han eller jag voro utan sympati för Polen. Men under Europas dåvarande ställning, och så som vi voro rustade, hade det varit ganska äfventyrligt att emot all folkrätt tillåta eller understödja krigiska företag emot en vänskapligt sinnad makt att utgå från Sverige. Kungen tyckte dock, att man kunnat blunda bättre.

Den 1 augusti 1863 skedde ett ombyte i konseljen, då Thyselius afgick från ecklesiastikdepartementet och efterträddes af Carlson. Anledningen var icke af politisk natur, ehuru platsen nog blifvit mindre angenäm till följd af prästeståndets ovilja mot alla, och i främsta rummet deras egen chef, som varit med om representationsförslagets framställande. Om Thyselii ämbetsmannaskicklighet var icke mera än en mening, och i hans offentliga karakter fanns mera stål, än hans blygsamma sätt att vara gaf anledning att förmoda.

Samma sommar köpte jag huset n:r 9 vid Nybrogatan i Stockholm. Vi hade flyttat från ämbetsvåningen till n:r 3

Arsenalsgatan, men då grefve Jakob Hamilton köpt detta hus och ville ombygga det, måste vi efter halftannat år flytta därifrån. Då det vid denna tid var svårt att få hyra en lämplig våning, erbjöd mig grefvinnan Ulla De Geer att få låna köpeskillingen, 80,000 kr., till det s. k. Tawastska huset, som var till salu och ägdes af baron Lave Beck-Friis. Det var samma hus, som Gustaf III skänkt och ordnat åt Schröderheim och där han berättas hafva under en riksdag, liksom af våda, inläst några gensträfviga bönder, så att de icke hunno fram till en votering, i hvilken de velat motsätta sig regeringens önskan. Köpet kom till stånd, och här fingo vi en treflig bostad; sedan vi beslutit oss att använda den största salongen till barnkammare, därifrån den dock vid en kunglig bal för tillfället åter upphöjdes till danssal.

DANSKA FRÅGAN.

1863—1864.

Om vår s. k. danska fråga äro en stor del af de autentiska handlingarna genom officiellt tryck framlagda, och återstoden är ännu icke tillgänglig. Om de inre trådarna, som jag icke hållit i min hand, har jag icke fullständig kännedom, och sådan lärer väl komma att saknas till dess de konvoluter, som Manderström och Henning Hamilton hvar för sig deponerat i offentligt förvar, få öppnas. Därtill kommer, att jag om dessa tilldragelser icke gjort några enskilda anteckningar och finner mitt minne däraf efter tjugufem år bristfälligt.

Mycket har blifvit skrifvet i pressen om detta ämne, både förvrängdt och sant, som till en del kommit till allmänhetens kunskap genom hvad som åtminstone ansetts såsom indiskretioner. Detta gifver mig anledning att betänka, det icke äfven jag må göra mig skyldig till någon indiskretion, uti hvad jag har att angående denna fråga anföra, så vidt det grundar sig på enskilda skrifvelser och bref. I främsta rummet gäller det härvid att rätt uppfatta hvad som enligt vår i detta afseende högst otydliga tryckfrihetslag är tillåtet eller förbjudet.

Jämte utgifvande af diplomatiska handlingar, som ej äro äldre än femtio år, förbjuder nämligen vår tryckfrihetsförordning, utan all tidsbestämning, att utgifva enskilda bref, utan deras tillstånd, som brefven *angå eller tillhöra.* Ett

bref *tillhör* icke den, som fått, utan den, som skrifvit det. Därpå har man t. ex. ett prejudikat, då grefve Georg Adlersparre sakfälldes för det han låtit trycka bref, som han fått från grefve Wetterstedt, utan dennes tillstånd. Men om den, som skrifvit brefvet, är död, *tillhör* det då hans arfvingar? eller får det aldrig utgifvas, om icke brefvets författare före sin död därtill lämnat tillstånd? eller är den, som rätteligen fått brefvet i handom, då dess ende ägare? Därom säger lagen ingenting, lika litet som hvad skall förstås med att tillstånd erfordras af den, som brefvet *angår*, hvarmed väl icke kan syftas på några andra än den, som skrifvit brefvet och den, till hvilken det är ställdt. I allmänhet tros det vara tillåtet att utgifva enskilda bref, som äro femtio år gamla, då det knappt kan antagas, att en längre preskriptionstid afsetts för enskilda än för diplomatiska handlingar, samt det synes icke rimligen kunna hafva varit lagens mening att för alla tider tilltäppa en så viktig historisk källa som enskilda bref. Jag har läst, att Bismarck skall ha yttrat, att man icke alls kan döma till de verkliga driffjädrarna af de officiella depescherna men något mera af enskilda bref, och historien skulle blifva ett lögnens blad, om ingenting finge skrifvas om en historisk person, som han icke själf önskat skulle blifva bekant. Å andra sidan blir domen öfver en afliden icke blott rättvisare utan mången gång också mildare, då man lär känna hans bevekelsegrunder, som ofta klarare lysa igenom i förtroliga bref än i handlingar och muntliga samtal, som utan lagens skydd kunna prisgifvas åt offentligheten.

Naturligtvis måste häfdatecknaren endast med kritik och varsamhet begagna enskilda bref, ty de äro stundom skrifna för att vilseleda eller i en endast tillfällig stämning. Men en sådan kritik erfordras äfven vid begagnandet af alla andra historiska källor, och jag kan icke instämma med dem, som anse, att alla förtroliga bref böra brännas, äfven om de för historien skulle äga det högsta värde. Däremot är det billigt, att de icke få allmängöras, så länge sådant kan personligen skada författaren eller såra hans

allra närmaste. Femtio år synes dock vara en tillräcklig tid för ett minnes fridlysning från sanningens dom.

Enär de bref af allmänt intresse, som jag har i min ägo, alla äro yngre än femtio år, ämnar jag här icke intaga något af dem, så frestande det än kunde vara. Endast några kortare oförargliga utdrag ur ett eller annat bref af numera aflidna personer komma måhända att här inflyta.

Däremot anser jag mig äga full rådighet öfver de bref, som jag skrifvit själf och hvartill jag återfått originalen eller har koncept i behåll, ehuru jag vill använda äfven dem med all grannlagenhet.

Skandinavismen var ett arf från konung Oskar I, hvilket med all kärlek öfvertagits af Karl XV; och då hotande moln drogo sig tillsammans öfver Danmark, hade Manderström, såsom utrikesminister, i en flitig depeschväxling under flera års tid väldeligen kämpat till Danmarks förmån, till största delen i full öfverensstämmelse med danska ministären, för hvilken Hall vid denna tid stod i spetsen.

Tvifvelsutan hade Manderström i flera af dessa depescher fört ett språk, som icke var nog försiktigt, så framt det icke varit hans bestämda mening, att Sverige ville i alla händelser uppträda såsom Danmarks bundsförvant, därest det råkade i krig med Tyskland. Det vådligaste, som härunder förekommit, var, att svenska kabinettet hade rent af uppfordrat Danmark att afsöndra Holstein icke blott från det egentliga Danmark utan ock från Slesvig, i den tron, att Tyskland skulle låta sig nöja med att få Holstein helt och hållet i tyska förbundet; men då Danmark den 30 mars 1863 utfärdade ett sådant patent, förklarade Tyskland detta innebära ett brott emot Holsteins traktatsenliga förbindelse med Slesvig och hotade med exekution.

Någon fråga om ett aktivt uppträdande å Sveriges sida hade likväl icke blifvit väckt förrän vid kung Karls besök hos kung Fredrik på Skodsborg i juli 1863. Danske premierministern Hall, som därvid varit närvarande, skref genast till Hamilton, att vår kung då utlofvat en allians-

traktat och skickade till och med ett förslag till ordalydelse däraf. Hamilton var nu också vunnen för saken.

För att få detta inpassadt i de konstitutionella gängorna, kom Hamilton i första hälften af september till Stockholm, och ett sammanträde för ändamålet blef utsatt hos kungen på Ulriksdal, efter hvad jag tror den 8 september. Därtill voro kallade, utom Hamilton och Manderström, äfven jag och Sibbern, samt på mitt särskilda yrkande också Gripenstedt. Jag visste nu hvad frågan gällde och var angelägen att hafva med mig en debattör, som kunde mäta sig med Hamilton.

Manderström redogjorde vid sammanträdet för frågans ställning, men diskussionen fördes till största delen emellan Gripenstedt och kungen, som var så ifrig att vederlägga Gripenstedt, att det var svårt för de andra att få tillfälle att yttra sig något vidlyftigare. Men mycken kraft framhöll Gripenstedt det vådliga för Sverige att förbinda sig till krig mot Tyskland och det obilliga uti att vi utan utsikt till någon fördel skulle sätta hela vår välfärd på spel, endast för ett dunkelt skandinaviskt hugskott. Han gick så långt, att han, med häntydan på Gustaf IV Adolfs afsättning, varnade kungen för ett så hufvudlöst företag. Sibbern och jag afstyrkte i hofsammare ordalag att afsluta den ifrågasatta traktaten, så framt vi icke fingo biträde af åtminstone en stormakt. Manderström uttalade icke bestämdt sin mening; och Hamilton förklarade, att det nu var för sent att resonera om nyttan eller vådan af traktaten, då den var utlofvad af kungen och sedan jämväl varit föremål för diplomatiska underhandlingar, under hvilka detta faktum blifvit erkändt. Utan bestämdt löfte om fullmakt till traktatens afslutande ville Hamilton icke återvända till sin post i Köpenhamn. Slutet blef, att det skulle skrifvas till både England, Frankrike och Ryssland med ifriga uppmaningar att komma Danmark till hjälp och med löfte, att i sådant fall medverkan af Sverige och Norge kunde påräknas. Fick man icke ja från något håll, hvilket var nästan att förutse, så förklarade Sibbern, Gripen-

stedt och jag, att vi måste på det bestämdaste afstyrka traktaten.

Efteråt sade Hamilton till mig enskildt, att följden af sammanträdet vore naturligtvis, att han begärde sitt afsked; men detta var icke tillräckligt. Äfven Manderström måste gå, om han ville rädda något af sitt anseende. Manderström tycktes ock till en början härtill besluten; och Sibbern ville, att jag skulle i sådant fall förordnas till utrikesminister för tillfället och utfärda ett cirkulär till utrikes makter, som klargjorde ställningen.

Det naturligaste hade väl varit, att kungen behållit Manderström och låtit oss andra gå. Men Manderström insåg nog nu faran af den hittills följda politiken och omöjligheten att föra den igenom, då saken ytterst berodde på rikets ständer. Han hade nog aldrig trott, att det skulle blifva fråga om mera än ett diplomatiskt fälttåg och att det skulle tillräckligt imponera på Tyskland, om det trodde, att Danmark skulle få en bundsförvant. Då detta nu icke syntes hjälpa och han fann ett motstånd genast mot att gå längre än han redan gjort, så svek honom modet.

Gripenstedt åkte hem från Ulriksdal i min vagn sent på aftonen och var synnerligen nöjd med utgången, däraf han tycktes hufvudsakligen tillräkna sig äran. Häruti tror jag, att han hade så till vida rätt, att Manderström sannolikt af hans energiska framställningar fann hela omöjligheten att fortsätta på den inslagna vägen. Men om Gripenstedt trodde, att han öfvertygat kungen, så bedrog han sig. Kungen önskade fortfarande lika lifligt som förut att infria sitt gifna ord och taga följderna däraf. Hade han blott kunnat få några ministrar, som vågat följa honom, så hade han tvifvelsutan kastat tärningen. Det var icke långt efter nyssnämnda sammanträde, som han gjorde försök att bilda en ministär, som ville uppträda aktivt. I främsta rummet vände han sig till Lagerbjelke, som likväl befanns omöjlig; och äfven på andra håll gjorda förkänningar visade sig fruktlösa.

För min del var jag i stor ängslan för ställningen. Med Hamiltons ord i minnet ville jag icke inverka på Manderström att kvarstanna, om det kunde strida emot hans politiska heder, och han hade yttrat efter sammanträdet, dock icke till mig, att om han haft en giftflaska bredvid sig vid dess slut, så skulle han troligen tömt den. Men jag förutsåg de största olägenheter af hans afgång i detta ögonblick. Om han och Hamilton nedlade sina ämbeten på samma gång, som underhandlingarna afböjdes, så skulle detta för hela världen ådagalägga en brytning, som icke blott vore komprometterande för kung Karl personligen utan också ytterst skadlig för Danmarks sak, på samma gång som alla svenska sympatier för broderfolket skulle våldsamt stötas för hufvudet.

Men när Manderström fått sofva på saken, kom han till mig och frågade, om han skulle stanna kvar. Jag svarade, att jag på det högsta önskade det, om han ville och trodde sig kunna verkställa en anständig reträtt. Och detta gjorde han med användande af hela sin stora talang. De lysande egenskaper han härvid ådagalade skulle dock knappt varit tillräckliga för att föra oss någorlunda oskadade ur bränningarna, om icke ett par yttre lyckliga omständigheter därtill bidragit.

På den varma appellen till stormakterna om hjälp åt Danmark ingingo icke synnerligen tillfredsställande svar, och i en depesch till Hamilton började därför återtåget. Manderström ålade däruti Hamilton att fästa Halls uppmärksamhet på att för en allianstraktat vore nationalrepresentationernas samverkan nödig, och för tillfället vore denna hvarken i Sverige eller Norge säker. Han önskade därför uppskof med underhandlingarna, men om Hall fordrade ett snart afslutande af traktaten, ansåg Manderström sin regering af hvad i saken föregått alltför mycket bunden, att icke han, i hvad på *honom* ankomme, skulle understödja en sådan önskan; men i hvarje händelse borde Sveriges förbindelser inskränkas till följderna af patentet den 30 mars, enär det för hvarje stat vore svårt att göra sig

solidarisk för alla de steg en annan stat kunde komma att vidtaga.

Men jämte denna depesch, som borde delgifvas Hall, skref Manderström samma dag en annan till Hamilton, däri denne anbefalldes meddela Hall det oangenäma intryck, som väckts hos svenska regeringen af det till danska riksdagen då nyss framlagda förslag till en ny grundlag för Danmark och Slesvig, som Manderström förutsåg skulle öka Tysklands förbittring och tydas såsom ett steg till Slesvigs inkorporering, tvärt emot Danmarks förbindelser.

I själfva verket blef ställningen genom denna senare lag, den s. k. novemberlagen, förändrad. Den förut af Tyskland uppgifna krigsorsaken undanröjdes därigenom, att Danmark nu återkallade patentet af den 30 mars, och i stället åberopades nu novemberlagen såsom krigsorsak, och denna hade tillkommit utan svenska kabinettets vetskap. Men hade icke novemberlagen kommit, är fara värdt, att Tyskland ändå gjort kriget för marspatentet.

Härtill kom nu i november månad Fredrik VII:s plötsliga frånfälle och hertigens af Augustenburg uppträdande såsom pretendent till hertigdömena, hvarigenom Manderström förmenade, att frågan måste komma att behandlas af alla de makter, som undertecknat Londonprotokollet om danska monarkiens integritet och Kristian IX:s arfsrätt. Vid sådant förhållande fann han en separattraktat med Sverige olämplig och afböjde nu bestämdt densamma men föreslog, att man likväl icke skulle förklara underhandlingarna afbrutna, i händelse farhåga för traktaten möjligen kunde på Tyskland utöfva något slags tryck. Det var ock endast för att maskera återtåget, som han i sammansatt svenskt och norskt statsråd den 27 oktober hade anmält ett förslag till fullmakt för de förenade rikenas minister i Köpenhamn att afsluta en allianstraktat, dock endast afseende det fall, att Tyskland skulle anfalla Danmark för dess vägran att återkalla patentet af den 30 mars, som då ännu var gällande. Häruti vidtogs nu ingen annan åtgärd, än att norska regeringens utlåtande infordrades, och förslaget blef sedan till

följd af förändrade förhållanden aldrig för kungen till afgörande föredraget.

Formellt lät sig Manderströms tillvägagående försvaras, och hans depescher voro så väl skrifna, att man knappt märkte någon förändring i hans tänkesätt, förrän man slutligen fann, att all fråga om traktaten var slut. Såg man åter till själfva kärnan af saken, så hade Sverige visserligen fortfarande lika mycket skäl att hjälpa Danmark, som om det blifvit öfverfallet för patentet den 30 mars. Ty Tysklands verkliga skäl till kriget var ingenting annat än eröfringslust, och alla andra förevändningar voro endast svepskäl. Men Manderströms ställning hade svårligen kunnat räddas, om icke Tyskland fått ett annat svepskäl än detta patent.

Hall, som var angelägen att till stöd för sin djärfva politik kunna inför danska riksdagen åberopa ett förbund med Sverige och Norge såsom säkert, plockade fram för riksdagen ur Manderströms depescher endast hvad som härmed passade i stycke, nämligen de allmänna fraserna och låtsade som han icke märkte de från vår sida antydda hindren. Sannolikt handlade han härvid emot bättre vetande, och detta kunde i viss mån ursäktas en främmande makts minister, som icke hade någon anledning att skona oss och som måhända trodde sig genom sitt förfaringssätt kunna slutligen tvinga fram oss mot vår vilja, eller i motsatt fall hafva oss att skylla på för det att allt hade misslyckats. Till sitt försvar kunde han ock åberopa, att Hamilton gillade hans tolkning af uttalandena hemifrån.

Att Hamilton kunde ännu efter samtalet på Ulriksdal handla så som han gjorde, är för mig mera svårt att förklara, ty om han äfven härför haft stöd i enskilda uppmaningar från kungen och Manderström, så måste han hafva insett, att traktaten icke kunde komma till stånd utan en ministärförändring i Sverige och sannolikt äfven i Norge, och svårigheten för kungen att åstadkomma detta, kunde knappt hafva undfallit honom. Jag tror, att Hamilton i detta fall blifvit något påverkad af sin känsla. Han såg

på nära håll danskarne med sin rättvisa sak öfverlämnade till en förtviflad hjälplöshet. De skådade upp till Hamilton såsom sin ende frälsare, och han skulle varit en sten, om han icke däraf blifvit rörd och lifvats af önskan att kunna bringa dem någon hjälp. Sedan han en gång slagit in på denna bog, kom hans äregirighet med i spelet, och på en gång djärf och spelare, som han var både i det offentliga och enskilda lifvet, skydde han inga svårigheter utan föresatte sig att kosta hvad det ville gå såsom segrare ur striden.

Huru han själf uppfattat sin ställning och velat hafva den uppfattad, framgår af ett par bref, som han under denna tid skref till mig, i anledning däraf, att vi här hemma sett oss föranlåtna att i Posttidningen till vissa delar dementera Halls uppgifter till danska riksdagen, och hvaraf jag icke tvekar att här meddela några utdrag, emedan de icke beröra något, som icke förut blifvit allmänheten med behörigt tillstånd meddeladt, och öfverensstämma med hvad Hamilton till sitt försvar för många andra muntligen uttalat.

I det ena brefvet af den 25 december 1863 skrifver han bland annat:

»Posttidningen har flera gånger upprepat, att Sverige aldrig tillstyrkt grundlagen af den 18 november. Taget efter orden är detta sant, ty då jag reste till Stockholm i september, var förslaget ännu icke färdigt och det ingafs under min frånvaro. Ser man åter på sakförhållandet, finnes däri intet, som svenska regeringen ej yrkat, och man skulle väl ock kunna åtaga sig bevisning, att svenska regeringen ganska väsentligt påskyndat förslagets afgifvande.» Och längre fram i samma bref heter det: »Under det förtroliga förhållandet, som ägt rum mellan mig och min chef, har han ofta uti enskilda bref och telegrammer gifvit mig upplysningar och föreskrifter, hvilka jag bort ställa mig till efterrättelse lika väl som de officiella, ehuru jag aldrig kunnat eller kan visa dem. Det skulle således vara önskvärdt, att den, som icke läst hela vår enskilda

korrespondens, ej ville göra sig till domare öfver hvad som blifvit sagdt eller icke, emedan det i sådant fall måste hända, hvad som ock händt, att Posttidningens officiella meddelanden komma i strid med hvad Sveriges härvarande minister, på grund af sin chefs enskilda meddelanden, varit fullt berättigad att yttra.»

I det andra brefvet af den 2 januari 1864 förekommer: »Det kan icke vara dig obekant, att jag under tvenne år användt alla mina bemödanden för att hålla oss fria från inblandning i Danmarks strider med Tyskland och från hvarje förbindelse, som kunde blifva oss tryckande. Konungens yttrande vid Skodsborg, de föreskrifter, som därefter blefvo mig meddelade, och slutligen exc. Manderströms besök i Köpenhamn gjorde därpå ett slut. Men ej nog härmed. Jag blef allt mera öfvertygad, att ett verksamt uppträdande å vår sida, hvarigenom vi åt Danmark förvarade besittningen af Slesvig, var, med hvilka uppoffringar det än kunde vara förenadt, den enda möjligheten att skydda oss mot de *ännu större* uppoffringar och vådor, som måste blifva en följd af danska monarkiens sönderstyckande, hvarvid vi antingen skulle nödgas lugnt åse, huru andra stater delade rofvet, eller tvingas att däraf taga en för oss ytterst besvärlig del. Man svarar därpå, att vi allena icke skulle förmått något uträtta, men sådan är ej min åsikt. Utom det att vårt uppträdande gifvit Tyskland anledning till större hofsamhet och gifvit hela frågan en mera omfattande *europeisk* karakter — hvilket för Danmark varit en fördel —, hade danskarne med vårt bistånd utan tvifvel kunnat försvara sig till våren, då de haft nytta af sin flotta; och då de europeiska stormakterna ej önska krig, hade de haft tillfälle att under tiden föranleda underhandlingar, som kunnat bringa frågan till slut. Skulle jag ock häri misstaga mig, och således danskarne, oaktadt vårt bistånd, förlorat Slesvig, hvaraf monarkiens upplösning måste blifva en följd, hade vi dock ej blott underhållit utan förökat de vänskapliga känslor, som mot oss här *voro* rådande, och den uppgörelse, hvartill vi å ömse sidor kunnat blifva tvungna,

hade därigenom väsentligen varit underlättad. — I motsats härtill har svenska regeringens politik föranledt, att hertigdömenas skiljande från Danmark *nu* icke utan ett underverk och alldeles oberäkneliga händelser kan förekommas; och vi stå vid dörren af händelser, som ingen af oss önskat men hvilkas följder vi snart få vidkännas. Vår ställning blir därvid så mycket falskare, som, jag vågar säga det, flertalet af Europas statsmän i öfverensstämmelse med danska folket, tro oss med flit hafva låtit det komma på den punkt, där det nu är, för att sedan fiska i grumligt vatten. Det är ock min öfvertygelse, att de uppoffringar, som vi nu måste vidkännas, blifva ojämförligt större än de, med hvilka vi för tre månader sedan skulle kunnat något uträtta.»

Äfven om man icke delar denna Hamiltons uppfattning, bör man skänka den sin aktning.

Själf är jag ännu af den tro, att Sveriges deltagande icke skulle afvändt kriget eller gifvit det någon europeisk karakter, utan att det skulle slutat alldeles på samma sätt, endast med den skillnad, att vi tillsammans med danskarne fått stryk, i synnerhet som vår armé vid den tiden så väl i anseende till utrustning som öfning befann sig i ett mycket underhaltigt skick. Däremot är det möjligt, att skandinavismen därigenom skulle slagit djupare rot.

Efter det kriget emellan Danmark och Tyskland blifvit slutadt, har jag, så godt jag kunnat, sökt försvara svenska regeringens förhållande, uti ett par anonyma artiklar i Posttidningen under september 1864, hvarvid jag utgick därifrån, att Danmark aldrig haft rätt att anse sig säkert om traktaten, då endast underhandlingar om en sådan varit å bane och hvarken någon fullmakt att afsluta en sådan blifvit utfärdad eller Sverige någonsin yttrat sig om traktatens af Danmark föreslagna ordalydelse. Ingen skulle väl våga öppna underhandlingar om en sak, om man redan därigenom vore förpliktad att gå in på hvad som å motsidan önskades. Hvad jag kan hafva att förebrå mig, anser jag icke vara den del jag haft i att kväfva traktaten före födseln men snarare, att jag icke redan på våren 1863 hade

nog blick att inse faran af det språk, Manderström förde, och icke sökte förmå honom att vara försiktigare.

I riksdagens elfte timme afläts en kunglig proposition om ett kreditiv å tre millioner för att i någon mån sätta arméen i tjänstbart skick, så att vi icke vid ännu möjliga krigseventualiteter skulle stå alldeles redlösa; och detta beviljades af riksdagen.

Den 8 december afslöts riksdagen, och jag insatte i förslaget till trontal en fras, hvilken var såsom allmän sats så påtagligen riktig, att icke en gång kungen fann sig föranlåten att stryka den, men som ändå var tillräcklig att upplysa den svenska allmänheten och hela Europa om regeringens ställning till den danska frågan. Denna mening lydde så:

»I makternas rådslag skall jag alltid söka att lägga de förenade rikenas ord i rättvisans vågskål. Det må icke af oss begäras, att vi däruti skola lägga jämväl vårt svärd, utan att beräkna, huruvida ändamålet kan vinnas genom de medel, som stå oss till buds.»

Hos alla och icke minst hos mig lämnade den danska frågans snöpliga utgång kvar en vemodig känsla, som alltjämt ökades vid de underrättelser, som ingingo om huru danskarne dukade under för sina öfvermäktiga rofgiriga grannar; och hos det företrädesvis skandinaviska partiet alstrades mycken bitterhet emot regeringen. I början af mars 1864 tog sig detta luft genom folksamlingar på Stockholms gator och fönsterinslagningar i synnerhet hos Manderström. Äfven till min bostad strömmade en afton en folkskara men hann icke slå ut mera än en fönsterruta, förrän gatan rensades af polisen och afspärrades, så att vidare ofred ej ägde rum. Dessa gatuoroligheter blefvo stillade utan ingripande af militär, men polisen for tämligen hårdhändt fram och utdelade både hugg och slag. Som vanligt ställde sig en stor del af tidningspressen på orostiftarnes sida och yrkade sträng räfst med ordningsmakten. Men denna gång uppträdde äfven själfva justitiekanslern på deras sida med det påståendet, att lagen tillät

väl krigsmakten men icke civilmyndighet att använda våld till stillande af uppror, och han hade därför för afsikt att i ett anmärkningsmemorial yrka åtal emot öfverståthållaren, för det denne gifvit polisen befallning att använda våld. Han var så öfvertygad om riktigheten af denna åsikt, att han icke ville afstå från dess tillämpning, med mindre han därom fick en uttrycklig befallning. För att få honom att afstå från sin föresats, måste jag delgifva honom en promemoria, däruti jag, jämte förklarande att regeringen icke kunde gilla hans tilltänkta åtgärd, sökte teoretiskt visa orimligheten och vådan af den grundsats han förfäktade samt att lagen då den till och med tillät användande af det farligaste våld af militärmakt, därmed icke kunde afse att förhindra ett lindrigare våld af polismakt, och i alla fall stadgandet, det upprorsman ligge ogild, skyddade polisen lika väl som alla andra.

Ett par dagar efter nämnda oroligheters slut reste kungen till Norge för att öppna ett utomordentligt storting, som blifvit sammankalladt för att mottaga begäran om ett kreditiv jämväl för norska försvarsverket. Skandinaverna ville nu uppbjuda alla sina krafter för att förmå stortinget att afgifva en opinionsyttring för hjälp åt Danmark, hvarigenom man hoppades att äfven Sveriges intresse skulle upplifvas. Franske ministern Fournier hade också sin kejsares befallning att uppegga kungen till krig, ehuru Frankrike icke ville däruti deltaga. Af denna anledning följde nu också Fournier med till Kristiania.

För att motverka dessa sträfvanden begärde jag att få blifva en af de fyra svenska statsråd, som skulle möta kungen i Kristiania och blef, jämte Manderström, Lagerstråle och Thulstrup, härtill utsedd. Vi foro på järnväg till Göteborg för att därifrån fortsätta med ångbåt till Kristiania. Ankomna till Halsberg fingo vi ett telegram, hvarigenom vi inbjödos till en supé samma afton i Göteborg, där man ville gifva oss ett erkännande för vår fredspolitik, i motsats till gatudemonstrationerna i Stockholm. »Det här är ohyggligt», sade Manderström, »stenkastning

i Stockholm och supé i Göteborg; men då föredrar jag stenkastningen.»

En lysande samling af två hundra femtio personer, däribland Göteborgs mest framstående män, firade oss på aftonen med skålar och tal. Manderström svarade med mycken takt och betonade starkt sina sympatier för Danmark.

Postbåten från Köpenhamn, som skulle taga oss ombord, hade blifvit fördröjd af storm, så att vi fingo ligga öfver ett dygn i Göteborg, och då vi väl kommit af, råkade vi ut för en ännu häftigare storm. En stund, sedan vi kommit ut på öppna hafvet, inkom fartygets befälhafvare, kaptenen i norska flottan Burchardt, i min hytt och sade, att stormen var så stark, att han ansåg sig böra fråga mig, om jag fann, att vi borde vända om. Jag sade honom, att vi visserligen borde vara i Kristiania vid stortingets öppnande, som var utsatt till den 15 mars, men att detta icke var så angeläget, att fartyg och människolif därför borde äfventyras. Huruvida en sådan fara vore för handen, öfverlämnade jag dock helt och hållet åt honom själf att bedöma. Han sade, att själfva vändningen i så hårdt väder icke vore utan sin särskilda fara och att han därför ville vänta en stund för att se, om det icke skulle blifva bättre. Om en timme lofvade han att komma tillbaka, då vi borde fatta vårt beslut. Men det dröjde nära fyra timmar, innan han återkom, och han förklarade då, att han icke ett ögonblick vågat lämna kommandobryggan, emedan stormen varit så svår. Nu var det emellertid bättre, och vi fortsatte vår kurs. Men snart därpå kom en vild snöstorm, som gjorde det omöjligt att se några fyrar och tvang oss att ligga ett dygn och stampa emot sjön nästan på samma ställe. Ändtligen ljusnade det, så att vi kunde gå in till Fredriksvärn. Då jag nu gick upp, var hela däcket en snödrifva, och jag stupade öfver en tunna, som icke syntes. Manderström, som öfvertalat oss att fara sjövägen, oaktadt den osäkra årstiden, och sagt sig aldrig blifva sjösjuk, hade blifvit fulleligen öfverbevisad om motsatsen och såg bedröflig ut i sin peruk med raknade lockar. Men vi hade

icke varit många minuter på smult vatten, förrän hans munterhet och kvickhet började spela lifligare än någonsin. Medan vi lågo i hamnen, bjödo vi kaptenen på middag och bringade honom en tacksamhetsskål. Bland passagerarne var en norsk läkare, som nyss gift sig i Paris och nu förde sin brud till hennes nya fädernesland. Hon hade aldrig förr sett hafvet men var ändå nästan den duktigaste af oss allesammans. Från Fredriksvärn kunde vi med ångbåten icke komma längre än till Dröbak, där vi måste stiga af på isen en half fjärdingsväg från land, och fingo sedan på slädar fortsätta resan till Kristiania i 16 graders köld. Då vi kommo fram tre dagar senare än vi skolat och först efter det stortinget blifvit öppnadt, hade man i Kristiania varit orolig för oss och telegraferat till alla hamnar, där man kunde tro, att vi sökt tillflykt. När Manderström här möttes af en packe bref, somliga af ett brydsamt innehåll, sade han, att det var ändå mycket lugnare ute på sjön.

I Kristiania rönte jag nu ett vida vänligare mottagande än förra gången. Statsrådet Bretteville sade mig, att nu skulle jag få se, »at de vilde spise ham op», i förtjusning öfver representationsförslaget.

Manderström och jag inkvarterades i det s. k. Palaiset, och åt mig anvisades att ligga i Karl Johans stora säng med ett ofantligt tillslutande sidenomhänge och små titthål åt båda sidor. En morgon då vi drucko kaffe, kom en hoflakej och lämnade mig ett hopviket papper, i hvilket befanns ligga storkorset af S:t Olafsorden. Fournier fick den samma dag vid middagen på slottet på ett ännu mindre högtidligt sätt. Just då han stod i begrepp att lägga en sardin på sin smörgås, kom kungen och räckte honom dekorationen, som han icke kunde mottaga förrän han befriat sig från hvad han hade i händerna.

Fournier ansatte mig dessa dagar ganska häftigt för att få mig mera krigiskt sinnad, i synnerhet en gång på tu man hand, då han bedt mig äta frukost hos sig. »Un peu de courage, monsieur le baron», sade han bland annat, men jag svarade, att då hans kejsare icke hade courage att del-

taga i kriget mot Tyskland, vore det för mycket att begära det af mig. Kejsaren hade låtit förstå, att han för tillfället icke kunde äfventyra ett stort krig med Tyskland, men vi riskerade icke mycket, då England och Frankrike genom novembertraktaten hade garanterat våra gränser. Jag tyckte vi kunde förlora mycket nog utan att förlora någon provins.

För öfrigt togs saken också på den skämtsamma sidan. En dag gjordes ett slädparti upp till Frognersätern, därtill jag likväl icke var bjuden. Efter framkomsten värmde man sig framför en ofantlig brasa i den öppna spisen, och lifvad af goda dryckesvaror stod glädjen snart högt i tak. Kungens adjutant Bengt Schildt, som var en stor och stark karl, fattade nu den lille Fournier om lifvet och lyfte upp honom framför brasan, utropande: »Femtio tusen man till Rhein, eller jag kastar er på elden.» »Jag ger er hundra tusen man», svarade Fournier. Kungen, som höll mycket af Fournier, tog honom också och satte honom på sitt knä för att språka med honom. »Je n'aime pas cette position», sade Fournier efteråt till mig. På hemvägen från Frognersätern körde de flesta af sällskapet åtminstone en gång omkull i snödrifvorna.

Hos statsrådet Stang gjorde jag bekantskap med Karl Ploug, som kommit såsom skandinavisk emissarie för att bearbeta stortinget och för detta ändamål utvecklade en liflig verksamhet. Men stortinget var alls icke fallet vare sig för krig eller skandinavism. Det beviljade det begärda kreditivet men med uttalande, att det likväl icke önskade någon närmare politisk förbindelse med Danmark. En för denna fråga tillsatt kommitté hade till och med föreslagit, att ett bestämdt afstyrkande skulle uttalas mot att deltaga i kriget utan allierade, men detta uteslöts af tinget såsom obehöfligt.

Efter nära fjorton dagars vistelse i Norge återvände jag till Stockholm landvägen med Sibbern. På ett par gästgifvargårdar i Vermland hade folk samlat sig för att afvakta vår ankomst, som var känd genom förbud. De ville

af oss höra, om det skulle blifva krig, och blefvo mycket belåtna med att få sina farhågor lugnade.

Skandinaverna nedlade emellertid ingalunda sina vapen. De ville, att Danmark skulle ingå i den skandinaviska unionen, men som sättet för verkställigheten erbjöd några svårigheter, hade de i början funnit det för mycket att ha »to Spörsmaal paa en Gang», och några kloka hufvuden hade till och med uttänkt, att prins Oskar skulle kommit till Fredrik VII:s begrafning för att af folket i Köpenhamn utropas till konung i stället för Kristian IX; men på den kroken fingo de icke kung Karl att nappa.

På våren, under det danska frågan just var under behandling på en europeisk konferens i London, visste sedermera både danska och svenska tidningar berätta, huru kung Karls enskilda bibliotekarie, Emil von Qvanten, i samråd med några danska skandinaver hade i Köpenhamn utarbetat ett förslag till ett skandinaviskt statsförbund, med ett gemensamt parlament för utrikes- och försvarsärenden, hvilka skulle handhafvas af förbundsministrar. Detta förbund borde redan under det pågående kriget träda i verket, så att Sveriges och Norges arméer skickades till Slesvigs försvar, men för framtiden skulle de tre kronornas förening på ett hufvud tillvägabringas genom ett familjfördrag. Förslaget skulle hafva blifvit till konung Karl öfverlämnadt och af honom gilladt samt öfversändt för vidare behandling till danske kungen. Det tillades äfven, att jag skulle hafva erhållit del af detta förslag och varit behjälplig att befrämja detsamma.

För att kunna värja mig emot sistnämnda beskyllning nödgades jag till kungen aflåta två skrifvelser, hvilka jag också här intager till självförsvar inför eftervärldens domstol. Den ena skrifvelsen var af följande lydelse:

U. P. M.

Till mera än en af mina kolleger i statsrådet har, i fråga om det af tidningarna nyligen omtalade förslag till en förbundstraktat, som Eders Maj:t låtit tillställa konungen af Danmark, blifvit sagdt, att jag »varit med om saken».

Då det vid sådant förhållande är af vikt för mig att kunna konstatera i hvad mån jag däruti varit delaktig, vågar jag i underdånighet begära, att Eders Maj:t täcktes, antingen genom sin påskrift å denna min framställning eller muntligen för mina kolleger förklara, huruvida nedanstående uppgifter äro sanningsenliga. Jag har nämligen för dem uppgifvit:

att Eders Maj:t icke med mig talat om ifrågavarande ämne förrän en dag i början af maj månad innevarande år (den 4:de?);

att Eders Maj:t då för mig berättade, att ett förslag till ett skandinaviskt förbund blifvit uppgjordt i Danmark, efter samråd emellan flera medlemmar af danska riksrådet, och till Eders Maj:t öfverlämnadt; samt att Eders Maj:t, som ansett konungen af Danmark böra erhålla kunskap om hvad som sålunda förehades, dels skickat det på danska språket författade förslaget till konseljpresidenten Monrad och dels tillskrifvit konung Kristian ett bref i ämnet, därvid Eders Maj:t yttrat sig väl gilla hufvudsyftningen af förslaget men för öfrigt icke däråt hafva ägnat någon närmare granskning, under förklarande, att om någon fråga i detta ämne skulle bringas å bane, borde initiativet därtill tagas från Danmarks regering;

att Eders Maj:t sagt sig hafva förmodat, det konung Kristian icke skulle önska upptaga ett sådant förslag till behandling och att saken därför, med hvad som sålunda skett, skulle vara slut, af hvilken anledning Eders Maj:t ock funnit obehöfligt att därom meddela sig med några af statsrådets ledamöter, men att Eders Maj:t med öfverraskning emottagit ett svar från konung Kristian, hänvisande till ett samtidigt ankommet bref från herr Monrad, däruti denne med stort intresse omfattar den framkastade planen och begär att i ämnet få börja underhandlingar;

att jag därefter fått emottaga så väl konung Kristians bref som afskrifter i svensk öfversättning af förslaget till förbundstraktat och herr Monrads bref, dateradt den 28 sistlidne april, med befallning att af dessa handlingar taga

kännedom och jämväl lämna grefve Manderström del; hvarefter Eders Maj:t ville vidare med mig samtala om hvad som borde ytterligare skrifvas till danske konseljpresidenten;

att jag, efter erhållen befallning, dagen därpå åter inställde mig hos Eders Maj:t och då, under yttrande, det jag fann förslaget vara foster af en så omogen politisk dilettantism, att jag betviflade, det herr Monrad verkligen skulle vilja upptaga detsamma såsom sitt initiativ och lägga det till grund för officiella underhandlingar, tillika uttryckte mitt bekymmer däröfver, att hvarken konung Kristians eller herr Monrads bref antydde den uppfattning, att förslaget vore en dansk produkt, och sökte framhålla det betänkliga, om åt saken skulle kunna gifvas den vändning, att förslaget tillkommit under Eders Maj:ts auspicier och vore att anse såsom ett från svensk sida taget initiativ; hvarför jag, för att förekomma detta, ansåg synnerligen viktigt att i det bref, som skulle afgå, tydligt omtala förslagets danska ursprung;

att jag vid samma tillfälle tillkännagaf, att jag i största hast upptecknat en sammanfattning af hvad jag ansåg Eders Maj:ts svar, i det skick saken förelåg, hufvudsakligen böra innehålla och aflämnade en uppsats af följande ordalydelse: »Med glädje har jag erfarit, att äfven ni är lifvad för en närmare förening emellan de skandinaviska folken, som alltid utgjort en af mina käraste tankar. Jag delar helt och hållet eder åsikt om nödvändigheten att icke underställa denna fråga den nu församlade konferensen, och som jag jämväl inser svårigheten att till någon grad af mognad bereda ett så svårlöst ämne utan samråd emellan många personer och möten emellan framstående män från alla de tre rikena, hvarigenom lätt skulle väckas en uppmärksamhet, som kunde framtränga ända till konferensen och menligt inverka på dess gång, så öfverlämnar jag helt och hållet till eder själf att bedöma den lämpligaste tidpunkten att i detta ämne taga initiativet genom en officiell framställning till min regering. Detta initiativ bör, såsom jag förut yttrat,

komma ifrån Danmark, därifrån ock det utkast till förslag, som jag sändt eder, har sitt ursprung. För närvarande har jag ingen högre önskan, än att tillfälle vid konferensen eller eljest måtte erbjuda sig för mig att ådagalägga, huru oegennyttigt och utan alla biafsikter jag vill i mån af mina krafter verka för Danmarks väl.»;

och att Eders Maj:t, efter uppsatsens genomläsande, jämte anmärkning, att danske konungens intresse för saken jämväl borde i början af brefvet omtalas, yttrade, att orden »därifrån ock det utkast till förslag, som jag sändt eder, har sitt ursprung» måhända icke kunde oförändrade användas, enär Eders Maj:t trodde, att de danska män, som uppgjort förslaget i dess närvarande lydelse, rådfört sig äfven med svenskar, och att Eders Maj:t därför ville något jämka på dessa ordalag men i öfrigt ämnade aflåta svaret i den af mig föreslagna syftning.

Stockholm den 14 maj 1864.

Louis De Geer.»

För egen del ansåg jag hela detta förslag så orimligt och omöjligt, att då jag sade till kungen, att jag fann det vara foster af en omogen politisk dilettantism, så var detta det mildaste omdöme, jag kunde afgifva. Att tro, att Sverige och Norge, efter hvad som då passerat och i sakernas dåvarande läge, skulle vara färdiga att ögonblickligen under pågående krig göra Danmarks sak till sin egen, utan att hafva något om en framtida gemensamhet afgjordt, bevisade redan föga kunskap om sinnesstämningen i de förenade rikena. Ännu större svårigheter voro förbisedda, vid förutsättningen, att de tre rikenas representationer skulle i all enighet komma öfverens om detaljerna i en förbundsförfattning. Allravärst var förslaget, att denna förbundsförfattning skulle handhafvas af två kungar, utan någon lösning af den frågan, huru det skulle gå, om kungarne blefve af olika meningar. Vidunderligt var ock det påtänkta familjfördraget, enligt hvilket tronföljden skulle alternera mellan de båda dynastierna.

Med en sådan uppfattning måste jag känna mig i hög grad sårad, då det utspriddes, att jag »varit med» om denna sak, och att såsom bevis därför åberopades, att jag författat kung Karls svar till herr Monrad. Hade jag haft att svara i eget namn, så hade det naturligtvis kommit att lyda helt annorlunda. Men nu var uppgiften att skrifva ihjäl saken, i kung Karls namn, utan att kompromettera hans känslor och föregående åtgärder. Af hans samtal hade jag nämligen fått det intryck, att han blifvit bekymrad för fortgången och vändt sig till mig blott för att rådgöra om, huru han oskadd skulle komma ifrån alltihop. Men icke kunde jag ana, att denna min handräckning skulle användas till att inblanda mig såsom part för egen räkning. Jag tror icke heller, att detta var kungens mening, utan snarare, att han citerade mig för att förmildra det ogillande, som han befarade, att hans oförsiktighet skulle väcka, om det tillika kunde sägas, att hans officiella rådgifvare stått alldeles utanför.

Skandinaverna sökte emellertid att slå mynt äfven af mitt namn. I själfva saken var jag efter läsningen af Monrads bref öfvertygad, att det icke skulle behöfvas mera än att fordra, det initiativet skulle tagas från Danmark för att få hela frågan för alltid begrafven. Men hade ett initiativ därifrån verkligen blifvit taget, hade ingenting varit lättare än att visa dess outförbarhet. Både kung Kristian och Monrad syntes, efter hvad jag trodde mig kunna läsa emellan raderna i deras bref, blott af undseende för kung Karl och af farhåga att väcka hans ovilja under den pågående Londonkonferensen, hafva uttryckt sina sympatier för hvad de trodde vara hans skötebarn men alldeles icke däraf förväntat något resultat.

I detta ämne hördes icke heller något vidare af från danska regeringen, men de skandinaviska tidningarnas berättelser därom väckte uppmärksamhet och anstöt hos mera än en af stormakterna, och Manderström måste utfärda ett cirkulär till våra beskickningar med försäkran, att några underhandlingar om ett statsförbund med Danmark alldeles icke vore å bane eller åsyftades.

Sedan konungen fått min promemoria, skickade han den samma dag tillbaka med påskrift: »*Gillas. Karl.*» Han dröjde något att svara på det bref, i hvilket jag inneslutit promemorian, och som hade följande lydelse:

»Eders Maj:t!

Jämte det jag tillåter mig underställa Eders Maj:t bilagda u. p. m., utbeder jag mig att få i korthet skriftligen framlägga inför Eders Maj:t mina bekymmer öfver den politiska ställningen för dagen.

Under hela tiden, som den danska frågan varit brännande och till och med förut, medan den polska var som lifligast å bane, hafva icke allenast verkliga meningsskiljaktigheter i afseende å den utrikes politiken ägt rum emellan Eders Maj:t och dess konselj, hvilka meningsskiljaktigheter varit allmänheten väl bekanta, utan äfven enskilda förhandlingar af Eders Maj:t förts med främmande makters undersåtar och måhända regenter, i en riktning, som stått i strid med det språk, som Eders Maj:ts regering officiellt fört. Dessa enskilda förhandlingar hafva icke heller lyckats undandraga sig offentlighet utan tvärt om, ofta med vanställande öfverdrifter, blifvit allmänna samtalsämnen. Följden däraf har, utom landet, blifvit, att främmande regeringar, hvilka icke kunnat föreställa sig, att Eders Maj:t skulle så länge bibehålla en konselj, som icke delade Eders Maj:ts åsikt om själfva riktningen af den politik, som borde följas, hafva ansett de officiella försäkringarna härflyta ur samma källa, som de däremot stridande hemliga, men uppdagade, förhandlingarna, och vid jämförelse dem emellan dragit den slutsatsen, att det officiella språket icke vore att lita på utan dikterades af falskhet. Inom landet åter har man väl varit sanningen närmare på spåren men dock med föga tillfredsställande resultat. På samma gång som man finner klandervärdt, att konstitutionella rådgifvare bibehålla sina platser, sedan den ena gången efter den andra icke blott de själfva erfarit, att konungen i hemlighet för dem behandlar landets viktigaste frågor, utan ett sådant förhållande till och med blifvit allmänt kunnigt, så försvagas å andra

sidan konungamaktens anseende genom det ofta upprepade skådespelet, att konungens uttalade vilja och löften icke göra sig gällande i regeringens handlingar. Det var för att härutinnan återställa ett bättre förhållande, som grefve Manderström och jag i sistlidne mars månad anhöllo, att Eders Maj:t ville ombyta åtminstone statsministrarne i det svenska statsrådet, och jag anser mig skyldig fästa Eders Maj:ts uppmärksamhet på den ännu lika giltiga anledningen till ett sådant ombyte. Det är sant, att Eders Maj:t icke kan afskeda sina rådgifvare utan att hafva andra, som träda i deras ställe, och saken har därpå hittills strandat. Men om det verkligen skulle förhålla sig så, att Eders Maj:t icke kan finna tio personer, för hvilka Eders Maj:t i öfrigt äger förtroende, som vilja åtaga sig ansvaret för den politik, Eders Maj:t vill följa, är icke detta ett afgörande bevis, att denna politiks genomförande är omöjligt? Och bör icke en omöjlig politik uppriktigt, af själ och hjärta, öfvergifvas?

Jag kan icke begära, att Eders Maj:t skall förneka sin käraste tanke, den om ett förenadt Skandinavien, en tanke, som äfven jag hoppas skall inrymmas i Försynens plan för nordens framtida öden; men jag tror, att under sakernas närvarande ställning och den misstro emot oss, som nu råder hos snart sagdt alla Europas makter, det är nödvändigt för så väl våra och Danmarks närmaste intressen som för vår ära, ja för själfva möjligheten af den skandinaviska idéens realisation i en aflägsen framtid, att Eders Maj:t antingen gör en ministärförändring eller ock låter den skandinaviska frågan för närvarande falla och ej blott underlåter att för densamma utveckla något slags verksamhet utan ock söker bibringa själfva skandinaverna ex professo den vissheten, att Eders Maj:t icke anser tiden läglig för upptagande af deras planer.

Hvad jag här uttalat, gäller visserligen endast för min enskilda mening, men jag har anledning tro, att den i det väsentliga delas af mina kolleger, och Eders Maj:t har gifvit mig alltför många prof på att Eders Maj:t icke onådigt

upptager ärligt menade framställningar, för att jag skulle tvekat att yttra mig med den fullständiga öppenhet, som en rådgifvare är skyldig sin konung.

Underdånigst
Louis De Geer.

Stockholm den 16 maj 1864.»

Det var en vacker sida hos Karl XV, att han tyckte om, att man sade honom sin mening rent ut utan alla förblommerade talesätt. Så äfven nu. Han svarade mig, att det förtroende jag visat för honom, gladde honom. Det hvilande representationsförslaget vore ett hinder för en ministärförändring, och för närvarande vore ingen anledning att göra en sådan. Det vore tids nog att tänka därpå, om vi icke framdeles kommo öfverens.

Det förundrade mig många gånger, att han alltid kunde vara vänlig emot mig, ehuru vi så föga sympatiserade och minst i politiska ämnen, däri det var min lott att motsätta mig hans käraste önskningar. En gång, då vi grälat mer än vanligt och jag vid bortgåendet trodde mig fallit i fullkomlig onåd, skickade han mig dagen därpå sitt porträtt, och vid åtskilliga tillfällen visade han mig små vänligheter, såsom då han sade, att jag behöfde ett glas godt portvin, när jag tappade en votering, och därför sände mig några buteljer af utmärktaste slag. Flera gånger lofvade han också, att han skulle måla en tafla åt mig, men det blef aldrig af.

För rådgifvarne var han en högst angenäm kung i alla regeringsärenden med undantag för de ministeriella och i militära befordringsfrågor. I de sistnämnda hade han ofta nog favoriter, som borde hastigt komma fram, och för att lämna rum åt dem fingo andra stundom hvad Gripenstedt kallade »gå upp som förladdning». Sällan blef kung Karl så ond på mig, som då jag en gång reserverade mig till statsrådsprotokollet emot en ung adjutants utnämning till öfverstelöjtnant vid ett indelt regemente. Den saken förklarade han sig och krigsministern förstå bättre än jag, med all aktning för mina åsikter i juridiska ämnen.

Han hade ett naturligt godt förstånd, en snabb uppfattning och var icke envis, hvarför han äfven kunde gifva efter i det, som låg honom mest om hjärtat; och för lagen böjde han sig alltid. Kunde man blott visa honom, att något, som han ville, var olagligt, så satte han det aldrig mera i fråga. Dessutom var det en friskhet och naturlighet i hela hans väsen, som gjorde, att alla trifdes i hans sällskap, i synnerhet som han hade en stor förmåga att aflägsna eller åtminstone förkorta allt, som var tråkigt. Långa tal och predikningar älskade han icke.

Man ställer ofta den obilliga fordran på konstitutionella konungar, att de icke blott skola rätta sina regeringshandlingar efter sina lagliga rådgifvares åsikter utan också undertrycka uttalandet af sina egna individuella meningar och aldrig söka råd utom sin konselj. Man bör dock tillerkänna äfven en konung mänskliga rättigheter, och han kan då icke vara skyldig att lämna sitt personliga stöd åt rådgifvare, som icke handla i öfverensstämmelse med hans åsikter. För att kunna uppfylla en konstitutionell konungs förnämsta uppgift, den att lösa ministerkriser, måste han ock söka upplysningar och råd från alla håll. En gång, då jag beklagade mig för Manderström öfver att Karl XV så ofta i hemlighet motarbetade oss, svarade han: »Det få vi icke bry oss om. Det har ännu aldrig funnits en kung, och kommer aldrig att finnas någon, som icke byltat bakom sina konstitutionella rådgifvares rygg.» För sitt eget bästa gör dock en konung klokast att härmed gå till väga med försiktighet, men hvad han får svara för inför historien är icke, att han tänkt olika med sina rådgifvare, men om han tänkt oförnuftigt och själfviskt.

Under hela 1864 års sommar hvilade det för Danmark så olyckliga kriget centnertungt på våra hufvuden och höll oss i en ständig oro. Från England ingick underrättelse, att österrikiska flottan ämnade sig in i Östersjön, och för denna händelse förklarade sig England vilja skicka en flotta till Köpenhamn och önskade, att en svensk-norsk flotta skulle förena sig med den engelska. Vi utrustade då en eskader

för att vara färdiga i händelse af behof. Men den fick ingenting att uträtta, emedan Österrike aktade sig att skicka sin flotta i Östersjön och den engelska då äfven uteblef. Vår utrustning kostade emellertid både Sverige och Norge ganska mycket penningar; och på köpet blefvo vi hånade för vår tomma demonstration, — just af dem, som ifrigast yrkat vårt aktiva uppträdande men som icke kände till Englands uppfordring. Under ett par veckor vägde det verkligen inom engelska regeringen, om den icke borde uppträda till Danmarks hjälp, då det nu såg ut, som om det eljest skulle blifva fullständigt krossadt, om icke förintadt. Hade icke Frankrikes hållning varit så tvetydig, så hade det icke varit osannolikt, att England trädt fram på stridsplatsen, helst detta ifrigt yrkades af en opposition, som var så stark, att den hotade kasta ministären ur sadeln. Vi, som ansågo oss skyldiga att följa England, hade därför nu en ängslig tid, och under några veckor, som jag tillbringade i Skåne, hade jag ofta flera dagar å rad bref eller telegram från Manderström, som redogjorde för ställningen och ständigt bad mig hålla mig färdig att komma till Stockholm, ända till dess han kunde underrätta, att vapenhvila var ingången.

ÅREN 1864 OCH 1865.

I den inre politiken framgick regeringen med stora steg i liberal riktning. En allmän näringsfrihet påbjöds; räntan frigafs; af riksdagen pålagda spannmålstullar och andra tullförhöjningar afslogos; underhandlingarna om franska traktaten började; hemmansklyfningen underlättades o. s. v. hvarjämte förordningen om kyrkomöte, sjölagen och strafflagen promulgerades.

I januari 1865 dog min svärfar efter att hafva varit blind och nästan lam i flera år, hvilket han bar med beundransvärd undergifvenhet och bibehållet gladt lynne. I anledning af dödsfallet reste jag till Skåne och öfvervar arfskiftet, då min hustru fick ärfva 40,000 kr., hvaraf räntan motsvarade det årliga bidrag hon af sin fader uppburit.

Agitationerna för och emot representationsförslaget började redan 1864 men uppnådde först under år 1865 sin fulla häftighet. Vid riksdagens slut hade bildat sig en s. k. centralkommitté, som utgaf i ett mycket stort antal exemplar en framställning af förslagets innehåll, med ordagrant intagande af mina motiver och mitt anförande i ämnet på riddarhuset, äfvensom en redogörelse för hvad som i öfrigt därom förekommit. På motsidan öppnades elden af justitierådet Södergren uti några väl skrifna artiklar i tidningen Väktaren, hvilka sedermera utgåfvos i broschyrform.

Man har lagt mig till last, både att jag icke utvecklat någon verksamhet för att bereda framgång åt förslaget och

äfven tvärt om, att jag skall ha stått bakom och underblåst de agitationer, som bedrefvos till dess förmån. Sanningen är, att jag icke, vare sig omedelbart eller medelbart, deltog i något slags agitation eller ens i något rådslag eller öfvertalningsförsök med några utom konseljen stående personer; och för alla reformadresser var jag helt och hållet främmande. Jag hade alldeles icke någon fast tro på förslagets omedelbara genomförande och önskade det icke annorlunda än på den fria öfvertygelsens väg, men för att inverka på denna ansåg jag mest lojalt att vid alla tillfällen, som erbjödo sig, endast uppträda offentligt till försvar för förslaget. I flera tidningsartiklar bemötte jag därför det viktigaste af hvad som i broschyrer eller tidningspressen anfördes däremot, och dessa artiklar samlade jag sedan till en broschyr, som jag vid 1865 års riksdags början lät utdela till riksståndens ledamöter. Mitt i Posttidningen intagna svar på pseudonymen Thomas Frisks utgifna bref kom dock senare, än att det kunde i denna broschyr inflyta.

Det var för mig en svår skärseld att läsa allt hvad som skrefs emot mig och mitt förslag af flera bland Sveriges mest framstående och af mig högt aktade män. Särskilda broschyrer i ämnet utgåfvos t. ex. af Henning Hamilton, Ol. Im. Fåhræus, C. O. Palmstjerna, Södergren, professor Boström och riksarkivarien Nordström. Dessa broschyrer voro väl anonyma, men det blef snart kändt, hvilka författarne voro. Hamiltons bar titeln: *Bidrag till granskningen af Kongl. Maj:ts nådiga proposition* etc. Af Fåhræi två broschyrer benämndes den ena: *Ytterligare bidrag till det hvilande representationsförslagets granskning*, och den andra: *Större och mindre skäl* mot oförändradt antagande af det hvilande förslaget till representationens ombildning. Palmstjernas hette: *Ö. P. M. angående representationens ombildning;* Södergrens *Satser* och *Tillsatser i representationsfrågan;* Boströms: *Äro rikets ständer berättigade att för svenska folket besluta och fastställa det nu hvilande så kallade representationsförslaget?* och Nordströms: *Bref om det från 1863 hvilande förslag* etc. *af Thomas Frisk.*

Alla dessa afhandlingar voro skrifna med talang och sakkännedom samt vägde tungt i den allmänna diskussionen. De voro ock hållna i en värdig ton med undantag måhända af Boströms. Om själfva den fråga han ville besvara, eller om rikets ständer ägde att besluta ett alldeles nytt representationssätt, kunde ju ganska tänkvärda olika meningar göra sig gällande; men Boström lät härvid förleda sig att af halfsanna premisser med obeveklig logisk konsekvens draga slutsatser, hvilkas orimlighet föll alla i ögonen och förtog nästan all verkan af hans skrift, hvilken verkan kunde blifvit ganska stor, om han icke slagit öfver målet. Sålunda förklarade han, att »den gamla svenska ståndsrepresentationen är den enda rätta och förnuftiga folkrepresentationen eller den enda, som svarar mot sitt begrepp och sitt ändamål, samt därför ock den enda, som verkligen förtjänar sitt namn». Ett stycke förut i broschyren hade han sagt, att »från det förnuftiga och rätta, sedan det en gång blifvit verkligt, kan man naturligtvis icke befria sig på annat sätt, än att man därvid går orätt eller oförnuftigt till väga». Och vidare heter det: »Alla andra representationsformer äro mer eller mindre endast *tanklösa* och *förnuftslösa* tillställningar, hvarigenom vissa medborgare sättas i tillfälle att med sken af lag och rätt votera och besluta om rättigheter, som icke ägas af dem själfva, d. v. s. i tillfälle att (skenbart) lagligen begå uppenbara rättskränkningar eller brott. En folkförsamling, som konstitueras och handlar på sådant sätt, är icke stort annat än en (skenbart) lagligen konstruerad och handlande hop eller församling af röfvare.»

Boström själf synes icke hafva gjort sig stora förhoppningar om allmänhetens förmåga att uppfatta hans skrift, ty i förordet säger han, att »erfarenheten beklagligen lärt oss, att viljan eller förmågan att grundligt läsa och förstå en skrift äfvensom klara och rediga begrepp i allmänna stats- och rättsfrågor icke äro särdeles betydliga hos den närvarande svenska allmänheten eller ens hos den närvarande kongl. svenska ministären».

Det år 1848 framställda kungliga representationsförslaget ursäktar Boström med, att det med säkerhet kunde antagas icke hafva varit allvarligt menadt. »Men den tiden fanns väl ej heller i regeringen en justitieminister, som hvarken kände till skillnaden emellan kommuner och korporationer eller stånd, eller ens visste att skilja emellan dessa bägge och blotta klasser af medborgare.» Alla Boströms anmärkningar emot mitt förslag träffa eljest lika mycket 1848 års förslag, men den dåvarande justitieministern undgår straffdomen därför, att han icke haft allvar därmed!

På Boströms skrift svarade jag icke, men mot de öfriga förut nämnda har jag afgifvit genmälen i min broschyr, äfvensom mot en serie artiklar i Dagligt allehanda af professor Broomé i Lund, samt med några ord jämväl mot en broschyr *Tidsandan och dess syftemål*, författad af kyrkoherden Runsten, som oförbehållsamt stämplade förslaget såsom »okristligt». I afseende å alla dessa hänvisar jag till själfva skrifterna och mina svar.

Men härförutom utkom en mängd andra broschyrer, mer och mindre hätskt fördömande det hvilande förslaget, däraf de flesta voro anonyma och af för mig okända författare. Af dessa har jag förvarat: *Det hvilande representationsförslaget*, skärskådadt i sex tablåer *från en arbetares synpunkt; Betänkligheter* vid det nu hvilande grundlagsförslaget etc.; *Tankar i representationsfrågan* af Hvalfsten; *Kritik af allmänna valprincipen* etc.; *Några ord till Sveriges allmoge* rörande det hvilande representationsförslaget. Mycket uppseende väckte tre af expeditionssekreteraren C. V. Ringborg författade skrifter i ämnet. De voro skrifna med en varm öfvertygelse och i en lågande stil, som icke kunde förfela att göra intryck. En af dessa afhandlingar börjas så: »Första steget på revolutionens ödesdigra bana var taget af den man, som till Sveriges olycka ännu innehar justitiestatsministersämbetet.» En annan afhandling slutar Ringborg med uppräknande af åtta olika förbrytelser, hvarför han hatade mig, och däribland att jag, »klättrande upp på bördens stege till det högsta äreställe

samhället har att erbjuda, velat sparka undan denna stege och sålunda betaga andra möjligheten att på samma väg vinna samma ära».

Men äfven å motsidan utkommo åtskilliga broschyrer, hvaribland i främsta rummet böra nämnas *Betraktelser i representationsfrågan*, uti två häften af professor Rydin, innehållande en särdeles sakrik och efter mitt omdöme förtjänstfull utredning både i historiskt och statsrättsligt afseende. Friherre Hugo Hamilton skref *Slutsatser* i representationsfrågan, och Dalman utsände icke mindre än fyra sammanfattningar af förut i tidningar införda artiklar.

Tidningarna voro i allmänhet för förslaget, och till och med Dagligt allehanda öfvergick småningom till en ljum anslutning. Fäderneslandet däremot gjorde en motsatt vändning och sökte sedan göra förslaget förhatligt, såsom uteslutande byggdt på penningen. En illustration föreställde den aflidne grefve Karl De Geer uppstigande ur afgrunden för att varna mig, hans frände, att likasom han lita på penningen, hvilket ådragit honom alla helvetets kval.

För mitt inre lugn var det en stor lycka, att jag oaktadt alla dessa anfäktelser kunde, i mitt första anförande på riddarhuset vid representationsfrågans slutliga föredragning, sanningsenligt förklara, »att jag kunnat och ännu i detta ögonblick kan behålla en fast öfvertygelse om förslagets antaglighet, ehuru jag väl känner tyngden af mitt ansvar och haft att väga betänkligheter, som blifvit uttalade af män, hvilkas fosterlandskärlek jag vördar och hvilkas skarpsinne jag beundrar».

Under vintern mellan 1864 och 1865 led jag af en plågsam magkatarr och skickades därför af min läkare, professor Malmsten, i maj till Karlsbad. Jag fick sällskap af Leijonhielm. Innan jag kom fram till Karlsbad var jag dock frisk, och nästan lika bra, när jag for därifrån. Den tiden kom man icke på järnväg närmare Karlsbad än vid Altenburg, därifrån vi foro i vagn öfver det ödsliga Erzgebirge. Jag blef särdeles intagen af den böhmiska befolkningens vänlighet. Då man mötte en inföding på gatan,

hörde man alltid en liten hväsning, som lät sig dechiffreras till: »Ich küsse die Hand.» Denna ärebetygelse underläts väl stundom, då jag nio år senare var i Karlsbad, och hade alldeles kommit ur bruk, då jag för tredje gången efter ytterligare nio år kom dit, men en lika stor fond af vänlighet var dock ännu kvar. Leijonhielm och jag bodde i »Insel Malta» och hade vår förnöjelse af att betrakta torghandeln därutanför. En gubbe stekte på torget ett slags korf, som spridde en så läcker lukt, att nästan alla, som likgiltigt först passerade, oemotståndligt sedan vände tvärt om och köpte, så snart de kommo i vinden för korflukten. Lika omöjligt var det för några brunnsdrickande damer att gå förbi bärkorgarna, ehuru all frukt var dem strängeligen förbjuden.

Alla svenskars läkare på stället, d:r Anger, hade gifvit mig en mycket sträng diet, med blott två små brödgipflar till kaffet på morgonen. Då jag beklagade mig öfver den alltför klena kosten och frågade, om jag icke liksom flera andra kurgäster kunde också få äta ett par ägg, svarade han: »Jo visst får ni äta ägg.» »Men doktorn sade icke så», invände jag. Härvid skrattade han och sade: »De svenskarne äro för roliga; de göra precis som man säger.» F. d. kung Otto af Grekland, som äfven var i Karlsbad, afslutade, efter hvad man berättade, sin vattendrickning hvarje morgon med en sejdel bäjerskt öl och mådde icke sämre för det.

Som det sades vara angeläget, att jag gjorde en resa omedelbart efter brunnskuren, och Schweiz alltid lockat mig mer än alla andra länder, begaf jag mig dit och fann mig icke sviken i mina förväntningar. Glanspunkten för mig var toppen på berget Niesen, till hvilken jag gjorde min enda bergstigning, emedan jag efter den i flera dagar var så trött och öm i lederna, att jag knappt kunde gå i en trappa. För öfrigt besökte jag Luzern, Lauterbrunnen och Interlaken m. fl. ställen. Men då man reser ensam för nöjes skull, blifva många stunder så intensivt ledsamma, och min längtan hem till hustru och barn blef så stark, att

jag efter åtta dagar begaf mig raka vägen dit. Ett af mina nöjen på resan var att se, huru olika man på olika ställen uppskattade mitt hotellvärde. Ingenting i mitt uppförande eller resgods kunde gifva någon säker ledning att bedöma, om jag var en person, för hvilken man behöfde göra sitt bästa, eller en, som gärna kunde vårdslösas. På de långt flesta ställen tog man mig för det senare, men då jag nekade att gå upp för många trappor eller taga emot rum inåt gården, blef man tveksam och gaf noga akt på mina rörelser. Jag erinrar mig, huru en uppassare vid bordet gaf en betydelsefull blick åt en kamrat, då han fann, att jag lade ifrån mig min sked omvänd i stället för att iakttaga det nyss införda modet att låta den ligga uppvänd. Sedan tyckte jag mig märka, att mina aktier fallit på detta ställe.

Efter hemkomsten satt jag från den 15 juli i regeringen, medan kungen var i Skåne. Det sades, att han där försäkrat en del possessionater, som hörde till hans umgänge, att representationsförslaget icke skulle gå igenom. Om detta är sant, vet jag icke, men då han från början icke varit nöjd med förslaget och däruti önskat betydliga ändringar, vore det mindre att klandra, om han önskade dess fall, än att de, som af hans tänkesätt fingo förtroende, tilläto sig att kompromettera honom genom dess utspridande.

Under denna sommar hade Platen såsom sjöminister låtit utarbeta sin älsklingsplan att organisera sjöförsvaret på två själfständiga kårer, den ena för skärgårdsförsvaret och den andra för de stora hafvens befarande. Kung Karl motsatte sig icke denna organisation, och äfven jag fann den riktig, ehuru jag icke därvid fäste så stor vikt som Platen. Då man inom arméen bildar fasta och slutna officerskårer icke blott för de olika vapnen artilleri, kavalleri och infanteri utan för hvarje regemente, så har jag aldrig kunnat förstå skadan af att på samma sätt dela flottans officerskår på dess båda hufvudvapen. Mig vill det synas påtagligt, att om den ena kåren mest öfvas på stora fartyg och på öppna hafvet och den andra mest sysselsättes i

skärgården på mindre fartyg och minbåtar, så skola hvardera vinna en större skicklighet i sitt fack, än om alla skola inhämta allt som hör till båda facken. Frågans kärnpunkt ligger nog icke heller däruti utan huruvida kustförsvaret skall göras till hufvudsak och den stora sjögående flottan till bisak. Platens organisation blef också denna gång godkänd af både konungen och riksdagen, men det dröjde icke många år, förrän delningen åter upphäfdes, hvartill ett viktigt skäl tillkom i pansarfartygen, hvilka blifvit nödvändiga, ehuru de äro lika obekväma på öppna hafvet som i skärgården, men därför måhända lämpa sig bäst för försvaret af våra öppna kuster. Möjligen var det också ett fel i Platens organisation, att skillnaden emellan stora och lilla flottan gjordes mera ostentativ, än som måhända var nödvändigt, så att t. ex. chefen för det s. k. skärgårdsartilleriet blef general i stället för amiral.

Min personliga ställning hade småningom blifvit så framskjuten, att jag från många håll blef föremål för uppmärksamhet, mest i sammanhang med representationsfrågan. Många anonyma bref kommo mig till handa, både på vers och prosa. Ett började med orden: »Fäll icke tanklöst gamla eken» och innehöll ett varmt, rätt vackert skaldestycke. En gång inbars till mig i konseljen ett bref, uti hvilket voro inlagda 10 stycken små virkade röda jakobinmössor, som jag utdelade till samtliga konseljledamöterna. Ett bref var undertecknadt: »Un vieux patriote, ami de feu M:r le baron Gérard De Geer et grand admirateur de feu son Epouse sans pareille», och hvars exalterade innehåll och stil kunde gifva stöd åt misstanken, att det var författadt af en naturlig son till Gustaf IV Adolf. Äfven fick jag ofta bref från galningar, hos hvilka en dragningskraft till samhällets höjder är vanlig; — ett, dateradt Vadstena, varnade mig för förgiftningsförsök från hofvet, och ett annat, från Kalmar, bad mig icke gå ut om aftnarna, emedan 50 beslutsamma män hade öfverenskommit att

taga mig af daga. Stundom inkastades ock bref helt hemligghetsfullt genom dörren.

Före riksdagens början 1865 hade jag naturligtvis många yttre förnimmelser af att det var åska i luften, för att icke tala om hvad jag kände inom mig själf.

FÖRRA DELENS INNEHÅLL.

Sid.
Föräldrar . . . . 1.
Barndomen (1818—1828) . . . . 5.
I Linköpings skola (1828—1832) . . . . 14.
Själfkarakteristik . . . . 23.
I Upsala skola (1832—1836) . . . . 30.
Studentåren (1836—1840) . . . . 40.
Ung man i verken (1841—1843) . . . . 55.
Vidare stockholmsminnen (1843—1845) . . . . 65.
På ting i Skåne (1845—1846) . . . . 81.
Förlofning (1846) . . . . 88.
Förlofningstiden (1846—1848) . . . . 107.
Gift man och assessor i Skånska hofrätten (1848—1855) 129.
President i Göta hofrätt (1855—1858) . . . . 142.
Började riksdagsmannaverksamhet (1857) . . . . 153.
Bildandet af 1858 års ministär . . . . 161.
Justitiestatsminister 1858 . . . . 174.
År 1859 . . . . 184.
År 1860 (Norska frågan m. m.) . . . . 197.
År 1861 . . . . 213.
Uppslag till representationsförändringen (1861—1862). . 222.
Åren 1862 och 1863 . . . . 228.
Danska frågan (1863—1864) . . . . 247.
Åren 1864 och 1865 . . . . 273.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BRIEF
DL
0012333

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 13 11 08 002 3